~~O.197~~
O.200 V

Donati Iannotii Florentini
dialogi
DE REPVB. VENETORVM
Cum Notis et lib. Singulari
de Forma eiusdem Reip.
Cum Privilegio.
Pax tibi Marce
Evangelista meus
Corn. Cl. Duysend sculpsit
LVGD. BATAV.
Ex officina Elzeviriana.
ANNO CIↃ IↃC XXXI.

Hoc libro continentur.

I.

DOnati Iannotii Reſpublica Veneta.

II.

Notæ in Donat. Iannotium, & Caſparem Contarenum.

III.

Liber ſingularis de Forma Reipubl. Venetæ.

FIGVRÆ
his locis inſerendæ.

EFfigies pontis Rivi Alti. Pag. 323.

Figura A. *pag.* 405.

Figura B.
Figura C. } *pag.* 406.
Figura D.

Figura E.
Figura F. } *pag.* 407.

In quibus obſervandum, quæ dextra eſſe oportet, ſiniſtra eſſe expreſſa: in Figura autem E. *per* A *ſignificari Ducem; per* B *Conſiliarios.* C XL-*viralis Conſilii præfectos.* D *à Secretis.* E. *Magnum Cancellarium.* F. *Decem-virum præfectum.* G. *Trium-virum Advocatorem.* H. X-*virum Præfecti apparitorem.* I. III-*viri Advocatoris apparit.* K. IIII *Nobiles qui procedunt ad ſortem.*

DE,

DE REPVBLICA VENETA

DONATI IANNOTII Dialogus Primus.

PERSONAE

Trypho Gabrielius,

&

Ioannes Borgarenus.

QVI ſtudio varios hominum mores cognoſcendi allecti ad urbes, exteraſq; regiones peragrandas mentem appulerunt, diligenter animadvertere, notareque ſolent, ſiquid uſpiam offendant, quod ob inſignem aliquam vel conditionem, vel cauſam abſque accuratiſſima contemplatione prætermitti nequeat, unde non ipſi tantum prudentiores Doctioreſque fiant; verum etiam qui domo pedem nunquam extulerunt, ex ea peregrinatione fructum aliquem colligant. Quo ſanè fit, ut aliqui cùm publicorum, tùm privatorum etiam ædificiorum exempla capiant; qui-

dam verò, ſi qua ſunt reliqua vetera monumenta; illa perſcrutentur; alij quid regio quæque ferat eximium, atque ſingulare; cognoſcere velint; nonnulli, prout in aliquam vel arcem, vel urbem inciderunt naturà, ſive operibus artis ita communitam, ut inexpugnabilis habeatur, ejuſdem formam, atque figuram exprimere ſtudeant, deductis ad ipſam rem imitandam quàm proximè lineis: unuſquiſque tandem ea notat, atque obſervat, quibus ſuum ipſius ingenium potiſſimùm capitur, aut etiam quorum commemorationem audientium auribus cùm jucundiorem, tùm etiam admirabiliorem poſſe accidere exiſtimat. Ab hac igitur laudabili conſuetudine cum minimè diſcedendum mihi judicarem, aliquid monumentis litterarum prodere conſtitui, quod hæc ipſa præſtaret, ac teſtatum relinqueret, quaſcunque provincias, aut urbes hoc anno perluſtraſſem, poſteaquam mihi Florentiâ diſcedere contigit, ſine illo fructu neutiquam obitas fuiſſe, quem trahere, & percipere debent omnes illi, qui dormiendum ſibi in hac vita minimè putant. Cum verò diu cogitaſſem, quæ potiſſimum ſcriberem, ea commemoranda non duxi, quæ ſuperius

rius enumeravi, propterea quod ipſorum notitiam quilibet aliunde ſibi facilè comparare, atque haurire poteſt; amici autem mei, quibus ego rem gratam facere inprimis ſtudeo, his multò præſtantiora, atque majora intelligere cupiunt. Quapropter in eam ſententiam adductus ſum, ut æquè jucundos, & hilares, atque ſerios, & graves exponerem, atque traderem ſermones quoſdam, quoſcum noſtro Ioanne Borgareno duo Veneti Patricij contulêre, Tryphon Gabrielius, & Hieronymus Quirinus, atque etiam unus è Patavinis civibus Nicolaus Leonicus, omnes cumulatiſſimi plurimis, maximiſque virtutibus, ipſaque fama celeberrimè, & maximè illuſtres. His autem ſermonibus cum ego quoque interfuiſſem, id quod magnoperè ſemper optaveram, ex iis intellexi, Venetæ Reipublicæ ſcilicet adminiſtrationem, maximè dignam quidem illam hiſce temporibus, quæ à cunctis intelligatur, nec non obſervetur, neque verò minus à nobis omnibus ſuſpiciatur, quàm priſcis illis temporibus ſuſpicerentur Reipublicæ Lacedæmoniorum, atque Romanorum. Et quoniam ſermo primùm habitus fuit de adminiſtratione illins Reipublicæ in genere,

deinde verò de ſingulis Magiſtratibus, poſtremò de forma, ſive temperatione ejuſdem Reipublicæ; à primo nobis etiam fuerit auſpicandum, non ſolum quia naturâ ita comparatum eſt, ut communiora faciliorem intelligentiam habeant; ſed etiam quoniam ab hoc primo ſermone proximus alter totus neceſſariò pendet, ab utroque autem tertius eâdem ratione. Atque ut melius intelligatur, & percipiatur, quæ fuerit occaſio Tryphoni Gabrielio, horum ſermonum autori, colloquendi, atque diſputandi his ipſis de rebus, paulò quidem altius, & aliquantò longius à re propoſita exordium repetam, mox tamen ſequar eundem ordinem, quem adhibuit ipſe in ſuis graviſſimis, ſapientiſſimiſque ſermonibus inſtituendis.

Itaque cum Patavium acceſſiſſem, ab Ioanne Borgareno cive noſtro acceſſitus, ut unà liberaliſſimis artibus operam daremus, ubi quieti dies aliquot ſunt à me conceſſi, id in primis curavit Ioannes vir admodum prudens & humanus, ut diligenter, & per ocium aſpicerem, quicquid eſſet in illa urbe pereximium, atque ſingulare, nimirum publica, & privata quæque ædificia cùm elegantiſſima, tùm etiam orna-

ornatiſſima, nec non mœnia recentiſſimè exſtructa circa totam urbem, quibus inexpugnabilis eadem redditur, alia quoque plurima ejus generis, quibus à me diligentiſſimè inſpectis, atque animadverſis, dedit ille operam, ut aliquot inſignes, atque egregios viros, qui Patavij tunc erant, de facie cognoſcerem. Quare cum perductus fuiſſem ab eodem ad virum ſummis honoribus, ſummaque reverentia digniſſimum Petrum Bembum, cujus fama propter eximias animi virtutes longè, lateque diffunditur, ſanè quàm facilè aditum impetravi. Conveni præterea Nicolaum Leonicum, Græcæ, Latinæque Philoſophiæ maximum magiſtrum, prout unicuique cognoſcere licebit ex iis, quæ non pauca conſcripſit, atque in lucem edidit. Verſabatur Gabrielius Trypho tunc in quodam ſuo prædio, ubi diu, multumque commorari ipſe conſueverat ab omni procul ambitione liber, atque expeditus à cura, & ſollicitudine civilium rerum, & ob eam quoque rem incommodorum expers, quæ urbana vita ſecum plurima afferre ſolet. Ille verò in ſua villa ſatis beatè, ac feliciter fruitur hac vita, communiq; omnibus ſpiritu, & quidem tanta cum animi

ſui tranquillitate, quantam maximè poteſt humana mens capere; neque ſanè ullum tempus intermittit, quin antiquiſſimos illos, & præſtantiſſimos viros ſibi ſocios adhibeat, Marcum, inquam, Tullium; Virgilium, Horatium, Dantem, Petrarcham, atque Boccacium, quibuſcum ille continenter ætatem agit in evolvendis eorum voluminibus multum occupatus. Et quoniam Villa, in qua degit, non multum abeſt ab urbe, uſu etiam venit eidem, ut citra incommodum Patavium, quoties libet, frequentare poſſit, ad amicis impertiendum aliquid ſuæ ſuavitatis ex conſuetudine, quam profectò univerſi, qui noverint hominem, expetere, atque complecti quàm avidiſſimè ſolent, Nam præter inſignem morum ſuorum gravitatem, refertus eſt quàm maxima comitate, & benignitate, quæ res cunctorum mentibus afferunt incredibile quoddam viri deſiderium. Veruntamen id in præſentia mihi non eſt propoſitum, ut hujus nobiliſſimi Viri egregias virtutes prædicandas ſuſcipiam, propterea quod & ipſe laudibus à me profectis non indiget, & ego potius ad ſermones, quos habuit, exponendos propero, quæ documenta præſtiterint

uberio-

uberiora inſitæ virtutis. Poſteaquam igitur intelleximus eundem Patavii futurum intra ſpacium bidui, decrevimus expectare potius adventum ſuum, quàm eò nos conferre: quo quidem curriculo elapſo ſtatim atque fuit auditum à nobis ipſum advenisse, ſalutandi causâ convenimus ad ædes Petri Bembi, apud quem divertere ſolet, cum Patavium venit, ibique hominem nacti ex animi voto, per humanè atque peramanter ab eo fuimus accepti. Peractis autem mutuis ſalutationibus, ubi ſuam operam, atque ſtudium alter alteri detulit, quemadmodum moris eſt inter illos, qui non ſunt antea noti, in quoddam cubiculum ſeceſſimus ab ipſo deducti, quod aliquantum aberat ab ædium frequentiſſima parte, ibique ut aſſedimus, colloqui cæperunt ipſe Trypho, & Ioannes in hanc ſententiam.

TRYPHO. Multum eſt, mi Ioannes, id, quod tibi debeo, cujus operâ, atque ſtudio in ſingulos dies novis copiis amicorum ſubinde augeor: quæ ſanè res tanti eſt apud me, ut neque abs te, neque à quoquam alio majus, & præſtantius beneficium accipere queam.

IOAN. Si noſter amor, noſtraque amicitia patitur, ſuaviſſime Trypho,

ut alter noſttum alteri quicquam debeat, ego ſanè plurimum tibi debere me ſentio pro multis officiis, in quibus hoc ipſum eſſe non poſtremum duco, quod per te mihi licet iis, qui me inviſuri Patavium accedunt, amicis meis, impertire fructum jucundiſſimũ tuorum ſermonum, eoque cùm honoris, tùm officij genere eos proſequi, quod multò pluris abſque dubio faciendum eſt, quàm ſi quis exhibeat ad ſpectandum ædificia magnifica, vias publicas, ædes ſacras, atque id genus alia, quæ præclara, & maximè inſignia videntur eſſe in hac Vrbe. Hinc etenim contingere vix unquam poteſt, ut aliquis evadat prudentior, & ſapientior, quàm fuiſſet antea: ſed conſuetudines, & colloquia cum probis viris id præſtant, ut quiſque non modò magis prudens excitata induſtria, verùm etiam fiat & ſolertior, & promptior ad amplectendas virtutes. Quare ſi quis amicorum me adit longè chariſſimus, huic ipſe tribuere valeo nihil amplius, ſat ſcio, ſive ad jucunditatem aliquam, ſive ad animi fructum, quàm tuam conſuetudinem, & familiaritatem. Omnes enim eximias, ſingulareſque virtutes, unde ſingulorum mentibus ea vis, quam dicebam, ingeneretur, in te

perſpicere, atque intueri ipſe mihi videor. Sed quia in hunc ſermonem incidimus, aveo tibi dicere, quid nobis in mentem venerit, cum te modò adiremus. TRYP. Dicito, mi Ioannes, quicquid lubet: id enim mihi quoque futurum eſt perjucundum, quod eſſe viſum fuerit ex animi tui ſententia. Vnà conterere totum debemus hunc diem,& ſi aliquid eſt nobis optandum, quo tædium levemus, nihil optabile magis arbitror, quàm ſcitum aliquod colloquium. IOAN. Cum ad te proficiſceremur modò ex ædibus noſtris, cæperam huic familiari meo tuos mores exponere,& hujuſce vitæ rationem à te inſtitutæ, quæ mihi quantum probetur, vix queam verbis conſequi. Cogitantibus autem nobis quiſnam exiſteret, quicum conferendus eſſes è veteribus, is in mentem venit, quem Cicero longè amiciſſimum habuit, ſuiſque ſcriptis admodum celebravit, Pomponius Atticus. Siquidem ambo nati eſtis è gente Patricia, patriamque nobiliſſimam, atque celeberrimam nacti: Pomponius autem cum materna ſua lingua facundiſſimus eſſet, Græci ſermonis fuit etiam ſanè quàm peritus. Tu quoque cum hac vernacula lingua, quâ modò utimur, tum latino

ſermone, & ſcribis, & loqueris omnium quàm ornatiſſimè, atque elegantiſſimè. Pares itidem, & ſimiles eſtis adeò liberalitate, ut ea certò ſtatui non poſſit uter antecellat. Quamvis enim eâdem, quâ Pomponius olim magnificentia pecunias, & facultates tu largiri non poſſis, qui à re domeſtica non ita es, ut ille, paratus; magna tamen eſt copia tibi, quæ nunquam deficiet ampliſſimarum virtutum, atque maximarum, quas cum aliis quia communicare perbenignè ſoles, hoc ſanè fit, ut liberalitas tua ſit eò major, atque excellentior habenda, quò magis antecellunt virtutes divitiis, atq; iis omnibus, quæ vocantur fortunæ bona. Quod autem vos quàm ſimillimos, & quàm conjunctiſſimos efficit, eſt id vitæ genus, quod uterque veſtrum pariter colit, atque amplexus eſt. Pomponius ſemper à publicis negociis vacuus, ſolutuſque vixit: tu verò civilium rerum quamvis peritiſſimus, ut ille quoque fuerat in ſua Republica, nihilominus ab ipſarum adminiſtratione te contuliſti ad hanc vitæ ſummam quietem, & tranquillitatem, quâ certè quemadmodum ille ita fruebatur, ut aliis etiam prodeſſet, atque adeò proſpiceret, quibuſcunque conſiliis,

ſiliis, atque rebus maximè poſſet: ſic etiam tu nihil officij in quiete hac tua prætermittis, quod à te proficiſci in communem rem poſſit. Itaque in hac ipſa collatione facienda cœpimus accuratè inſpicere, atque animadvertere utriuſque temporis rationem, atque conditionem, præſentis, inquam, ætatis, atque illius, quæ tunc erat, utrùm his quoque intercederet ea ſimilitudo, & conjunctio, quam vobis ipſis intercedere palam intuebamur, ut id, quod vulgo prædicari, jactarique ſolet, eaſdem ſæpenumero conditiones temporum redire, & incurrere, tanquam verum, minimèque ambiguum affirmari poſſet, argumento quidem ad fidem faciendam multò efficaciori, quàm indumentorum, & ejuſmodi aliarum rerum, quæ quotidie verſantur in ſermone plebeculæ rudis. TRYP. Perſuaſiſſimum quidem habeo, id veri quàm ſimillimum eſſe, ſive Apophtegma, ſive Proverbium appellare velimus, multis ſaltem ex partibus, ſi non omninò. Coniicere autem hoc ille facillimè poteſt, qui mentis aciem, & contemplationem voluerit intendere ad eum, qui nunc eſt, rerum ſtatum, Italiæque miſerrimè affectæ conditionem, cujus quidem infortunia, & calami-

lamitates duo tempora mihi videntur habere ſpectanda præcipuè; alterum quod ipſi pariter Italiæ, ac Imperio Romano prima cauſa, & origo malorum fuit, quando Cæſar ſuis armis Vrbem oppreſſit; alterum, quod ejus miſerias tandem ad ſummum extulit, quo tempore Gothi, Hunni, Vandali, atque Longobardi totam regionem excurrentes fœdiſſimè ſunt depopulati. Nunc autem ſi contemplari pergamus ea, quæ cùm in Oriente, tùm in Occidente paucis abhinc annis plurima contigerunt, animadverti facilè poterit, iis omnibus, qui in Italia degunt, alterum ex illis temporibus imminere: utrum autem ſit magis pertimeſcendum, expedire non poſſum. Nam prius illud tempus, quod anteceſſit, ab altero deinde proximo fuit exceptum, unde viciſſitudines omnes illæ ortum habuerunt, quæ cunctis rebus eam, quam cernimus adhuc, faciem induxerunt, abolita penitus, & ſublata jampridem forma, quæ temporibus fuerat veterum Romanorum. Sed nolo certè committere, ut totus hic dies tribuatur noſtris ærumnis, calamitatibuſque recenſendis. Quare veniam ad id, quod præcipuè me attingit: nam quæ tu modò de me affirmabas,

mabas, ego minimè probo. Vide autem ne ſumma tua benevolentia erga me omnem modum excedat, teque in fraudem adducat: quandoquidem nullam in me tam inſignem virtutem agnoſco, ut cum tali viro, qualis fuit Atticus ipſa re, videar comparandus. Illud tamen in præſentia nō diſſeram, utrùm cum eo componendus ipſe, nec ne ſim; propterea quod in hac diſputatione ſi nonnihil verſarer, meritò ſuſpectus evaderem, quaſi exiſtimarem, ingenio, aut prudentia Pomponium æquari à me poſſe. Quod autem modò dicebas, nos quàm ſimillimos reddere, in eo ſimilitudinem aliam nullam eſſe video, quàm cujuſdam eventus. Nam, quemadmodum ille adminiſtrationem Reipublicæ attingere noluit; ita ſponte à publicis muneribus ego me ſubduxi: ſed rationes, & cauſæ non ſunt eædem, quæ nos impulerunt ad optandum idem vitæ genus, quin immò planè ſibi ſunt adverſæ, & contrariæ. Pomponius enim cum intelligeret ſuam Rempublicam corruptiſſimam eſſe, neque verò integrum ſibi fore, ut formam priſtinam eidem reſtitueret, ab eadem gerenda deſtitit, ne ſimul periret; ſiquidem Reſpublica, quæ non manet

in

in ſuo ſtatu, perinde ſe habet, atque mare tempeſtatibus agitatum, cui ſi quis interea ſe, ſuaque committit, non habet inde facultatem arbitratu ſuo pedem referendi. Ego verò curam omnem civilium rerum non ob id omiſi, quandoquidem noſtra Reſpublica non eſt depravata, quin potius hac ætate (ni fallor) eſt omnium abſolutiſſima, atque perfectiſſima, ſi fuit unquam aliâs, quippe cujus ratio eſt ejuſmodi, ut excellentioribus inſtitutis temperari nequeat, neque verò majori cum tranquillitate, & concordia geri, cùm ſit à ſeditionibus inſitis planè diſiuncta, omnibuſque iis rebus, quæ florentiſſimis Civitatibus perniciem afferre ſolent, quodque longè præſtantiſſimum eſt, optimorum, fortiſſimorumque civium magna copia floret, quorum ſapientia, & virtute quàm feliciſſimè regitur. Quamobrem ipſe mihi non parum congratulor, primùm quod in Italia præcipuè natus ſim, hoc eſt in regione cæterarum principe, ac regina; deinde Venetiis, quâ in Vrbe multas ex illis virtutibus expreſſas licet intueri, quæ de priſcis hominibus illis cùm Romanis, tùm Græcis, conſtanti fama, & omnium ſermone celebrari ſolent.

Atque

Atque eo ſanè fit, ut neque Lacedæmoniorum, neque Romanorum multum invideam Reipublicæ: licet enim tot gentes, provinciæque ceciderint ſub hujus imperium, quod omnes noverunt; non tamen idcircò minus beatam, felicemq; noſtram ipſe duxerim; quandoquidem non eſt in magnitudine Imperij publica felicitas ſita; ſed in ea re, ut pacatè, & tranquillè cives omnes vivant; quo in genere, ſi noſtram Rempublicam dixero Romanæ antecellere, puto equidem fore, ut nulli prorſus accuſationi jure ſim obnoxius. Ex his igitur, quæ diſputavi, potes intelligere, iiſdem rationibus me non adductum fuiſſe, ut hoc ipſe genus vitæ inſtituerem complecti, quibus impulſus eſt olim Pomponius Atticus: Commemorare autem nihil modò attinet, quid me induxerit ad ſuſcipiendam hanc rationẽ vitæ: quod ſi fortè cognoſcere ſtudeas, atque inſtare pergas, hoc unum certè in præſentia dixero; ad hanc vitam liberam, & omnibus curis humanis expeditam, ipsâ naturâ me propenſum ſemper exſtitiſſe, eandemque libentiſſimè complexum fuiſſe; quòd certò ſcirem patriæ meæ nihil hanc rem vel officere, vel incommodare, cui quidem cum
ſuppe-

ſuppetat ingens copia præſtantiſſimorum civium, nihil opus eſt opera, vel induſtria mea. Præter hæc, alia non pauca poſſem adducere ad hanc ipſam vel cauſam, vel defenſionem meam; verùm tamen ea dixiſſe, quæ audiſti, ſufficiat. IOAN. Valdè mihi probantur iſthæc omnia, quæ de te, atque Pomponio diſſeruiſti, in quibus modeſtiam ingenitam tibi facilè cognovi. Sed in præſentia nolo ad tuas laudes prædicandas ingredi, cum præſertim eæ non ſatis æquis auribus à te accipiantur, ut ego quidem arbitror, ea de cauſa quòd exiſtimes, ibi non eſſe verbis, & ſermonibus opus, ubi res ipſa loquitur, operaque extant. Enimverò ſi rectè ſermones tuos ipſe animadverti, dictum eſt à te modò, non habere te, quod Romanis ita multum invideas, & tantum non æquare cum illis cives tuos cæpiſti. Dic ergo ſodes; Eſne tu revera in hac ſententia, ut exiſtimes, Rempublicam veſtram cum Romana comparari poſſe?

TRYP. Ita planè ſentio. Nam, quamvis imperium noſtræ Civitatis, ut modò dicebam, amplitudini Romanæ reſpondere nullo modo queat; alia tamen, & ſatis quidem multa non deſunt, quibus ea quoque multum ſuperatur

ratur à nobis, unde compenſatio quædam, & æqualitas oritur. Quidam autem ex iis, quorum monumentis res à noſtra Republica geſtæ commendatæ fuerunt, in quorum numero eſt, nequid té celem, M. Antonius Sabellicus, quem virum nomine coram aliis minimè appellaſſem, ne quis exiſtimaret à me illum accuſari; qui ſumma eloquentia noſtræ Vrbis res illuſtravit; fuerunt, inquam, nonnulli, qui Venetam Rempublicam cum Romana conferre voluerunt; ſed in ea collatione inſtituenda non uſi ſunt ea prudentia, quam res exigebat. Nam bella noſtra tantummodò cum Romanorum bellis contulerunt, quæ procul dubio vel intervallo quàm longiſſimo non poſſumus aſſequi. Neque verò quiſquam eſt adeò rudis, atque rerum expers, quin, ubi collationem à Sabellico in hiſtoriis ſuis inſtitutam legerit, eandem ſentiat aſſentationem quandam manifeſtiſſimam eſſe, cùm tamen idem multa præterierit, atque miſſa fecerit, quæ ſatis confidenter afferre poterat, iiſque fundamentis innixus utramque rempublicam citra ullam ſuſpicionem aſſentandi inter ſe componere.

IOAN. Tui quidem hi ſermones, Trypho ſuaviſſime, cupiditate ſciendi

magna me incitarunt, quànam ratione veſtra Reſpublica Romanam æquiparet. Profectò ſi rem ita ſe habere putarem, eſſet quòd animo ingentem voluptatem caperem, dum cogitaré, non eſſe damnanda tam facilè hæc tempora, quibus ejuſmodi Rempublicam ſtantem intueamur, quæ minimè concedat antiquiſſimis illis, quæ ſermonibus, & prædicatione cunctorum ſunt adeò celebres. Quæſo igitur, ne graveris, quando in ſermonibus ejuſmodi hic dies traducendus eſt, hoc ipſum, quod aiebas modò, mihi comprobare. TRYP. Nihil, quod tibi jucundum accidat, mihi grave duco: ſed heus tu, habeſne compertum, quânam ratione Reſpublica à nobis adminiſtretur? quæ ſit ejuſdem forma? quæ temperatio? quæ leges?

IOAN. Equidem legi pridem quoddam Sabellici opuſculum, in quo veſtri Magiſtratus omnes percenſentur: Percunctatus etiam ſum à pluribus, modò hoc, modò illud: Sed tamen ex iis omnibus, quæ vel ipſe legi, vel ab aliis accepi, nondum Reipublicæ veſtræ adminiſtrationem planè ſum aſſecutus, quemadmodum ſe habeat, & cujuſmodi ſit. Atque ut dicam illud, quod ipſe ſentio, ille Sabellici libellus non

non eſt magno uſui: Licet enim commemoret, atque enumeret ſingulos Magiſtratus, tamen non ſubiicit oculis, neque exprimit ipſam formam, & coagmentationem totius Reipublicæ, ſeu temperamentum. TRYP. Non eſt alienum à veritate hoc, quod ipſe dicis: Habet enim ſe Reſpublica quælibet ad inſtar cujuſdam corporis, ſive ut verius dicam, ipſa eſt quoddam Corpus, à natura quidem ipſa præcipuè formatum, ſed mox ab arte quoque multum expolitum: Siquidem quando natura hominem effinxit, univerſitatem, ſeu communionem quandam formare inſtituit. Itaque cum ſingulæ Reſpublicæ ſint quoddam corpus, neceſſe etiam eſt, ut ſua membra ſingulis non deſint, quibus membris quoniam mutua quædam ratio, & conjunctio debet intercedere, non ſecus atq; inter membra cujuſcunque corporis; inde fit, ut qui hujuſmodi conſpirationem, atque ſocietatem ſingulorum Reipublicæ membrorum inter ſe non cognoverit, ne corpus quidem ipſum intelligere valeat, quâ ratione ſit conſtitutum, atque adeò affectum. Hoc ergo eſt, in quo Sabellici diligentiam, ſtudiumque deſidero, qui tametſi collegerit, atque recen-

fuerit omnes Magiſtratus; non tamen aperit, quonam inter ſe modo ſint apti, connexique, & quid, quantumque alter ex altero pendeat, ita ut abſoluta, planeque integra conformatio Reipublicæ colligi inde valeat. Quapropter id principiò tibi cognoſcendum fuerit, quemadmodum adminiſtratio noſtræ Reipublicæ temperata ſit; alioqui nihil eorum, quæ cupis, intelligere poteris. Neſcio tamen, utrùm hæc omnia poſſint expediri commodè hujus diei duntaxat exiguo curriculo.

IOAN. Mihi quidem ſatis fuerit à te percipere genus ipſum adminiſtrationis in veſtra Republica; hoc enim percepto, facilè deinde cognoſcere potero, &, quibus in rebus ea vel conſentiat, vel diſcrepet ab omnibus aliis, apud me ſtatuere. TRYP. Rectè ais. Itaque ſermonem inſtituemus de noſtra Republica, qui tibi non mediocri voluptati futurus eſt adminiſtrationes varias Civitatum inveſtigare, atque intelligere cupienti. Nam perſpicies in hac noſtra ratione præſtantiſſimas leges, optima inſtituta, & prudentiſſimam rerum omnium temperationem: & quanquam ſingula, prout res ferret, atque exigeret, accuratiſſimè, atque exactiſſimè modò non obſerventur;

ventur; nihilominus hæc noſtra civilis adminiſtratio non ita multis accuſationibus, ſive reprehenſionibus patet. Cadit enim hoc vitium in formam Reipublicæ quamlibet, id quod exemplis cùm Romanorum, tùm Spartanorum apertiſſimè conſtat. Satis eſt autem univerſa, quæ contingunt, errata in hac Civitate non ejuſmodi eſſe, ut aliquod inſigne detrimentum importare poſſint.

IOAN. Perquam mihi gratum, jucundumque fuerit, inſtitutiones haſce veſtras probè omnes cognoſcere, quas quidem ego non dubito præclariſſimas eſſe. Siquidem imperium, quod in tam multa ſæcula ſtabile permanſit, nulla domeſtica impreſſione labefactatum, neque ulla vi inſita, id profectò neceſſarium eſt, eximia quadam ſolertia, & admiranda providentia temperatum eſſe. Et quidem ipſi fortunæ magnas gratias habeo, quæ me in hunc ſermonem opportunè adduxit, unde tibi data eſt occaſio ea commemorandi, quæ diu, multumque intelligere mihi erat in optatis. Aggrediaris igitur, quando lubet, ad rem inſtitutam; quandoquidem ad audiendum me quàm promptiſſimum, & quàm paratiſſimum habes. TRYP. Quamvis hoc

non utar cubiculo, tamen expedire arbitror, ut in eo maneamus, quod vergat ad ſeptentrionem; eòque ſolis immodicos æſtus non facilè admittat; præterea verò hîc à domeſticis tumultibus quâm longiſſimè abſumus: iis autem quemadmodum afficiar, id genus vitæ, quod mihi ſponte optavi, declarare poteſt. Vir optimus, & ſumma obſervantia digniſſimus Petrus Bembus ob egregias virtutes non paucos habet è nobilibus viris, qui ſecum quàm libentiſſimè verſari ſolent: immò nullus in hac Vrbe vir inſignis eſt, qui ſalutandi causâ ad eum non accedat: Quod ſi alibi commoremur, fieri non poteſt, quin ij nobis obſtrepant, atque incommodent, qui frequentare conſueverant has ædes officii causâ. Quare permanebimus hoc in loco ab aliis ſejuncti, ut inſtitutis ſermonibus totum diem tribuamus. IOAN. Valdè mihi probatur hoc tuum conſilium, jamque ut diſſerere incipias, avidiſſimè expecto. TRYP. Priuſquam diſputationem ingrediar, vos nonnullis de rebus commonitos velim, quæ quodammodo viam nobis munient ad id, quò tendimus. Nam quicunque cupit intelligere alicujus Reipublicæ gubernationem, aut eſt Civis, atque particeps

ticeps ejuſdem Reipublicæ, aut eſt peregrinus. Si Civis eſt, oportet ut quinque cognoſcat, & quàm optimè teneat, iu quibus conſultandi vis tota verſatur. Principiò Civitatis opes, atque facultates, nimirum quæ ſint ejuſdem vectigalia, nec non etiam ſumptus. Deinde pacis, & belli univerſam rationem, hoc eſt, quibus armis vel inſtructa jampridem ſit, vel inſtrui adhuc debeat; quæque bella ſuperioribus ætatibus geſta fuerint, & quonam ſucceſſu; quot etiam, quantæque finitimorum copiæ, atque vires, ut quibus ſit vel diffidendum, vel confidendum probè intelligatur; & quibus ſive adjutoribus, & ſociis in bello, ſive etiam adverſis, atque infeſtis oportebit uti. Adhæc autem quæ ſit ratio, & facultas ipſius regionis tuendæ, hoc eſt, quænam ad id præſidia, & quot requirantur; quod ut cognoſcatur, opus eſt habere perſpectum quàm optimè regionis ſitum, & cujuſmodi ſit ille, animadvertere, utrum in planicie, an in monte; prope ne, an procul à mari collocatus; & an careat fluminibus, an potius abundet. Mox eorum, quæ importantur, & quæ exportantur, eſt habenda notitia, ut videantur quæ ſuppetant, quæve deſint. Tandem

 quoad

quoad ferendas leges is, qui velit adminiſtrare publicas res, noſſe debet, quæ Monarchiæ, ſeu tyrannidi leges magis congruant; rurſus quæ vel Ariſtocratiæ, vel Oligarchiæ, vel Democratiæ, vel Ochlocratiæ, atque ita ſingulis aliis imperii formis ſint accommodatæ. Hæc igitur omnia civibus eſſe nota debent. Qui verò peregrinus, & non civis eſt, ante omnia cognoſcere debet adminiſtrationis Vrbanæ totam rationem. Quare cogitanti mihi te non eſſe participem noſtrę civitatis, cujus regimen à te ipſo percipere valeas, antequam ea, quæ dixi, attingam, faciam ut intelligas, quænam ſit apud nos ipſos ratio civilis adminiſtrationis: Deinde verò perſequar ordine ſingula, quantum è re videbitur. Quod ſi fortè in his ſermonibus aliquid audies, quod aliâs etiam memineris abs te auditum fuiſſe, quodque non magni momenti tibi videatur; nolim tamen, ut minus attentum te mihi præbeas: futurum eſt enim, ut ſingula in uſum veniant, cumque magna parvis, & ignota notis conjuncta, colligataque ſint; nihil omnino ex iis omittendum fuerit. IOAN. Dic, amabo, quicquid in rem viſum tibi fuerit, mi Trypho: nam quæcunque protu-

protuleris, exiſtimabo quàm prudentiſſimè & quàm optimè fuiſſe prolata. TRYPHO. Vrbs ipſa, Venetiarum nomine inſignita, parvis aliquot inſulis continetur, quæ poſitæ ſunt in æſtuariis maris Adriatici cõtra flumen, quod Patavinos agros interfluit, nomine Medoacum, quà idem in ſtagna non ita pridem rectà ferebatur. Qua in re animadvertere debes, hunc Italiæ tractum, quem veteres appellaverunt olim Venetiam, ita ſecundùm Adriæ littora depreſſum, & proclivem eſſe, ut propter aquarum magnam copiam ab iis fluminibus, quibus tota regio ſcatet, invectam, & propter æſtum maris, quà littus patet, influentis, intra non exigua pars in paludem abierit. Eſt autem id omne ſpacium interceptum inſtar arcus, non quidem remiſſi, ſed potius contenti, cujus arcus in ipſa continente ſimilitudinem exprimit id, quod hîc ſtagna circumamplectitur undecunque concavum. Nervus autem eſt id, quod vocamus littus, quandam ſpeciem præ ſe ferens aggeris craſſioris, eſt etiam ubi latioris; inchoatur id ab ipſo mari ſive ſinu Adriatico, & rectà fere continenter procurrit, quoad infra Brondulam ipſam continentem attingat. Inrerrumpitur

 alicubi

alicubi tamen hoc ipſum littus, ut maritimos æſtus cùm accedentes, tùm etiam redeuntes admittat, & fluminibus iis facultatem præbeat, quæ delabuntur in æſtuaria, petendi mare, ut ſe exonerent: ideoque nonnulli exiſtimant, hæc intervalla disjuncta nihil aliud, quàm oſtia fluviorum eſſe, quæ modò vocari ſolent à nobis Portus, propterea quod ut cæteri Portus aditum præbent omnibus navigiis, quæ hucundiq; mercibus onuſta cōmeant, aut etiam hinc abeunt. In his autem præcipui ſunt Portus ad Brondulum, ad Foſſam Clodiam, ad Metamaucum, ad Caſtella gemina, ad D. Eraſmi, ad littus, quod vocatur majus, & quod triplex portus. Quicquid igitur interceptum ſpatii continetur intra hunc aggerem, quem deſcripſi, atque continentem, id ipſum eſt, quod vulgo dicitur, æſtuaria, ſive ſtagna maris Adriani, quæ tamen aquis ubique ita non ſunt obruta, quin extent ab ipſis, atque emineant certa quædam loca: hæ ſunt Inſulæ, in quas finitimi quique populi, ut Attilæ vim effugerent, olim ſeſe abdiderunt, moxque coëuntes omnes, & in unum coacti, hanc urbis formam pulcherrimam tandem effinxerunt. Ea diſtat à continente,

qua

quâ minimum quinq; millia paſſuum: à littore autem ipſo ferè duo. Priſcis temporibus longius aberat à continente, nempe ad decem millia paſſuum, propterea quod æſtuaria pertinebant uſque ad eum locum ſitum ad Medoaci ripas, qui tunc, ut plerique arbitrantur, ob eam rem vocari ſolebat. Ora lacus, modò corrupto vocabulo dicitur, Oriacum. Induſtria majorum noſtrorum obſtare non potuit, quin id ſpacii totum aggerendo flumina complerent, quod inde ad pagum Safuſinas uſq; intercedit, ubi navigia, quæ Patavio ſolvunt Venetias, aut Venetiis Patavium, operâ, & vi trochlearum ſuper aggerem quendam evecta, qui ab urbe Medoacum avertit; hinc ad æſtuaria; illinc ad fluminis alveum recta tranſmittuntur. Ipſa verò natura hujus urbis ſitum valdè tutum præ cæteris omnibus effinxit: neque enim duntaxat à continente, ſed etiam à mari, quamvis in aquis ſita nullam vim reformidat. Præſtant autem id ipſa ſtagna, quibus undique circa urbem, & etiam intra navigatur, omnibus locis ita humilia, atque adeo depreſſa, ut niſi parva quædam navigia facilè non admittant: quibus ſanè fit, ut cum maris æſtus maximè recedit,

plurima

plurima loca detecta conſpiciantur. Si quis igitur à continente ſtatueret Venetias invadere, ad copias ſuas traducendas ſternere pontibus, aut ratibus cogeretur, quicquid æquoris eſt interjectum inter urbem ipſam, & continentem; quæ res ob maximam operis difficultatem confici nullo modo poſſet. Quicunque verò ad eandem urbem invadendam cogitaret inſtruere, atque ornare claſſem intra ipſa æſtuaria, huic objicerentur incommoda graviſſima duo. Alterum, quod ob vadorum humilitatem nihil loci poſſet obtinere ad navigia explicanda: ut enim æſtu maris in acceſſu maximè ſe attollente, claſſis alicubi ſtare inſtructa fortaſſè queat; paucis tamen horis eadem maximum periculum adiret, ne hæreret in vadis. Alterum, quod operam fruſtra, & tempus impenderet is, qui nautas nō haberet valdè loci peritos: nam ſæpe numero contingeret, ut ipſa navigia præter Euriporum alveum devecta, mox ab aquis in ſicco deſtituerentur, quippe quæ vel cum maximè æſtus intumeſcit, nunquam ita tolluntur, ut quàlibet navigandi facultatem integram relinquant. Si quis autem conetur à mari Venetias aggredi, objectum ante omnia æſtuaria littus pe-

netran-

netrandum eidem neceſſariò fuerit: obſtructis itaque ſive oſtiis, ſive portubus illis, quos ſuprà memoravi, aditus omninò intercluderetur ad ipſa æſtuaria. Neque verò id efficere operoſum eſſet, quoniam ea intervalla non ita multum lata, nec profunda ſunt. Siquidem in urbis ipſo conſpectu is, qui appellatur, geminorum caſtellorum portus, eam profunditatem nõ habet, quin majora navigia expectare oporteat, quoad æſtus accedat, & quidem maximus. Sed aliud eſt præterea, quod obſtat ingredientibus: nam quotiescunq; tempeſtatibus vel ad modicum tempus fuerit mare concitatum, ejuſdem vina ſubeunt ingentem viciſſitudinem ante ipſum portum undarum, ac turbinum vi impulſis, atque jactatis huc, & illuc arenis, ita ut quà patuerat aliquando facillimus ad urbem aditus, eâdem poſtea contingat omnem obſtructam viam eſſe. Quæ res neceſſitatem affert aliquot homines huic muneri pręficiendi, qui cum tempeſtas deſierit, ubinam ea reliquerit aditum patentem, exploratum eant, ut eum navigiis cùm ingredientibus, tùm egredientibus commonſtrare valeant: in faucibus autem portuum cæterorum ædificari caſtella poſſunt, ſive pro-

propugnacula, quæ tormentis inſtructa ab ingreſſu arceant. Quod ſi quis etiam claſſem in æſtuaria transveheret, in eaſdem incurreret difficultates, in quibus eum verſaturum ſuperius oſtendimus, qui claſſem intra ipſa æſtuaria vellet adornare. Præterea verò in iis Euripis collocatæ, per quos accedere propius hoſtis niteretur, oppletæ ruderibus naves obfirmarentur, quæ bellicis tormentis oppidò munitæ, quoſcunque infeſtos accedentes longiùs ſummoverent. Quid? quod ii, qui ratibus, aut alia quacunque hujuſmodi machinatione ad urbem appellerent, adverſus eos valli per tota æſtuaria depacti, certa quadam forma componi, ſtatuique poſſent, quæ afferret iiſdem graviſſimum impedimentum; præterquam quod infenſus hoſtis quà irrumperet (nam fieri nullo modo poſſet, ut falleret, aliud emetiendo, atque aliud capiendo iter) excitari poſſet conjunctis navibus aliquod propugnaculum à lateribus adeò firmum, ac munitum, ut omnes id ſubire, immò accedere prope perhorreſcerent; quâ ratione videmus Ferrariam, Patavium, & Cremam, aliaque noſtris temporibus oppida communita. His de cauſis arbitror urbis noſtræ ſitum ab hoſtili

qua-

quâvis irruptione tutiſſimum eſſe. Rex Attila idcirco poſt Aquileiam everſam, cum liberiùs excurreret per hunc Italię tractum, qui Venetiæ tunc nomen obtinebat, eos omnes, qui huc ſe receperant, ut ejus impetum evitarent, aggrediendos ſuis armis non exiſtimavit. Pipinus autem Caroli Magni filius Obelerio Duce nono gerente rempublicam, qui aggreſſus eſt adminiſtrationem anno ſalutis 804, aggredi quidem noſtram urbem temerè fuit auſus eâ claſſe, quam Ravennæ apparatam inſtruxerat; ſed ejus inconſulta temeritas, atque amentia non alium eventum habuit, quàm commerita fuerat: à majoribus enim noſtris magno cum dedecore fuſus, amiſsâ claſſe, profligatuſque fuit. Vrbem porrò totam Euripus quidam, qui Canalis major à nobis dicitur, in duas partes ſecat; Altera pariter ad meridiem, & occidentem; altera ſpectat ad orienrem, & ſeptentrionem. Refert Euripus iſte quadantenus ſerpentis formam, & antiquam literæ, S, notam imitari videtur, ſed contrario modo deſcriptam, prout expreſſum hic vides; ubique ſatis profundus, & eâ latitudine, quæ flumen aliquod ſatis amplum æquet, quo non ſecus urbs ipſa diſcriminatur, atque

Arno

Arno vel Florentia, vel Piſæ, ſive Tyberi Roma, ſive Atheſi Verona. Ejuſdem origo prima ad Medoacum refertur, qui prius quàm ad Safuſinas curſu averteretur, in mare ſe profundebat per illud oſtium, quod appellatur modò Caſtellorum portus. Influunt in ipſum alii quoque propè innumeri Euripi patentes in latitudinem ſatis amplàm, quibus noſtra diſtinguitur, neque verò minus ornatur, quàm veſtra urbs amplitudine, & pulchritudine publicarnm viarum. Hi maxima ex parte non niſi cymbis perluſtrari poſſunt; neque tamen aliquot deſunt, qui habeant ab altero latere vias lapidibus ſtratas, ſed quàm pauciſſimi vias exhibent ab utroque, quas appellamus vernacula lingua, fundamenta. Quam ſimillima forent hæc ei viarum generi, quod apud vos Arno imminet, crepidinibus demptis. Neque verò tantum Venetiis ſunt hæ mari viæ; verùm etiam terra ſunt illi, qui dicuntur Calles, non tamen ſatis aſpectu elegantes, & pulchri: præterquam enim quod breviores plerunque ſunt, & rectà non tendunt, non ita multos facilè compe- rias, qui binos homines admittant unà pari greſſu incedentes, adeo coëunt in arctum, atque anguſti ſunt. Quoniam

vero

verò intercurſantes Euripi paſſim eos interrumpunt, quo totam per urbem facere iter pedibus liceat, adjunguntur iidem, & continuantur ponticulis lapideis quamplurimis ſuperinductis; quorum licet numerus ingens, ea tamen non eſt frequentia, quin ſæpenumero circuitus quidam capiendus ſit, vel ad proxima loca proficiſcenti. Frequentiſſimam verò, celeberrimamque totius urbis regionem, in quam omnes mercatores confluunt, adeptam Rivi alti nomen cum Regia via, quæ ducit ad ædem ſacram D. Marci, atque ipſum Ducarinm, pons è ligno ſublicius transverſarius jungit, quo uno maximum Euripum illum tranſcendere licet. Sed ne ſemper cogantur hunc pontem adire illi, quibus huc, aut illuc tranſmittendum eſt (quod certè nimis incommodum accideret) pluribus locis certi quidam homines attributi ſunt, qui eo genere cymbarum, quod proximè explicabitur, quæſtus, & compendii causâ quemlibet trajiciunt; unde nomina trajectuum locis ipſis indita. Cæterum qui præſtant hanc operam, inopes, & plebeii ſunt, iiſque mandatur hoc munus à quodam Magiſtratu, qui hanc ipſam rem curat, & omnes deſtinat ad trajiciendum alios aliis

 locis:

locis: cautum eſt porrò lege, quot homines per ſingulas vices, & etiam quanta mercedula tranſportandi ſunt. Quibus rebus fit, ut Euripi maximi tranſmiſſio neque difficilis ulli ſit, neque ſumptu gravis, tametſi prȩter eum pontem nullus alius ſuppetat. Hoc modo terreſtre iter in urbe noſtra conficitur, quam tamen etiam mari totam pervadere, & quidem majori quodam compendio, & commodo licet. Eſt nobis quoddam genus cymbarum ad id comparatum, quas Gondulas ipſi nominamus, eleganter, affabrèque factas, quibus ſunt omnes Euripi perenniter inſtructi: utimur autem his, equorum, mulorum, ac rhedarum vice, quarum ſpectatur innumerabilis ferè multitudo. Nam cum longè plurimæ ſint eæ, quas Patricii, & reliqui cives ſemper ad uſus proprios inſtructas in promptu habent, tum multis partibus illæ plures adhuc ſunt, quæ tenentur ab iis, qui inde lucrum quærunt. Vrbis quidem ipſius pulchritudinem multò magis maritima, quam terreſtri profectione contemplari licet; propterea quod Euripi latiores plerique ſunt, & pulcherrima quæque ædificia ſecus ipſos exſtructa, quæ licet eos, quos vocamus Calles, nonnunquam

pro-

proſpectent (nam ſingula utrinque poſſunt adiri, & à terra, & à mari) nihilominus ipſa facies ædificiorum, quæ præcipuè totius operis elegantiam oſtentat, aquis plurimum incubat, & proſpectum pandit, eſt ubi etiam pertineat ad aliquot Calles, quorum tamen anguſtia nimia facit, ut operis magnificentia non ſatis appareat. Cæterum magna ſordium pars urbe tota per Euripos excipitur, æſtuque maris abrepta fertur in altum; quanquam hoc Euriporum alveis nō ſufficit prorſus evacuandis, proindeque danda eſt aſſiduè, prout datur, opera, ut excavato alveo penitus purgentur. Nihil de ſalubritate aëris modò attinet dicere. Priſcis quidem temporibus, quod Vitruvius perhibet, habebantur omnium deterrima hæc loca paluſtria. Nunc inter omnes conſtat, Patavium, atque Venetias frui præ cæteris Italiæ oppidis aëre quàm ſaluberrimo. Argumento eſt, qnod in utraque urbe plurimi affecta, & inclinata jam ætare ſenes reperiuntur, qui tamen & corporis, & mentis robore ſatis pollent. Expedita verò facilitas cuinam eſt ignota conſequendi ea, quæ ad victum ſunt neceſſaria? Autores ii, qui ſcripſerunt olim de urbium ſitu, eas prudentiſſimè conditas

exiſtimarunt, quæ non in maritimo littore, ſed procul eſſent inde ſitæ, minimùm ſex, ſummùm decem paſſuum millia. Nimiam propinquitatem maris ea de cauſa non probant, incurſionibus, & latrociniis piratarum ne ſit urbs obnoxia: id autem intervalli, quod dixi, laudant idcirco, ne commoditatibus illis careat, quos mare ſuppeditat. Vrbs ergò noſtra cum poſita ſit intra æſtuaria, maris opportunitate ſanè quàm facilè utitur; quibus autem rebus eſt ab hoſtium aggreſſionibus, ut jam dixi; tuta; iiſdem etiam piratarum incurſiones non reformidat: cumque non procul abſit à continente, non minorem inde, quàm ſi collocaretur in ipſa, fructum quoque capit, præſertim cum ſit in urbis conſpectu Italiæ feraciſſimus ager in ea regione, cui Venetiæ nomen quondam erat, idemq; paſſim diſtinctus pulcherrimis amnibus, cujuſmodi ſunt, Tiliaventus, Liquetia, Anaxus, Silis, Medoacus, Atheſis, qui omnes in æſtuaria decurrunt; unde fit, ut non ſolum affluenter, atque copiosè; verum etiam tutiſſimè, atque facillimè in noſtram urbem, quæ ad victum neceſſaria ſunt, importari queant. Atque ita ex iis, quæ ſunt hactenus expoſita, colligere licet,
nihil

nihil eorum in civitate noſtra deſiderari,quæ vel ad ſui defenſionem requiruntur, vel ad parandi victus facilitatem. Hic eſt Venetiarum ſitus; hæ opportunitates,de quibus ea duntaxat attingere volui, quæ magis ad rem fore mihi videbantut: quamvis autem te non latere quicquam ex iis ſcirem, prætermittere tamen nihil volui, ne redderetur explicatio mea quodammodo manca, & imperfecta. IOAN. Explorata mihi quidem erant ea, quæ de urbis veſtræ ſitu commemoraſti, quippe quam ipſe non ſemel aditam perluſtravi; hæc tamen ipſa mihi jucundiſſimum fuit abs te modò audire; ſiquidem oratio tua renovavit eorum, quę jampridem conſpecta fuerant, memoriam. Sed cur, amabo, dixiſti, expoſitionem tuam mancam, & imperfectam futuram, ſi deſcriptionem ſitus omiſiſſes? TRYPHO. Non una quidam ex cauſa,& ratione: Nam cum de noſtra republica ſermonem habituri ſimus, conſentaneum minimè dicebam ad ipſam aggredi, niſi prius aliquid egiſſem de ſede, in qua eſt collocata; cum præſertim ad alicujus reipublicæ formam probè intelligendam permagni referat, quod ſpectat non ad mores tantum, ſed etiam ad potentiam,

tiam, & opes habere cognitam, & perſpectam naturam loci, atque ſitus, à quo continetur: quam ipſam ob rem ii, qui præcepta condendi urbes tradiderunt, permultum intereſſe docent, ubinam ſedes eligatur, verum in colle, an potius in plano, propene, an procul à fluminibus, & à mari. Quid? quod omnium Philoſophorum celebris eſt doctrina, univerſas artes, & diſciplinas ab iis, quæ magis communia videntur, inchoari debere. Hoc autem poſito, non video, quid magis commune poſſit eſſe in republica Veneta, quàm ſedes ipſius urbis, cuius quidem ii non ſunt participes tantummodo, qui rempublicam gerunt; ſed etiam omnes incolæ, atque peregrini. Certè quicunque peritiſſimi artifices haberi volunt, aut pingendo, aut fingendo, hæc ipſa Philoſophorum decreta ſectantur, ut ſemper à quibuſdam rebus communioribus initium ſumant. Pictores enim antequam ullam imaginem certam ad vivum exprimant, ducere quaſdam lineas ex arte ſolent, quibus adumbratur quædam communis effigies, minimèque diſtincta; mox paulatim eidem propria lineamenta inducunt, donec abſolutam exhibeant ſingulorum membrorũ conformationẽ.

Neque

Neq; verò ſequuntur aliam rationem, qui ſtatuas conficiunt. Nam ſi contemplari velimus aliquod ſignum erectum ex iis, quæ ſunt adhuc rudia, & tantùm inchoata, nobis quidem dicendum fuerit, caput, brachia, & crura, potius hoc loco, & illo futura eſſe, quàm hoc eſſe caput, & illa vel brachia, vel crura: adeò natura ipſa impellente cogimur non tantum in cognoſcendo atque intelligendo; ſed etiam in quovis opere faciendo à rebus communioribus ducere principium. Atque mihi hæ cauſæ fuerunt, à deſcriptione ſitus Vrbis incipiendi, tanquam à re magis communi quàm cætera omnia. Hunc eundem ordinem in iis, quæ proxima ſunt, etiam obſervabo: tractaturus enim de Reipublicæ adminiſtratione, principiò de partibus ipſius in genere agam; deinde verò ad ſingulas earum conditiones explicandas veniam: Quare mihi non ſemel ad idem principium recurrendum fuerit; neſcio tamen an ex animi tui ſententia ſit futurus hic ordo. IOAN. Quidni ſit futurus? Omnibus in rebus ſummam quandam prudentiam adhiberi abs te video. TRYP. Dicam igitur eos omnes, qui Venetiis degunt, urbe jam quantum ſatis erat

à nobis deſcripta, tres in claſſes diſtributos eſſe, popularium, civium, & patriciorum: qua quidem in partitione ſcio me non à Sabellico tantum diſſentire, qui duas priores claſſes inter ſe confundit, eodemque plebis nomine æqualiter cenſet; ſed etiam à compluribus aliis, qui nihil tribuunt iis, qui non ſunt Patricii, cæteroſq; omnes habent populi numero, atque loco: qua de re fuſius alibi. Ego tamen ſum in ea ſententia, ut exiſtimem, eo modo, quo dixi, partitionem faciendam eſſe. Quare popularium nomine eos tantum accipio, qui dici ſolent communiter plebeii, hoc eſt, qui ſordidas artes exercent vitæ ſuſtinendæ causâ, neque ullum ornamentum, aut honoris gradum adipiſcuntur in civitate: Cives autem illos appello, qui geniti, & educati in hac urbe, non ipſi tantum, verum etiam & parentes & majores eorum, magiſque liberalibus artibus addicti, aliquid ſplendoris meritò conſecuti ſunt veluti quodam gradu honoris conſcenſo; quo fit, ut communis hæc patria debeat eos amplecti tanquam à ſe ipſa genitos, atque procreatos: Patricii verò, ſeu Gentiles viri, ut à nobis vocantur, illi ſunt, in quorum poteſtate, & arbitrio

eſt

eſt ipſa republica, totumque jus, & imperium cùm terra, tùm mári. Eorum nobilitas, quamvis clariſſima ſit; tamen ut magis atque magis omnibus pateat, de primordiis, atque incrementis noſtræ civitatis ſtatui quædam dicere. Quo tempore maximũ belli terrorem toti Italiæ inferebat, propediemque invaſurus ipſam dicebatur Attila Rex Hunnorum, fama conſtans eſt, eos populos, qui Veneti tunc appellabantur, apparatu tam magno exterritos, in æſtuaria maris Adriatici commigraſſe, & parvas eas inſulas tenuiſſe, quæ poſitæ ſunt inter ipſum littus & continentem. Autores hujus fugæ Patavini ſunt habiti, & cum his Aquileiæ, & concordiæ cives, aliorumque oppidorum finitimorum; & alii quidem alias inſulas inſederunt. Vrbis tamen ipſius prima fundamenta in Rivo alto Patavinos jeciſſe fuit memoriæ proditum anno ſalutis CDXXI, & quidem ipſo die feſto Annunciationis Deiparæ Virginis, qui celebratur VIII kalend. Aprilis. Et quoniam motus, & aggreſſiones Hunnorum tardius proceſſerant; à primis enim rumoribus uſque ad irruptionem ipſorum effluxêre anni quatuor, & viginti, quod quidem temporis curriculum iidem conſulerunt

runt ad inſtaurandas copias detrimentaque ſarcienda, quæ ſubierant,& pertulerant non modica,vel commiſſo ad Toloſam ingenti prælio cæſi, & profligati, vel perdomandis Illyricis, Dalmatis, atque Iſtris in ipſo adventu permultum occupati. Quapropter hac mora temporis interpoſita, atque interjecta, non multum incrementi civitas tunc accepit, quinetiam patrias ſedes multi repetierunt; ſed qui tenebant Rivum altum, nihil immutata ſententia ibidem commorati perpetuò manſerunt. Vbi verò tandem Barbari in Italiam ingreſſi Aquileiam vi captam everterunt, eo tempore Veneti quàm frequentiſſimi convenerunt ad æſtuaria,& inſulas omnes paſſim compleverunt. Sunt qui memoriæ tradiderint eo, quo dixi, Beatæ Virginis Feſto die dedicatum fuiſſe templum D. Iacobo Apoſtolo ſacrum, ab iis, qui tunc erant incolæ Rivi alti, primum extructum, unde civitatis ipſius ducta ſunt primordia; veruntamen anno CDXLVI, cum Attila jam pervaſiſſet, & pervaſtaſſet Italiam, earum civitatum, quas nominavi, populos in has inſulas conveniſſe tanquam in tutiſſima loca, frequentiſſimoque omnium, qui adeſſent, habito concilio, tandem conſti-

conſtitutum fuiſſe, ut domicilium ſtabile, atque certum ibi collocaretur, neque ullus reditus fieret amplius in continentem: atque hæc altera quodammodo ſtatuuntur incunabula naſcentis urbis ab his autoribus. Sed hæc opinionum variatio non eſt alicujus momenti, & noſtra nihil penitus intereſſe poteſt: Illud enim exploratiſſimum, & certiſſimum eſt, ob Hunnorum terrorem confluentibus in dies magis, ac magis hominibus civitatem mirum in modum auctam, & amplificatam excreviſſe adeo, ut non multo poſt armis decernere potuerit adverſus Iſtros, atque Dalmatas, à quibus infeſtabatur, & victoriam conſequi, atque etiam Beliſario ſummo Iuſtiniani Imperatoris Duci auxilia non contemnenda ſuppeditare in obſidione Ravennæ contra Gothos, eo rerum eventu, ut Vitiges ipſorum Rex bello captus, tranſmiſſus ab eo fuerit vinctus ad Conſtantinopolim. Anno quoque ferè centeſimo ab ipſa urbe condita, cum veniſſet ad Italiam vindicandam à ſervitute Gothorum Harſes alter Dux ejuſdem Iuſtiniani, non mediocribus officiis, atque copiis à noſtris adiutus, ut aliquod monumentum harum rerum apud nos extaret, grati animi

ergo

ergò duo fana curavit ædificanda; alterum D. Theodoro martyri ſacrum, ubi nunc ædes conſpicitur D. Marci; alterum Divis Geminiano, atque Menæ; quod quidem erat olim in medio foro, ſed ornandi, & amplificandi loci causâ mox dirutum. Vitali Michaëlio Duce denuo conditum fuit in extrema area. Permultum etiam civitas incrementi accepit ex infeſto Longobardorum adventu poſt Narſetis obitum, cujus gentis immanitas efferata fecit, ut omnes undique certatim has in Inſulas fugerent, ipſaque civitas longè, latèque propagaretur. Quinetiam paucis poſt annis cum Agilulphus Longobardorum Rex Patavium, atque Acelum funditus evertit, reſpublica multum crevit confluentibus incolis utrinque quarum ingentem vim, atque numerum neque Rivus altus, neque Inſulæ proximæ capere amplius poterant, idèoque complere habitatoribus neceſſe fuit aliam Inſulam, quæ Gemina eo tempore dicebatur, urbe non modò frequentiori, ſed ampliori etiam reddita: quæ ſanè in hoc ſtatu permanſit quietè, & tranquillè nullo bello geſto, præterquam quod à finitimorum injuriis acerrimè ſe, ſuaque defendit uſq; ad illud tempus, quo Duces
in

in republica cæptum eſt creari, qui fuit annus ab urbe condita CCLXXXII. Ab eo tempore paulatim vigor excitari, & egregia vis animorum ſeſe efferre cæpit, maximorumque inimicorum impetu repreſſo & imperium & robur ſimul amplificavit, ut cum Gallorum vim ſuſtinuit & egregiè devicit Obelerio Duce IX, cujus rei ſuprà memini. Geſsêre deinde majores noſtri res maximas, & præcipuè mari, bellique victores imperii ſui fines latiſſimè protulerunt. Hinc ad res in continente animis converſi eos eventus, qui res humanas ſequuntur, experti ſunt in iis, quæ fuerant aggreſſi, ut omnibus eſt notum. Sed quoniam civitates amittunt veteres ſuos cives & novos aſciſcunt, ob domeſticas ſeditiones, ob externa bella, aut etiam peſtilentiæ cauſâ: noſtra civitas nihil ejuſmodi eſt unquam paſſa, ut in diverſas partes, factioneſque diſtracta, modò hanc, modò illam extrudere coacta fuerit, quod accidiſſe videmus ferè cunctis Italiæ urbibus, quæ civilibus odiis atque armis ſe ipſos propè deleverunt. Externa verò bella ita propulſavit, ut exiſtimationem, atque gloriam ſibi comparaverit auctâ etiam ditione: peſtilentiæ vim duntaxat aliquando ſubiit, quem-

admodum

admodùm contigit Andreâ Dandulo Duce LIV, qui ad id faſtigium evectus eſt anno M CCC XLII, & in eo fuit uſque ad annum M CCC LXV. Vnde conjecturæ locus relinquitur, hanc fuiſſe peſtilentiam illam inſignem anni M CCC XLVIII, à Boccacio veſtro tantoperè celebratam. Eo quidem tempore lues peſtifera civitatem noſtram multum exhauſit, ut ad recuperandam priſtinam ſuam frequentiam, ac celebritatem neceſſe fuerit edicto quodam ſancire, ut quicunque ſe conferret ad habitandum Venetias, is elapſo biennio civis haberetur. Sed peſtilentiæ ea vis eſt, ut plerunque non ſit exitio niſi plebeculæ, cui remedia illa præſtò non ſunt, quæ ſuppetunt, inſtructis, optimèque paratis, à re domeſtica. Quo fit, ut facilè exiſtimem, eos omnes, qui munire ſe adverſus ingruentem mali vim commodiſſimè poterant, eo quod opibus abundarent, ejus calamitatis expertes, præter paucos, fuiſſe. Non multi menſes effluxerunt, ex quo mihi loqui contigit cum viro quodam patricio è civibus veſtris, qui percunctanti mihi genus detrimenti, quod peſtis ante biennium intuliſſet civitati veſtræ, in hanc ſententiam reſpondit; ipſam plebem miſerè affectam, & af-

flictam eſſe, cæteros omnes prope incolumes evaſiſſe, qui rebus neceſſariis ad vitam deſtituti non eſſent; ut ex iis, quæ narravi, conſtare putem, urbem noſtram quàm frequentiſſimam per brevi evaſiſſe: cumque calamitates illas minimè pertulerit, quarum occaſione mutatis habitatoribus renovari debuerit, integrum, atque incorruptum genus id ſervaſſe, quod à primis autoribus ſuis acceperat. Hujus autem generis nobilitatem inſignem eſſe ſuadet illa ratio, quod qui has in Inſulas confugerunt, atque hoc ipſum civitatis corpus primùm efformarunt, eos veri quam ſimillimum ſit extitiſſe domi ſuæ nobiliſſimos, aut certè quàm opulentiſſimos. Nam tenuiores, & qui non habétur aliquo numero, cum adjumentis opportunis inſtructi minimè ſint ad vitam tuendam, facultatemque nullam habeant aliò commigrandi, loco ſe movere non poſſunt, & ideo quicquid vel boni, vel mali caſus allaturus eſt, domi expectare coguntur. quod quidem & hac tempeſtate noſtra in Gallia Ciſalpina fieri videmus, ut bellorum tempeſtates effugiant non abjecti, & inopes, ſed qui divitiis, & ſplendore generis plurimùm excellunt. Plebs tamen eò poſtea ſeſe confert, ubi

quæ pertinent ad victum, melius, atque facilius exiſtimat comparari poſſe. Quapropter ubi primùm ii, qui fuerant orti claro genere, vel opibus valebant, finitimis è locis convenerunt in hæc æſtuaria, pro certo exiſtimandum eſt, ingentem quoque vim plebeiorum non multò poſt eiſdem ſeſe adjunxiſſe, cùm ſpe commodorum allectam, tùm locorum tutiſſima habitatione. Præſtant ergò noſtri Patricii longè plurimum claritate generis, quippe qui referunt ejus originem ad eos nobiliſſimos, atque opulentiſſimos Viros, qui Barbarorum incurſiones effugientes, conſtituendæ civitatis his locis primi autores fuerunt. Præſtant etiam altera ratione, quod incorruptum, & ſincernm quam maximè idem genus adhibita cura maxima præſtiterunt, cum præſertim nihil unquam ex iis rebus paſſa fuerit civitas, quæ mutationis, aut innovationis afferre ſolent neceſſitatem. Acceſſit huic major etiam claritas, & exiſtimatio, poſtquam majora comitia conſtituta ſunt ad publica negocia gerenda,& adminiſtranda. Quis enim neſciat, eos qui publicis rebus minimè vacant, cum nihil omninò conferant ad augendam ſuam nobilitatem, eò ſenſim deduci, ut eam qua

ſunt

ſunt prædici quoque amittant, vitamque agere cogantur deteriori conditione quàm mutæ pecudes, nihil altum, & ſublime unquam cogitantes? Id quidem facilè in omnibus illis civitatibus cognoſci poteſt, in quibus tyranni per violentiam rerum potiti, illud unum propoſitum habere ſolent, ut deprimant, atque abjiciant omnino homines eo torpore inducto, ut neſciant in vita ſua vigilentne, an dormiant. Enimverò comitiis majoribus intercluſis (expoſiturus autem ſum loco ſuo, quo tempore fuerint inſtituta, & intercluſa majora comitia) cum ad ea nullis in poſterum aditus patuerit, niſi oppidò paucis, ut quindecim iis familiis, quæ causâ conſpirationis Bajamontanæ, trigintaque iis viris, qui aſciti ſunt inter patritios Liguſtico bello, & diverſis temporibus quidam alii; hac etiam ratione majorem dignitatem, atque exiſtimationem videmus eidem ordini partam, & comparatam. Sed ut hanc diſputationem totam abſolvam; tria mihi tempora præcipuè in noſtra republica conſideranda ſeſe offerunt: primum totum id curriculum, quod ab urbe condita uſque ad majora comitia conſtituta effluxit; quo ſanè tempore majores noſtri

gerentibus ipſam rempublicam vel Tribunis, vel Ducibus, ut ſuo loco dicam, non multum celebritatis, aut nominis conſecuti ſunt, ſatiſque illis fuit acceptum à ſuis autoribus decus, & ornamentum, delatumque in hanc civitatem, minimè amittere. Altera tempora fuerunt à comitiis majoribus inſtitutis, donec aditum contigit ad eadem obſtrui: tunc enim ex adminiſtratione publicorum munerum facto veluti gradu cives ad amplitudinem majorem aſcendere cœperunt. Poſtrema verò tempora deducta ſunt hactenus à comitiis majoribus interclusis, quæ res contulit iiſdem ſummam dignitatem, & ad id faſtigium cunctos extulit, quodque eas rationes, quas commemoravi, prius attingere minimè potuerant. Si quid igitur in cunctis urbibus Italiæ manet, & viget antiquiſſimæ nobilitatis, id ſanè, quod à te ipſo percipere potes, in noſtra eminet præcipuè, & excellit quàm maximè. Ii, qui modò vocantur cives, quicquid ſplendoris nunc habent, non niſi ab interclusis comitiis id adepti ſunt. Nam cum res publicæ tunc omnibus communicarentur (quod quidem inferiùs efficiam, ut diſtinctè intelligas) veriſimile eſt admodum, omnes eos,

qui

qui præditi fuiſſent aliqua nobilitate, & virtute, tunc majoribus comitiis compræhenſos fuiſſe, & ſi qui ſunt excluſi, paucos extitiſſe: quod ſanè indicat illa magna civium frequentia, quæ ſuperioribus ætatibus in comitiis aderat. Quid? quod ex iis, qui fuerant excluſi, pleriſque adhuc tributum fuit idem jus diverſis temporibus. Vnde conjicere poſſumus eos, quos modò contingit nominari cives, vel tunc è plebe fuiſſe, neque in republica dignitatis ullum locum habuiſſe, ſed ea, quæ nunc habent ornamenta, poſt ea tempora ſibi comparâſſe; vel aliunde ſe contuliſſe in hanc urbem habitandi causâ, in qua tempore procedente nacti ſint eas facultates, atque opes, quibus honeſtiſſimi modò habiti, iis privilegiis ornantur, quorum causâ Veneti cives nominantur, unamque tribus ex partibus civitatis explent, ſummo quidem aſſenſu totius reipublicæ, quæ cùm res ita poſtulat, atque exigit, eorundem facultatibus, atque opibus perlibenter utitur, non ſecus atque nobilium, ac patriciorum. Plebeii verò, quos populares nobis appellare libet, ingenti numero ſunt, ex diverſis generibus incolarum conflato. Nam plerique eorum ſunt advenæ, atque pere-

grini qui allecti cupiditate quæſtus faciendi, habitatum veniunt; & quamvis in urbe diu nonnunquam morentur, in ea tamen nihil aliud, quàm in diem vivunt; aut etiam ſi quid lucri fortè collegerunt, id redeuntes in patriam ſtatim ſecum afferunt, quemadmodum fieri videmus à Bergomatibus, aliiſq; hominibus exterarum gentium, & nationum, quibus eſt noſtra civitas refertiſſima. Hoc ipſum ſive plebeiorum, ſive popularium corpus tenuiores opifices complectitur, innumeros propè, qui, quoniam ſuæ conditionis humilitatẽ nunquam ſupergreſſi ſunt, idcirco nihil in republica juris habent. Eſt aliud quoque præter ea, quæ dixi, popularium genus, quo loco mancipiorum ſolemus uti, cujuſmodi ſunt, qui cymbas agunt, & cæteri id genus. De mercatoribus autem nil attinet dicere, quorum ſumma vis, atque adeò frequentia confluit ex omnibus regionibus in hanc ipſam urbem, quam ceu communem orbis terrarum mercatum frequentare ſolent propter ingentem maris opportunitatem, & pro iis copiis, quas afferunt faciendo quæſtui, pecuniæque colligendæ ſtrenuè dant operam: mox ubi viſum è re ſua fuerit, civitatem relinquunt, qua de

cauſa

cauſa nulla pars ejuſdem haberi debent. Hactenus de conditione incolarum verba fecimus: ſupereſt ut de reipublicæ adminiſtratione modò faciamus, in poteſtate nobilium planè conſtituta, niſi quod huic ſermoni fortaſſe prævertendum putas. IOAN. Antequam pergas ad alia, hæc duo ſcire optarim; Vnum, quot ſint in urbe ferendis armis idonei; Alterum, quot viri nobiles, ſeu Patricii. TRYPHO. Quanquam non ſatis accuratè, quæ rogas, explicare poſſum, neque verò multum ea faciunt ad rem noſtram, dicam tamen id, quod ex aliorum ſermonibus aliâs intellexi, quodque propius exiſtimo ad veritatem accedere. Feruntur eſſe in urbe noſtra xx. millia oſtiorum, ſeu familiarum: moris autẽ eſt duos pro ſingulis oſtiis homines accipere, quâ ratione poſſent in aciem educi XL. armatorum millia. Olim profectò (non ſatis explicatum habeo, quo tempore) cùm certâ ob cauſam, quæ memoriâ etiam excidit, ii qui tunc reipublicæ præerant, inveſtigarent, quot homines apti bello inveniri poſſent, cenſa fuerunt capita XL. millia, qui numerus cum eo, quem retuli modò, perbellè convenit. Hoc itaque poſito, nullus,

opinor, eſſe poterit fraudi locus, cum præſertim ex quo cenſa fuerunt ea XL. millia, civitas majori numero civium aucta videatur, neque ullus caſus extiterit, quo ſit infrequentior reddita. Patritii verò tàm qui comitiis dant operam, quàm qui iiſdem abſtinent, quod tamen fit à paucis, adjunctis quoque illis, quos abeſſe domo contingit ſua, vel reipublicæ causâ, ut Præfecturas, & Præturas obeant in ſubjectis oppidis, aliiſque publicis muneribus ejuſmodi fungantur, ſeu terra, ſeu mari, omnes in unum coacti, prout affirmantes multos audivi, fuerint ad ter mille, paulò certè plures, aut pauciores. Sed omiſſis tandem diſputationibus his de conditione plebeiorum, & civium incolarumque numero, aggrediamur reipublicę gubernationem, quæ Patritios tantummodò continet, & præterea neminem, id quod antea monui. Præſunt ergò Patritii cum ſummo imperio toti civitati, & univerſis oppidis, quæ ſunt in ditione Veneta cùm in ora maritima, tùm in continente. Res autem adminiſtrationis univerſa procedit hoc modo. Principiò ſtatuerunt quoddam fundamentum, ſeu baſim, quâ reſpublica tota ſuſtinetur, hoc eſt majora comitia,

quæ

quæ vernacula noſtra lingua vocamus Magnum Concilium. Pendent igitur ab hoc fundamento, & baſi cæteræ omnes partes ipſius reipublicæ, ſi non omninò, ſaltem maxima ex parte, & pariter continentur ipſo Patricii omnes, quibus quidem eò convenire per ætatem licet: qua de re fuſius alibi. Hinc oritur, & procreatur alterum Concilium permagna cùm autoritate, tùm exiſtimatione, quod (ut cum Hetruſco loquar Hetruſcè) *de Pregati*, materna verò noſtra lingua dicitur, *de Pregai*, Latinè verò commodè poteſt appellari, Rogatorum Concilium, aut etiam ſenatus. Quænam verò ſit ejuſdem optandi ratio, & quibus ex Patriciis, & ex quo numero conſtet, quænam denique ſint illius facultates, & munera, cuncta hæc explicabuntur uberius loco quidem ſuo. Rogatorum Concilium excipit Collegium, quod conſtat ex certo quodam numero Magiſtratuum, prout inferius intelliges. Tandem caput eſt omnium Dux, atque Princeps, qui gradus eſt eminentiſſimus in noſtra republica, cujus præcipua membra ſunt quatuor ea recenſita, nempe Comitia, Concilium Rogatorum, Collegium, tandemque ipſe Princeps. IOAN. Audivi ſermonibus

uſurpari quam frequentiſſimè nomina Decemvirûm, D. Marci Procuratorum, & Triumvirûm advocatorum, tanquam Magiſtratuum maximæ, ac ſummæ dignitatis, de quibus tamen tu nihil. TRYPHO. Non inficior, hos Magiſtratus honeſtiſſimos, & ampliſſimos eſſe; conſultò tamen à me prætermiſſi ſunt, propterea quod ex iis non conflatur ipſum corpus reipublicæ; nam cæteróquin obtinent ſummam dignitatem, & res publicas curant, ſi quis alius Magiſtratus. Dabo quidem operam ut planè ſuo loco intelligas, cujusnam modi ſint, & quid habeant juris omnes hi magiſtratus, quorum meminiſti, & qua ratione conjuncti cum univerſa republica. Vt igitur eò revertar, unde oratio deflexit, totum Reipublicæ corpus & abſolutum quaternis illis membris, quæ dudum expoſui, pyramidique, ſi rectè animadvertas, quàm ſimillimum redditur, baſi quidem, uti conſtat latiori præditæ, ſed ubi aſſurgit, in arctum ſenſim coëunti, quoad in punctum quoddam terminata deſinat. Itaque ſtatuamus hujuſce pyramidis baſim, Majora Comitia, quæ latiſſimè patent, & continent omnes, qui nati ſunt annos ætatis xxv. immò etiam nonnul-

nonnullos, qui pauciores; quam rem fuſiùs infrà: neque enim conſentaneum fuerit, in eundem ſermonem omnia temerè conjicere. Pyramis arctari mox incipit in Rogatorum Concilio, quod reipublicæ membrum eſt præſtantiſſimum propter graviſſima negocia, de quibus agit: neque verò Patritios omnes admittit, ut majora Comitia. Faſtigiatur inde pyramis provecta ad Collegium, quod quidem cætera membra multum ſupereminet, cum proſpiciat, & conſulat univerſæ reipublicæ. Tandem faſtigium pyramidis abſolvitur in ipſo Duce cujuſdam turbinis inſtar acuminati, qui poſitus eſt in ſummo, & in omnium conſpectu. De cujus amplitudine, atq; dignitate nihil eſt, quod pluribus agã, cum nullus adeò ſit rudis, tamque ſtupido ingenio, quin ubi Principis nomen tantùm audit, ibi ſummam honoris amplitudinem collocatam intelligat. Quamvis autem unà cum Principe ſedeant ut Collegæ, ſine quibus nihil geri poteſt ab ipſo, Conſiliarii; nihilominus ſi quis accuratè inſpiciat, quanto intervallo diſtat eorum dignitas à Principatu, non in ſummo faſtigio pyramidis illos collocabit, ſed eodem loco, quo collegium fuit à nobis poſitum.

tum. Nam quemadmodum Conſiliarii dignitas Senatoriam ſuperat; ita etiam ſuperatur ipſamet à Principe, qua ratione fit æqualis, & par omninò Collegio: Sic etiam Procuratores, Advocatores, Triumviri, & ipſi Decemviri, de quibus & tu meminiſti nuper, & nos acturi ſumus poſthæc uberiùs, non alio loco ſtatuendi fuerint, quàm ubi Collegium; & id quidem ratione duntaxat illius honoris, qui tribuitur iiſdem ob inſignem exiſtimationem, quam fuerunt adepti omnes hi Magiſtratus; alioquin enim membra reipublicæ nulla ſunt ex præcipuis, ſed præcipuis annexa; quam rem cognoſces apertiùs, ubi me diſſerentem de ipſis paulò poſt audieris. Hactenus quidem quod ab optimo pictore præſtari dixi, hoc à me quoque præſtitum opinor, uti fueram pollicitus. Siquidem ille antequam certam rei, vel perſonæ formam coloribus exprimat, ita quibuſdam lineis communibus illam adumbrat, ut quædam ſpecies, & forma intuenti appareat; ſic etiam ego delineavi nonnihil univerſum corpus reipublicę, & rudi quadam Minerva, ſed ita deſcripſi, ut ejus aliquam formam percipere commodè valueris, ſiquidem meis ſermonibus aures, & mentem prębuiſti. IOAN. Ita
prorſus

prorſus eſt, niſi fallor; & verò impreſſam in animo mihi habere videor imaginem quandam, & formam hujus veſtræ reipublicæ. Puto etiam te rectè cæpiſſe à rebus communibus, ex quibus tota notitia pendet rerum ſingularum. Quod igitur eſt reliquum ad eas explicandas accedito: ego verò ſumma cum voluptate te loquentem audiam. TRYPHO. Quod quidem à te ipſo meminiſſe debes, hactenus fuit actum de Venetæ urbis ſitu, & de incolarum generibus, & quinam eſſent illi perſpeximus, à quibus adminiſtraretur reſpublica, cujus etiam formam quandam deſcripſimus, ſed in univerſum: Proximum eſt, explicare omnia ſigillatim: Atque ut perſequar omninò pictorum opus, quod mihi ad imitandum propoſui, ſeu ſtatuariorum, non ſemel ad prima initia recurram, quod & ipſe perſpicies. Dico autem res quatuor eſſe, in quibus eſt ſita tota vis, & majeſtas reipublicæ; nimirum, Ius Magiſtratuum creandorum, Deliberationes omnes de pace, & de bello, Legum lationes, tandemque Provocationes. Primùm ex his eſt in arbitrio majorum Comitiorum, quandoquidẽ Magiſtratus omnes in ipſis creantur. Nihilominus extant quædam munera, ut

ſuo

ſuo loco dicam, quæ mandare, & committere, ſpectat ad Senatum, cujus etiam propriæ ſunt omnes Deliberationes de pace, & de bello. Poteſt autem Collegium Decemvirûm, de quo nondum verba feci, his de rebus decernere æquali poteſtate: veruntamen id non eſt inſitum ipſi reipublicæ, ſed fit extra ordinem, ut patebit inferiùs. E legum lationibus aliæ ſunt penes majora Comitia, aliæ penes ipſum Senatum: poſſunt tamen etiam quædam leges ferri ad Concilium x-virûm. Provocationes autem tametſi non ſunt in poteſtate majorum Comitiorum omninò, tamen inde profectò magna ex parte pendent. Dux unà cum ſuis Conſiliariis, de quibus etiam, cum fuerit opportunum, nonnulla dicentur, adeſt, atque præeſt omnibus rebus, quæ vel à tribus iis Conciliis, quæ commemoravi, vel etiam à Concilio Decem-virûm ſolent adminiſtrari; ſed hæc manifeſtius ſuo loco. Et quoniam in publicis negociis omnia referuntur ad Ducem, ſingulaque ejus nomine adminiſtrantur, ipſe Dux adhibitis illis Magiſtratibus, quorum propria eſt actio, refert unà cum illis ad Collegium, quicquid eſt agendum, ibique præſente poſtea Duce diſputatur,

tur, & ſingula momenta cùm rationum, tùm rerum quàm diligentiſſimè expenſa, poſtremò deferuntur ad Senatum, cujus tantummodò eſt ſancire, & decernere. Sed hujus adminiſtrationis ordo, atque tota ratio declaranda fuerit infrà loco ſuo. Cæterum quæ ſunt hactenus expoſita, noſtræ reipublicæ corpus exhibent tantùm nudè, ac ſimpliciter: ſingula modò membra, ſingulæque partes ſuis veluti coloribus illuſtrandę, & ornandæ ſunt. Quapropter neceſſe eſt ad prima initia revenire, videlicet ad majora Comitia, ut ſingula in iis perluſtremus, atque perſequamur, niſi fortè ſit aliquid, quod antea cognoſcere velis. IOAN. Multa quidem mihi occurrunt de te quærenda: ſed nolo meis importunis percunctationibus interpellare continentem orationem tuam, quæ quò longiùs procedit, atque excurrit, eò manifeſtiùs, & clariùs explicat ea, de quibus interdum mihi dubitare contingit. TRYPHO. Perſequar igitur ordinem pridem inſtitutum, & cum diſputaturus modò ſim de tota ratione majorum Comitiorum, referam primùm de ipſorum origine, quid ego ſentiam, deinde cætera, quæ ad eadem ſpectant, attexam omnia. Puto equidem,

dem, quod ex annalium noſtrorum monumentis colligere licet, non primis illis ab urbe condita temporibus à majoribus noſtris inſtituta, quod plerique arbitrantur, hæc ipſa majora Comitia, quinimmò haud paucis poſt ætatibus ortum habuiſſe, quam rem facilè tu quoque ipſe conjicere poteris. Priſcis enim temporibus urbs habuit Conſules, exemplo quidem, ut exiſtimo, Patavinorum, qui hujuſmodi reipublicæ adminiſtratione tunc utebantur: ſed progreſſu temporis, omiſſis Conſulibus, ſinguli Tribuni creari cœpti ſunt in ſingulis Inſulis, qui non alibi jus dicebant, atque imperabant, quàm ubi creabantur: ſi quid tamen accideret, in quo communis omnium utilitas, atque ſalus videretur agi, conveniebant omnes Tribuni unà cum civibus ſuis Heracleam, quæ tunc erat in his ipſis Venetiarum æſtuariis Inſula poſita inter littus, & eam continentis partem, quam utrinque flumina Liquentia, & Anaxus irrigant: Mutato nomine deinde fuit appellata civitas nova; ſed his temporibus nulla prorſus eſt, adjuncta continenti, atque aggeſta ferè quidem tota. Hac in Inſula convocatis omnibus Tribunis habebantur deliberationes de negociis publi-

publicis. Erat id Concilii genus, ut credi par eſt, temerè coactum: nihil enim adhuc ullis legibus ſancitum erat, cur hi potius, quàm illi convocarentur, quemadmodum poſterioribus temporibus definitum eſt. Sed cum Tribuni non ſatis pacatè adminiſtrarent rempublicam, iidem cauſam dederunt optandi Duces, qui cæpti ſunt creari anno Chriſtianę ſalutis DCCIII, juxta communiorem opinionem, anno CCLXXXII ab urbe condita. Porrò eâdem ratione planè rempublicam gerere ſunt aggreſſi Duces, quâ Tribuni ſolebant: nam quemadmodum ab his factum eſſe dicimus, ita etiam Duces aliquoties indicebant Cõcilium, quodque prius in ſingulos Tribunos diſtributum fuerat, vel imperii, vel exiſtimationis, atque dignitatis, id uni donatum eſt, collatumque Duci, quæ res illius autoritatem ad ſummum evexit. Argumento illud eſt, quod quamvis ex omnibus monumentis, quæ quidem ad manus meas pervenerunt, hiſtoriarum noſtrarum, illud apertiſſimè conſtet, poſt creatum Ducem, nihilominus creari Tribunos nunquam deſitos eſſe, à quibus in ſuis Inſulis jus diceretur ut antea, ita tamen ut daretur provocatio ad Principem; Vix tamen horum

rum Tribunorum in hiſtoriis ulla fiat mentio, rarò quidem certè. Nam eo bello, quod majores noſtri geſſerunt ad Ravennam pro Imperatoris Exarcho contra Longobardos conſilio Gregorii ſecundi Pontificis, Horleo Vrſo Duce III. Tribuni quidam memorantur à noſtris ſcriptoribus. Ita etiam bello, quod Pipinus Caroli Magni filius intulit Obelerio Duce IX, de nonnullis Tribunis itidem fit mentio: Aliâs autem ipſorum nomen audire nunquam certè memini; quo fit ut exiſtimem hujuſmodi magiſtratum tandem interiiſſe. Itaque Dux moderabatur univerſam rempublicam propria autoritate, quæ cum nullis frænis coërceretur, accidebat plerunque, ut nimis inſolenter iis ſeſe efferrent, qui eâ præditi eſſent. Quæ cauſa fuit poſt necem illatam tertio Duci, ut à noſtris majoribus conſtitueretur, à Ducibus eligendis in poſterum temperandum eſſe, & quidam novus Magiſtratus inſtitueretur, qui Magiſter equitum appellatus eſt: neque tamen is Magiſtratus diuturnus fuit; nam quinquennio pòſt finem habuit; & reſpublica delata eſt iterum ad Duces, quorũ adminiſtratio turbulentior fuit iis de cauſis, quas dixi, uſq; ad Sebaſtianum Zianum XXXIX

Ducem:

Ducem : unde accidit, ut ex ipſis Ducibus tres confoſſi fuerint, & novem excæcati in exilium pulſi. Poſt Vitalis Michaelii cædem, qui proximè Sebaſtianum anteceſſit, in creatione Ducis variatum eſt, & nova quadam eligendi ratione adhibita renunciatus eſt ipſe Dux anno M CLXXIV. Ad quod fortaſſe, vel certè ad proximum tempus majorum Comitiorum principia referenda duxerim. Id autem in hanc ſententiam me inclinem facit, quod in omnibus noſtris monumẽtis ſcriptum reperio, idemque aſſerit lib. XI. ſuæ Hiſtoriæ Bernardus Iuſtinianus, quotquot ante Sebaſtianum Zianum extiterunt Duces, eos omnes quàm tumultuoſiſſimè declaratos eſſe totius populi rumore, & acclamatione. Nam ſi tunc ea fuiſſet ratio Comitiorum, quæ fuit inſtituta, deinde, prout ipſe percipies, nullo modo fieri potuiſſet, ut res perageretur tàm tumultuosè; ſed quo modo cæteri omnes Magiſtratus, eodem creati & Duces fuiſſent in Comitiis ipſis: nam neque rationi conſentaneum videtur, neque veriſimile, tanti honoris, & tantæ amplitudinis Magiſtratum temerè, & eâ quâ dixi perturbatione creatum fuiſſe, reliquos autem vel minimos tàm pul-

chra, & decenti tàmque accurata ratione deligi conſueviſſe. Præterea verò priuſquàm eriperetur ea facultas populo nominandi Ducis; Dux autoritate ſuâ, quâ plurimum eminebat, ſuoque arbitratu, ut agebam modò, adminiſtrabat rempublicam, ita ut in ſocietatem Principatus nonnulli etiam filios vocarent: Nam Dominicum Flabanicum Ducem XXIX. ſcimus ejuſmodi conſuetudinem abolendam curaſſe. Quare quicunque monumenta evolverit hiſtoriarum noſtrarum (atque id velim ſcias, ubi contingit à me laudari noſtra monumenta, nullo modo id accipiendum eſſe de Hiſtoriis Sabellici, neq; de aliis hujuſmodi ſcriptis pervulgatis; ab his enim non pauca prætermiſſa fuerunt, quæ fortaſsè multò pluris apud me ſunt, quàm quicquid eſt ab ipſis memoriæ proditum: eos igitur de noſtris rebus Commentarios laudo, qui apud nos manuſcripti extant, ſicut non ita pridem Nicolaus Leonicus ætatis noſtræ maximum decus, & ornamentum exhibuit mihi quoddam fragmentum Hiſtoriæ Venetæ, unde multa percepi ſingularia) hæc igitur vetera noſtra monumenta quicunque perlegerit, in iis vix unquam reperiet Magiſtratus ali-

alicujus mentioné factam, à quo certè res publicæ fuerint procuratæ. In Vitali Michaelio Duce, qui cæſus fuit, dum iret ad D. Zachariæ, & ſucceſſorem habuit Sebaſtianum Zianum, invenio primùm uſurpari nomen hoc, *Signoria*, cui Latinè reſponderet vox, Dominatio, non ita tamen ut conſtet, quiſnam eſſet is Magiſtratus, & qua autoritate. Hæc enim verba tantummodò ſcripta comperio: *Dominicus Maurocenius Venetias pervenit, & expoſuit coram Duce, & Dominatione.* In Sebaſtiano quoque Ziano, qui Vitalem proximè excepit, & magis accurata ſuffragatione Princeps eſt creatus, quàm priùs adhiberi conſueſſet, hanc ipſam Dominationis mentionem audio; ſic etiam in Henrico Dandulo, qui Sebaſtiano ſucceſſit, & in multis aliis deinceps animadverti ejuſmodi Dominationis nomen expreſſum fuiſſe, quod ante Vitalem Michaelium ut prædixi, nunquam ipſe legi. Quæ res facit, ut exiſtimem, nullos Magiſtratus fuiſſe temporibus iis, quæ præceſſerunt adminiſtrationem Sebaſtiani Ziani, præter eos, qui præfecti rebus privatis eſſent; & horum quidem electio, quod in quibuſdam Commentariis noſtris ſcriptum reperio, ad Qua-

tuor viros pertinebat, quibus id committebatur; ſed à quibus, non liquet. Fuiſſe verò tunc aliquos Magiſtratus in urbe præter ipſum Ducem, vel ex eo conſtat, quod Dominicus Flabanicus is, quem memoravi, univerſam familiam, ſive gentem Vrſeolorum à Magiſtratibus, atque honoribus excludendam in perpetuum curavit: nam ſi nulli Magiſtratus omninò fuiſſent, quid attinuiſſet ab illis Vrſeolos excludere? Veruntamen ante Sebaſtianum Zianum publicos Magiſtratus non extitiſſe, hoc eſt, qui gererent ea, quæ ad imperium ſpectant, illud opinor, evincit, quod aliâs, ubi quicquã infortunii & incommodi accideret, quod Civitatem non mediocriter afficeret, non alius quàm ipſe Dux incurrebat in odium, offenſionemque publicam, eidemque communiter accepta ferebantur omnia, quæ reipublicæ contingerent, vel bona, vel mala. Quapropter in exilium ſæpènumero expellebantur, aut palàm trucidabantur, quemadmodum Vitali Michaelio factum eſt, quem ſuprà nominavi. Nam publicum ærarium, quod Cameræ apud nos nomen habet, ob aſſidua bella geſta contra Græcorum Imperatorem Emanuelem, cum nimis exhauſtum

ſtum eſſet, atque exinanitum, ea, quæ dicuntur à nobis Impræſtita, primus excogitavit, nimirum edixit, ut unuſquiſque reipublicæ commodaret de certo quodam pecuniæ numero ſibi conſtituto, pro quo ſingulis annis ab eadem caperet Vſuras Quincunces. Ea res tantam invidiam Duci apud multos conflavit, ut ipſo Reſurrectionis Dominicæ Feſto die confoſſus ad pontem fuerit in itinere ad D. Zachariæ. Certè ſi Magiſtratus ulli tunc extitiſſent, qui unà cum ipſo Duce reipublicæ præfuiſſent, quemadmodum tempeſtate noſtra fieri videmus, tota vis illa non incubuiſſet in unum Ducem, ſed alios quoque pervaſiſſet, quos adjutores, & ſocios nactus eſſet in gerenda republica; videmus enim contigiſſe id poſterioribus ætatibus Duce XLV. Raynerio Zeno, qui creatus eſt anno MCCLII. Nam Cretenſi bello, quo plurimùm adverſos, infeſtoſque Genuenſes habuimus, immenſis ſumptibus in rem militarem factis, neceſſe fuit imponere civitati nova vectigalia, quæ res, ſimulatque præconis audita eſt vox, concitavit in univerſo populo tàm ingentes tumultus, ut omnes infenſiſſimis animis accurrentes Ducarium obſederint; neque verò mul-

titudinis impetus, & furor, vel ipſa præſentia Ducis, & reverentia potuit unquam reprimi: quare cum pedem referret intrò, abiretque è conſpectu, plebs incitata privatorum ædes invaſit, ex quibus aliquot diripuit & cæde vaſtavit. Hoc in tumultu populus acerbitatem odii ſui in univerſam rempublicam convertit, non ſolùm in Ducem, cum ſciret, illum non reipublicæ Dominum, ſed participem eſſe. Sed quo tempore Vitalis Michaelius adminiſtrabat rempublicam, ipſe totam invidiam, culpamque ſuſtinuit ex commodatis pecuniis uni ſibi conflatam, propterea quod omnia verſabantur in ſua poteſtate. Temporibus quidem noſtris reſpublica magnum vulnus accepit anno M D IX. exercitu noſtro profligato per Ludovicum Galliæ Regem: conſecuta eſt eam cladem defectio cunctarum urbium, quas obtinebat ipſa reſpublica in Gallia Cisalpina. Nullus tamen extitit ob eam rem, qui raperet in invidiam Ducem Lauredanum, cumque perferre ſumptus ingentes cives cogerentur, nullus tumultus in eum, nulla vox audita: non alia de cauſa, niſi quod ſumma rerum non erat penes ipſum Ducem, ſed erat in poteſtate publicorum Conciliorum,

atque

atque Magiſtratuum. Vt ex his, quæ diſputavimus, ſatis conſtet, hos publicos Magiſtratus ante Sebaſtiani Ziani tempora nullos planè fuiſſe: Quod quidem ſi tanquam vero conſentaneum ſtatuimus, quis uſus eſſe poterat majorum Comitiorum, quæ vel his noſtris temporibus nullis aliis rebus, quàm Magiſtratibus creandis præſtant ſuam operam? Hic aliquis excipiat fortaſſe, potuiſſe fieri, ut crearentur in Comitiis illi Magiſtratus, quos privatis negociis præpoſitos dicebamus eſſe: nam Civitatem videri, nunquam iis caruiſſe, quæ mercaturæ ſtudium perpetuò coluerit. Sed tamen his reſpondere non eſt difficile, quàm abſurdiſſimum fore, ſi Magiſtratus ejuſmodi, qui præ aliis, qui ſummam rempublicam continent, exigui momenti ſunt, tàm exquiſita diligentia, tàmque accurata ratione delecti dicantur, cum tamen præſtantiſſimus, atque ampliſſimus omnium Magiſtratus, hoc eſt ipſe Dux adeò temerè, tumultuosèque conſueverit à populo nominari. Quid? quod autoritas noſtrorum Commentariorum ei ſententiæ adverſatur, in quibus, ut dixi modò, ſcriptum reperitur, hujuſmodi Magiſtratus eligendi curam Quatuorviris

initio demandatam fuiſſe. Si quis autem urgeat, in capiendis conſiliis de republica præſtitiſſe ſuam operam ea Comitia Duci, certè non negaverim fieri potuiſſe, ut à Ducibus inſtitutum fuerit quoddam genus Concilii, in quod adhibiti fuerint certi quidam cives, quibuſcum illi ſua conſilia nonnunquam conferrent, id, quod paulò poſt apertius; ſed nullo modo exiſtimarim, tantum numerum civium non aliâ quàm conſultandi causâ cum Principe in unum locũ coiiſſe. Nam qui gubernacula tenet in civitate præſertim ſatis ampla, & frequenti, cujuſmodi eſt noſtra, aſſiduè verſari debet in conſultatione: Quamobrem neceſſarium Ducibus fuiſſet quotidiana convocatione defatigare Comitia: Cives autem publicis rebus ut duntaxat intenti prorſus abjicerent curam ſuarum rerum, id certè fieri nullo modo unquam potuiſſet. Siquidem Magiſtratuum viciſſitudines non alia de cauſa adinuentæ ſunt, niſi ut unuſquiſque in partem laboris, & ſollicitudinis ita veniat, uti commodorum particeps eſt, ociique in republica. Præterea verò quiſquis evolvit noſtra monumenta ſupra tempora Sebaſtiani Ziani, paucos omninò cives reperit, qui publi-

publicis rebus operam navarint, & rebus geſtis familias ſuas illuſtrarint, id, quod poſtea contigit. Ejus rei nulla poteſt afferri, præterquàm hæc, cauſa, quod vellent ipſi Duces arbitratu ſuo cuncta gerere, atque moderari. Sed poſteaquàm majora Comitia ſunt inſtituta, & ſuprema Ducis autoritas nonnihil temperata ſocietate Magiſtratuum, & Conciliorum; exinde cives rebus gerendis operam dantes exiſtimationem, decus, & gloriam ſibi compararunt: Vt hac in re Civitati, reipublicæque noſtræ prorſus idem contigerit, quòd Romanæ olim, in qua familiæ civium ſplendore ſuo caruerunt, quandiu Reges habuerunt ſummum imperium. Quod ubi primum fuit extinctum, atque in ea deletum, ſtatim magna celebritate cœptæ ſunt augeri. Innumeros propè cives memorare poſſem citra tempora Sebaſtiani Ziani, qui rebus maritimis ſtudentes claſſium noſtrarum ſummum imperium habuerunt, & magno reipublicæ cum fructu, atque dignitate celebrem nominis ſui memoriam poſteris reliquerunt: ſupra verò tempora Sebaſtiani Ziani perquàm pauci rebus gerendis præfuiſſe narrantur. Dominico quidem Maurocæno XXXVII. Duce

invenio Dominicum Maurocænum Ducis ipſius vel patruelem, vel filium, ut nonnulli ſentiunt, unà cum Marino Gradonico præfectum Claſſi fuiſſe, quæ deducta eſt adverſus Polanos, & cæteros Iſerios. Vbi diſceſſit à vita Ordelaphus Faletrus Dux xxxiv, ad Pannoniæ Regem, cum quo tunc erat bellum, tres Legati miſſi fuerunt, Vitalis Faletrus, Vrſus Iuſtinianus, atque Marinus Maurocænus. Vitali quoque Michaëli Duce xxiii claſſi, quæ proficiſcebatur in Aſiam, præfecti dati ſunt Henricus Contarenus Epiſcopus Olivolenſis, nec non filius Ducis. Præterea verò cum Dux eſſet Vitalis Faletrus, Dominicum Dandulum, Andream, Michaëlium, & Iacobum Aurium comperio legatos iviſſe ad Alexium Orientis Imperatorem. Sic etiam aliis temporibus alii memorantur, qui fuerint adhibiti ad tractanda negocia publica: ſed omnes hi quàm pauciſſimi numero ſunt præ omnibus iis, qui deinceps à temporibus Sebaſtiani Ziani clariſſimi evaſerunt ob adminiſtrationes reipub. Id verò factũ eſt ab inſtitutis Comitiis, propterea quòd dignitates, & munera publica, tùm domi, tùm foris in plurimos cives tribuebãtur, unde plurimi quoque decus ſibi comparare familiaſ-

que

que ſuas plurimũ illuſtrare cæperunt; quod vel hiſce noſtris temporibus fieri videmus. Atque hanc ipſam fuiſſe cauſam exiſtimo; cur antiquiſſimæ familiæ Patricii ordinis, præter oppidò paucas, quæ celebritatem adeptæ ſunt à Ducibus editis, cujuſmodi fuerunt, Baduaria, Mema, Contarena, Faletia, Maurocæna, Michaëlia, & nonnullæ aliæ, tàm multæ verò, quæ fuerunt ſupra tempora Sebaſtiani Ziani verſatæ, fuerint in ea obſcuritate, ut aliquarum nomina vix ad nos pervenerint. Poſtremò tandem, quod meam ſententiam maximè confirmat, hoc Gentilis hominis nomen, quod nobilitatis eſt proprium, in noſtris monumẽtis nunquam uſurpatur ante adminiſtrationem Petri Ziani Ducis XLII, qui patrem habuit Sebaſtianum Ducem ſæpè memoratum. Eo Duce Creta Inſula in ditionem Venetam ceſſit, quæ ut in reipublicæ fide melius contineretur, decreta eſt eò Colonia Venetorum civium, partim quidem ex iis, qui equo mererent, partim autem ex aſſuetis militiæ pedeſtri. Igitur in iis hiſtoriæ fragmentis, quæ ſum nactus à Leonico noſtro, hæc ita ſcripta reperi: *Poſtea verò decretum eſt in Gentiles homines, atque populares, qui ſe conferrent eò ad*

habitandum cum ſuis familiis, Cretam Inſulam totam tribuendam eſſe. Neque tamen arbitror tunc idem omninò ſignificaſſe, quod nunc ſignificat hoc Gentilis hominis nomen. Nam quæ temporibus illis Comitia erant (hæc autem quænam, & cujuſmodi forent, efficiam ut ſuo loco intelligas) non admittebant id, quod modò eſt, inter patricios, populareſque diſcriminis: idcircò quæ vis appellationi Gentilis hominis ſubjecta eſt modò in aliis cunctis civitatibus, eandem crediderim tunc etiam in noſtra fuiſſe, ut eo nomine cives illi ſignificarentur, qui præ cæteris omnibus eminerent, aut antiquitate generis, aut opibus, aut autoritate. Adeptus eſt autem principatum ipſe Petrus Zianus ann. Chriſti M CC V, eodemque trigeſimo poſt Sebaſtianum patrem, qui creatus fuerat anno M C LXXV. Quo quidem temporis intervallo conjicere poſſumus eligendi Ducis rationem correctam fuiſſe, ejus autem ſummam potentiam legibus latis temperatam; inſtituta quoque Comitia, cum cæteris Magiſtratibus; eoque magis, quòd in ejuſdem Principis vita diploma quoddam confectum legi, pro Colonia Cretenſi, in quo commemoratos inveni quatuor Conſiliarios,

liarios, binos Iudices, nec non Advocatores, de quibus erit ſermo poſtea loco ſuo, primùm creatos fuiſſe temporibus Aurii Maſtropetri, qui rempublicam adminiſtravit eo temporis intervallo, quod ſupra commemoratum eſt annorum triginta,& Sebaſtiano Duci proximè ſucceſſit. Vnde colligere poſſumus, his iiſdem temporibus majora Comitia ad magiſtratus eligendos conſtituta, ſtabilitaq; fuiſſe. Neque tamen inficias iverim, nomen Comitiorum ſuperioribus etiam temporibus nonnunquam uſurpatum legi, quod conſtat ex aliquibus Privilegiis Vitalis Michaëlii Ducis, quæ non ita pridem fecit, ut aſpicerem, M. Antonius Michaëlius, Vir ob antiquam generis nobilitatem & ob ingenii, virtutumque maximarum ornamenta plurima digniſſimus, qui diligatur, atque celebretur à cunctis hominibus. Subſcribunt iis privilegiis trecenti ferè cives, quos ipſe Vitalis Dux nominat Comitiorum participes. Sed cujusnam rei gratiâ, & à quo fuerint inſtituta ea Comitia, nihil eſt apertum. Equidem, ſi quid Comitiorum genus concedimus tēporibus iis, eorundem autores videntur Duces ipſi fuiſſe, ut quandocunque ſibi collibitum eſſet, uterentur con-

conſilio, atque civium opera, non ſecus atque priſci Romanorum Reges, qui cum Senatu publicis de rebus agere ſolebant, ſed ubi maximè videbatur hoc in rem ſuam fore. Ego verò cum de prima Comitiorum origine diſputo, aliud Comitiorum genus accipi noluerim, quàm cui tributa eſt facultas creandi cætera Concilia, atque Magiſtratus, qui rerum cùm publicarum, tùm privatarum curam ſinguli ſuſcipiunt. Nam quæ ſuperioribus ætatibus erant, ſi tamen erant, exiſtimo parum autoritatis obtinuiſſe. Minimè quidem id à veritate alienum puto, quod ſuperiùs monui, ſpeciem, & formam quandam Comitiorum apud Duces fuiſſe, quæ tamen tota penderent ex eorum arbitrio, nullamque aliam præſtarent operam, præter eam, quam ipſi requirerent. Videtur enim æquitati conſentaneum fuiſſe, ut qui ſummum jus, & imperium in republica haberent, eamdemque arbitratu ſuo planè regerent, atque adminiſtrarent, iidem voluntates etiam civium longè plurimorum ſtuderent aliquo genere obſequii ſibi demereri, & ob eam rem Comitia quædam indixerint. Sed multò magis illud me movet, quod non video, quî fieri potuiſſet unquam, ut

majores

majores noſtri tàm admirabilem rerum ordinem, tàmque pulcherrimam diſtribuendi honores, & munera publica rationem, hoc eſt ipſa, quæ nunc habemus conſtituta Comitia, nullo propoſito ſibi ad imitandum exemplo primùm excogitarint. Nam temporibus iis nulli dubium eſt, hujuſmodi formam publicæ adminiſtrationis apud aliquas urbes, vel gentes nuſquam extitiſſe, quæcunq; tunc omninò haud eſſent ignotæ. Atqui ea, quæ nullo exemplo inducenda ſunt, tot tantaſq; difficultates ſecum afferre ſolent, ut plerunque rejiciantur, tanquam nimis ardua, quæque fieri vix, aut fortè nullo modo poſſint. Proficiſcitur id ex ea re, quod homines in rebus ſingulis agendis nonniſi rationes illas & ſequuntur, & probant, quas vel ſuo, vel aliorum aliquo periculo cognitas, & perſpectas habeant: pauciſſimi verò ſunt, & ſemper fuerunt, qui nova comminiſci, & aliis perſuadere valeant: ideòque cum in republica contingit aliquid innovandum, inſtituta vetera ſemper ob oculos habentur, ad quæ de more cuncta referuntur, & ad propria quidem ubi ſuppetunt, ſecus ad aliena. Quare multi ſunt autores, qui tradunt, Romulum ſuæ reipublicæ
exem-

exemplum de Græcis ſumpſiſſe; & vos etiam ipſi anno Chriſti MCDXCIV, majora veſtra Comitia ad inſtar eorum, quæ ſunt apud nos, effinxiſtis: Quinetiam anno MDII, uſi noſtro exemplo, ſummum apud vos magiſtratum, quem Confalonerium vocatis, ex annuo perpetuum efficere ſtatuiſtis. Vtinam verò in rem, atque fructum patriæ veſtræ, nec non ad totius Italici nominis decus, & exiſtimationem ea mente quoque fuiſſetis, ut reipublicæ noſtræ cætera inſtituta, quæ non ſunt ita cunctis in promptu, & obvia, quemadmodum vel Ducis adminiſtratio perpetua, vel ipſa Comitia non diſſimili ratione ſuſcipienda, imitatione que complectenda vobis viſa eſſent. Nam veſtra civitas retinuiſſet libertatem ſuam, neque viciſſitudines illas fuiſſet experta, quæ perniciem extremam tandem rebus intulerunt. Dico igitur monſtri, ac prodigii ſimile quid futurum fuiſſe, ſi majores noſtri ſine ullo exemplo, cum ordinare vellent ſtatum reipublicæ, ex ingenio tantummodò ſuo depromptam repentè attuliſſent univerſam hanc rationem Comitiorum tàm egregiam, atq; præſtabilem, tàmque humanitati aptam, & civium concordiæ: Quæ ſanè ratio non

non modò liberam, perpetuoque incolumem nobis patriam præſtitit; ſed etiam rebus ſemper in meliùs procedentibus quodammodo gradum eidem fecit ad eam, quæ nunc eſt, imperii amplitudinem, & auctoritatem. Quamobrem hæ duæ rationes à me proximè adductæ, præter ea pauca, quæ ſuperant adhuc, monumenta, efficiunt, ut credi poſſit, aliquam Comitiorum formam extitiſſe ſupra tempora Ducis Sebaſtiani Ziani, unde majoribus noſtris poſt Vitalis Michaëlii cædem, cum redigere ad meliorem formam rempublicam cogitarent, oblata fuerit opportunitas inſtituendi hæc Comitia publica ad tribuendos honores, atque magiſtratus. Quapropter ut ſummatim comprehendam, in noſtra republica tres rationes, ſive formæ Comitiorum fuerunt; prima, per totum illud tempus continuata, quo Duces regio ferè more dominabantur, uſq; ad Ducem Sebaſtianum Zianum; altera verò, quam eo tempore inſtitutam dixi. Hinc autem tertia promanavit, cui quidem anno Chriſti MCCXCVII, Duce Petro Gradonico fuit initium datum, eademque feliciſſimè reſpublica noſtra gubernatur uſq; ad hæc tempora. Itaque ii, qui Comitiorum

 morem

morem tradunt antiquiſſimum eſſe, ſi de Comitiis alterius generis loquantur, quàm quæ poſtea creandorum Magiſtratuum causâ ſunt adhibita, fortè non falluntur; alioquin in errore verſantur. Nam, ut pluribus dixi, atque comprobavi, non niſi poſt Vitalis Michaëlii cædem ea ſunt uſurpata, quo tempore ſingula munera, & negocia publica directa fuerunt ad certam normam, atque regulam, ut in civili ſocietate quietè viveretur. Neſcio verò utrum tibi ſatietatem, & moleſtiam attulerim tàm longa diſputatione de prima Comitiorum origine, de qua certè mihi fuit agendum, ne quid ex iis prætermitterem, quæ ad eam rem pertinent. Tu, qui ſingula momẽta diligenter expendere ſoles, quicquid è re viſum fuerit complectâre velim, cæteraque abjicias. IOAN. Equidem ſingula perſequendo quò magis excutis, eò majorem voluptatem capio ex ſermonibus tuis. Morem planè mihi geſſiſti in hac tota Comitiorum percenſenda origine: nam multa ſcitu digna nunc à te intellexi, quæ diſcrepant ab aliorum ſententiis, & quidem plurimorum, à quibus affirmatur, ea, quæ nunc vigent apud vos majora Comitia, vetuſtiſſimis etiam tem-

temporibus extitiſſe. Sed pluribus hac de re diſputare nihil amplius attinet: ſatis eſt mihi quidnam ſentias, ex ipſo te audiſſe, quem rectè ſentire mihi perſuadebo, donec aliud occurrat, quod magis arrideat. Nunc autem intelligere cupio, quemadmodum exiſtimes rem geſtam eſſe, dum Comitia ſunt inſtituta poſt Vitalis Michaëlii cædem. Ad hæc autem, quibus temporibus, & qua de cauſa poſtea fuerit ad ipſa Comitia intercluſus, atque obſtructus aditus. Nam qui fuerunt ab iis excluſi, permirum videtur, ſi paſſi fuerint æquo animo ſe ſpoliari, non tantum jure, quod haberent, creandi Magiſtratus, & Ducem, ſed planè conſequendi eos honores omni facultate: neque verò mihi aliquid in mentem incurrit, quod ipſos continere in officio potuerit. TRYPHO. Quamvis ex iis, quæ à me diſputata ſunt hactenus, hæc ipſa, quæ modò percunctaris, intelligi queant, ſaltem aliqua ex parte: Nihilominus ut animi ſenſum magis aperiam, quod à me ſatis arbitror demonſtratum eſſe iis conjecturis, & argumentis allatis, quæ invenire potui; illud item repetam, majora Comitia tunc ortum habuiſſe, cum vis illata eſt, atque cædes Vitali Michaëlio, atque

ut ego quidem perſuaſum habeo, ſtatim in ipſa creatione Sebaſtiani Ziani. Vtrum verò Comitia Ducis electionem, an ipſa Ducis electio Comitia potiùs anteceſſerit, in medio relinquo; ſic etiamnum fortè ſimul utraque res extiterit. Nam aliquid unum ex his tribus factum videtur. Ergo qui tunc in republica valebant autoritate, ſive jampridem, ſive nuperrimè hanc ipſam adepti, hi multitudinis inſolentia tanta perſpecta, quæ fuiſſet auſa violentas manus injicere in Ducem, dederunt operam, ut vitiis omnibus, quæ videbantur hærere in republica, ſublatis è medio, præciderent omnes vias domeſticæ ſeditionis. Erat autem vitium longè maximum in ipſa Ducis electione, quæ tanto cum tumultu fieri ſolebat, ut dixi, atque iterum dicam: ex quo contingere poterat, ut dignus aliquis non magis quàm indignus ad ſummam amplitudinem pervenire poſſet, dummodò plebi, & populo gratus eſſet. Alterum quoque vitium poſitum erat in nimia poteſtate, & licentia Ducis. His duobus vitiis alia quædam non pauca conjuncta erant ex iiſdem capitibus deducta, quæ civitati noſtræ ſupremum exitium attuliſſent, niſi oppor-

opportunis remediis adhibēdis ei proſpectum fuiſſet. Quare prius illud vitium ita ſuſtulerant, ut à plebis, & populi temeritate ad certum paucorum arbitrium transferrent omnem poteſtatem Ducis eligendi, ex uno quidem in alterum extremum ſubitò delapſi. Hoc autem non alia de cauſa factum eſſe crediderim, niſi quod uſu plerunque veniat, ut quicunque ſibi aliquid minus utile quinetiam valdè noxium expertus ipſa re comperiat, ad extremum deferatur, atque deveniat ejus rei contrarium. Cum igitur ob ea, quæ dicta ſunt, animadverterent ii, qui præſidebant reipublicæ, pernicioſiſſimam rem eſſe Principis electionem temerariam adeò, & tumultuoſam; amplexi ſunt diverſam rationem, atque omninò contrariam, ut paucis committerent id, quod erat univerſorum. Sic etiam unius Principis ſummam autoritatem, quod erat alterum vitium ſimul corrigendum, adhibita Comitiorum frequētia moderati ſunt ad cunctos Magiſtratus diſtribuendos, qua ſanè re magnopere caverunt, ne quid agendi libera, & integra facultas relinqueretur, eidem conſulendo in poſterum. Et eorum quidem Comitiorum totam rationem fuiſſe illam pu-

to, quæ poſtea diù permanſit uſque ad illud tempus, quo cæptum eſt intercludi; fuit autem hujuſmodi. Singulis annis extremo menſe ſeptembri ad feſtum diem Dedicationis Sancti Michaelis Archangeli bis ſeni cives deligebantur, bini è ſingulis tribubus (nam Civitas tota ſenis tribubus continetur) his autem, quod noſtra monumenta perhibent, fas atque integrum erat, ex univerſa Civitate ſibi cooptare à CDL. uſque ad CDLXX. cives, & ea conditione, ut ſinguli poſſent è familia ſua quatuor viros ſummùm aſciſcere. Ex iis autem omnibus in unum coactis conflata quidem majora Comitia, ſed in annum erant, quæ Magiſtratus omnes creabant, ut nunc moris eſt. Intra finem vertentis anni, Duodecimviri, quos dixi, rurſus eligebantur, qui jus Comitiorũ tribuebant eodem modo in proximum annum. IOAN. Antequam tuum ſermonem ad alia conferas, hi Duodecimviri, quibus collata erat facultas implendi Comitia, quonam modo, & à quibus deſignabantur? Præterea, ſi comitia nulla certa, & legitima ratione conſtabant ante Ducis Vitalis Michaëlii tempora, quoſnam uſus afferre ipſa potuerunt ad altera formanda, recens, atque inſtituen-

ſtituenda? Poſtremò, cur Duodecimviris tributum erat à CDL. uſque ad CDLXX. cives nominare certo quodam numero? TRYPHO. Nihil mihi planè conſtat ex iis, quæ nunc percunctaris: Dicam tamen ea, quæ proxima veritati cenſeo. Si concedere volumus id, quod admodum veriſimile mihi videtur & antea jam dixi, fuiſſe rationem aliquam Comitiorum ſupra ipſa tempora, quibus erat Dux Vitalis Michaëlius, fieri potuiſſet, ut in iis Comitiis Duodecimviri primùm ſuffragiis creati fuerint, vel ſortitò educti, quos deinde proximis annis ea Comitia decernerent, quæ nondum munus annuum confecerant, paucis ante diebus. Quæ verò ſupra Vitalem Michaëlium dicuntur fuiſſe, quamvis earum rerum, quæ tunc nullæ eſſent, imaginem aliquam exprimere minimè potuerint; tamen hæc hominibus eam mentem ſatis fuit attuliſſe, ut aggreſſi fuerint ad alterum quoddam genus ipſorum concinnandum, atque abſolvendum. Contigit autem, ut qui de coërcenda nimia poteſtate Ducis primi laborarunt, & de tollendis iis duobus vitiis, quæ commemoravi, cum præ oculis haberent ampliſſimum Concilium è lectiſſimis civibus pridem

 inſti-

inſtitutum, in id ipſum transfundere cogitarint, quicquid autoritatis, atque juris Ducibus ademiſſent, ab uno extremo in alterum declinantes, quemadmodum ſuperiùs admonui de creatione Ducis ea poteſtate nimirum, quæ nimia videretur, erepta uni, hoc eſt Duci, & plurimis tradita, exiſtimarunt magis tranquillam, civilemque reipublicæ adminiſtrationem fore. Neque verò mirum cuiquam videri debet, ſi quicquid ipſi Duci detraxerant, ſibi attribuerunt. Nam ſumma poteſtas in aliquem conferenda erat, eaque in unum quemlibet collata, vel ſingulatim, vel etiam unà cum paucis, in eaſdem difficultates incurrebat, id quod animadvertere quàm facillimum erat. His rationibus adducti rempublicam committere pluribus ſtatuerunt: qua in re ſtatuenda difficultatis adhuc nonnihil habebant, quod expedita non erat aliqua ratio, qua poſſent vel univerſi, vel certè maxima pars id obire ſummi juris, atque autoritatis, quod ſolus Dux exercere antea conſueviſſet. Ad id autem planè expediendum magno fuit uſui vetus illa, cujusmodicunque fuerat Comitiorum à Ducibus adinventa ratio. Nam veri quàm ſimillimum eam quoque

que Duces non ſemel adhibuiſſe, ut aliquam à populo gratiam inirent, ubi munus aliquod publicum mandari oporteret, aut etiam aliqua deliberatio gravior habenda eſſet de bello, aut pace, aut aliis hujuſmodi rebus. Itaque cum animadverterent ii, quibus erat curæ redigere ſtatum reipubl. ad meliorem formam, id Comitiorum genus aptiſſimum, & opportuniſſimum eſſe tractandis, atque gerendis publicis negociis, facillimè perſuaſi ſunt, ut transferrent eò univerſam autoritatem Ducibus ablatam. Et quoniam conventus ille conſtabat circiter civibus quadringentis, quemadmodum ex iis privilegiis poteſt intelligi, quæ ſuperius attuli: ob eam rem potuit etiam fieri, ut per Duodecim-viros ferè totidem eligerentur, nempe quinquaginta, vel ſeptuaginta ſupra quadringentos. Sed ut pluribus obſequerentur, inſtituerunt, ut hi ſinguli per Duodecimviros electi facultatem haberent aſciſcendi tot è familiis ſuis, quot fuerunt expoſiti. Poſtremò verò decretum eſt ad magis conciliandos animos cunctorum civium, ut ea Comitia recens inſtituta, ſingulis annis quibuſque inſtaurarentur, ut ii, quibus excludi cõtigiſſet præſente anno, ſpem conſervare

ſuam poſſent, ac referre in proximum, eaque ratione magis ac magis admi-niſtraretur tranquillè reſpublica. Puto à me tuis poſtremis interrogationibus ſatis eſſe factum. Nam recenſui tibi quicquid ex iis monumentis potui colligere, quæ nobis ſuperſunt. Propterea ſi nihil eſt amplius tibi, quod requiras, alia proſequar, quæ reſtant adhuc ex iis, quæ primùm quæſieras, diſcutienda. IOAN. Proſequere, amabo: nihil eſt enim, quod te amplius his de rebus interrogem. TRYPHO. Perſtitit igitur ea conſuetudo ſingulis annis, quam dixi, majorum Comitiorum renovandorum, inchoata poſt necem Vitalis Michaëlii Ducis, hoc eſt ab anno M C-LXX; vel, quod alii malunt, M C LXXV. quo tempore ſtatuimus eandem invaluiſſe, multis veriſimilibus conjecturis ducti; perſtitit, inquam, ad annum uſque M CC XCVII, qui fuit ſeptimus annus adminiſtrationis Petri Gradonici. Erant ea tempeſtate Quadraginta-virali Collegio Præfecti, quemadmodum in Commentariis noſtris ſcriptum invenio, Leonardus Bembus, & Marcus Baduarius, à quibus lata fuit hujuſmodi lex ad idem Collegium; Vt quicunque eo anno majoribus Comitiis operam darent, aut ſaltem quadriennio proximo

proximo dediſſent, hi tantummodò, & eorum poſteri juris id haberent, ita ut nihil amplius eſſet immutandum, ſecus atque conſueviſſet hactenus fieri. Quæ lex à Quadraginta viris laudata, receptaque maximo conſenſu, mox ubi perlata eſt ad univerſa Comitia, non aliam propenſionem animorum in iis quoque reperit, tantoque ſtudio cunctis ætatibus deinceps fuit obſervata, ut quindecim familiis exceptis, quæ cauſa Bajamontanę conjurationis aſcitæ ſunt, trigintaque iis viris, qui profligato Genuenſi bello id præmii, mercediſque loco conſecuti ſunt, pauciſſimis omninò contigerit eo jure donari non tamen iiſdem temporibus, neque eaſdem ob cauſas. Hoc ſanè pacto Triſtanus Savornianus in Patritiorum ordinem cooptatus eſt propter immenſos labores, contentioneſque, quas animo conſtantiſſimo pertulit reipublicæ causâ. Cujus familia licet in noſtra civitate noviſſima eſſet; nihilominus Hieronymus ejus nepos Vir inſigni morum probitate, atque animi fortitudine præditus, hoc anno inter Senatores locum obtinuit, quod munus, & ornatiſſimum, & ampliſſimum eſt, quemadmodum te non ſemel audiſſe puto, & uberiùs explicaturus infrà

quo-

quoque ſum. Atque ita ſanè Comitiis interclusũ fuit, quæ res in vulgaribus Hiſtoriis nuſquam eſt expreſſa, ſed in iis Commẽtariis tantummodò prodita, qui domi conſervantur apud nonnullos Patricios, ut qui diligentiſſimus non fuerit, maximeque ſollicitus noſtris de antiquitatibus inveſtigandis, eum neceſſe ſit in ignoratione verſari rerum plurimarum, quæ digniſſimæ ſunt animadverſione, ac memoria. IOAN. Ita quidem eſt, & idcircò tibi gratias habeo, qui mihi communicandas duxeris tàm benignè res adeò memorabiles, nondum ſatis notas. Quod niſi fortè contingat interrogationibus meis interpellari à me nunc orationem tuam, hæc tria quoq; mihi exponere quæſo ne graveris: Primùm, quibus de cauſis adducti ſint ii, qui ſe præbuerunt autores, ut intercluderetur Comitiis, atque illi, quibus excludi contigerit, quonam modo id tulerint. Vix quidem credam potuiſſe tantam rem confici, niſi magna opportunitas quædam affuiſſet. Deinde verò; Quidnam muneris tunc fuerit Quadraginta-viratus. Tandem, Vtrum Comitiis intercluſis eorum duntaxat habendam rationem cenſuerint, qui fuiſſent electi per Duodecim-viros, an eorum etiam,

quos

quos iidem poſtea cooptaſſent, hoc eſt ex eadem familia binos, ternos, aut ſummùm quaternos Viros, quos licuiſſe ſingulis nominare dixiſti. TRYPHO. Hæ tuæ percunctationes nihil interpellant orationem meam: nam ea, quæ ſciſcitaris, ad rem ſpectant omnia. Quapropter eodem ordine reſpondebo, quo tu me interrogaſti; Atque ut exordiar à primo, non extat in monumentis noſtris aliquid expreſſum, quod occaſionem, vel cauſam attulerit intercludendi Comitia: Quanquam credi vix poteſt, ut ipſe modò aiebas, citra occaſionem aliquam potuiſſe tantam rem confici. Poſſet hoc innumeris exemplis allatis à me comprobari, non earum modò civitatum, quæ ſunt in melius, in quarum numero quoque noſtram reponendam cenſeo, ſed etiam illarum, quæ mutatæ fuerint in deterius. Sed vel ipſius noſtræ reip. viciſſitudines, ſi animum advertas, hujus rei facere potuerint ampliſſimam fidem. Nunquam tamen me vel legiſſe, vel audiſſe memini, quæ cauſa extiterit, vel occaſio intercludendi Comitia: immò verò neque mente, cogitationeque ipſa poſſum quicquam aſſequi, quod promanarit ex eo genere Comitiorum mali, vel incommodi,

unde poſtea fuerit ortum innovandi ſtudium. Sed ea ratione tantùm crediderim perſuaſos fuiſſe, qui fuerunt autores ejus mutationis, quòd viderent quotidie causâ negociationis ingentem numerum advenarum in urbem confluere, quibus contingere potuiſſet non multis poſt annis, ut adipiſcerentur jura Comitiorum, nec non Magiſtratus. Itaque ne permiſcerent ſuum genus externo generi, atque ita nobilitas ejus contaminaretur, quam ſinceram & integram conſervare quàm maximè optabant, inierunt conſilium ita ſtatuendi Comitia, ut modò audiviſti, in quæ delectum civitatis florem totum coëgerunt. Nullus enim Vir tunc, opinor, paulò inſignior extitit, qui Comitiis iis quinquennalibus compræhenſus non fuerit. Enimverò potuit etiam fieri, ut ambitio, & cupiditas plus habendi compulerit cives ad hæc innovanda. Nam publicis muneribus omnibus ad pauciores collatis, eveniebat, ut ad eos, qui participes eorundem futuri eſſent, plus emolumenti, atque dignitatis inde redundaret. Quanquam hæc omnia conjecturis innixa ſunt: Nam de his rebus, ut prædixi, certi nihil conſtat. Cæterum eos, qui fuerunt excluſi, ægrè rem tuliſſe,

liſſe, poteſt intelligi ex illa conſpiratione, quæ ab interclusis Comitiis mox in lucem prodiit. Nihil enim aliud anſam eidem præbuit, niſi quod Marinus Bovonius, qui fuit primus autor, & alii quidam cum eo cives animadvertiſſent, ſibi omnes aditus iri præcluſum ad publica munera: Sed quemadmodum fuit inconſultum illud facinus, atque temerarium; ſic etiam caruit proſpero, ac felici eventu, quinimmò peperit exitium autoribus ſuis. Sed quoniam tota civitas erat in maxima perturbatione ab interclusis Comitiis, ii, qui obtinebant rempublicam, ita ſtatuerunt, ut quicunque Comitiis ipſis continerentur, ſingulis annis ſubjici deberent ſuffragiis in Quadraginta-virali Collegio ad diem ſacram D. Michaëli. Siquis autem ſaltem dimidiam partem ſuffragiorum minimè ferret, is non admitteretur in Comitia per ejus anni curriculum, & alius in ejus locum ſubrogaretur, ut quidem veriſimile arbitror. Fiebat autem, opinor, ut nullus unquam à Comitiis excluderetur, & ii, qui ſemel delecti fuerant, ſemper approbarentur; qua re conſuetudo ſuffragiorum tandem obſolevit, eademq; perpetuò Comitia perſeveraverunt. Quod autem

ſecundo

ſecundo loco quęſiſti de collegio Quadraginta-virali, non aliud exiſtimo fuiſſe, quàm capitale, de quo inferiùs agam. Faciunt ut mihi perſuadeam id, tres omninó rationes: prima, quòd in confeſſo apud omnes eſt, hoc Quadraginta-virale Collegium antiquiſſimum eſſe, licet apud nullum ſcriptorem inveniam, quo tempore fuerit inſtitutum: Altera eſt, quoniam ſuperioribus ætatibus in graviſſimis rebus cunctis verſabatur, nõ in judiciis tantummodò, immò Dux etiam cum illis conveniebat, atque præſens aderat: poſtrema ratio eſt, quoniam præter hoc ipſum nullum eſt aliud Quadraginta-virûm Collegium, de quo fiat mentio. Nam Civilia utraq; multò poſt ipſum Capitale inſtructa ſunt, id quod uberiùs ſuo loco. Ad id verò, quod poſtremo quæſiſti loco, itidem reſpondeo, à me exiſtimari, non eos tantummodò, quos Duodecim-viri delegiſſent, ſed etiam cæteros, quos hi poſtea ſecum adduxiſſent, ſimul omnes majoribus Comitiis comprehenſos fuiſſe. Quamvis autem quinquennalia Comitia in unum coacta videantur conflare multò majorem numerum Virorum, quàm modò ſit: attamen cum facilè credi poſſit, alternis annis ſemper

eoſdem

eligi conſueviſſe, hac ratione ex quinis Comitiis bina ſupereſſent, ternaque vacarent. Continebantur hoc numero Patricii quater mille, & quingenti, paulò plus, minùſve. Ne verò id alicui mirum videatur, propterea quòd hac ætate vix ad ter mille numerantur, illud erit conſiderandum, intermediis ætatibus non paucas veteres familias intercidiſſe, quod animadverti facilè poteſt, & planè intelligi facta invicem collatione utriuſq; cenſus ejus, inquam, qui temporibus hiſce noſtris, & illius, qui fuit habitus anno Chriſti MCDXL. Quod autem facit, ut exiſtimem in numerum Patriciorum aſcriptos fuiſſe non ſolum cives à Duodecim-viris nominatos, ſed etiam ſocios omnes à nominatis aſcitos, eſt, quod aliâs contigiſſet pluribus familiis, ut in Patricios, & Cives diviſæ abirent, quæ tamen proculdubio ſunt modò quàm pauciſſimæ. Multò quidem plures olim fuiſſe perſuaſiſſimum habeo, ſed earum pleroſque extinctos fuiſſe. IOAN. Fieri quidem potuit, ut illi, qui populares evaſerunt, minimè perrexerint antiquæ ſuæ nobilitatis decus conſervare, contra quàm factum eſt ab ipſis Patriciis. Nam cui præcluditur aditus ad gerendas reſpublicas, is illu-

ſtrare ſuam familiam minimè poteſt, ac ne retinere quidem ſplendorem, ſi quem prius habebat. Quid? quod antiqua nomina familiarum fortaſſe commutata ſunt, quæ res offundere ſolet ingentes tenebras, & ex certiſſimis res omnes quàm incertas reddere. Sed niſi grave tibi fortaſſè eſt, hoc mihi, quod item ſpectat ad rem propoſitam, ediſſères velim: Hominibus iis, qui Comitiis intercluſi fuiſſent, licebatne Magiſtratus, & honores deferre? Neque enim videris mihi ſatis expoſuiſſe, utrum cum ipſo jure Comitiorum erepta quoque fuerit eiſdem facultas obtinendi munera. TRYPHO. Novi quidem, id explicatum à me non fuiſſe: ſed neque modò tibi quærenti ſatisfacere poſſum, cum nihil ea de re mihi perſpectum ſit. Exiſtimo tamen iis temporibus non fuiſſè præcisè vetitum, ne Magiſtratus his civibus mandarentur. Nam vel hac noſtra tempeſtate pro comperto non habeo ejuſmodi legem latam adhuc eſſe, qua fuerit exceptum, ne cives ulli nominarentur ab Electoribus, præterquam Patricii, aut ne ratio ipſorum haberetur in Comitiis, ſi nominarentur. Quinimmo contigiſſe id non ſemel audio, ut patricius nomina-

minatus fuerit ab uno Electorum, veruntamen ex reliquis Collegis tot non acceſſiſſe, quot opus eſt ad ſubeunda, & experienda comitiorum ſuffragia, qua de re proximè tractabitur. Quare poſſumus arbitrari cunctos Magiſtratus iis, qui Comitiorum jus haberent, communicatos fuiſſe, cæteros, qui fuiſſent excluſi, nunquam in partem vocatos. Sed res obductas, & circumfuſas tot tantiſque tenebris, quæſo, ne ſcrutemur, & reliqua perſequamur his prætermiſſis. Hæc apud nos Comitia, de quibus tàm multa diſputavi, cõſtant ex omnium Patriciorum multitudine in unum collecta, iiſdemque poteſt intereſſe quilibet ex gente patricia ad ferenda ſuffragia, modò tranſegerit ætatis annum vigeſimum quintum, non tamen ante, quàm ſe doceat id ætatis eſſe, hoc eſt, Advocatorum tribunal adeat, de quo Magiſtratu poſtea nobis erit ſermo, ibique alterius parentis, aut ſi neuter parentum fuerit ſuperſtes, ejus juramento, qui ſibi cognatione quàm proximus, & quàm conjunctiſſimus ſit, fides ampla fiat, annum quintum ſupra vigeſimum jam exactum eſſe; duobus etiam teſtibus eôdem adhibitis, qui certò aſſerant, ex omnium ſermonibus,

communique ipſa prædicatione pro comperto ſe habere, legitimis natalibus, & ex iis parentibus, quos nominat, eundem procreatum fuiſſe: Quibus ita peractis, tùm demum cum cæteris convenire ad Comitia poteſt, ut dixi, & ferre ſuffragia. Cæterum ut etiam juniores habere queant aliquem ſenſum civilis adminiſtrationis, proſpectum eſt iis qui vigeſimum annum fuerint egreſſi, ne deſit aliqua ſaltem ratio conſequendi id, quod optant: eaque talis eſt. Pridie nonas Decembris, qui dies D. Barbaræ ſacer eſt, adoleſcentes illi, qui facultatem hanc ſibi concedi cupiunt, coram Triumviris Advocatoribus omnes conveniunt, ut eos de viginti annorum ætate jam exacta doceant, oſtendantque ſe non aliis, aut natalibus, aut parentibus ortos, quàm quos uſurparint. Ejus autem rei fides eodem planè modo facienda eſt, quem ſuperius deſcripſi, mandaturque publicis monumentis apud eum Magiſtratum. Porrò ſinguli adoleſcentes de natalium, legitimæque ætatis indicatione ſyngrapham accipiunt ab omnibus Triumviris obſignatam, quam præbet unus à ſecretis alteri deferendam, qui fungitur eodem munere apud Quadraginta viros; atque

que is eorum, qui ſyngraphas detulerunt, nomina ſingula parvo quodam in chirographo ſigillatim deſcribit, omnibuſque iis collectis ad D.Barbaræ diem Principem, & Conſiliarios adit (de Conſiliariis; nec non de Quadraginta-viris loco ſuo fuſiùs) quibus inſpectantibus eos chirographos conjicit in urnam: cumque ex illis omnibus, qui recenſiti fuerint, id quod animadvertendum inprimis eſt, quinta pars ad Comitia debeat admitti: hoc tamen intelligi tantum debet, quando candidati plures non ſunt quàm CL. in quo numero XXXI. quinta pars eſt; tot enim ad ſummum ſingulis annis admitti poſſunt. Quare non ampliùs habetur quintæ partis ratio, ſi quando Candidati exceſſerint hunc numerum CL. Quot autem nomina fuerint in urnam conjecta, totidem globuli argentei demittuntur in alteram, quibus inſeruntur aurei globuli ſummùm unus & triginta; ſed pauciores, ubi Candidatorum quinta pars non attingit eum numerum, Educuntur inde ſortitò per Ducem ſinguli chirographi ex urna priore, quibus eductis, abſque mora nomen recitatur, quod eſt ibi ſcriptum, & ex altera ſtatim urna globulus eximitur,

 qui

qui ſi fuerit aureis, intelligitur huic jus ferendi ſuffragia comparatum eſſe, quod nos materna noſtra lingua, *Ballottare*, dicimus; apud nos autem dicitur, *Rendere il partito:* Sin argenteus contigerit, nihil illi datur, ſed ſpem ſortis rejicere debet in ſequentem annum. Pergitur ordine ſuo deinceps alios chirographos extrahere, ſubindeque globulos, modo quo dixi, donec omninò globulis aureis urna ſit exhauſta; quos qui ſortiti fuerint, obtinent omnes facultatem conveniendi ad Comitia ſuffragandi causâ. Fuerat id olim in more poſitum, ut biennio priuſquam ſuffragia ferre poſſent adoleſcentes, Comitiis intereſſent. His temporibus id in uſu amplius non habetur. Reliqui verò omnes, quibus argenteum globulum ſors ipſa obtulit, coguntur annum proximum expectare, & æquo animo perferre ejuſmodi moram, niſi fortè vigeſimum quintum annum interim expleverint. Semel autem facta fide de natalibus, & legitima ætate, non eſt opus, ut iterum fides ulla fiat ab eo, qui ſortis periculum facere vult in ſequentibus annis. Satis eſt iis de rebus habere teſtimonium impetratum à ſcriba Trium-virûm Advocatorum, ordinique porrò inſiſtere, quem dudum

dum expoſui. Turbulentis verò temporibus, ipſius reipublicæ conſuetudo quædam obtinuit, ut jura Comitiorum cum facultate ſuffragiorum iis concederentur, qui ſuis pecuniis, & facultatibus ipſam adjuvarent, modò viginti annos nati eſſent. Quemadmodum factum cernimus hoc ipſo anno, quo Patres iis, quibus nondum liceret per ætatem, cenſuerunt jus Comitiorum concedi oportere, ſi vel certum pecuniæ numerum liberaliter offerrent, donarentque reipublicæ, vel etiam commodarent aliquanto majorem ſummam, quam poſtea ſine uſuris recepturi eſſent. Altera quidem ex his rationibus à me traditis citra ætatem, poſſunt juniores obtinere jura Comitiorum; quæ res expediat, nec ne, in præſentia non diſputo. IOAN. Expedire quidem ego cenſuerim: Nam quemadmodum ſenioribus pulchrum, atque optabile eſt, corpore firmo, & ſalubri præditum eſſe; ſic etiam junioribus optanda, & præſtabilis eſt prudentia quædam ſenilis. Hanc verò ſibi juniores comparare non poſſunt, niſi maturiùs, atq; tempeſtiviùs aſſueſcant iis artibus, quarum ſtudio, & exercitatione percipi poteſt. Sed amabo te, intermiſſam orationem revoca.

TRYPHO. Id quoque prætereundum minimè videtur, ubi contigerit, ut alicujus pater, & avus Comitiis nunquam vacaverint, eorumque nomina ſive abſentiæ, ſive aliam quamvis ob cauſam nunquam in codicem publicum relata fuerint, prout in ætate indicata, ut monui, fieri conſuevit; non poſſe jus Comitiorum unquam adipiſci, quicunque ab his procreatus genituſque fuerit, niſi ad ipſos Trium-viros Advocatores confugiat, eoſdemque doceat, quibuſcunque vel rationibus, vel argumentis commodè poteſt, ex ordine patricio majores ſuos extitiſſe, propterea que in Patriciorum numerum ſe aſcribendum eſſe: qua de re Trium-viros quoque oportet ad Capitale Quadraginta-virum Collegium referre, cujus eſt omninò ſtatuere, & pronunciare, ſitne Patricius ille habendus, necne. Sed nequis impunè fucum facere aggrediatur, & per ſummam fraudem, atque malitiam ementiri audeat unquam patricium genus, lege cautum fuit, ut quingentos aureos apud Magiſtratum deponat is, qui ejuſmodi judicium ſubire velit, eorumque jacturam ſuſtineat, ſi causâ ceciderit. Hactenus quidem expoſui tibi, quinam ſint illi, quibus ad noſtra Co-

mitia

mitia convenire liceat. Quod autem ſupereſt, agendum fuerit de ratione, qua Magiſtratus eligi conſueverunt, in Comitiorum autoritate planè collocata, quod & antea monui. Siquidem rerum omnium publicam adminiſtrationem ad quatuor capita revocavi, quæ ſunt hæc, Magiſtratuum creationes, Legumlationes, ſummæ Deliberationes de pace, & de bello, tandemque Provocationes: quorum primum dixi totum pendere ab ipſis Comitiis. Sed ut faciliùs rem teneas, opus eſſe arbitror, ut ejus conclavis formam, in quo fit conventus, oculis tuis ſubjicere deſcribendo moliar. Quod ſi tu coràm illud inſpexiſti, & ſingula, quæ ſunt in eo, diligenter notaſti, poſſum ab hoc opere & libenter ſuperſedere. IOAN. Ego verò id, quod tu dicis, conclave coràm inſpexi; veruntamen ejus memoriam renovari mihi pergratum fuerit: vix enim fieri poteſt, quin aliquid exciderit mente præcipuum, atque ſingulare, cum præſertim tot, tantaque in hac urbe præclariſſima contemplatus ſim, quorum ſpecies, atque ſimulachra cogitationi obverſantur ſimul & permiſta, & confuſa. TRYPHO. Quandoquidem tu minimè abs re futuram exiſtimas conclavis hujus,

quam audire cupis, explicationem, ejuſdem formam tibi proponam quàm paucisſimis potero Ea verò quaternos angulos habet & quaterna latera, ſed non æquali inter ſe magnitudine prædita, bina ex his ſunt minora, bina tantò majora, ut excurrat in longitudinem ſpatium plus duplo, quàm in latitudinem. Hæc enim, ut aliquando me obſervaſſe numerando memini, non niſi duos ſupra triginta paſſus abſolvit: illa verò protenditur uſque ad paſſus LXXVI. Adhærent, & conjuncta ſunt parietibus undique ſcabella quædam cum duobus gradibus, quorum alter cætera ſcabella, ſive ſubſellia, quæ in æquo & plano conclavis diſpoſita ſunt, ita æquat, ut nihilò altius aſſurgat: alter verò gradus eminentior eſt, & quiſquis in eo ſedet, in conſpectu cæterorum neceſſariò verſatur. Tribunal autem Principis ſtatuere mos eſt ſecundùm latera duo conclavis minora, ſed prout exigere videtur anni tempus, alterutrinque. Porrò nihil aliud eſt hujuſmodi tribunal, quàm ſuggeſtum quoddam è tignis exſtructum, quod à pavimento conclavis tantum extat, quantum prior ille gradus, quo ad ſcabella dicta conſcenditur, alteri verò gradui itidem ſubjicitur, qui ſe-

dem

dem Principis ſuſtinet incumbentem ſibi. Porrò in ipſo Conclavis plano ſecundùm longitudinem novem ſubſellia, ſed duplicata conſtituta ſunt, hoc eſt transverſis, ad reclinandum dorſum, tignis interſepta, ne ſe tergo, & humeris utrobique ſedentes contingant, quod quidem neceſſariò fieret illis non intercedentibus. Habent autem alterum à fronte, alterum à tergo binis ex majoribus: latera verò minora conclavis à dextra, & ſiniſtra. Fiunt autem ex his novem ſubſelliis, unà cum duobus illis gradibus eminentiorum, quæ collocata diximus ad majora latera, decem planè ordines. Nam majus alterum latus cum ſuis ſedibus, & ea ſubſellia, quæ illis proximè ſubjecta cernuntur, ſunt unius ordinis, non tamen utraque pars ipſorum, ſed altera tantum, ea nimirum, quę ſuperioribus ex adverſa reſpondet. Averſa pars autem ſpectat ad ſecundum ordinem, unà cum dimidia parte alterius è regione ſiti. Eademque eſt omninò ratio cæterorum omnium, uſque ad alterum majus in conclavi latus. Quamobrem ſiquis inter utrumlibet latus incedit, & ſubſellia proxima contingit, hunc habere unius, & ejuſdem ordinis, alteram partem à dextris,

tris, alteram à ſiniſtris, quibus continentur Patricii bifariam diſtincti, & adverſo vultu ſeſe invicem ſemper intuentes. Hi quidem omnes ordines ſunt numero deni, verum coagmentantur, & rediguntur ad majores quinos, quorum primus complectitur utrunque ordinem, quem ſecundùm latera bina majora explicatũ protuli: Alter verò duos ordines huic, atque illi proximè adhærentes, atque ita reliqui; qua ratione quintus duos ordines continebit in medio poſitos. Quotiescunque igitur ad urnam ſuffragiorum (quam rem infra meliùs intelliges) unus ex his quinis ordinibus accerſiri ſolet, revera bini ordines accerſiti habentur. Sed ne quid omninò prætermittam, patet ingreſſus ad conclave ipſum præcipuè januis duabus. Altera, ſiquis aſpectum convertat ad id majus latus, quod lumen per feneſtras admittit ad illuſtrandum locum, huic à ſiniſtra ſpectandam ſe exhibebit in minori latere, verumtamen quàm proximè ad alterum majus. Eſt etiam quoddam oſtiolum in ipſo minori latere, quod Electoribus patet, ubi ſunt creati ad renunciandos competitores, ut ſuo loco exponam. Altera verò janua conſpicitur in eo majori latere, quod nullas fene-

feneſtras habet, non procul ab altero minori. Et ejuſmodi quidem eſt conclave, in quo Patricii ad Comitia convenire ſolent, ut Magiſtratus omnes creentur octavo quoque die, ſcilicet Dominico, quandoque frequentius etiam, ut Auguſto, Septembrique menſibus evenire cernimus, quando Senatus deligitur, aliiſque temporibus nonnunquam, prout uſus requirit. Eligendorum porrò Magiſtratuum apud nos hujuſmodi eſt ratio. Electores primùm ſorte ducuntur, quos Nominatores vos appellare conſueviſtis. Qui denique renuntiati fuerint ab his Electoribus, in Comitiis ipſis debent ſuffragiis ſubjici, & qui plura ex his conſecutus fuerit, ita tamen ut ſuperet dimidiam partem, is obtinuiſſe dicitur Magiſtratum. Et quoniam ſingulis diebus Comitiorum, pauciores quàm novem Magiſtratus creare nunquam licet, Electores quoque noveni ſunt neceſſariò creandi. Sed in nonnullis Magiſtratibus cum duo tantum competitores ſtatuantur, & in plurimis quatuor, ſingulis Comitiorum diebus contingere oportet, ut Magiſtratus optentur, aut ex alterutro genere, aut ex utroque permiſtè. Rariſſimè quidem ex eo ſolum genere, quod binos habet tantummodò cõpetitores,

titores, ſed tunc ordines Electorum nonniſi duo fiunt: aliâs autem ſemper quaterni, ſive ex eo tantùm genere, quod Candidatos quattuor exponit, ſive ex hoc, & ex illo confusè Magiſtratus extiterint. Conſtant ordines Electorum ſinguli ex novem Patriciis, quibus quidem ſors fuerit propitia, quos ordines appellare nos ſolemus *Manus*, adjecto numero primæ, ſecundæ, tertiæ, & quartæ, prout ſingulæ primo ſecundo, tertio, & quarto loco ſorte fuerint ductæ. Prius quidem, ſi tibi videbitur, exponam, quonam modo Electores ſortito ducantur, deinde verò creationem ipſam Magiſtratuum. IOAN. Opus eſt, ut ad arbitrium tuum ipſe totum me referam, qui nihil his de rebus exploratum habeam, præter id, quod abs te narrante percepi. TRYPHO. Ergò quâ die ſunt habenda Comitia, ſolet ære Campano quodam ſignũ dari ad certam diei horam, nempe in ipſa meridie, neque verò pulſatio intermittit unquam, niſi hora abſoluta, quo temporis intervallo in conclave id ampliſſimum, quod modò deſcripſi, conveniunt ex ordine patricio, qui Comitiorum jus habent. Nam fores ubi clauſæ fuerint, claveſque ad Tribunal Principis delatæ, nulli patet

ampliùs ingreſſus, præterquam illi, qui ſit aut Conſiliarius, aut Trium-vir ex Advocatoribus, aut Præfectus Decem-virûm, aut poſtremò Cenſor. Convocatis, atque ingreſſis omnibus ingreditur Dux, quem Conſiliarii deducunt, & ii Trium-viri, qui præſunt Quadraginta-virali Collegio, atque adeo niſi prius acceſſerint, tunc ingrediuntur terni Decem-virûm Præſides, & Advocatores, nec non bini Cenſores, de quibus omnibus inferius. Omnes hi, quos dixi, præter eos, qui præfecti ſunt XL-viris, induti ſunt eo genere veſtimenti, quod à nobis Ducale ſolet appellari, eſtque vel Coccinum, vel ex panno quovis, ſed latioribus manicis, & qua manus exeruntur, latè diductis, diſſimile nonnihil veſtimentis iis, quæ nos privatim gerere conſuevimus, è nigri coloris panno, collectis atque concluſis in arctum manicis ad manus. Sedet autem Dux in ſuo tribunali, quod medium poſitum eſt in altero latere minori, prout opportunitas vel æſtatis vel hyemis requirit. Velim autē ſcias ea, quæ ſunt in plano ſubſellia, ab utroq; capite interciſa eſſe, ſed ab altera ſemel tantum, ab altera bis. Illic à proximis ſubſelliis dirempta eſt quædam pars ſex ulnarum, non amplius.

Hi

Hîc autem binæ partes æquali magnitudine præditæ, quarum ea, quæ media intercedit inter alteram priori loco ſitam, quæ conſtituit caput, & inter reliquum corpus ſubſelliorum, transferri ſolet ex uno loco ad alterum ſecundùm anni tempus. Itaque ſemper eſt una tantum pars ab eo capite ſubſelliorum, quod proſpectat ipſum tribunal; ab altero duæ: & quotiescumque tribunal aliò transferendum eſt, amovetur ea pars, quæ caput ipſum efficit, & pertrahitur ad locum, quem tribunal vacuum relinquit. Ad continuanda porrò ſubſellia inſeritur ea pars, quę peti ſolet ab altero capite ſubſelliorum, nimirum ea, quam diximus huc atque illuc traduci: Altera verò pars, hoc eſt ipſum caput, retrahitur atque applicatur ad reliquum corpus, ut tribunali, quantum decet, ſpacii relinquatur. Sedet igitur, quemadmodum dicere cœperam, Dux in hoc ſuo tribunali, & aſſident ipſi à dextra tres ex Conſiliariis, & unus ex Præſidibus XL-virûm: A ſiniſtra verò tres alii Conſiliarii, & duo reliqui Præſides Quadraginta-virûm. In extremo quoque tribunali bina ſunt hinc, atque illinc aulæis inſtrata ſubſellia, in quibus ſedet ſcribarum princeps, ſeu magnus

gnus Cancellarius, ut modò dicitur, atque alii miniſtri. Magiſtratus etiam illi, quorum meminimus, loca ſibi deſtinata ad ſedendum occupant. Nam Trium-vir ille Advocator, cujus prærogativa eſt per illam hebdomadam, & is ex Præſidibus Decem-virûm, cui ſimile jus obtigit in ſuo Magiſtratu, conferunt ſeſe ad alterum minus conclavis latus, ut in gradu eminentiori ſubſelliorum, quæ conjuncta ſunt parietibus, circa medium conſideant è regione Ducis. Teget autem latus Advocatoris interior Decem-vir. A dextris autem horum, ſed in majori latere prope angulum, tres Auditores veteres dicti ſedes ſuas habent: Recentiores verò totidem in eorum conſpectu, ſed aliquanto remotiores ab altero angulo. Duo Cenſores deinde, ſinguli in altero majori latere ferè medii ſedent. Reliqui duo Trium-viri Advocatores, duoque Præſides Decem-virûm, eadem quoque majora latera, ſed extrema, tenent juxta utrumque angulum, illi quidem à dextra Principis: hi verò à ſiniſtra, Omnes hi Magiſtratus, quos dixi, in ſupremo gradu ſubſelliorum collocati ſunt, & ubi Collegæ pari dignitate unà ſedent, ſemper honeſtiorem locum retinet is, qui major eſt

natu. Præbet autem id ingredientibus inſigne quoddam ſpectaculum. Occurrit enim primum Ducis ipſius aſpectus, qui ſatis eminenti loco, ut dixi, ſolium ſuum habet. Singula porrò conclavis latera ſpectanda ſe offerunt, inſignita præſentiâ tot Magiſtratuum, ut quocunque intuentium oculi ſeſe vertant, nihil aliud cernant, quàm magnificentiam, amplitudinem, majeſtatem. IOANNES. Præter eam, quam modo dixiſti honeſtatis, & ornamenti, intelligere velim, utrum alia fortè cauſa extiterit, quæ majores veſtros impulerit ad tribuenda certa loca Magiſtratibus iis, & quidem ejuſmodi ordine, quem expoſuiſti. TRYPHO. Alia certè præterea, & non una fuit. nam curare debent hi Magiſtratus; ut cum modeſtia, & cum gravitate ſinguli ſedeant; illud autem præcipuè, ne quis, dum itur in ſuffragia, verbo aut nutu ſe, aut quemquam commendare audeat: quam rem præſtare commodè non poſſent; ſi uno & eodem loco ſimul omnes ſederent. Efficit inſuper is ordo, ut cùm præſentia tantorum Magiſtratuum ſingulæ partes conclavis ornatiſſimæ ſint, nullus, quantumvis magna vir exiſtimatione, turpe ſibi ducat in illis locis ſede-

ſedere, quæ procul abſunt ab ipſo tribunali Ducis. Ea re quoque fit, ut juvenes ſenibus permiſti propter reverentiam majori cum gravitate, & modeſtia ſedere cogantur, quàm ſi forte ab iiſdem ſederent admodum disjuncti. IOAN. Niſi cœptam diſputationem intempeſtive interpello, ſcire quoque velim, an cęteri Magiſtratus honeſtiori quopiam loco ſedeant, quàm cives privati. TRYPHO. Nullis aliis Magiſtratibus præter eos, quos dixi, certus aliquis locus deſtinatus eſt, ſed ubi collibitum eſt, quiſque ſedet: filii tamen, atque fratres Ducis eo non tantum vivente, ſed etiam defuncto honeſtiorem quemdam locum habere ſolent; Equites etiam, & Doctores: inter alios verò nullum eſt diſcrimen. Pro ſuggeſto, quo ſuſtinetur Principis ſolium, in plano & æquo conclavis urnæ tres ſtatuuntur: Eos pileos nos dicimus, quæ altiore baſi ſublatæ, tantum ab humo extant, ut nullus inferre oculos, & introſpicere queat; præter id etiam ſunt undique circumcluſæ, & duntaxat in ſingulis duabus extremis urnis supernè quà ſunt obtectæ, duo foramina patent ad inferendas manus, ubi globuli fuerint extrahendi: Quæ verò media eſt urna, unicum tantum ha-

bet, ſitaque eſt in ipſo conſpectu Ducis; aliæ propter ſcabellorum illorum ſuprema capita, in quibus modò dicebam ſcribarũ principem, unà cum cæteris miniſtris conſidere ſolitos. Injici porro ſolent in utramq; circiter octingenti globuli ſigillatim, qui ex ære vel aurichalco conflati ſunt argento ſuper inducto. Nam cum mille, & quingenti ferè viri ex gente patricia Comitia frequentare ſoleant, vel ſummùm ſexcenti, globulorum quoque numerus huic numero reſpondere debet. Argenteis globulis permiſcentur ſexaginta inaurati, hoc eſt, in ſingulis duabus urnis triginta. Quæ verò media eſt, habet quatuor ſupraviginti obductas argento, & triginta ſex auro, in univerſum non plures quàm ſexaginta. Convocatis igitur comitiis, & in unum coactis, ubi cuncti Patricii ſedes quiſque ſuas acceperunt, & conclavis fores opportunè concluſæ ſunt, tunc ſcribarum princeps ex duabus concionibus propinquiorem aſcendit (conciones autem ſunt ferè in medio conclavi modico intervallo bina loca inter ſe disjuncta ſuper alterum gradum ſubſelliorum elata, quæ adhærent majori lateri lumina nulla habenti) & ex editiore loco illo pronunciat omnes

Magi-

Magiſtratus, qui creandi ſunt eadem ipſa die. Si qua lex quoque ferri debet, eam nominatim non exprimit, ſed hæc tantum ſubjicit: *& eæ leges ferendæ ſunt, quam in rem viſa fuerint.* His dictis ad tribunal confeſtim redit, proque ipſo vocat Advocatores Triumviros, Decem-virûm Præfectos, Cenſores, & Auditores cùm Veteres, tùm recentiores, & eos omnes ſacramento jubet obligari; daturos pro viribus operam, ut leges Comitiorum omnes obſerventur; In quibus eſt unicuique loco ſuo ſedendum, neque mutanda ſubſellia, certum ante tempus: Ne quis alia via, quàm decet, ad Magiſtratus adipiſcendos aſpirare audeat, neque ſuam operam, & induſtriam alteri præſtare, & alia id genus quàm plurima. Exhibito ſacramento referunt iidem Magiſtratus ſeſe ad loca tributa, & ſubinde conſurgunt ex Conſiliariis tres ætate minus provectâ. Inter hos, qui maximus eſt natu, ſeſſum abit pro media urna: Qui verò minimus eſt, pro ſiniſtra: Tertius ætate media, pro dextra ſedet. Occupant autem hi duo, qui extremas tuentur, utraque capita illorum ſubſelliorum, quæ ſcribarum principi aſſignata ſunt cum aliis miniſtris. Is porrò, qui me-

dium locum tenet, Conſiliarius paratum habet ſcabellum quoddam ante tribunal Ducis obliquè productum, quod capere debet etiam Electores, uti mox intelliges. Sortiuntur exinde, quinam ordines ſubſelliorum ad urnas prius acceſſuri ſunt,& à quo capite, & latere ſimul inchoandum: Quod fit eo pacto. Demittuntur in urnâ quampiam globuli argentei coloris numero decem: Ex his quini ſunt inſigniti numerorum notis, ita ut in ſingulis ſingulæ notæ reperiantur, ab uno uſque ad quinque: Cuncti tamen habent hæc eadem verba pariter inſcripta. *Caput ad Brolium,& latus ad D. Georgii:* Quini reliqui globuli habent eaſdem quidem ſinguli, ſingulas numerorum notas, ſed non eadem verba. Nam loco eorum, quæ dicta ſunt, in his omnibus legitur, *Caput ad Caſtellum,& latus ad D. Marci.* Sortes inde ducuntur, & quicunque globulus ſorte obvenerit, is docet, à quonam ordine ſubſelliorum ſit faciendum initium, & ſimul etiam à quonam capite, atque latere: Nam ſi globulo appareat, exempli gratiâ, unitas impreſſa, & in eodem legatur: *Caput ad Brolium, & latus ad D. Georgii;* Primum ordinem vocari perſpicuè intelligitur

ligitur, & ab eo capite, & latere auſpicandum eſſe, quod ipſa verba declarant. Tunc autem globulus alter conquiſitus in urna eximitur, qui primi ſorte ducti ſocius eſt, & gerit unitatem inſcriptam unà cum his verbis; *Caput ad Caſtellum, & latus ad D. Marci.* Nam cum ſemel prima ſubſellia vocata ſint, eadem bis accedere minimè poſſunt. Poſtea globulus alter ſorte ducitur, qui proximo, & ſecundo loco vocata ſubſellia oſtendit. Atque ita ducere ſorte, & vocare pergunt, quoad Electorum numerus abſolutus fuerit. Illud autem in primis eſt animadvertendum, quandocunque ſors ad aliqua ſubſellia pervenerit, non ſimplicem, ſed duplicem advocari ordinem. Siquidem conflari unum ex binis admonui ſuperius, qui denis globulis inſcripti appellantur latera. Progrediuntur ergò Patricii in ſuo quiſque ordine ad alteram ex duabus extremis urnis, quæ ſibi reſpondet, & injecta manu globulum educit, qui ſi non fuerit auro, ſed argento obductus, parata eſt ad urnæ baſim alia quædam, in quam dimittitur ab eo, cui ſors non proceſſit, atque ad priſtinum locum illicò reditur. Sin autem auratum globulum quis ſortitus fuerit, tradit in manus

Conſiliario propter urnam ſedenti, & ad urnam in medio ſitam continuò pergit, unde etiam globulum depromit, qui ſi contigerit ex argento, poſteaquam exhibuerit eum Conſiliario, qui in medio ſedet, infecta re itidem feſtinat ad locum ſuum. Sin autem ex auro; recognoſcit in manus ſumptum Conſiliarius, & Patricius ille tunc habetur in numero Electorum, atque in primo ordine, qui ſedere jubetur in ſcabello, quod ante Ducis tribunal obliquè diximus protendi, converſo tamen ad ipſum Ducem obtutu, idque ex ea cauſa, ne quis illi ſe commendare nutu valeat, aut alia quacunque ſtudii ſignificatione. Præter hæc autem unus ex iis, qui ſunt à ſecretis, alta voce pronunciat Electoris nomen, ut intelligant omnes, qui ſunt ex eadem familia, unum ex ipſis in Electorum numero jam eſſe; fratres etiam uxoris, ſocer, & ſororii, & qui excludi ſolent per eundem à ſortitione, ſive ut apud vos dicitur, interdictum habent. Sedet Elector, & cæteri deinceps quoad omnes Electores creati fuerint, & in ſedendo principem locum tenet is, qui major eſt natu. Quod ſi fortè contigerit in primo ordine creando, ut ex eadem familia bini ſortiantur; qui poſterior

ſterior fuit, in ſecundum ordinem rejicitur, & aſciſcitur in ejus locum is, qui proximè ſuccedit, neque amplius ulli Patricio, vel ex eadem familia, vel ex iis affinibus, quas recenſui, datur ea die ſortis ducendæ beneficio frui. Siquidem lege cautum eſt, ut in quatuor ordinibus Electorum, qui ſimul omnes triginta ſex viros complectuntur, cenſeri plures non valeant, quàm duo ex una familia; neque tamen in eodem ordine: ſed alter, in altero: Quapropter Electores novem ejuſdem ordinis exiſtere debent ex diverſis novem familiis. His peractis ei, qui fuerit inter Electores minima ætate, defert ſyngrapham quiſpiam à ſecretis, in qua Magiſtratus omnes ea die creandi ordine ſuo ſunt deſcripti; Eſt autem ſyngrapha ſigillo publico munita, ne qua ratione corrumpi poſſit, & adulterari. Mox Electores dant obſtricti juramento fidem, nullos alios à ſe nominatum iri, quam quos uſui reipublicæ fore arbitrati fuerint, & quà proximum eſt, egrediuntur è conclavi, & in locum ſeſe recipiunt ipſis contributum. Poſt hos novem Electores, qui nomine primæ manus, hoc eſt, primi ordinis donantur, alii novem ſtatim creantur

pro ſecundo ordine, & eadem ratione deinceps pro tertio, & pro quarto. Singuli verò numero ſuo completo proficiſcuntur accepta ſyngrapha, ut dixi, in ſedes conſtitutas. IOAN. In his omnibus, quæ de creandis Electoribus à te ſunt dicta, quatuor ex animo meo ſcrupuli fuerint evellendi. Atque hic primus eſt. Dixiſti modò in duabus extremis urnis recondi ſolere globulos, ad mille & quingentos, non accuratè quidem calculo ſubducto, ſed quantum viſu duntaxat æſtimare licet. Fieri poteſt, opinor, quum ventum eſt ad ultima ſubſellia, ut nonnulli ſuperſint aurati globuli adhuc ſorte ducendi, neque tamen ex argento tot ſuppetant, quot acceſſuris ad ſortiendū poſſint ſufficere; Vnde mihi videtur fieri, ut quibus omnium poſtremis accedere contigit, illi non ſatis æqua conditione ſint, propterea quod facillime duci poſſunt, ubi cum paucis argenteis, aurati globuli ſunt relicti. Quapropter, ſi quid eſt à vobis hac in re cautum, intelligere cupio. Alter verò ſcrupulus eſt: Vtrum aliqua ratione data fuerit opera, ne quis Patricius venire poſſit ad ſortitionem alio ſubſelliorum ordine quàm ſuo. Nam dum revertitur ad ſedendum, poſſet aliquis clan-

clanculum inſinuare ſe in alterum ſubſelliorum ordinem, nondum evocatum. Tertius autem eſt, an fuerit excogitatum aliquod remedium ad impediendas fraudes in globulis eliciendis. Poſſet enim quiſpiam tenere conditum in manibus globulum auratum, quem poſtea ſimularet ſorte ductum eſſe; Poſtremò ſcire cupio, ecquid apud vos interſit auſpicari ſortitionem ab uno latere ſubſelliorum magis, quàm ab altero. Si quidem videntur uno & eodem tempore ſimul utraque tendere ad ſortiendum, cum ſingula petant urnam, quæ reſpondet ſibi; quæ tamen res in capitibus ſubſelliorum minimè procederet. Itaque mihi cauſam ediſſeras velim, quæ majores veſtros induxerit, ut ſtatuerent ordinem non inter capita ſolum, ſed & inter latera. TRYPHO. Sapienter quæris; à me verò dabitur opera, ut hæc omnia quàm pauciſſimis tibi aperiam. Quod igitur primo loco ſcrupulum injiciebat, verum eſt quicquid autumas. Nam plerumque accidit, ut cum iis, qui cenſentur ordine poſtremo, multò melius agatur, non ſemel etiam cum iis, qui poſtremi ſunt in hoc ordine. Sed Conſiliariorum ad urnas conſidentium partes ſunt, ubi ſorti-

ſortitio proceſſit ad ultima ſubſellia, & ſpectat ad finem, obſervare, an globuli argentei, & Patricii ad ſortes venturi, pari numero ſint, & ſi qui deſunt, ſupplere; ſi qui redundant, eximere. Nequis autem Patricius accedat ad urnas extra ſuum ordinem, lex eſt apud nos, quæ jubet in eos, qui ſubſellia permutant, & aliò ſe transferũt, animadverti quàm graviter, idque ab ipſo primo Comitiorum exordio, donec fuerit abſoluta creatio triginta-ſex Electorum: nam poſtea licet omnibus ordinem mutare, & abire quò libet. Solent etiam, ubi ſubſellia completa ſunt, occludi quædam oſtiola, quæ ſunt in capitibus, neque reſerantur antequàm tempus veniat exeundi ad ſortes. Inſunt hæc oſtiola ſubſelliis quibuſque, exceptis binis ſecundùm latera majora, quibus quidem ea de cauſa non fuerunt impoſita, ne miniſtris, & aliis forent impedimento, quos frequenter oportet conclave ingredi, vel egredi, præcipue verò Patriciis ipſis, qui redeuntes à ſortitione, ut ad ſedendum ſe referant, per illud ſpacium tranſire debent, quod utrinque patet interjectum inter ea ſubſellia, ſinguli tamen per ſuum, hoc eſt, quod ſpectat ad ſuum ordiné; & quoniam poſſet etiam

acci-

accidere (quæ res mihi nunc primùm in mentem venit) ut Patriciorum aliquis tentaret iterum ad urnas procedere in ordine ſuo, veluti ſi qui primo loco progreſſi ſunt, iidem reverſi minimè conſiderent, ſed admixti ultimis inſiſterent; Ea fraus ne locum haberet, à majoribus noſtris inſtitutum eſt, ut aliquot ex miniſtris togati quidem, ſed capitis rubro integumento, comitentur in reditu poſtremos ſingulorum ordinum, eoque modo ſecernantur à primis ultimi. Quare nullus ex his poteſt illis ſe adjungere, atque unà reverti ad periculum ſortis faciendum. Vt autem nihil fraudis adhiberi queat in globulis auratis ſupponendis, ita cautum eſt. Apud nos plura genera ſunt ejuſmodi globulorum, quæ diſſimilia ſatis apparent pro varietate notarum, quibus impreſſa ſunt, nimirum Alphabeti literis; Injecturi porrò globulos auratos in urnas miniſtri, ex unoquoque genere ſingulas capiunt (ſex autem genere ferè) & ſimul omnes in urnam condunt, ut ex ipſis unus aliquis ſortito ducatur, cujus nota indicet, ex quo genere globuli ſeligendi ſunt, idque tunc uſurpatur, atque in urnas infertur: Hæc autem inſpectante Duce, & Cõſiliariis omnia peraguntur,

guntur, & non alio tẽpore, quàm ubi proximum eſt ad ſortitionem venire. Quamobrem fieri non poteſt, ut aliquis noverit, qua nota globuli præcipue conſignati ſint, & ad fraudem ſtruendam hac in re ſe comparet: nullam quidem poſſet aliam ſtruere, quàm ſecum domo afferre globulum, & præbita ſpecie quaſi recens ex urna deprompſerit, oſtendere palàm, quem occultè geſtabat in manu. Quapropter exhiberi ſolent Conſiliariis propè urnas ſedentibus, nimirum ut probè inſpiciantur, & recognoſcantur ab ipſis, utrum præditi ſint teſſera legitima. Priſcis temporibus id in more poſitum erat, ut id globuli genus injiceretur, quod Conſiliariis, & Duci potiſſimùm placuiſſet. Temporibus noſtris tota res permittitur ſorti. Vltimo loco quærebas de laterum diſtinctione. Non ſemel dixi, quotiescunque ex ordinibus unus accerſeretur, duos ordines advenire ſubſelliorum, qui dicuntur latera. Nunc quia poſſet evenire, ut duo ex eadem familia ſinguli quidem ad ſuas urnas, & à ſuo latere, ſed pariter uno atque eodem tempore contenderent ad ducendas ſortes, ne ſi fortè globulus auratus utrique ſimul obveniret, controverſia oriretur, uter ad urnam

in

in medio poſitam admittendus eſſet (nam ſimul ambo nõ poſſunt ob commune genus) hac ergò ex cauſa ſtatuerunt, ut ille priori loco veniat, cujus ordini, ſive lateri ſors affuerit, eoque globulum inauratum quoque ſortiente, alter à ſortiendo excluſus ad ſedendum revertitur; argenteum verò capiente, tunc ad urnam mediam admovet manum, ac tuetur ſuum locum. Videor mihi cuncta, de quibus ambigere te dixeras, ſatis explicaſſe: niſi quid aliud ambiguum supereſt, inſtituta perſequar. IOAN. Nihil omninò, mi Trypho; perſequere ut lubet. TRYPHO. Poſtea quam Electorum quaterni ordines eo, quo dixi modo creati ſeceſſerint, alius poſt alium in proprias ſedes (ſimul enim atque fuerit impletus primus ordo, abit in locum ſuum conclavi relicto, & deinceps alter creatur, intereaque ille ſuos Candidatos deſignat, quemadmodum explicabo) tunc licet ad alia ſubſellia tranſire, ſi velit, patricio cuivis: Si qua verò lex ad Comitia perferenda eſt, hoc tempus opportunum habetur, dum magiſtratuum cõpetitores inſtituuntur, & modus talis eſt. Meminiſſe te credo id, quod antea dixi, ex noſtris magiſtratibus alios eſſe, qui Candida-

tos

tos quatuor ad ſummum admittant; alios qui non niſi duos: Quoniam verò nunc ex hoc genere, nunc ex illo, interdum etiam ex utroque ſimul Magiſtratus creantur: idcirco Electorum ordines plerunque certè quaterni, nonnunquam bini tantummodo ſtatuendi ſunt. Sed faciamus quaternos ordines conſtitutos eſſe. Vbi primus in ſede ſua collocatus eſt unoquoque Electorum pro ætate capiente locum, unus à ſecretis nempe is, cujus hæ ſunt partes, recitat cunctis audientibus eas leges, à quibus recedere non licet in Candidatis renunciandis: eæ non alia de cauſa inſtitutæ ſunt, quàm ut renunciatio ſincerè fiat, abſque fuco, & dolo. Quibus perlectis novem globulos conjicit in urnam diſtinctos numerorum notis, quas gerunt inſculptas. Tunc Electorum unusquiſque, ſed initio à ſenioribus ducto, ex urna globulum depromit, qui notat eum magiſtratum, in quo ſibi renunciare Candidatum licet: Oportet enim vel unitatis, vel binarii, vel cujuspiam alterius numeri, uſque ad novenarium, deprompto globulo notam aliquam impreſſam fore: Cuicunque igitur Electorum unitas obtigerit, facultas datur eligendi, quem velit in eo magiſtratu, qui primo loco ſcriptus

ſcriptus occurrit in ſyngrapha tradita juniori per ſcribam à ſecretis. Dicitur apud nos is Elector primam vocem, hoc eſt nominationem, ſeu nominandi facultatem habere: is qui binarium duxerit, ſecundam, atque ita deinceps: Quandocunq;verò creandi ſunt undecim Magiſtratus, qui numerus eſt omnium maximus, qui creari poſſunt; ille, qui primum nactus eſt, habet inſuper decimum; qui verò ſecundum, itidem undecimum. Licet autem Electoribus, quod eſt obſervandum, permutare, ſi velint, inter ſe Magiſtratuum nomina, quæcunque ſors obtulit: neque quicquam intereſt, ſit ne primo, an ſecundo, tertioque loco ſcriptum illud nomen, cujus eſt permutatio facienda. Et quoniam pro iis, quos renunciarint, coguntur ipſi Electores præſtare ſe vades, ſive prædes, quos appellare vos conſueviſtis *Mallevadores*, Elector qui cum alio nomen permutavit, nihilominus obligatur, & præs eſſe debet pro eo, qui renunciatus fuerit ab altero permutante, idque præſertim ubi creantur magiſtratus, à quibus publica pecunia tractanda eſt. Quocirca qui permutationem facere inſtituunt, id oneris habent, ut præſtent culpam illorum, quos minimè

nominarint. Ergò qui primum nomen adeptus eſt, hoc eſt, cui datum eſt à ſorte jus nominandi Candidatum aliquem in primo magiſtratu, qui cæteris etiam omnibus honeſtior habetur (nam diverſo in honore ſunt noſtri Magiſtratus, & alius alio dignior & præſtantior eſt) quòd ſi contigerit ab eo permutatum fuiſſe, Elector ille, qui ſubiit in eundem locum, primas tenet in nominando ex Patriciis, quemcunque libeat: Verumtamen is, qui nominatur ab eo, ſubjici debet etiam ſuffragiis cęterorum omnium, & ex novem, ſi non plura, ſaltem ſex adeptus, nominationem ſuam ratam habet: Si quid autem ei numero deſit, neceſſè eſt eidem Electori, ut alterum nominet, & eo fortè repulſam ferente, tertium etiam, & quartum, neque unquam deſiſtat, donec aliquis approbatus fuerit aliorum judicio. Refertur autem hujus candidati nomen in ſyngrapham à ſcriba, qui eſt à ſecretis, qui ſupponit illud nomini Magiſtratus, diſerteque exprimit dignitatem, ſi quam modò obtinet, vel aliâs obtinuit, & à quo fuerit electus, & in quonam ordine. Deinde pergit Elector alter nominare, is qui ſecundæ nominationis poteſtatem habet, & qui nominatus, & ele-

& electus eſt, approbatur, & refertur in ſyngrapham ſub magiſtratu, cujus effectus eſt candidatus nomine ſuo ſcripto. Primi quidem, ſecundique ordinis prorſus eadem eſt ratio: Sed in tertio, & in quarto variare ſæpè contingit. Si quando enim creandi ſunt Magiſtratus ex iis, qui tantum duos competitores admittunt, ii renunciari ſolent in primo, & ſecundo tantum ordine; quo fit ut Electores tertii, & quarti, nonnulli facultate eligendi careant, illi nimirum qui globulum duxerint, conſignatum ea nota, cui nulla nominatio, ſive magiſtratus reſpondet. Neque tamen omninò nihil præſtiterit Electorem eſſe, quanquam ſors nominandi poteſtaté minimè tribuerit: Nam cum ſubire Electorum ſuffragia debeant, quemadmodum explicatum eſt, omnes qui nominantur; eidem ſi non eligendi, ac certè approbandi vel rejiciendi, quoſcunque elegerint alii, ſuppetit facultas. Sicubi verò difficultas oriretur, & Electores inter ſe controverſarentur, veluti ſi quis eorum vellet aliquem nominare, de quo ambigeretur, an ſuffragia ferri omnino poſſent, tunc ex Advocatoribus unus, itemque ex Præfectis Decem-virûm eò conferre ſe debent, ubi

fuerint electores ii, & controverſias ipſorum judicare. Per hunc modum omnibus candidatis, ſive competitoribus magiſtratuum delectis, non licet Electoribus ad Comitia reverti. Datur hoc tantummodo Conſiliariis, Præfectis Decem-virûm, Advocatoribus, & Cenſoribus, ſi quando Electores fuerint. Illi porrò ſcribæ, qui ſingulis ordinibus affuerunt à ſecretis, deferunt ſyngraphas ad magnum Cancellarium, in quibus ordine deſcripti ſunt magiſtratus, infra quoque nomina ſingulorum Candidatorum, cum omnibus iis, quæ adjungi ſolita dixi. Eſt autem illud obſervandum, cum modò quatuor, modò duo tantum competitores in ſingulis magiſtratibus inſtituere liceat, prout vel ab omnibus, vel à duobus ordinibus duntaxat eligi conſueverunt, tum pauciores etiam deſignare poſſe quàm quatuor, aut duos. Nam contingere poteſt, & ſæpè contingit, ut plures ordines in unum Candidatum, interdum etiam univerſi pariter conſpirent; Quod ubi contingit, nihil obſtat, quo minus de ipſo ſuffragia ferenda ſint, quamvis competitores tunc nulli appareant: Videtur enim quodammodo ipſe ſui competitor, quatenus à pluribus ordinibus deſignatur.

gnatur. Sed faciamus in unoquoque Magiſtratu ſingulos à ſingulis ordinibus electos fuiſſe, tunc quæri ſolet; utrum aliquo vitio laborent ſive impedimento, quod quidem multiplex eſſe poteſt, aut quia tantum temporis nondum eſt exactum, quantum opus eſt ad conſequendum alterum Magiſtratum; aut quia publicum munus obit unus ex conjunctis, per quem candidatus aliquis excludatur; aut quia de repetundis fuit poſtulatus, atque id genus alia, quæ cum publicis monumentis cõſignata ſint, momento temporis eruuntur, atque in lucem veniunt. Si quis igitur compertus fuerit ejuſmodi vitii, illius in ſuffragiis ferendis ratio non habetur: quod ſi ex cõpetitoribus quatuor terni excluderentur, is unus, qui relinqueretur, ſuffragiis impertiri non poſſet, propterea quod competitoribus omnibus careret; Atque hoc in genere documenti cujuſdam loco accipere potes; Quicunque ab uno tantum ordine fuerit deſignatus, eum niſi competitor adſit, nullo modo ſuffragiorum compotem futurum, ne dum magiſtratus: Quicunque verò ſaltem à duobus ordinibus, etiamſi bini competitores alii non admitterentur, quos reliqui bini ordines ſtatuiſſent; poſſe

nihilominus ipſum abſque competitoribus ob eam rationem, quam attuli, conſequi magiſtratum, dummodò quicquam aliud obſtare non reperiatur. Primarius ergò ſcriba recitat, & percenſet ex ſcripto unà cum ſuis competitorib⁹, omnes magiſtratus, eo modo prorſus, atque ordine, quo deſcriptos dixi. Mox à capite orſus pronunciat competitores in primo Magiſtratu, qui etiam præſtantiſſimus eſt; principem verò locum tribuit illi, quem exhibuerit primus ordo competitorem: accedente verò conſenſu fortè alterius ordinis, id etiam exprimitur: Ac ne quid ex omnibus his rebus te lateat vel minimum, accipe hoc exemplum: nam ita principiari ſolet à primario ſcriba. Andreas Grittus, fuit Patavii Prætor, Præde Georgio Cornelio filio Petri, in ordine primo: In ſecundo, Andreas Grittus fuit Patavii Prætor, Dominico Triviſano Præde: Atque hoc modo toties repetitur candidati nomen, quot numero ſunt ordines, à quibus fuerit nominatus. Recenſitis autem omnibus candidatis in eo magiſtratu, non hi tantummodo, quorum eſt res agenda, ſed omnes etiam, qui ſunt ex eadem familia, vel aliqua conjunctione arctiore, invicem ſe

ſe excludunt, è conclavi egreſſi pręſtolantur alicubi interea, dum feruntur ſuffragia. Poſt eorum diſceſſum, Scriba magnus alta voce ſimul omnes admonet, humano divinoque jure præceptum eſſe, ut ei ſuffragentur, quem optimum fore ducunt, maximeque è republica. Quibus dictis primum candidatum exhibet: Tunc adoleſcentuli quidam, quibus id munus datur, feſtinant ad excipienda ſuffragia parvis quibuſdam lata pilis ex albo lino confectis. Præferunt autem ſinguli binos loculos ligneos inter ſe connexos; praſinum, & album; hunc interiorem qui favet; illum exteriorem, qui rejicit candidatum: Qui ſanè loculi ita fabricati ſunt, ut nullus queat introſpicere, & animadvertere, in utrum pila deciderit. Et quoniam conclave ipſum ſatis latè patet, & vix fieri poteſt, quin aliquod exiſtat murmur, candidati nomen aſſiduè iterari ſolet, dum colliguntur ſuffragia per eoſdem adoleſcentulos: Collata verò, atque excepta deferuntur ad tribunal Principis, & quæ propitia ſunt inferuntur in quoddam vaſculum album; adverſa in alterum praſinum: Recenſent autem, & enumerant Conſiliarii, illa quidem, qui ſedent ad dexteram Principis; hæc

verò,qui ſunt ad ſiniſtram. Cæterum ſi pauciora fuerint propitia, quàm pro dimidia parte ſuffragiorum, nihil à Candidato poteſt obtineri: Sin autem plura, nihil prohibet, ideoque refertur in ſcripta, quot numero ſuffragia dimidiam partem ſuperaverint. Inter ſuffragia numeranda cōpetitores alii, quos ſcriba magnus pronunciavit, ordine ſuo periculum faciunt, & qui plura ſupra dimidiam partem ſuffragia tulerit, hic ſuperatis competitoribus obtinet Magiſtratum. Subinde verò per eundem Scribarum principem recitantur nomina competitorum in proximo Magiſtratu, qui ſtatim foras abeunt, unàque omnes illi, qui per eos à ſuffragiis arceri ſolent. Qui verò primi exceſſerant, denuo ingrediuntur. Idem prorſus adhibetur ordo in cæteris omnibus. Creatis autem omnibus Magiſtratibus, quicunque illos adepti ſunt, palam à ſcriba magno commemorantur jubente coram Cenſoribus, ut ſe ſiſtant, à quibus delatum juramentum accepturi ſunt, nihil eos feciſſe contra quàm leges præcipiant, causâ Magiſtratus. Poſt hæc dimittuntur Comitia. Sed illud certè nullo modo eſt prætermittendum, ſi contingat, ut nullus candidatus exuperet dimidiam

diam partem ſuffragiorum in univerſis Magiſtratibus, ea die nihil omninò geſtum, & creatum fuiſſe, cum omnes pariter exciderint à ſua petitione. Quoniam verò Comitia ultra ſolis occaſum producere, & continuare minimè licet, antiquiſſima lex jubet, ubi adveſperaſcit, ut eorum tantum nomina commemorentur, qui Magiſtratus adepti ſunt uſque ad illud tempus: Si qui verò ſuffragia nondum ſubjerunt, eorum non habenda eſt ratio: quò fit, ut minimè frui poſſint eo beneficio, quod propter nominationem Electorum conſecuti fuerant: Siquidem proximis Comitiis alii competitores denuo inſtituuntur. Hujuſmodi creandorum Magiſtratuum apud nos eſt ratio, in qua commemoranda certè fui longior, nequid fortaſsè prætermitterem, quin tibi explicarem: neque tamen ſcio, an adhuc meæ voluntati atque ſtudio ſatis hac in re fecerim. Ex eo plane intelligam, ubi tu rem ſic explicatam, & exploratam habueris, ut nullus amplius relinquatur dubitandi locus. IOAN. Quamvis accuratè ſatis hanc rationem perſecutus fueris, duo tamen adhuc mihi reſtant, quæ intelligere cupio; Primum, qua de cauſa ſcribarum princeps, ubi no-

men candidati alicujus edit, ſimul etiam recenſeat honores, ſi quos olim obtinuit: Deinde cur Electoris quoque nomen referat. TRYPHO. Pauciſſima ſunt ea, de quibus nunc quæris. Vnà cum nomine candidati percenſentur ea munera, quæ ſuperioribus temporibus, eidem mandata ſunt, ad conciliandam majorem benevolentiam, & gratiam, ut appareat eo, quod nunc petit, non indignus eſſe, qui fuerit alio Magiſtratu aliâs dignus habitus. Fortaſſe quoque ob diverſam cauſam: Nam fieri potuit, ut in obeunda, & adminiſtranda ſuperiori provincia talem ſe non præſtiterit, ut præſens meritò deferenda illi videatur. Quare non aliam ob cauſam recenſeri ſolent honores atque dignitates, quibus ii ſunt perfuncti, niſi ut renovata memoria rerum geſtarum, faciliùs judicari poſſit, an præſentes quoque iiſdem committendæ ſint. Electorum verò nomina ſimul etiam eduntur, non propter eam rem tantum, quam ſuperiùs tradidi, nimirum, quod ubi tractandæ ſunt publicæ pecuniæ, is, qui candidatum aliquem approbatione ſua laudat, debet pro ipſo fidejubere, & peculatum præſtare, ſi quem forte admiſerit; verum etiam in cun-

ctis

ctis aliis Magiſtratibus, quibus nulla pecuniæ cura eſt, facile unuſquiſque intelligere, ac ſtatuere poſſit, proſpexeritne bono publico ille, qui nominavit, arbitratus talem virum è republica fore, an verò amicitia, vel alia quacunque privata ratione fuerit adductus, ut eum potiùs, quàm alium nominandum putaret. Et harum quidem ſingularum rerum eas cauſas affero, quæ verò mihi quàm ſimillimæ videntur eſſe. Meminiſſe autem debet in univerſis rebuſpublicis multa ſancita eſſe, quæ cur ita ſint, ne probabilis quidem ulla poteſt aſſignari cauſa, vel ratio, ne dum planè vera: Quod non iis modò Civitatibus uſu venit, in quarum adminiſtratione ſæpè fuit variatum; ſed illis etiam, quæ ſemper iisdem cum inſtitutis, tum legibus uſæ viguerunt. Quamvis enim ea perpetuo manſerint, & maneant, nimia certè vetuſtas obliteravit rationes, quibus adinventa, primùmque uſurpata ſunt. Quare nihil eſt, quod mirum tibi videatur, ſi quid audiſti à me, vel fortaſſe audies, cujus afferre cauſam nullam ipſe poſſim. IOAN. Recte, prudenterque: Ego verò quicquam non requiro, niſi quod inveſtigari, & cognoſci valeat. Cedò mihi nunc quæſo,

ſo, licetne quibuſcunque contigerit Electoribus eſſe, competitores quoque fieri atque nominari, vel ab aliis, vel fortè etiam à ſe ipſis. TRYPHO. Vtrumque pariter licet; ideoque ſcribarum princeps, ubi nomen alicujus occurrit, qui ſe ipſum nominarit, & competitorem ſtatuerit, ad hunc modum pronunciat. Andreas Grittus in ordine primo, ex ſemet ipſo renunciatus, hiſque cætera adjungit. Neque verò alienum eſt ab æquitate, ut qui alios, ſemetipſum quoque nominare valeat, ubi ſpes fuerit adipiſcendi Magiſtratus. IOAN. Si rectè memini, nondum ediſſeruiſti, quis Patriciorum numerus neceſſarius ſit habendis Comitiis. TRYPHO. Recte mones; neque verò mihi potuiſſet id in mentem incurrere, niſi modò injectum fuiſſet ex hac voce tua. Quæ res manifeſtè oſtendit, quanti referat in hujuſmodi ſermonibus interrogantis prudentia. Dico igitur nullum certum numerum definitum eſſe, qui convenire debeat ad Magiſtratus inſtituendos: Vix tamen unquam contingere, quin conclave refertum ſit maxima frequentia; Sed tamen ubi res alia tranſigenda foret, ut puta novæ leges ferendæ, aut habitę deliberationes aliquæ ſanciendæ, quibus

bus de rebus infrà commodius, nihil ex ipſis omninò confici peragique poteſt, niſi Comitiis interfuerint ſaltem Patricii ſexcenti. Quin etiam niſi quatuor è Conſiliariis præſentes fuerint, nec Magiſtratus creare, nec aliud quicquam tractare, & perficere datur. IOAN. Hæc tota Magiſtratuum creandorum explicata ratio, poteſtne aliqua fraude adhibita depravari, & corrumpi, ita ut opes, & gratia, cæteraque hujuſmodi, præter fas alicui patefaciant aditum ad Magiſtratus? TRYPHO. Quid tibi velis, intelligo: Sed quoniam hic non eſt locus, reſponſum differam. Plana res fiet, cum de Cenſoribus erit ſermo. Quamobrem ſi nihil amplius reſtat, quod de Comitiis majorib⁹ intelligere cupias, perfuncti erimus hac laboris parte. Nam de præcipuis quibuſdam, & ſingularibus rebus, quæ ad ipſa quoq; Comitia ſpectare ſolent, agendum nobis fuerit magis opportuno loco. Ab hac igitur noſtræ Reipublicæ baſi, ſive fundamento facto veluti gradu conſcendemus, ſi libet, ad Rogatorum Concilium, hoc eſt ad Senatum, qui Comitia proximè conſequitur, ut ſuperius dixi. IOAN. Quandoquidem ea, quæ ad Comitia facere videbàntur, explicata

cata ſunt omnia, per me non ſtat, quominus ad enarrationem proximam accedas, quandocunque libeat. Satis enim mihi à te factum cumulatiſſimè intelligo, neque verò mihi amplius quicquam in mentem venit, quod enucleari percunctando velim. TRYPHO. Concilium Rogatórum, paulo ante ut inſinuavi, eſt unum è potiſſimis noſtræ reipublicæ membris, quæ quatuor eſſe dicebam, nempe Majora Comitia, Rogatorum Concilium, Collegium, & Ducem: Agit enim, atque deliberat de omnibus graviſſimis rebus. Conſtabat autem antiquis temporibus è Senatoribus tantum ſexaginta: cœptum eſt addere poſtea nunc viginti, nunc viginti quinque, quoad poſtremò tandem ſancitum fuit, ut ad illos ſexaginta totidem accederent. Præbuit, opinor, acceſſionis faciendæ cauſam magnitudo, & frequentia negotiorum, quæ temporibus illis acciderunt, quibus lex eſt perlata, ut in deliberando ſingula eò magis excuterentur, quo conſultationibus plures darēt operam, quemadmodum factum comperimus, ubi Creta defecit, Laurentio Celſo Duce quinquageſimo octavo. Siquidem viri ex ordine Patricio viginti quinque Senatoribus aliis tunc

adjuncti

adjuncti ſunt : & non multò antea Ioanne Delphino Principe totidem fuerant aſciti in eundem ordinem, ſanciendæ pacis ergò cum Pannoniæ Rege. Bello deinde Patavino, & non ſemel aliâs conſtat, idem factum fuiſſe varias ob cauſas, atque ita conſuetudo tandem obtinuit, ut viginti quotannis cooptarentur. Auctus in duplum numerus tempore Michaëlis Sceni, qui fuit in ordine Ducum ſexageſimus tertius: Ad extremum verò Franciſco Foſcaro Principe crevit idem Adjunctorum numerus uſq; ad ſexaginta; Velim autem ſcias, non plures ex una familia quàm tres omninò inter ſexaginta veteres Senatores locum habere poſſe: inter Adjunctos quoque duos; aliquando tres, ſi modo bini duntaxat fuerint in veterum numero. Atque ita complectitur Rogatorum Concilium hos centum, & viginti viros, quos commemoravi, propterea verò nonnullos magiſtratus ; immò quædam alia concilia, ſed non eodem jure. Sunt enim qui facultatem habent ferendi ſuffragium, quod vos appellare conſueviſtis (*Rendere il partito,*) ſunt etiam, quibus hoc non licet, ſed honoris gratiâ datur intereſſe tantum, ut quæ geruntur in republ. intelligere valeant.

leant. Hi verò ſunt, qui Senatum ingrediuntur cum ipſo jure ſuffragii, Dux, tres Conſiliarii, qui dicuntur inferiores, & duo Cenſores, qui poſtquam abierunt è Magiſtratu, tunc obtinere ſolēt jus ferendi ſuffragii. Tres viri, qui præſunt actis per Supracaſtaldiones; nam hi jurisdictione confecta veniunt in Senatum nacti jura ſuffragiorum ad quoddam tempus. Accedunt his tres publicorum vectigalium cuſtodes, qui redituum Gubernatores vocantur. Tres quoque rei frumentarię pręfecti, quatuor ſali procurando, tres urbani Quæſtores, tres, qui veteribus rationibus præſunt inſpiciendis, totidem, qui recentioribus. Tres Ædiles viarum, tres Navali præfecti, tres Quæſtoribus præpoſiti, tres Magiſtratibus Decem, tres fiſci Recuperatores. Quibus autem in Senatum venire licet, ſed abſque jure ſuffragii, ſunt omnes hi, Collegium ſapientum, Trium-viri aquis cuſtodiendis, Concilium decem ſapientum, Trium-viri valetudini tuendæ, Trium-viri vectigalibus, Magiſtratus is, qui mercibus advehendis præeſt ex Alexandria, tres viri, ex Damaſco duodecim, ex Londino totidem. Omnes hi, quos recenſui, in unum collecti apud nos conſtituunt Senatum,

ſive

ſive Rogatorum Concilium. IOAN. Eſſet mihi multum in optatis aliquid intelligere de his Magiſtratibus, modò id opportunum tibi videatur. TRYPHO. Mihi conſtitutum eſt nihil de his dicere, propterea quòd nihil ad rem faciunt: intendimus enim ea commemorare tantummodò, quæ ſpectare poſſunt ad conſtitutionem univerſæ reipublicæ. Itaque ut propoſitæ narrationi inſiſtam, Concilium Rogatorum ob id nominatur; quia priſcis illis temporibus, ut plerique referunt, à publicis miniſtris convocabantur Patricii, & quodammodo rogabantur, ut accedere vellent ad conſultationes, & deliberationes publicis de rebus. Creantur autem Rogati, ſive Senatores, nimirum illi priores ſexaginta, quibus hæc appellatio competit potiſſimum, eodem modo, quo Magiſtratus omnes in Comitiis ſolent, & ſeni quidem ſingulis diebus, verùm capto tam maturè tempore, ut ante Kalend. Octobris omnes ſint creati; qua die Magiſtratum ineunt. Cæteri ſexaginta, qui dicuntur Adjuncti, uno eodemque tempore cùm in Comitiis tùm in Senatu creari ſolent, anni vertentis, idque fit hoc pacto. Tertio Kal. Octobris, qui dies Beati

 Michaë-

Michaëlis Archangeli memoriæ conſecratus eſt, cogitur, qui tunc eſt Senatus, & integrum eſt cuique, modo jus ſuffragiorum obtineat, nominare quem velit inter Adjunctos referri. Porrò nominati omnes ſcripto mandantur: Proxima die Comitia majora indicuntur, & unus ex iis, qui ſunt à ſecretis, cunctorum nomina publicè recitat è ſcripto, & in urnam conjicit, unde ſingula ſorte ducit ordine continuo, pro quibus itur in ſuffragia, & quicunque ſuperaverit dimidiam partem, ille novo Senatui adjungendus erit. IOAN. Nõne poſſet accidere, ut reliqui repulſam ferrent ex iis, qui nominati ſunt, ita ut ad complendum ſexaginta Adjunctorum numerum nonnihil deeſſet? TRYPHO. Poſſet, tametſi rariſſimè; Tunc autem ii Senatores, qui deſiderantur, (ſemper enim pauciſſimi ſunt) eodem modo ſubrogantur proximis Comitiis, neque ſolet aliter fieri, ſi quando priores illi ſexaginta, quorum præcipua eſt autoritas, intra tempus approbati omnes non fuiſſent. Sed ut redeamꝰ ad ipſam rem; Quicunque ſunt hujus Concilii participes effecti, cæteri Magiſtratus nihil intereſt, quo tempore ſint renunciati. Ineuntibus enim novis Senatoribus annu-

annumerari debent, quotquot verſantur in iis muneribus, quæ modò commemoravi,& dum juriſdictionem ſuam .... quandiu juriſdictionem minimè abſolverint. Ea tamen abſoluta, priuſquam Senatores annum ſuum conficiant, ſtatim locum relinquunt ſucceſſoribus, qui ſimulatque approbati fuerint, veniunt in Senatum. Conſuevimus etiam difficillimo reipublicæ tempore facere copiam Senatus aliquot Patriciis, qui publici ærarii inopiam ſublevare voluerint privato ſuo cenſu, nimirum mutuando certo pecuniæ numero per leges definito, quæ tempus etiam conſtituunt, quo licet eo munere honorario frui, ne ſi fortaſſe ſolutio anticiparetur, amittere collatum beneficium intempeſtivè cogantur: Verum quamdiu pecuniæ reſtitutio facienda differtur, tamdiu nullus excludi debet à Senatu, idque perpetuò ſolemne eſt. Nunquam tamen illis communicantur jura ſuffragii, ſed tantum patet aditus in Senatum, in quo nullam reipublicæ præſtant aliam operam, niſi quod publicis negociis vacant intelligendis, atque illis perturbationibus audiendis, quæ in hominibus continenter excitari ſolent. Hæc autem conſuetudo, ſi non

omnino ſaltem aliqua ratione videtur nõ improbanda,quod inde non unum fructum publica res capiat. Nam præter illud, quod civium pecuniis utitur, hoc etiam pariter conficit, ut juniores (nam ejuſmodi plerique ſunt) maturè ſibi uſum rerum comparare queant,& ad ſummam virtutem tempeſtivè proficere: quod certe quàm expediat reipublicæ, nullus non intelligit. Convocari porrò Senatus, haberique ſolet, quotieſcunque Collegium cenſuerit, prout inferius exponam: Magiſtratibus etiam, & Advocatoribus datur; his, cum de re quapiam ad ipſum relaturi ſunt: illis, cum legem aliquam ſancire voluerint, & quotieſcunque Senatores convenire debent, ære campano ſemper id ſignificatur; attamen etiam per publicos præcones, ſeu viatores accerſiri ſolent. Enimverò capere aliquid neutram in partem licet: ita enim nos loquimur; hoc eſt decerni, & ſanciri nihil omninò poteſt, niſi quatuor ſaltem Conſiliarii fuerint in Senatu, & ex omnibus Senatoribus, quibus eſt jus ferendi ſuffragii, ad minus ſexaginta: Sed vix unquam accidit, quin multo major ſit frequentia. Agitur in Senatu de maximis & graviſſimis quibuſque nego-

negociis univerſæ reipublicæ, conſultatur, & deliberatur de pace, de bello, de induciis, de fœderibus, de rationibus comparandæ pecuniæ ad uſum reipublicæ; ſed hæc omnia quomodo tractentur, expreſſè patebunt, ubi ſermo nobis erit de Collegio. Leges quoque approbatæ ſanciuntur ab hoc ipſo Senatu, de quibus primùm cognoſcit ille Magiſtratus, ad quem pertinet ea res, cujus cauſa lex eſt jubenda, mox Collegium adit, atque oſtendit ejuſdem legis, vel utilitatem, vel neceſſitatem: Approbante Collegio tùm demum fertur ad Senatum, à quo niſi laudata fuerit, rata non habetur. Sancita verò præconis voce promulgatur, à quo tempore omnes eâ tenentur, & ſuſcipit hanc curam Magiſtratus, qui fuit legis autor. Hoc modo Triumviri, qui nomen habent à pompa, propterea quod eſt eorum munus proſpicere, in victu & veſtitu modeſta quædam parſimonia ut adhibeatur, non ita pridem novas leges condiderunt his ipſis de rebus, quæ poſtea ſunt approbatæ à Senatu, & palam edictæ, neque nunc ulli ab earum obſervatione diſcedere licet. Quanquam à nobis interdum dari ſolet opera, ut non modò in Senatu, ſed etiam in majoribus

Comitiis nonnullæ leges ſciſcantur: id opinor, eſt in arbitrio poſitum Magiſtratus, à quo lex fertur, & non alia de cauſa procurari exiſtimo, quàm ut accedat eidem legi major quædam autoritas. Ita Cenſores paucis ab hinc menſibus, qui Magiſtratus recens inſtitutus eſt ad ambitionem Candidatorum nimiam coërcendam, juſſerunt eam legem, ne quis congratularetur cuiquam Magiſtratum adepto. Quæ lex à Patribus comprobata maximo conſenſu, multò majori etiam in Comitiis ſtabilita eſt, atque hoc tempore obſervata quàm accuratiſſimè viget. Præter hæc autem pertinet ad Senatum, ſive Rogatorum Concilium imperatoris electio, qui claſſi præſit, ubi aliquod bellum mari gerendum eſt, & legati optio, ſi fortè belli terreſtris periculū imminet: pertinet etiam creatio trium Magiſtratuum, quos communi vocabulo ſapientes appellamus, ſed alios maximos, alios à continente, poſtremos omnium à mari: faciam brevi, ut hæc omnia planiſſimè intelligas. Modus eligendi, quos percenſui omnes, talis eſt. Senatorum cuique datur nominare, quem libet, & pro ſingulis nominatis colliguntur ſuffragia, cui verò plura contigerint

ſupra

ſupra dimidiam partem, huic munus defertur. Sed quia non ſemel evenire ſolet, ut qui plurimorũ judicio aptiſſimus habetur, nihil oneris ſuſtinere velit: exempli gratiâ, legati partes in exercitu, quin imò ſe moleſtiſſimè laturum ſignificet, ſi quis autor eſſe velit ejus ſententiæ; propterea certa quædam ratio fuit à noſtris inita, ut offenſionis incurrendæ nullo periculo poſſet hic vir à Senatoribus nominari, neque res ipſa publica fraudaretur eo fructu, quem percipere meritò deberet è ſui civis virtute. Iubentur ergò ſinguli Senatores in parvo quodam chirographo nomen illius ſcribere, cujus induſtriæ munus id committendum exiſtimant. Collecta in unum chirographa reponuntur in urna, & ſingulatim per ſcribam magnum educuntur, & nomina deſcriptorum omnia publicè recitantur, & pro ſingulis ordine itur in ſuffragia, & in quemcunq; magis ea propenderint ſupra dimidiam partem, in eundem conferunt eam curam, & adminiſtrationem. Cæterum quando præficitur imperator claſſi, quiſquis à Senatu deſignatus fuerit eo modo, quem dixi, poſtea debet etiam in Comitiis ſubire ſuffragia competitoribus attributis per quatuor Electorum or-

dines, ut explicatum eſt ſuprà; munus autem imperatorium ei mandari ſolet, qui plura ſuffragia conſecutus eſt, modò non infra dimidiam partem. Conſiliarii tandem atque Cenſores partim creantur in Senatu, partim in Comitiis; cum perventum eò fuerit, modum explicabo. Sunt enim quædam, quæ nunc exponere, neque licet, neque expedit, cum magis pendeant ab iis, quæ tradenda ſunt, quàm ab iis, quæ ſunt tradita. Quoniam verò cumulatè ſatis ediſſeruimus, quicquid ſpectare videbatur ad autoritatem Rogatorum, ſive Senatus, reliqua proſequenda fuerint, niſi prius aliquid occurrat, de quo percunctari velis.

IOAN. Hoc unum modò. Dixiſti Senatores Kal. Octobris ingredi ſolitos ad capeſſendam rempublicam. Eſt ne aliqua ratio, cur hoc potius, quàm alio tempore ſoleant auſpicari? TRYPHO. Vnicam tantum rationem afferre poſſumus hujus rei, de qua nunc tu quæris, bella per æſtatem geri ſolita ſuperioribus ætatibus; nunc enim quemadmodum eſt videre, miles tam hyeme, quàm æſtate continetur in caſtris: idcircò imminente hyeme Senatus publicam adminiſtrationem ſuſcipiebat, ut æſtate proxima; deinde cum flagra-

flagraret bellum, ſatis inſtructus eſſet cum à notitia, tùm ab uſu rerum gerendarum: Nam ſi alio tempore, ut puta æſtate ineunte, ad rempub. adminiſtrandam ingrederentur ii, qui ſuccedere veteribus Senatoribus debent, incurrerent in principia belli, nulla præditi ſcientia, nulloque uſu rerum, & fortaſſe non bene deliberando magnum aliquod detrimentum importarent ipſi reipublicæ. Hac, opinor, de cauſa majores noſtri temporis id potiſſimum ſtatuerunt. IOAN. Adhuc mihi duo ſubeunt in mentem quærenda. Primum, An qui fuerit in Senatu per annum, ſive inter ſexaginta primarios lectus, ſive inter Adjunctos, idem proximo & in ſequenti anno poſſit etiam eſſe. Alterum, Quomodo ſoleant in Senatu excipi ſuffragia.

TRYPHO. Quod attinet ad primum, ſcire debes, nullam à munere Senatorio vacationem neceſſariò requiri, & ideo non modò in annum proximum, ſed etiam in tertium, & quartum, continenterque deinceps prorogari poſſe, nullo diſcrimine inter primarios, & inter Adjunctos. Quisnam verò modus ſit excipiendi ſuffragia, opportuno ac ſuo loco faciam, ut intelligas. IOAN. Igitur perge, quemad-

 modum

modum inſtituiſti. TRYPHO. Excipitur Senatus ab eo, quod nominamus Collegium, eſtque veluti tertium membrum in noſtra republica, & maxima cùm honeſtate, tùm autoritate: Conſtat autem præcipue tribus, ex his magiſtratibus, qui ſapientes appellantur, aut Maximis rebus, aut Continenti, aut Mari præfecti, numeroque ſunt ſexdecim, primi quidem generis ſex, cæterorum quinque ſingulatim: Accedunt his unà cum ipſo Principe ſex Conſiliarii, treſque Præſides XL virûm, propter eaque hi reipublicæ majeſtatem ſuſtinent. Porrò ſapientes mari, qui vocari etiam ſolent, ſapientes ordinibus, tractant ea negotia, quæ ſpectant ad res maritimas quacunque ratione, non modo belli, vel pacis. Sapientes verò continenti proſpicere debent rei bellicæ & militiæ terreſtri, nec non etiam paci. Horum præcipuè partes ſunt, eos omnes, qui reipublicæ ſtipendia merent, in albo recenſitos habere, & curam ipſorum gerere. Cæterum ii, qui ſunt ſapientes maximis rebus, univerſa procurant, & domi & foris, iiſdemque potiſſimum incumbit cura omnis pacis & belli, ſcribendi ad Principes, nec non reſpondendi, tandemque conſulendi, & adminiſtrandi

omnes

omnes partes reipublicæ: ſuperioribus temporibus, quod prætermittendum non eſt, ſuprema quidem autoritas horum ſapientum complectebatur univerſam adminiſtratione͂ cæterorum omnium, qui tamen attingere non poterant ea, quæ ipſi adminiſtrabant. Quare licebat maximis ſapientibus agere cuncta negotia militiæ terreſtris, adhibitis tamen ſapientibus continenti, quibus eodem modo jus erat adjungere ſeſe mari ſapientibus, & unà cum ipſis res maritimas pertractare, ita ut qui maximis rebus ſapientes eſſent, iidem quoque præfecti haberentur tàm continenti, quàm mari. Sapientes autem continenti, maris etiam procurationem ſuſciperent, & præterea aliud nihil. Temporibus noſtris nonnihil variatum eſt in hac rerum adminiſtrandarum ratione paucis abhinc annis. Nam continenti ſapientes publica lege redditi ſunt æquales ſapientibus maximis, quod quidem ſpectat ad rerum adminiſtrationem. Iuriſdictio, & facultas tantummodo ſapientum mari permanet iiſdem limitibus circumſcripta, quibus erat prius. Exiſtere quidem initio non niſi ſapientes maximis rebus; ſed aucta republica & amplificato maris imperio cùm

publi-

publica negocia permultum incrementi accepiſſent, neceſſè fuit creare alios ſapientes, quibus cura maris potiſſima mandaretur. Idem omninò contigit, ubi propagari cœpta eſt in continenti reſpublica, ut opus huic etiam eſſet præficere alios ſapientes, quod quidem factum eſt eo tempore, quo primum Tauriſum in noſtram ditionem ceſſit. Cæterorum ſapientum primordia originis neſcio: quanquam majori exiſtimatione, atque dignitate primis temporibus fuêre ſapientes mari, quàm continenti. Sed parto jam imperio terreſtri, noſtrorumque animis ac ſtudiis ad continentem converſis, illi jacturam fecerunt ſuæ dignitatis, hi verò compotes facti ſunt amplioris multò. Sapientes omnes eligi ſolent in ſenatu non alio modo, quàm Legatus copiarum terreſtrium, quam rem expoſuimus. Verùm te non fugiat, maximis rebus ſapientem quemquam non optari, quin provecta jam ſit ætate, maximaque virtute: Sapientes quoque continenti licet non eadem, magna tamen in exiſtimatione verſari, atque dignitate; multò quidem in minori ſapientes mari, qui Magiſtratus hoc tempore nulli ferè eſt uſui, niſi quòd exercitationis junio-
ribus

ribus præbet opportunitatem: Nam ſi de aliqua re graviori eſt deliberandum, præſto ſunt alii ſapientes continenti, & maximis rebus. Commune id habent hi ſinguli Magiſtratus, ut eligant ſingulos Præſides, & præficiant ſibi, quorum munus durare ſolet ad ſeptimum uſque diem, quo tempore elapſo ſucceditur. Refert is ad Collegium, atque commemorat quæcunque agenda ſpectant ad ſuum Magiſtratum. Res autem hoc modo peragitur. Collegium quotidie coit horis poſt ortum ſolis circiter duabus: meminiſſe autem debes in nomen collegii venire non modò tres Magiſtratus hos ſapientum, quos diximus, verùm etiam Principem, & Conſiliarios, nec non tres Præſides Quadraginta-virûm, qui quoniam ipſius reipublicæ majeſtatem referunt, appellatione Dominatus apud nos donantur, neque verò minus in collegium adhiberi ſolent, quàm in concilium Rogatorum, Decem-virûm, majoraque in comitia, ut nihil plane ſit agendum ſine ipſorum præſentia. Habet ſanè Dux unà cum ſuis Conſiliariis ſpeciem quandam Regis, qui licet ſingulis Magiſtratibus negocia tribuat, ipſe tamen adeſſe velit dum pertractantur, ejus tamen præſentia
non

non efficit, quin ea penes illos ſint, quorum arbitrio præcipue commiſſa fuerint. Sic etiam tres ii Magiſtratus, qui ſapientes dicuntur, quanquam ſuis de rebus conſultant coram ipſo Principe, coramque tùm Conſiliariis, tùm quadraginta-virûm Præſidibus, nihilominus ea cura ipſis præcipue incumbit. Convocato igitur collegio recitari ſolent omnes litteræ ab eo tempore latæ, quo fuit proximè conceſſum; audiuntur quoque oratores Principum, ſi qui audiri poſtulant, treſque illi ſapientum ordines ea tractant, quæ proprii ſunt muneris, moventibus, & referentibus Præſidibus ſuis. Quod ſi aliqua deliberatio capienda ſit de gravioribus rebus, quæ ſapientum maximorum operam, & conſilium expoſtulant, aut etiam ſapientum, qui curant res continentis, poſſunt excludi ſapientes mari, qui tamen his conſultationibus intereſſe nunquam prohibentur, niſi fortè quid nimium referat, & magnoperè urgeat: cætera tantum audire debent, & in ſilentio verſari: quod ſi velint aliquando ſententiam dicere, nulla eſt ejus habenda ratio, dum ad Senatum refertur, quemadmodum cæterorum ſapientum, & eorum, qui præſident quadragintavirali

virali Collegio, Conſiliariorum quoque Principis haberi ſolet. Atque ut aliquo exemplo hujuſce adminiſtrationis rationem totam accipias, faciamus aliquid eſſe deliberandum illis de rebus, quæ pertinent ad ſapientes mari. Aggrediuntur hi ſanè ad rem adminiſtrandam, ſed prohibere non poſſunt, quin cæteri ſapientes, ſi velint, omnibus interſint. Verſantur igitur in ipſa conſultatione; ſed quid ſentiant, exponere non ipſis tantum, verumtamen omnibus, qui ſunt è collegio, datur. Prout autem vel omnes in eadem, vel alii ſunt in alia ſententia: ſic etiam vel unà, vel ſingulatim ad Senatum referunt: licet enim ſingulis cùm ſapientibus, tùm Conſiliariis, multoque magis ipſi Principi, cum diſſentit ab aliis, ſeparatim ab ipſis rem quamlibet ad Senatum deferre. Cunctæ porrò ſententiæ unà cum autoris ſui nomine per eum, qui eſt à ſecretis, mandantur ſcripto; cumque nihil omninò ſit deliberandum, quod quidem ſpectat ad publicam adminiſtrationem, abſque conſilio & approbatione Senatus, eo convocato accedunt ii Magiſtratus, ſententias omnes deſcriptas ſecum deferentes, quas hoc ordine exponunt. Si quidem plures,

non

non una fuerint (ponamus autem quatuor eſſe) ſimul omnes proponuntur, ſed primo loco ea, cujus eſt autor præſtantiſſimus Magiſtratus. Nam ſi qua proficiſcitur à Duce, vel Conſiliariis, ea cæteris omnibus anteferri debet: ſi qua itidem à maximis ſapientibus, prius eſt recitanda, quàm quæ promanat à ſapientibus continenti, qui præcedunt eodem modo ſapientes mari. Si verò inter ſe non conveniunt hi ſinguli ordines, ſed in eodem plures ſententiæ fuerint ipſa de re, quæ ſuam adminiſtrationem attingit, illius ſententia principem locum habet, qui præcellere inter collegas exiſtimatur. Poſteaquam verò de univerſis relatum eſt, ſi quis è numero ſapientum velit contradicere, nullus è Senatoribus poteſt antevertere, primæ verò partes concedendæ ſemper ſunt ei, qui præeminet autoritate, atque honore inter ſapientes: Deinde verò poteſtas fit cunctis Senatoribus oppugnandi, quicquid libuerit ex iis ſententiis. Vbi verò ſatis accuratè diſputatum eſt, ſingulaque momenta rationum maturius expenſa, colliguntur ſuffragia pro cunctis ſimul ad hunc modum. Si quatuor ſententiæ fuerint, ut eſſe poſuimus, quatuor
viri

viri à Secretis prodeunt albo colore ſinguli geſtantes loculum, prę manibus ſuccedit alius à Secretis, unà cum praſino, poſtremo loco venit rubrum, qui prætendit. E quatuor illis, qui tenent loculos albos, primus alta voce pronunciat autoris nomen, qui ſententiam attulerit primo loco expoſitam: alter ſecundi autoris, proximus tertii, & poſtremus quarti. Porrò Senatores ipſi, in quemcunquè loculum maluerit quiſq; pro ea ſentẽtia, quam laudant, ſuffragia ſua conferunt. Si quis eſt forte, qui cũctas pariter improbet, is praſinum ad manus habet. Si cui nondum liquet, tantiſper expectandum eſt, donec ad extremum ruber circumferatur, qui loculus appellatur à nobis, non ſincerorum, hoc eſt illorum, qui neque damnant, neque probant ullam è ſententiis. Collecta ad hunc modum ſuffragia poſtea numerantur, & cui plura delata propitia fuerint, ita tamen ut ſuperent dimidiam partem, ea demum ſententia firma cenſetur, atque rata, nec inſuper opus eſt alia comprobatione. Sin autem dimidiam partem nulla ſupergrediatur, illius, quæ pauciora ſuffragia tulerit, ratione non habita, pro reliquis tribus iterum feruntur, nec alio certo modo,

quàm antea, nimirum adhibitis loculis tribus candido colore, unà cum praſino, atque rubro. Et ſi qua plura quàm pro dimidia parte tunc adipiſcatur, ſancita eſt: Alioquin altera quoque præter mittitur inferior ſuffragiis, & quæ ſuperſunt, duæ tantum admittuntur, de integro binis loculis albis circumlatis, nec non praſino, & rubro. Quod ſi adhuc neutra potuerit aſſequi numerum definitum, quæ proprius inde abeſt, referri ſolet altera rejecta: Quare duntaxat adhibetur unus è loculis albis, non tamen ſine praſino de more, atque rubro. Verumtamen ſi quod aliis ſententiis, id huic etiam contigerit, ut nequeat attingere, aut ſuperare dimidia ſuffragia, quod quidem accidit, ubi pauciora conferuntur in album, plura in alios duos loculos, nulla ex propoſitis ſententiis approbationem habet, unde ſit, ut nova conſultatione, atq; relatione ſit opus, cum res agitur admodum neceſſaria. Quod quidem præſtari poteſt, vel eadem die, cum ipſi Duci, ſinguliſque Conſiliariis, Præſidibus quoque Quadraginta-virûm, atque ſapientibus integrum ſit, ut diximus, de omnibus referre: Poteſt etiam id rejici in alteram diem. Sed profectò vix unquam evenit, quin è

tot ſententiis, una tandem non comprobetur: Partes vernaculo ſermone has appellare conſuevimus: Quare licebit utroque vocabulo pro eadem re uti. Si tamen nulla ſententia unquam ſanciretur, & aliqua deliberatio foret expedienda, idque res ipſa neceſſariò tandem poſtularet, quid fieri ſoleat à nobis, tunc planius intelliges, quando ſermonem habebimus de concilio Decem-virùm. Sed illud prætermitti nullo modo debet, ubi primùm pro ſentẽtiis omnibus ſimul ineuntur ſuffragia, ſi plura quàm dimidia comperta fuerint in rubro, quem appellari dixi à nobis loculum minime ſincerorum, hoc eſt eorum, quibus nihil liquet, tunc omnes illas ſententias pariter excludi, ita ut pro nulla ſit redeundum amplius ad ſuffragia, ſed aliæ deliberationes inſtituendæ. IOAN. Quantum quidem ex tuis ſermonibus colligere potui, mihi videntur hi ſapientes autores eſſe omnium ſententiarum, quibus referendis præſunt: nec enim alium quemquam video, qui facultatem habeat referẽdi, ſed tantùm contradicendi. TRYPHO. Ita eſt, ut tu dicis. Sed quia fieri poteſt, ut aliquis ſit in numero Senatorum, qui vel conſilii, vel commentationis quid habeat in

uſum reipublicę, quod nulli vel ſapientum, vel Conſiliariorum in mentem incurrat, is ut fructus minimè pereat, ſancitum eſt, ut communicari ea ſententia poſſit cum quolibet ex iis, qui referendi jus habent, ut in Sènatu cum cæteris diſcutiatur. Sed ne ad Senatum feratur aliqua rogatio ſine conſilio ſapientum, & eorum, quos dixi, præter quaſdam alias rationes, de quibus aliâs, id ob eam rem præcipue conſtitutum eſt, ut perturbatio vitetur, quæ nimia foret, ſi liceret unicuique ſuam ſententiam proferre ſingulis de rebus. Ad hæc autem veriſimile non videtur, ut quæ prudentiſſimis & ſapientiſſimis viris in mentem non veniunt, ex quibus ſanè Collegium conſtat, eadem ab aliis intelligi, & cognoſci queant: & quamvis hoc aliquando poſſit evenire, id erit vix unquam, ut meritò ſusque deque ferant; cum preſertim in rebus conſtituendis ſemper minoribus majora commoda ſint anteponenda.

IOAN. Id modo ſupereſt, ut intelligam ad ſuum munus obeundum, quodnam tempus præfinitum ſit hiſce tribus ordinibus ſapientum, & utrum ſimul, & eodem tempore cuncti deligántur. TRYPHO. Singulis tempus ſex menſium eſt definitum; non tamen

eodem

eodem tempore omnes eligi ſolent. Nam qui dicuntur ſapientes maximis rebus, ii duobus anni temporibus eliguntur, & terni qualibet vice, ſed intervallo trium menſium intercedente; ſapientes autem alii continenti, & mari, licet etiam ipſi binis temporibus, parique intervallo, hoc tamen habet diſcriminis, quòd prima vice terni, altera bini deſignantur. Sicubi verò magna negociorum moles, & multiplex urget, adjuncti ſapientibus maximis, alii tres accedunt, quos extra ordinem ſapientes nominamus. Hæc in hoc toto genere habui tibi cõmemoranda: Quod ſi præterea nihil requiris, ad reliqua pergam. IOAN. Vt ſanè libet: nihil enim amplius intelligere cupio de iſtis ſapientibus. TRYPHO. Pervenimus tandem ad ſupremum omnium Magiſtratum in noſtra civitate, quem appellare conſuevimus Principem, & Ducem: In hoc, tanquam in ſummo quodam apice reſpublica deſinit, de cujus antiqua origine, & autoritate maxima, qua pollebat priſcis illis ætatibus, & quemadmodum ea poſtremò temperata fuerit, ſuperius abundè ſatis, ſuperque egimus. Superſunt igitur hæc duo tantum explicanda, quo pacto videlicet eligitur, & qua modò ſit prædi-

tus autoritate. Atque ut ſingula probè intelligas, poſt obitum Ducis ſtatim ingrediuntur Ducarium ſex Conſiliarii, unà cum tribus Præſidibus Quadraginta-virûm, de quibus dicam inferius. Natu maximus inter Conſiliarios Produx appellatur: nam quædam adminiſtrat, quæ ſunt ipſius Ducis, cujuſmodi eſt obſignare ſyngraphas exhiberi ſolitas iis, qui recens munera ſuſcipiunt. Sed litteræ, quæ mittuntur ad Magiſtratum extra urbem, & ad omnes alios, Gubernatorum nomine ſcribi ſolent, quibus efferre Ducario pedem non licet, antequam Dux in demortui locum ſit ſuffectus. Occludi ſolent etiam Ducarii fores, in quibus tamen oſtiola quædam relinquuntur, per quæ tantùm patet exitus, atque ingreſſus: Præſidia ſimul, & excubiæ nonnullæ adſunt potiùs ad morem antiquum cuſtodiendum, quàm quod iis ſit opus: neque enim civitas magis afficitur in Principis obitu, quàm Patricii cujuslibet, qui privatus egerit: Quo fit, ut immutatum in ipſa quicquam non appareat: Et quanquam Magiſtratus nulli conveniunt ad jus dicendum, antequam Dux renuntietur; id habet eam cauſam, quod Patritiis in habenda electione plurimùm occu-

occupatis, adminiſtrare quicquam minimè vacat. Porrò Ducalibus veſtimentis exornatum cadaver Ducis in eam, quam vocant, aulam Publicorum deferri mandatur, ubi triduum quieſcit: bis denis autem Patritiis id munus datur, ut amicti veſte coccinea deducant ipſum, & circumſedeant ibidem commorãtes, quod munus etiam proximis diebus obire ſolent. His peractis celebratur funus tàm inſigni & magnifico apparatu, quàm decet amplitudinem tanti Magiſtratus. Ab exequiis altera die Comitia inducuntur, in quibus admonentur omnes à ſcribarum principe, cum ſit initium faciendum creationis Ducis, primo loco quinos Correctores, & ternos inquiſitores eligi oportere. Surgit inde Produx, & verba facit ad Concilium, collaudataque plurimum vita, & moribus, nec non adminiſtratione Ducis extincti, exhortatur omnes, ut in Principe ſtatuendo reipublicæ utilitati, atque dignitati inſervire ſtudeant. Poſtea recitari jubentur ex ſcripto leges, quibus tota ratio continetur Ducis eligendi. Tandemque prorſus eodem modo, quo cæteri Magiſtratus, creantur quinque Correctores, tresque Inquiſitores. Horum munus eſt perquàm diligenter inqui-

rere in vitam ſuperioris Ducis, & acta univerſa, & obſervare, an diſceſſerit aliquatenus à præſcripto legum, & eum, ſi quid offendiſſe fortaſſe comperiant, ilicò differre. Pœna, qua mulctandus ipſe foret, in hæredes transfertur; ſed mulcta pecuniaria tantum irrogatur: nimis enim à juſtitia alienum eſſet, pro culpa, quâ Dux obnoxius pœnæ videatur, hæredes nihil tale commeritos acerbiùs plecti. Ejuſmodi quæſtio ſolet exerceri in Comitiis ipſis, quippe quæ graviſſima ducitur propter ejus perſonæ dignitatem. Nihilominus etiam poſſet eadem exerceri in Concilio capitali Quadraginta-virûm, ut inferius docebimus. Dux Lauredanus ob inſignem integritatem atque ſapientiam dignus, ut ejus memoria cum maxima veneratione ab omnibus colatur, tertius annus modò agitur ab ejuſdem obitu, cum eâ ratione, qua diximus, condemnatus eſt, quod eam perſonam ſuſtinuiſſe minùs liberaliter, & non ſatis pro dignitate reipublicæ judicatus eſſet. Quare ipſius hæredes coacti ſunt mulctam dependere, quæ non minor erat aureis quingentis ſupra mille. IOAN. Videtur hujuſmodi lex mihi non ſatis æqua, quia rationi conſentaneum non eſt, ut ejus, in

quo nihil peccavit, aliquis pœnas luat. TRYPHO. Ita eſt: ſed in hoc genere pœnam ſubit nonniſi quod obnoxium eſt, ipſa nempe hæreditas mulctanda, quam quicunque adit, ejus nomen præſtare debet. Et verò prudentiſſimi fuerunt illi, qui hanc legem ſciverunt, ex qua fit, ut Duces pareant ipſis legibus multò attentiùs, quippe quos non fugiat fore, ut hæredes plectantur ipſorum culpâ, quamvis effugerint ipſi animadverſionem. Sed ad rem, quæſo, noſtram. partes Correctorum ſunt videre, & animadvertere, an nova lege quapiam ſit opus, qua ſit obſtringendus is, qui futurus eſt Princeps, & an aliquid vitii ſit emendandum, quod extiterit in adminiſtratione demortui Ducis. Horum gratiâ ſtatim ubi creati fuerint, ſeſe conferunt in ſedes attributas ipſis, & quoties opus eſt, iterant conventum, donec ea, quæ vel immutanda, vel prorſus innovanda videantur, habeant conſtituta. Quæ certè res expediri nequeunt adeò celeriter, quin triduum aut etiam quatriduum ipſis impendatur. Rebus omnibus diligenter expenſis, atque animadverſis ſignificant id Conſiliariis, & Præſidibus Quadraginta virûm, à quibus inducuntur Comitia, more, & loco

uſitatis. Congregato Concilio accedunt eò quinque Correctores, à quibus refertur de iis, quæ viſa fuerint vel emendanda, vel in mores etiam inducenda, & ſingula vel approbantur, vel rejiciuntur ſuffragiis adhibitis: Qua ſanè ratione, quicquid opus habet emendatione, ſtatim corrigitur, & ſi quid erutum fuerit, quod expediat reipublicæ promulgatione legis alterius, id facilè aſciſcitur. Poſtera die Comitia rurſus convocantur, quibus, niſi trigeſimum annum exegerit, nullus intereſſe poteſt, & opportuno tempore concluſis oſtiis in conclavi numerantur omnes, qui eò convenerint, & in quandam urnam, Pileum, ut jam monui, dictam, ſed ex eo genere, quod in ſummo apice tantum ſemel eſt perforatum, dejiciuntur aurei globuli triginta propriâ notâ inſigniti, & ex argenteis tam multi, quot aureis conjuncti capita recenſita æquant. Poſt hæc è Conſiliariis minimus ætate contendit ad ædem ſacram Divi Marci, conterminam conjunctamque Ducario, ut noſti, atque ubi ad aram maximam ſupplicavit, puerum, quem libeat accerſitum in Comitia deducit, ut pro ſingulis Patriciis, quibus id per legem non licet, ne quis fraudi locus relinquatur, dum
acce-

accedunt ad ſortionem, ipſe ſortiatur. Antiquis autem tẽporibus moris erat, ut quemcunque primum ſors obtuliſſet puerum viſum bonæ indolis, eum Conſiliarius adduceret in Comitia, ut obiret hoc munus. Vocatur is puer modò Ballottinus, & in ſupplicationibus progredi ſolet ante Ducem, cui debet eſſe curæ, ut poſteaquã pervenerit ad legitimam ætatem, aſcribatur in eorum numerũ, qui ſunt à ſecretis. Perductus igitur in Comitia ſtatuitur hic puer ante conſpectum Præſidum, Quadraginta-virûm, & Conſiliariorum, & unus, ex utroque nomine, cui ſors contigerit, pro urna ſeſſum ire pergit. Sortiuntur autem ſubſellia, quo ſingula debeant ordine ad urnam accedere. Verùmtamen in Magiſtratibus eligendis cum duplex ordo ſubſelliorum ſemper accedat, cujus rei gratia binæ quoque urnæ ſtatuuntur, in hac electione tanquam proprium & ſingulare notari debet, unam ſtare urnam, ſinguloſque ordines ſubſelliorum ſeparatim accedere. Quamobrem ſicuti aliâs pro quinis ordinibus duplicatis ſortes injiciuntur, ſic in præſenti, ubi Ducis electores erunt creandi, pro ſimplicibus decem ſortes injici oportet, quæ deinceps eductæ indicant, quinam ordines

in

in ſortitione debent præcedere. Sed erit ſciendum, ubi ſors in unum ex iis quinque ceciderit, qui ſunt ad D. Georgii verſus, ex eo capite acceſſum fieri, quod Brolium ſpectat, contrà verò, ab eo, quod caſtellum, inchoandum fore, ubi ſors alicui contigerit à latere D. Marci; Quam rem facilè abs te percipi, atque intelligi arbitror, ex éa conclavis deſcriptione, quam ſuperiùs adduxi. Cujuſcunque autem ordinis ſors educta fuerit, Patricius ille, qui ſedet in eo capite, à quo eſt inchoandum, ſurgit ex loco ſuo, & ad urnam tendit. Puer, qui aſſidet urnæ, depromit ex ea globulum ejus vice, quem demittit in urnam alteram infra pedes poſitam, ſi fuerit argenteus, Patricius ille, cujus nomine ſortitio eſt peracta, exit è conclavi. Sin auratus obtigerit; Conſiliario porrigitur, ut notam inſpiciat, & ejus Patritii nomen enunciatur per ſcribarum principem, idemque continuò medius inter duos à ſecretis deducitur extra conclave in quoddam cubiculum. Mox advocantur ad tribunal omnes, qui ſunt ejuſdem familiæ, nec non etiam patrui, avunculi, conſobrini, ſocer, uxoris fratres, ſororumque viri, & tandem omnes illi, qui fuerint ejus causâ à ſortitione excludédi. Cum ad

ad tribunal venerint, à ſcriba numerantur, totidemque globuli ex argenteis ab urna eximuntur, omnes autem illi abeunt à conclavi, cum nihil aliud habeant excluſi à ſortitione quod agant. Eadem ratione pergitur per ſingulos ordines ſuccedentes, quoad aurati globuli triginta fuerint omnes educti, quos quicunque beneficio ſortis aſſecuti fuerint, ſecedunt in idem cubiculum, ubi ſeſe continent, interea dum ab aliis diſceditur. Dimiſſo concilio unà prodeunt, & conſident in conſpectu Præſidum, Quadraginta-virûm, & Conſiliariorum in binis ſubſelliis, quę ſunt in medio ſita, pares numero utrinque, poſtea conjectis in urnam aureis globulis novem, & uno ſuper viginti argenteis, ſortitioneque facta ſubſelliorum, utrum inchoare debeat, atque unde, nam ſinguli ad urnam pergunt, unde ſingulorum nomine globulum depromit, quoad novem aureis fuerit exhauſta, puer ille, quem dixi. Quibus argentei contigerunt, abeunt quo libet; Reliqui novem ſortiti aureos ad cubiculum redeunt, ex quo, poſteaquam convenerint omnes numero perfecto, traducuntur in alterum à Conſiliariis, Pręſidibuſque Quadraginta-virûm, ubi ſunt omnia in

promptu

promptu ad uſum neceſſaria. Hic ad electionis munus peragendum, ut decet, ſacramento obligati tamdiu clauſi manent, quoad elegerint è quadraginta familiis diverſis Quadraginta-viros, quæ res hoc modò procedit. Simulatque Novem-viri concluſi fuerint, ſortiuntur, quis eorum primas in nominando debeat obtinere, quis proximas, quis tertias partes, atque ita deinceps, juxta quem ordinem pronunciant, quoſcunque libet: Suffragia colliguntur pro ſingulis, qui pronunciantur, & qui ſeptem ex ipſis conſecutus fuerit, habetur unus è numero Quadraginta-virûm. Omnibus his creatis res ad Conſiliarios defertur, qui ſtatim ea ipſa die, ſi ad veſperam multum non inclinat, aut certè poſtera, Comitia maxima indicunt. Quibus convocatis ſcribarum princeps accitis duobus à ſecretis ad Novem-viros accedit, à quibus accipit ſyngrapham, in quibus deſcripta ſunt nomina delectorum Quadraginta-virûm, & ad Comitia reverſus Conſiliariis jubentibus eadem recitat: ſinguli, prout nominantur, adeunt tribunal, & è Comitiis transferuntur in alterum conclave: Si quem abeſſe contigerit, conquiſitum eunt unus è Conſiliariis, & unus è Præfectis Quadraginta-

draginta-

draginta-virûm, qui hominem adepti ſtatim in Comitia perducunt, nulla colloquendi cum aliquo poteſtate facta, & exinde quò conceſſerunt omnes alii ex eodem numero; quo impleto demùm Comitia, neque prius dimittuntur. Et quemadmodum Triginta-viri ſuperius dicti, ſic etiam hi Quadraginta ſiſtere ſe pergunt ante Conſiliarios, & Præſides Quadraginta-virûm, atque in binis ſubſelliis intermediis conſident, & ad urnam evocantur ſortibus eductis, in qua duo-detriginta globuli argentei inter aureos biſſenos reconduntur. Illi, quorum nomine puer argenteos exprompſerit, ſtatim dimittuntur, hi, pro quibus aureos, in eundem locum, ubi Novem-viri antea fuerunt, aut aliò ſi libet, à Conſiliariis & ſociis deducuntur, & in electione jurati, prout ſuperius eſt dictum, ibi ſe continent occluſis perpetuò foribus, donec Vigintiquinque viros elegerint ex totidem familiis inter ſe diverſis, neque pauciora quàm novem ſuffragia ſinguli requirunt, qui poſtea creati nunciantur Conſiliariis atque eorum ſociis, qui ſtatim habent Comitia, ſi fert ita tempus, aliòqui rejiciunt in diem proximam. Recitantur eo modo, quò ſuperius oſtendi, horum

Viginti-

vigintiquinque nomina per ſcribarum principem, quibus auditis ad tribunal ſinguli progreſſi dimittuntur ex Comitiis in conclave alterum, quemadmodum Quadraginta-viri antea nominati, & ſi quis non adeſt, accerſitur eo modo, quo dixi, & ad Comitia ſtatim deducitur, atque inde ad aliorum conventum. Vbi verò coacti ſunt omnes, è comitio diſceditur, ipſi verò prodeunt in conſpectum eorum, qui præſunt, & in ſedibus ſuis collocati ſortitò advocantur ad urnam, quæ continet novem aureos globulos, ſexdecim argenteos: quibus hi contigerint, abeunt; quibus illi, permanent & concluſi ad inſtar aliorum, quos commemoravi, non paucioribus ſuffragiis, quàm ſeptenis eligunt Quadragintaquinque-viros ex familiis diverſis quadraginta quinque. Comitiis indictis hi quoque renunciantur, & omnes qui aderant, & qui aberant in unum coacti ea ratione, qua expoſui; ubi Comitia dimiſſa fuerint, accedunt ad Conſiliarios, & alios, qui præſunt ſedentque coram ipſis, & prout ſors evenerit, ad urnam advocati ſe conferunt intra ſe cohibẽtem undecim globulos aureos, quatuor trigintaque argenteos. Hos qui ſortiti fuerint, quoquò libet proficiſcuntur.

ciſcuntur. Alii verò manent, qui jurejurando more cæterorum obſtricti, eodemque modo prorſus occluſi ſaltem novem ſuffragia in unum conferentes eligunt quadraginta-viros, & unum præterea, qui ſunt electores Ducis, ex aliis atque aliis familiis omnes ſeparati. IOAN. Hæc res eſt admodum implicata, ſatisque longa, neque certe magno uſui videtur eſſe. TRYPHO. Id verò diſputare in præſentia nolim: nihil enim, ut præmonui, hodie à me accipies, quàm ſimplicem adminiſtrationem noſtræ reipublicæ. Quapropter ut inſtitutam narrationem proſequar, poſteaquam advocatis comitiis Electores hi quadraginta & unus renunciati omnes fuerint, & in conclave ſibi tributum introducti, quemadmodum eſt dictum; principio ſacris opera datur ad implorandam cœleſtis ſpiritus opem, & unusquiſque ſolemni Sacramento ſe obligat fore, ut omnes rerum humanarum cupiditates abiiciat, & eum tantùm deligat, quem proſpexerit ornamento & uſui futurum reipublicæ, & quæcunque dicta vel acta fuerint inter ipſos, nulli proditurum. Poſt hæc autem nullis adhibitis ſcribis aut miniſtris ipſi ſoli includuntur, ita ut à nemine prorſus con-

ſpiciantur, & primo loco tres Præſides optant ex Senioribus, quos Priores nominant, deinde binos à ſecretis, ſed ex junioribus. Præſides eunt ſeſſum, & ante ſe menſam quandam poſitam habent; in ea bini loculi cohærentes, atque conjuncti, cujuſmodi Magiſtratibus creandis adhiberi diximus, quorum alter continet globulos quadraginta & unum, eadem nota inſignitos, ne cui fraudi ſit locus. Cæteri Electores occupant eas ſedes, quas cuique libet. Illi duo, qui ſunt à ſecretis, chirographa numero quadraginta & unum à ſe confecta & circumplicata cuique diſtribuunt, ſimiliter globulos expromptos quadraginta & unum. Ordine verò ante Præſides ternos ſinguli evocati chirographum ſuum in menſa deponunt, in quo ſcriptum eſt nomen illius, quem Ducem optarint. Excipiuntur ea nomina ex chirographis per duos à ſecretis, adjecto numero ſuffragatorum unicuique. Vix autem unquam plura nomina excipiuntur, quàm ſex aut octo, quia ferè non ſunt plures ii, quos juſtè credi poteſt ad id honoris faſtigium provehendos eſſe. Poſtea reconduntur in urna nomina deſcripta, ut ex ea ſortitò educantur, & cui prima ſors obtigerit, ſi

fortè unus eſt ex numero Electorum, emittitur ex templo in aulam quadraginta-viralem, atque inibi clauditur. Mox Electoribus ſingulis ſit poteſtas accuſandi hominem, quocunque nomine libet, & arguendi eſſe indignum tanto Magiſtratu. Si quid ab aliquo dictum fuerit, accuratè notant, & referunt in ſcriptum illi duo à ſecretis. Accerſitur ille deinde, & in conſpectum adducitur, omniaque eidem objecta recitantur ex ſcripto; purgandi quoque, ſi velit, datur ſui locus; quo facto iterum egreditur in eandem aulam, idque toties fit, quoties aliquis ſupereſt, qui accuſare velit, aut ipſe ſe tueri pergat. His peractis itur in ſuffragia, quibus omnibus latis, conveniunt univerſi Electores ante ipſos Præſides, quorum natu maximus adhibita quadam virgula numerat ſuffragia, quæ vel propitia, vel adverſa fuerint in utroque loculo. Nam ſi quinque ſupra viginti ſuffragentur ipſi, Dux habetur ſtatim, nec alteri ſuffragari licet. Sin aliquid deſit huic numero, depromendum eſt alterum nomen ex eadem urna, in qua conjecta ſunt nomina ſortienda, una cum numero ſuffragatorum, quot cuique fuerint; continuatur hic ordo, quoad peruentum

fuerit ad aliquem, qui vigintiquinque ſuffragia ſaltem adipiſcatur. Fieri quidem poteſt, ut nullus tot aſſequatur, ſed ubi res hæc evenit, neceſſarium eſt Electores tamdiu clauſos detineri, totieſque nominationes iterari & ſuffragationes, donec aliquis extet, in quem inclinet is numerus, qui modò dictus eſt. Hæc autem ratio fuit eligendi Ducis, uſque ad creàtionem hujus, in qua nonnihil eſt variatum. Non enim fuit ille Dux prius renunciatus, quàm cæteri omnes competitores ſuffragia ſubirent. Quare ſi quis eo poſterior in ſortitione extitiſſet, & tamen obtinuiſſet ampliora ſuffragia, Dux habitus eſſet, & non ipſe vigintiquinque ſuffragia, primùm licet aſſecutus. Hoc itaque pacto, ut diximus, creato Duce permulta ſunt, quæ fieri ſolent honoris cauſa; Primum illud, quod Electores per ſcribarum principem, qui de more nuncium hoc præfert, certiores faciunt Conſiliarios & Præſides Quadraginta-virûm, quem creaverint Ducem, ipſiq; accedunt ante alios omnes ad congratulandum, & æs campanum pulſari jubent, niſi intempeſta nox fuerit. Quo ſigno propinqui omnes, & amici exciti ad ſalutandum Ducem properè conveniunt. Interea moneta recens

recens cuditur, & ipſius nomine ſignatur. Proximum his eſt, quod Electoribus Dux adhibitis in ædem Divi Marci deſcendit, atque ubi devotè ſupplicatum eſt, unà omnes in pulpitum aſcendunt; natu verò maximus ad populum verba facit, qui convenire ſolet in templo maxima frequentia; narrat in mortui Principis locum alterum ſuffectum, quem multis laudibus ornatum palam oſtendit, ingentes acclamationes & plauſus referentem, in certum approbationis lætitiæque argumentum. Tunc ipſe quoque Dux alloquitur populum, optimeque ſperare jubet de ſuo principatu. Vbi peroravit, ex pulpito deſcendunt, & Principem deducunt ad aram maximam, ubi delato à Baſilicæ Procuratoribus ſacramento jurat in leges, & accipit vexillum de manu illius, qui vices Primicerii ex officio gerit. Atque ita certo pecuniæ numero ad altare oblato procedit ad ingreſſum atque aditum chori, & ibi duobus comitibus non amplius aſcitis, quorum alter ſuſtinet vexillum, alter, qui ſanguine aut certè neceſſitudine conjunctiſſimus eſt, argenteum craterem defert aurea & argentea pecunia quàm maximè refertum, in qua nomen eſt inſcri-

ptum atque facies Ducis à nautis, qui verſantur in Navali reipublicæ : in ligneum pulpitum ſublatus egreditur ex templo, & per aream totam circumfertur eo, qui craterem tenet, in plebem nummos aſſidue paſſimque ſpargente. Exhauſto cratere, qua patet oſtium regium, ingreditur in Ducarium, atque ubi pervenit ad primos ſcalarum gradus, ex pulpito deſilit. Conſcendenti verò præſto ſunt Conſiliarii & Præſides Quadraginta-virûm, qui adventum præſtolabantur, occurrentes in medio aſcenſu, & excipientes enitentem ad ſummos gradus, ibique unus ex Conſiliariis, qui ætate cæteros præcedit, imponit ejus capiti pileum, quem Duces geſtare ſolent. Hinc ad publicorum aulam contendit, in qua commoratur aliquantiſper, & ſedet in quadam ſella in eum uſum parata. Tandemque ad ſuas ædes ab iiſdem deducitur, quibus una cum Ducario traditis, confeſtim diſceditur. Hæc igitur in novi Principis creatione ſolent honoris causâ officia præſtari. Sed majeſtatis plurimum ei præterea conciliant ea, quæ à communi uſu longè diſtant, ornamenta veſtium, in primis ipſe pileus apice perinſignis, qui non nihil ab occipitio in altum aſſur-

git,

git, deinde intra pileum velamen album ex lino, quod totum caput circumtegit, protentis ad aures, & pendentibus inde vittis collo tenus. Ad hæc oculos hominum convertit is, quem gerit, amictus, nullis manicis impeditus, uti noſtræ togæ, ſed perquam ſimilis illi veſtimento, quod vulgo pallium dici ſolet, eaque longitudine, ut uſque ad talos demittatur. Circumplicat autem collum appendix rotunda, quæ pertinet uſque ad cingulum undequaque, & precioſis, quas fulcit, pellibus obducta. Veſtes omnes contextæ de more ſunt ex quolibet genere pannorum, cujuſmodi ſunt ea, quæ vocantur, Velutum, Raſum, ſericum Damaſcenum, & Braccatum, tela quoque cùm aurea, tùm argentea. Quotieſcunque progreditur in publicum, æs campanum inſonat, & præferuntur aliquot vexilla in altum ſublevata: clangunt etiam buccinæ quædam inſigni magnitudine. Succedit porrò pulvinar, ſellaque aurea. De Muſica re nihil dico, quæ communis eſt omnibus in Italia Principibus. Procedit inde ſub umbella tandem Dux ipſe, utrinque bini Oratores præcipui latus ejus tegunt, alii à tergo ſtipant. Hos proſequuntur ad tricena paria

M 4 nobi-

nobilium virorum, qui Ducalibus veſtimentis omnes induti ſunt ex Coccino confectis, aut alio genere panni. Ille, qui exterior incedit in primo pari, ſuſtinet elatum enſem, quem præ manu gerit. Hæc autem omnia præbent ejuſmodi ſpectaculum, quod reverentiam non minus, quàm admirationem iniicit. Temporibus certè noſtris Andreas Grittus, qui ornatus eſt tàm inſigni dignitate propter eximias ſingulareſque animi virtutes, non parum adiicit huic pompæ ornamenti & magnificentiæ ex ea dignitate, nec non venuſtate, quam habet ſummam in aſpectu. Enimverò, quod animos contemplantium mirum in modum paſcit, eſt illud, quod cuilibet tunc in mentem ſubit, nulla violentia id honoris à civibus exprimi, quemadmodum in tyrannide fieri ſolet, ſed ultrò deferri Principi ex legum præſcripto & ex inſtituto reipublicæ, quæ jubet illum omni genere obſervantiæ coli; id verò tam ſeverè à cunctis exigitur, ut è Patritiis quidam ſubierit graviſſimam pœnam, non alia de cauſa, quàm quod à Principe dicta ſententia de neſcio qua re, his verbis ad eum uſus fuiſſet; Sereniſſime Princeps nugaris. Quæ ſanè viſa ſunt è triviis deſumpta, & mi-

& minimè digna, quæ jactarentur in eam perſonam. Hæc habui dicere de Principis electione, necnon de ſummis honoribus, qui eidem habentur. Reliquum eſt, ut de Conſiliariis quoque diſſeramus, qua ſint autoritate in republica, & quas partes habeant, ſi tamen nihil tibi ſupereſt, quod requiras amplius. IOAN. Antequam pergas ad alia, cedo mihi quæſo. Quantum temporis tribuitur huic electioni? TRYPHO. Conſideranda fuerint in ipſa tria temporis curricula. Primum ab obitu Principis uſque ad initium Electores inſtituendi. Alterum ab hoc initio, uſque ad ſuum finem. Poſtremum ex quo Electores concludi ſolent, uſque ad creationem. Primo tempore juſta perſolvuntur, ac eliguntur, cùm Inquiſitores tùm Correctores, qui vel multum, vel parum temporis conterere poſſunt, dum ſuum munus obeunt; prout etiam vel multa vel pauca ſunt ea, quæ indigent correctione & inſtitutione. Alterum certè curriculum non eſt valdè longum, quandoquidem univerſæ ſortitiones atque electiones, donec unus & quadraginta Electores deſignati ſunt, abſolvuntur quàm citò, neque tamen his pauciores impendi, quàm quini dies

 poſſunt,

poſſunt, propterea quod Comitia quinquies indicere eſt opus. Poſtremum verò tàm longum, quàm breve contigerit: Nam inter Electores, ubi ſunt coacti, incidere multas controverſias eſt exiſtimandum, quæ aut citò dirimi poſſunt, aut in longum duci. Verumtamen intra ſenos atque octenos dies, quin expedita fuerit electio, nunquam intellexi. Eſt etiam quando celeriùs multò res conficitur, pro ſenſu atque animo Electorum, qui variè eſt affectus. Tu, qui Romæ verſatus es diu, optimè rem noſti. IOAN. Sed prætermiſiſſe videris illud, quod adhuc ſcire aveo. An Inquiſitoribus definitum ſit quoddam tempus ad ſuum munus præſtandum. TRYPHO. Vnius anni curriculum tribui ſolet, intra quod conficere debeant ſuam Iuriſdictionem. IOAN. Ne graveris etiam exponere, ſi quid habes, cur ſolemnes tot ritus adhibeantur, ubi Dux eſt creatus, exempli cauſa: Cur alloquatur populum in Divi Marci. Cur ad publicorum aulam deducatur. Et præterea, ſi alicunde tenes, undenam ea inſignia, quæ Duci præferuntur, à te modò expoſita. TRYPHO. Cur alloquatur Dux populum ex eo loco, quem dixi, non plane novi. Rationi tamen con-

conſentaneum hoc ipſum videtur, ut dum ſpectandus exhibetur ipſi, verba faciat, & in ſpem optimæ adminiſtrationis omnium animos erigat. Cur deducatur ad aulam publicorum, cauſam nullam habeo, niſi fortè id propterea inſtitutum fuit, ut imbecillitatis humanæ memoria ipſi renovetur. Vt enim antea memoravimus, cum Principem ex vita diſcedere contingit, illius funus in eandem aulam defertur. Inſignia porrò, quæ recenſuimus, fama eſt ab Alexandro tertio profecta eſſe, cujus non modò dignitatem, ſed etiam ſalutem adverſus Ahenobarbi Frederici furorem reſpublica texit. IOAN. Noſtin' verò, quo tempore ſumpſerit initium ejuſmodi electio Ducis tàm ordinatè inſtituta. TRYPHO. Referam id, quod ex noſtris monumentis hauſi. Quemadmodum ſuperiùs explicatum eſt, penes populum erat poteſtas eligendi Ducis, & acclamationibus quibuſdam res peragebatur tumultuosè. Obtinuit mos ita creandi ſummum Magiſtratum uſque ad tempora Sebaſtiani Ziani, qui poſt illatam Vitali Michaëlio necem ab undecim viris Dux creatus eſt, ut nonnulli memoriæ prodiderunt ſuffragatione Triginta quatuor virûm id munus adeptis,

ptis, qui prius beneficio ſortis inſtituti fuerant. Aurius, Maſtropetrus, & quaterni proximi Duces per Quadraginta viros electi fuerunt, hoc modo. Ex univerſis civibus quatuor optabantur cives. Ab his eligebantur poſtea Quadraginta-viri, quorum ſingulis licebat, ubi ſimul convenerant, eum Ducem nominare, quem exiſtimaret tantæ amplitudinis gradum conſcendere oportere. Omnes, qui nominati fuerant, ſubiiciebantur ſuffragiis; is autem Dux erat, qui majori cumulo competitores deiiceret. Primus omnium Dux eo modo & ordine, quem diximus, Marinus Maurocenus electus eſt anno MCCLI. Cæterum in quibuſdam noſtris commentariis, quod animadvertere debes, à Sebaſtiano Ziano uſque ad Petrum Gradenicum de cunctis electionibus Ducum hæc habentur verba: *Dux iſte creatus eſt per electionem, & comprobatus per populi acclamationem.* Ad ejuſmodi comprobationem pertinere cenſeo, quod Electores in Divi Marci pulpitum aſcendant, & à ſe Ducem creatum in publicum enuncient, atque tunc ingenti clamore edito ad declarandam animorum lætitiam electio Ducis palàm approbetur à populo. Quæ ſane res cum mini-

minimè neceſſaria ſit, tamen conſervatur & adhibetur magis cerimoniæ cujuſdam loco, quàm alia ex cauſa. Fortaſſè neceſſaria res erat antiquis temporibus, quibus obtinuerit mos ita faciendi, ut contineretur in officio populus electione privatus. Hæc habeo dicere de his rebus, & nihil aliud præterea. IOAN. Cumulatiſſimè mihi ſatisfactum arbitror ex iis, quæ à te accepi. Perge, quæſo, ut inſtituiſti. TRYPHO. Quemadmodum dicebam, in perſona Ducis poſitum eſt ſupremum imperium Venetæ reipublicæ, in qua ſolus apparet rerũ ipſe Dominus. Sed quamvis obtineat tantũ amplitudinis, nulla tamen res eſt, in qua liberam atque integram poteſtatem habeat. Nihil enim ſtatuere poteſt, quantumvis minimũ, & multò minus præſtare ac exequi, niſi adſint illi Conſiliarii, qui ſex numero ſunt, ex ſingulis tribubus, & ex honeſtiſſimis quibuſque Patriciis delecti accuratè, quandoquidem ſumma dignitas Magiſtratus hoc ita requirit. Non eliguntur hi ſeni ſimul eodem tempore, neque eodem momento ineunt Magiſtratum, ſed eliguntur duplici vice, terni, alio atque alio tempore, vel ex iis tribubus, quæ ſunt ternæ citra, vel ex iis ternis, quæ ſunt ultra

maxi-

maximam Canalem. Modus autem hic eſt, ut expoſui ſuperius: Ex cunctis iis Magiſtratibus, qui in Comitiis majoribus creari ſolent, alii quatuor competitores deſiderant, alii tantum duos. Quoniam igitur hic Magiſtratus unus ex iis eſt, qui per majora Comitia renũciatur, ad alteram claſſem pertinet, nimirum ad priorem; ſed Rogatorum Concilium ex ſingulis tribubus unum legit, qui ſuffragia deinde ſubit omnium in Comitiis, quæ certè convocare ſolemne eſt, quandocunque tres Conſiliarii fuerint eligendi. Vbi verò quatuor Electorum ordines abſoluti ſunt, & in ſedes attributas ſinguli coacti, ut eligantur competitores, quemadmodum expoſui modò, per aliquem à ſecretis ſignificatur unicuique, qui Rogatorum Concilium ingreditur cũ jure ſuffragii, ut ex conclavi, in quo habentur Comitia, tranſeat in alterum quodam intervallo disjunctum, ubi Senatus de more cogi ſolet. Poſteaquam omnes convenerunt, accedit eò Dux adhibitis unà Conſiliariis, nec non Præſidibus Quadraginta-virûm, & eam tribum ſortiti, ex qua primus ſit eligendus Conſiliarius, quiſque nominat eum, quem maxime cupit. Omnes, qui nominati ſunt, deſcribuntur,

tur, & pro ſingulis ordine ſuo ſuffragia feruntur. Qui plura ſupra dimidiam partem fuerit conſecutus, is electus eſt Competitor. Modus autem hic eligendi per concilium Rogatorum, dici ſolet ſcrutinium. Redeunt porrò Senatores unà cum Duce ad Comitia, & Competitores renunciati per quaternos Electorum ordines, ſuffragia ſubeunt eo modo, quo dixi, ſinguli. Cui plura ſuffragantur, modò ſuperent dimidiam partem, Conſiliarius ab omnibus habetur. Evenire poteſt in Comitiis, ut unus tantummodò competitor nominetur, atque interdum non alius, quàm qui in Concilio Rogatorum fuit renunciatus. Id ubi evenit, pro uno tantum illo debet iri in ſuffragia, tametſi id nemini conceditur, qui competitore careat. Nam quicunque in diverſis conciliis renunciatur, is videtur quodammodo ſecum ipſe competitor eſſe, idque veriſimilitudinis nonnihil habet. Is igitur unus Conſiliarius evadit, ſi prętet dimidiam partem ſuffragiorum ſaltem unam aſſequitur. Ferè autem ſemper uſuvenit, quod etiam obſervare debes, ut etiam quando plures uno Competitores habentur, hoc autem accidit plerunque, tamen ille Magiſtratum adipiſcatur, qui

qui à Senatu Competitor electus eſt. Id ex eo fieri puto, quod exiſtimari ſoleat, eum, qui ab ipſo Senatu productus eſt, præ cæteris eſſe dignum eo Magiſtratu, utpote comprobatum judicio tot numero Senatorum, quemadmodum ex iis, quæ diſſerui, non latere te arbitror. Præterquam quod is, qui în Senatu renunciatur, minus eſt de ambitu ſuſpectus, quàm qui ea ratione, quam dixi, in ipſis Comitiis, quod quidem facilè animadvertere potes ex te ipſo. His etiam accedit, quod quicunque in concilio Rogatorum ſuffragati ſunt homini, ſuffragantur eidem quoque in majori concilio; ut ex omnibus his cauſis atque rationibus is, qui creatus fuit in ipſo Senatu, plurimum approbari ſoleat etiam in Comitio. Sex igitur hi Conſiliarii ſemper aſſident Duci, & cum ipſo res omnes peragunt præcipue non publicas, cujuſmodi eſt, audire poſtulata, publicas literas omnes reſignare, privilegia indulgere, & id genus alia, quæ tamen ab ipſo Duce perfici non poſſint, niſi adſint unà quaterni Conſiliarii: poſſunt quidem ab ipſis, ſi fortè Dux abſit. De rebus omnibus ad Comitia referunt, quæ præcipua eſt ipſorum autoritas; Poſſunt etiam ad Senatum referre, & ad Concilium

cilium Decem-virûm. Qui tamen ad Senatum præcipue referunt, nimirum ſapientes, de quibus memini, & qui præcipue ad Decem-viros, hoc eſt eorumdem Præſides; his ad majora Comitia referre nullo modo licet. Quare Conſiliariorum autoritas multò major eſt, quàm ſapientum, & eorum, qui Decem-viris præſident. Eſt tamen animadvertendum, integrum fore vel uni Conſiliario, etiamſi nullus alius cum ipſo conveniat, referre cùm ad Comitia, tùm ad Senatum; ſed non ita ad Decem-viros, niſi tres accedant; quo fit, ut quatuor ſimul convenire oporteat. Annuum eſt munus ipſum Conſiliarii, quod tamen non obitur, niſi menſes octo; Quatuor impenduntur alii Quadraginta-virali Collegio, quod capitis judicia exercere ſolet. Sedent in eo perpetuo tres Conſiliarii, qui vocari ſolent Inferiores, dum inibi ſedent. Liberum verò eſt ipſis huic Collegio intereſſe, vel primos quatuor menſes, vel quatuor extremos, vel etiam ex his atque illis menſes pariter binos. Quare quicunque inferior Conſiliarius exiſtit, neceſſe eſt ut fuerit, vel eſſe debeat quoque major, ſive ſuperior, proindeque ſint omnibus temporibus noveni Conſiliarii, ex iis unà

cum Duce ſedent aſſidui ſeni, & in collegio Quadraginta-virali hi terni, quos dixi. Quandocunque verò iidem abeunt Magiſtratu, aut certè pergunt, ut ſedeant unà cum Duce, tres ex eo numero qui aſſidebant, ſe conferunt ad Quadraginta-viros, aut exacto Magiſtratu, tres alii denuo ſunt creandi. Scire quoque debes, unà cum Duce & Conſiliariis tres ex Quadraginta-viris Capitalibus pariter ſedere, quos vocare conſuevimus Capita Quadraginta-virûm, qui binis tantum menſibus ſunt in hoc honore; cum de Collegiis Quadraginta-viralibus agam, melius id intelliges. Quapropter Dominationis nomine intelligi ſolent, Dux unà cum ſenis Conſiliariis, prætereaque terni Præſides Quadraginta-virûm. IOAN. Cedo, priuſquam ad alia tranſeas, cur tres Conſiliarii ſedent inter Quadraginta-viros, & tres horum Præſides cum Duce & Conſiliariis? TRYPHO. Quod in noſtris commentariis invenire potui, hoc in cauſa eſt. Antiquis temporibus Dux atque ſui Conſiliarii intereſſe conſueverant judiciis Quadraginta-viralibus: Marcus autem Cornelius, qui anno MCCCLXV. Dux creatus eſt, ob negociorum ingentem multitudinem, quorum copia in dies magis

magis augebatur propagata republica, permiſit eam curam his Conſiliariis quos dixi. Tres itidem Præſides Quadraginta virûm Duci aſſident cũ ipſis Conſiliariis, ut, quemadmodum Quadraginta-viratus cõmunicat cum iis, qui reipublicæ præſunt, ob illos tres Conſiliarios, qui inter ipſos verſantur; ſic etiam ii, qui ſummum locum obtinent, aliquam habeant communionem cum Quadraginta-viratu, tribus ejus Præſidibus in conſeſſum receptis; atque ita viciſſitudine quadam altera pars interſit alterius munerum functionibus, quippe quæ conjunctæ erant invicem ante Ducem Marcum Cornelium. Vt autem modò perſtringamus, quicquid ſupereſt de Duce: is, quemadmodum ajebam, cum ſuis Conſiliariis adeſt in Collegio, in Senatu, necnon in Comitiis, quin etiam in concilio Decem-virûm, de quo agendum proximè. Referendi verò poteſtatem habet ad ſingula Concilia, nimirum ad Comitia, ut Conſiliarii; ad Senatum, ut ſapientes; ad Decem-viros, ut eorumdem Præfecti. Nam cunctis iis Magiſtratibus comitem ſe adjungere poteſt, qui ſunt Principes atque Præſides Conciliorum; quo fit, ut nulla res agatur ipſo non præſente, pariter-

que ipſe unus nihil per ſe agere poſſit. Omnia quæ tractantur negocia, ejus nomen præferunt, literæ, privilegia, ſcriptaque alia publica, tamquam foret ipſe tantùm autor; cuncta ſcribuntur illius nomine: Externæ quoque epiſtolæ miſſæ vel à Principibus, vel ab Oratoribus, qui ubique locorum agunt, dantur omnes, & perferuntur ad ipſum Ducem. Quando contingit ſapientes mari, ſeu continenti Præfectos, aut etiam alios Magiſtratus ad eorum legatos, vel Duces, vel alios publicos miniſtros aliquid ſcribere, hoc modò ſubſcribitur; *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. Eadem ratio adhibetur in quovis alio ſcripti genere, qualia ſunt diplomata, privilegia, obligationes, leges, & alia. Concilium Decem-virûm, de quo proximus erit ſermo, variat hanc formam, & duplici ratione deſcribit. Aut etiam univerſum Concilium ſcribit, tuncque ita ſubſcribunt: *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum Concilio noſtro Decem-virûm.* Aut ſoli principes Decem-virûm, hoc eſt ii, qui præfecti ſunt eidem Concilio, uti mox dicetur, & utuntur ea forma: *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum capitibus Conſilii Decem-virûm.* Reſpondentes,

dentes, prout viderint ſubſcriptum fuiſſe, ita ſupraſcribunt. Sed ut perſequar inſtitutam rem, octavo quoque die, ut puta Mercurii, conſuevit noſter Dux inferius deſcendere eo tempore, quo dicitur jus à Magiſtratibus, & circumluſtrans ambulacra duo, in quibus eorum ſedes ſunt collocatæ, ad ſingulas inhibet greſſum, Magiſtratumque ibi ſedentem juſtitiæ commonet. Si quis autem eſt, cui jus obtinere ſuum minimè videatur, tunc adit ſupplex Ducem, & totam rem exponit. Qui ſi judicat ſupplicem illum injuria affici, ſtatim imperat illi Magiſtratui, ut jus ipſi reddat; alioquin arguit immeritò conquerentem, & adminiſtrationem cæptam perſequitur. Variatum eſt in hoc ordine à quibuſdam Ducibus, qui ſtata die noluerunt ſemper fungi eo munere, ut improviſi Magiſtratibus incumberent. Negociorum multitudo fuit in cauſa nonnunquam, ut intermitteret Dux hunc morem in aliqua hebdomada. Vt autem Dux pro dignitate ſui Magiſtratus honorificè ac magnificè ſatis agat, annua penſio ei perſolvitur aureorum ter mille, nec non quingentorum, ſed quatuor variis temporibus convivia debet celebrare, feſto die ſancti Ste-

phani unum, Divi Marci alterum, Aſcenſionis tertium, poſtremum die ſancti Viti. Ad hæc convivia mos eſt vocare Patricios diverſis ætatibus. Quapropter ad primum adhiberi ſolent, præter Conſiliarios, Præfectos Quadraginta virûm, Advocatores, & Præſides Decem-virûm, illi quoque, qui ſunt ætate admodum provectâ. Ad alterum porrò, qui ſunt minus affecta; ſic ad tertium, & quartum natu minores ordine, graduque ſuo ſemper invitantur; idque ita inſtitutum eſt, ut ætas quælibet Patriciorum conviviorum minimè ſit expers. Præter hæc unicuique Patricio, qui Comitiis interſit, munus quoddam impertire Dux quotannis debet: non multis ab hinc annis præbere ſingulis mos erat quinque anates marinas. Exhibetur modò certum monetæ genus, quod ejus rei gratia cuditur. In altera parte Divi Marci vexillum Duci porrigentis effigies impreſſa. In altera nomen Ducis eſt inſcriptum, & ejus adminiſtrationis quotus annus, ita: *Andreæ Gritti Venetiarum Principis munus*, *Anno* IIII. Nunc plene habes, quicquid ad præcipuas facit noſtræ reipublicæ partes, quibus, ut accepiſti, publicæ adminiſtrationis ordo totus continetur inter

ſe col-

ſe colligatis atque implicitis,ea ratione, qua eſt dictum. Reſtat, ut verba faciamus de Concilio Decem-virûm, de Procuratoribus, Advocatoribus, Quadraginta-viris, atque de Cenſoribus. Sed neſcio, an ſatietate tam longæ orationis ſis adhuc defatigatus. IOAN. At iſtuc mihi verbum eſt à te præreptum. Major enim eſt linguæ labor in diſſerendo, quàm aurium in audiendo, ſi rectè opinor, quæ jucundiſſimis ſermonibus admodum levantur. TRYPHO. Ita eſt planè, ut dicis, niſi quod affirmas de auribus, iſtuc ipſum de lingua dici quoque poteſt; idque ipſa re nunc intelligo. Nam quamvis modò ſit hora tertia, ex quo loqui cæpi, nullo tamen labore ſum defeſſus, tantum oblectationis capio ex hac re, de qua colloquor. Et profectò nullum ſermonis genus majorem voluptatem iis animis affert, in quibus enitet aliquid generoſum, quàm ubi de iſtiuſmodi republica agitur, quæ ſi non planè & omninò (ne videar huic noſtræ adminiſtrationi fortè nimium tribuere) at certè majori ex parte eſt rectè inſtituta. Quando igitur audire tibi non eſt grave, perſequar ea, quæ ſuperſunt adhuc exponenda. IOAN. Perſequere amabo; nihil eſt

enim, quod mihi gratius accidere queat. TRYPHO. Quod ſuperius admonui, reipublicæ univerſus ordo poſitus eſt in præcipuis partibus iis quatuor, quos dixi, Concilium Decemvirûm, de quo ſermo habendus, licet unum ſit ex membris maximi momenti, nihilominus eſt quid annexum magis, quàm præcipuè inſitum, & ad Dictatorem, ut puto, quàm proxime accedit, qui dicebatur apud Romanos in magnis periculis. Hoc intereſt, quod Dictator creari ſolebat quibuſdam modò temporibus turbulentis, Decemviratus in noſtra republica ſemper adeſt, eademque pollet ſuprema autoritate, qua Rogatorum Concilium, & civitas univerſa; nam decernere poteſt de rebus publicis, utcunque libet, nec ulla eſt, unde pendeat ſuperior poteſtas. Non tamen uti ſolet hac autoritate, præterquam in rebus graviſſimis, quibus alia ratione non facilè ſubveniri poteſt, quales occultæ deliberationes ſunt de bello inferendo, de pace componenda, clandeſtinæque omnes tranſactiones, aut pertractationes expeditæ, miſſiones legatorum in caſtra. Quæ certè ſi in Collegio examinarentur, ac deinde in Senatu deliberarentur, ubi deliberanda jure optimo

mo forent, non iis rationibus fortaſſe, quas tempus exigeret, hoc eſt non ſilentio, neque promptè, ac celeriter administrarentur. Cum adhuc eſſem adoleſcens, tamen rectè memini eo bello, quod in Cluſentinis finibus cum veſtra republica geſſimus, pace tua dixerim, duos ex Oratoribus veſtris in noſtram urbem veniſſe, Paulum Antonium Soderinum, & Ioannem Baptiſtam Rodulphum (niſi fortè mihi exciderunt eorum nomina) homines, ut à noſtris fuerunt habiti, multis egregiis ornamentis animi refertos, ad conuenta cum noſtra republica ſancienda miſſos, quæ cum omninò tàm Dux, quàm Collegium inire vellet, antequam fama recens in vulgus manaret de claſſe, quam Turca inſtruebat, adverſus rempublicam, ne ſi ea perveniret ad aures Florentinorum, ii convenire ampliùs nollent, prævidentes nos gravi bello mox implicitos fore, cumque in Senatu res obtineri non poſſet, tandem in concilio Decemvirûm fuit ad finem perducta. Acceptis poſtea literis, quibus apparatus Turcarum ſignificabantur, nullus fuit, quin probaret eam deliberationem. Quod exemplum commemoravi, ut faciliùs intelligeres, cujuſmodi ſit au-

 toritas

toritas hujuſce concilii, & quibus in rebus ab eodem uſurpari ſoleat. Itaq; ubi Collegium decrevit aliquã rem tranſigere, ſed quam occultiſſimè, ut exempli gratiâ; ſi videretur è republica icere aliquod fœdus cum Regė Galliæ, aliove Principe, ac republica, ad aliquod aggrediendum perinſigne facinus, ſed oporteret omnino rem in occulto eſſe, quoad conficeretur; tunc Oratoribus, & hominibus iis, quorum opera neceſſaria eſſet in eo negocio, literæ mitti ſolent ita ſubſcriptæ; *Andreas Grittus Dux Venetiarum*, &c. *cum noſtro concilio Decem-virûm*. Eadem quoque ſupraſcribuntur ab iis, qui reſpondent, & eorum literæ perferuntur ad Decem-virûm principes, qui veniunt in Collegium, unde tum excluduntur tres Præfecti Quadraginta-virûm, treſque ſapientes mari, ita ut illis ingredientibus hi ſtatim exeant. Ab his res eatenus pertractatur, atque agitatur, quoad ipſa deliberatio ſit expedienda. Neque tamen hæc pertractare & agitare eſt ipſorum tantùm, ſed adſunt etiam alii ex concilio Decem-virûm à tribus ſuis principibus accerſiti. Vbi verò deliberatio fuerit habenda, præter Ducem, & Conſiliarios, univerſumque concilium Decem-virûm, nec-

necnon ſapientes maximis rebus atque continenti, neceſſe eſt, ut Quindecimviri interſint, qui dicuntur Adjuncti, & Trium-viri Advocatores, & novem Procuratores. Quoniam verò hi quatuor ſupra viginti ſunt his temporibus, ut jam explicabitur, quinam deliberationibus intereſſe debeant, per concilium Decem-virûm ſunt delecti. Veruntamen jus ferendi ſuffragii non eſt æquè omnibus. Id enim datur ſolum ipſis Decem-viris, Adjunctis, Duci, atque ſenis Conſiliariis. Omnes autem, qui concilii Decem-virûm ſunt participes in unum collecti, appellatione non alia continentur, quàm concilii Decem-virûm cum Adjunctis, quod tamen nunquam cogi ſolet, niſi de rebus graviſſimis ſit deliberandum, & quidem ad ipſius reipublicæ ſummam pertinentibus, quæ aliôquin in Senatu diſputandæ eſſent, ſed propter eas cauſas, quas attuli, hoc in concilio tractantur aliquando. Quidam ſunt autores, inſtitutum fuiſſe concilium Decem-virûm, quo tempore cæſus eſt Dux Vitalis Michaëlius ad eos coërcendos, qui aliquid molirentur contra rempublicam. Aliqui ejus originem referunt ad tempora Petri Gradonici. Autoritas initio perexigua fuit, auctaq; deinde

deinde paulatim exiſtimatio. Nam præter crimina læſæ Majeſtatis, & perduelles omnes, in quos animadvertit, vindicat etiam ſibi horum criminum reos, adulteratæ pecuniæ, præpoſteræque libidinis. Ad hæc aliquam tractat pecuniæ vim, quæ repræſentatur à Quæſtoribus, & etiam aliunde. Habet quoque in navali triremes proprias his duabus characteribus inſignitas C & X. quæ indicant, illas eſſe penes Capita Decem-virûm. Tormentorum præterea bellicorum curam omnẽ gerit. Enimverò ad aliquid deliberandũ ex iis ipſis de rebus cõveniunt ipſi tantum Decem-viri, præter Conſiliarios ſex, & Principem; nemine alio adhibito; quod Concilium Decem virûm ſimplex appellatur. In publicis autem rebus, non in his, tantummodò obtinet eam autoritatem, quam ſuperius expoſui, & quæcunque occultè peragenda ſunt, præcipuè adminiſtrat. Quapropter à noſtris majoribus ſancitum eſt, ut in eo ſapientes maximis rebus, atque continenti, Advocatores, & ex Procuratoribus novem convenirent, & Quindecim-viri Decem-viris adjungerentur. Cujus quidem Magiſtratus ſumma potentia quandoque tam inſignem invidiam eidem conflavit, ut ægrè

ægrè admodũ ſucceſſores fuerint impetrati: Sed huic malo tandem occurrerunt ii, qui ad gubernacula reipublicæ ſummi viri ſedebant. Pervicerunt enim contentendo quàm maximè, ut lex ea ferretur, qua cautum eſt, ut antequam ſucceſſores deſignati eſſent, Decem-viri non abirent ſuo Magiſtratu. Conſtat is ex Patriciis numero decem, qui eliguntur in Comitiis ea ratione, qua cæteri. Singulis menſibus ex eo numero tres ſortiuntur, qui vocari ſolent Capita Decem-virûm. Horum trium ſingulis hebdomadibus unus eſt Præfectus, qui majora comitia ubi celebrantur, in conſpectu ſedet, necnon ex adverſo Ducis. Penes hos inſignia ſunt ipſius Magiſtratus continenter quem regunt, indicendiq; concilii partes præcipuas habent, ad quod ipſi referunt, non tamen valent per ſe ſinguli, ſed ſimul omnes, aut bini ſaltem. Debent autem octavo quoque die convocare concilium, hoc eſt alios ſeptem, aut etiam frequentius rebus ingruentibus, de quibus oporteat conſilium capere, & deliberare. Antiquitus nullum certum tempus definitum erat, quo concilium ejuſmodi indiceretur. Sed quoniam, ubi Decem-viri conveniebant, in magna perturbatione civitas
tota

tota verſabatur, non ſine gravi cauſa convenire ipſos rata, id, quod diximus, tempus definire placuit, ut amplius non teneretur ea ſollicitudine. Quando verò ſententia de aliquo ferenda eſt facto rei capitalis apud ipſos reo, & propter aliquod crimen, ex iis quinque dictis, in cuſtodiam tradito, non datur eidem reo ad concilium pro ſe verba facere, neque adhibere patronum aliquem ad ſuam cauſam tuendam, ſed ante Præfectos ipſos duntaxat ſiſtitur, & quicquid expreſſum fuerit ab eo, literis mandatur; de quo demum ad concilium per eoſdem refertur, & tunc opus eſt, ut unus eorum ſuſcipiat partes hominis tuendi, alioqui patrocinium & defenſionẽ habere nullatenus poteſt. A Decẽ-viris provocare ad alios non licet, neque verò immutari aliquid in ſententiis latis, præterquam vel ab ipſiſmet, qui tulerunt, aut à ſucceſſoribus, ſi quid in eis immutandum fortè videatur. Eorum verò Præſides atque Præfecti ſunt ii, qui conclave, in quo habentur Comitia, præſentia ſua ornant, eo, quo dictum eſt, ordine circumſedentes; in Rogatorum quoq; concilium non ipſi tantum, ſed alii quoque ſeptem Decem-viri omnes cooptantur. Munus autem annuum eſt

hujus

hujus Magiſtratus, quo abeuntibus alterum inire continuò licet, quod etiam ſapientibus, & Conſiliariis, ut præmonui, datur; omnes enim hi Magiſtratus ſapientes maritimis, terreſtribus, maximisque rebus, Conſiliarii, Decemviri, Advocatores, arque Cenſores, impedimentum nullum ſibi mutuò inferunt; quin abſoluta confectaque juriſdictione ex uno in alium tranſire cuique ſit integrum; quin etiam ſi qui in minori Magiſtratu verſatur, majorem adeptus nihil obſtat, quin hunc ſtatim ineat, priore neglecto. IOAN. Neceſſariò conſequens eſt his rebus, quas diſſeris, omnes eos Magiſtratus, quos enumeraſti, ex ipſa viciſſitudine imperii gerendi, penes oppido paucos optimates redactum iri. TRYPHO. Recte quidem colligis, idque à nobis ita prædicari ſolet, quotiescunque Patricius aliquis eò pervenerit, ut ſapiens continenti perficiatur; ſanè quàm rarò evenire poſſe, quin aſſequatur adhuc aliquem ex iis Magiſtratibus. Sed ad rem propoſitam. Intellexiſti concilium Decem-virûm membrum quoddam à republica divulſum eſſe, immò verò ſejunctum ab eadem omninò, neque verò alio vinculo, quàm quod ut cæteri Magiſtratus per Comitia creantur.

De

De quo cum ſatis multa dicta fuerint, reſtat, ut de Procuratoribus aliqua dicamus. Eſt Magiſtratus is in noſtra civitate maxima cùm honeſtate, tùm exiſtimatione, quamvis ex eorum numero non ſit, in quo ratio ſita eſt noſtræ adminiſtrationis; ſed quia nonniſi cum vita hæc dignitas terminatur, ſicut illa Ducis, idcirco magno in honore atque precio habetur. Præter hæc quoque Magiſtratus antiquiſſimus eſt, & attulit uſq; ad noſtra tempora eam exiſtimationem. Nullus enim fuit unquam in noſtra republica vir nobilis magnæ autoritatis, quin honeſtari voluerit hac dignitate, ut perpauciſſimi Duces ſint renunciati, ex quo primùm traditur eadem inſtituta, qui non extiterint priùs in hoc numero atque loco. Vnus priſcis temporibus erat Procurator, ut ædis Marciæ res omnes procuraret, & ſacras opes cuſtodiret, idcirco creatus. In obitu deinde Sebaſtiani Ziani, qui multos fundos legavit ædi Sancti Marci, ut diſtribuerentur per Procuratorem in pauperes fructus inde percepti, cum unus tam multis negociis par eſſe nō poſſet, neceſſe fuit alterum Procuratorem inſtitui, qui Sebaſtiani Ziani legatum procuraret. Auctis autem in dies multiplicatiſque legatis,

gatis, tertium anno MCCLXX, oportuit creari; quo tempore Dux erat Raynerius Zenus, eaque ratione viſum eſt negocia diſtribui, ut unus eorum templum, & ſacras opes curaret; alter ea, quæ ab incolentibus urbem citra magnum canalem; tertius domum, quæ legata eſſent ab aliis incolis ultra eumdem canalem. Nos ea conſuevimus nominare de Citra, & de Vltra. Eodem quoq; Duce Raynerio Zeno quartus electus eſt, & additus illi collega, qui res templi curabat. Bini alii creati ſunt ejuſdem rei gratiâ, cum Dux eſſet in republica Ioannes Superantius. Sed ubi Franciſcus Foſcarus Dux eſt dictus, anno MCDXXIII, terni ſunt adjecti. Quare Procuratorum numerus ad novem excrevit, ex quibus tres procurabant res ædis Marciæ cum ſacris opibus; tres legata in regionibus, atque tribubus ternis citra canalem; tres reliqui in aliis, totidem ultra ipſum canalem, quemadmodum etiam fieri conſueverat, cum tres ſolum erant. Cæterum anno MDIX, cum à Ludovico Franciæ Rege noſtri exercitus ad Abduam fuſi fugatique ſunt, compulſa quærendæ pecuniæ gratiâ reſpubl. fuit ad ejuſmodi honorem tribuendum iis, qui certum pecuniæ numerum eidem

mutuò concederent. Exinde tam inſignis acceſſio facta eſt, ut in præſentia ſint numero quatuor & viginti. Omnes autem hi, qui ſuperioribus novem acceſſerunt, alii in alias ex iis tribus procurationibus tributi fuerunt. Eorum adminiſtratio, ut expoſui, verſatur in diſtribuendis legatis. Habent etiam jus & autoritatem compellendi hæredes, ut ejus, à quo inſtituti fuerunt, voluntati pareant. Ducalibus indumentis ornati incedunt famulorum aliquo ſubſequente; à cunctis Magiſtratibus datur eis locus, niſi in proprio conſeſſu; in ſupplicationibus quoque, dum procedunt ſociati cum Præfectis Quadraginta-virûm, & Conſiliariis per ſingula paria, claudunt ipſorum latus à læva gradientes. Aſſignantur Procuratoribus ædes ad habitandum, aut certè annua penſio aureorum ſexaginta. Inter Senatores cuncti numerantur; non item inter Decemviros, ſed tantum novem, qui ex ſingulis procurationibus terni ab eo concilio eliguntur. Ad alium verò Magiſtratum ipſis aditus non patet, præterquam ad unum ex his duobus, aut ad maximis ſapientes, aut ad Decem-viris Adjunctos. Sed quo tempore ſummus præfectus claſſis, vel legatus in caſtris eligen-

eligendus eſt, lex ad Senatum fertur, ut etiam Procuratorum omnium ratio haberi queat. Quod quidem ea de cauſa inſtitutum fuit, ut per viros magna exiſtimatione & autoritate res bellicæ gererentur, quales exiſtunt ii, qui hac dignitate ſunt præditi. Majoribus autem Comitiis intereſſe non poſſunt, una Principis electione excepta, quæ ſingulari quadam lege fuit conceſſa. Superioribus temporibus moris erat, dum comitia majora celebrarentur, eos interea verſari ac morari in atrio Ducarii, & niſi dimiſſo concilio inde non diſcedere, ut præſto eſſent ad occurrendum, ſi quid mali accideret. Et fortaſſe quoque fuit hoc ipſum in cauſa, cur interdictum ſit eis comitio à majoribus noſtris. Sed in præſentia conſuetudo hæc obſolevit conveniendi, commorandique in atrio Ducarii, donec habentur comitia, daturque illis opera. Id ex ea quiete ac tranquillitate profectum eſt, quam in noſtra republica contemplari licet, ex qua certè fit, ut nullus putet in civitate poſſe accidere aliquid ejuſmodi, quod præſentiam Procuratorum, opemque deſideret. Atque ut omnia, quæ dici poſſunt in hoc genere, abſolvam, nullus eſt in republica alius Magiſtratus, quem

noſtri Patricii tantopere expetere ſoleant. Vereor tamen,ne plurimum detrahatur ejus dignitati. Nam qui nonniſi multùm provecta ætate, ſpectataque virtute hominibus honor tribuebatur,hoc temporibus noſtris permultos vidimus, qui nullum privilegium haberent virtutis atque ætatis. Id verò temporum malignitati fuerit aſcribendum, quæ neceſſitatem hanc reipublicæ impoſuit maximis difficultatibus implicitæ, graviterque affectæ. IOAN. Cur hic Magiſtratus ſit in ea opinione, cauſam nullam video. Fructus enim utilitatis ex eo perceptę,cum habitatio duntaxat, vel annua penſio ſexaginta aureorum ſuppeditetur,tantus eſſe nequit, ut expetendus omnibus ideò videatur. Sed nec etiam video, quómodo habeat hæc adminiſtratio tantum dignitatis. Quamvis enim veniant in Senatum, communis eſt ejuſmodi honor cum tam multis aliis,ut tantę amplitudinis eſſe cauſa præcipua non debeat. Vnum eſt tantummodò, quod magni faciendum exiſtimarim, in concilium Decem-virûm aſcribi, quemadmodum oſtendiſti; ſed tamen id novem duntaxat impertiri ſolet, quos etiam ætate, partaq; exiſtimatione antecellere par eſt opinari. TRYPHO. Rectè

aïs,

ais, idque monere inſtitueram, ſed memoria excidit. Quod verò ſpectat ad Magiſtratus autoritatem, necnon dignitatem, crediderim, acceptas illis referendum eſſe, qui ſunt inſigniti hoc honore, perfunctique hoc munere. Iis enim mandari conſuevit vel ad hoc uſque tempus, qui cùm prudentia, tùm probitate celeberrimi ſunt. Quo fit, ut primarios viros ex Patriciis noſtris hac dignitate ornari perpetuò contigerit, proptereaque etiam ex ordine procuratorio fuiſſe, quicunque aſcenderunt ad ſummum apicem reipublicæ. Nam ſæpenumero ita evenire videtur, ut artes, atque ſcientiæ aut nobiles habeantur, aut viles, pro eorum conditione, qui ipſas profitentur. Hactenus recenſui, quicquid mihi venit in mentem de procuratoribus dicere, neque ſuccurrit quicquam aliud, quod narrare valeam. Quare, niſi quid ſupereſt, de quo etiam dubites, rationem judiciorum explicare incipiam, ubi certè, quidnam rei ſint Quadraginta-viralia Collegia, Triumviratuſque Advocatorum, necnon Auditorum cùm Veterum, tùm Recentiorum, & cujuſmodi ſit Præfectura Quadraginta-virûm, & Collegium frugibus providendis, tandemq; de Conſiliariis inferioribus, nonnihil intelligès.

Hæc omnia cũ ſint invicem conjuncta atque colligata, propterea ſimul de omnibus diſſerendũ fuerit. IOAN. Nulla mihi dubitatio reſidet, aut ſcrupulus, qui ſit evellendus, in iis rebus, quæ pertinent ad Procurarores. Quapropter expecto ut ediſſeras, quę prępoſuiſti; arbitror autẽ & auditu, & notatu quàm digniſſima eſſè. TRYPHO. In noſtra civitate tria ſunt cõcilia, quæ ſingula cõplectuntur XL Patricios viros, ideoque nominantur XL-viratus. Primò ut auſpicemur ab eo, qui eſt minima dignitate, nomẽ eſt XL-viratus civilis novus; hic civilibus cauſis audiendis vacat, ſed externis tantùm. Nam id genus provocationis eo deferri ſolet, quod à ſententiis provincialium Magiſtratuum datur. Alter appellatur XL-viratus civilis vetus, qui civilibus cauſis urbanis operã impendit, urbanorumq; Magiſtratuum ſentẽtias omnes, quando provocatum fuerit ab ipſis, aut reſcindit, aut ſancit. Tertius eſt capitalis XL-viratus, quippe qui rei capitali unus eſt præfectus, urbanaq; & externa pariter cognoſcit, nõ à provocatione modò, ſed re planè integra, hoc eſt antequàm judicarit ullus Magiſtratus. Eſt aliud præterea concilium, ſeu collegium, quod nomen habet à frugibus, ex tam multis Magiſtratibus

tibus coagmentatum, ut duo ſupra viginti conveniant Patricii viri; quoniam verò ii, qui præfecti ſunt frugibus, inter hos cenſentur, propterea concilium hoc nuncupatur collegium frugum. Quadraginta-viratus creandi eſt ejuſmodi ratio. Per majora Comitia Quadraginta-viri eliguntur, qui exegerint omnes trigeſimum ætatis ſuæ annum; nullus enim eſt capax hujus Magiſtratus, qui nōdum emenſus fuerit id curriculum temporis; cæteros autem Magiſtratus quilibet obtinere poteſt, ſimulatq; pervenerit ad annum vigeſimum quintum. Non abſolvitur hæc electio una tantum die; ſed octonis diebus, ita ut ſingulis eorum eligantur quini. Hi Quadraginta-viri primò ingrediuntur ad cognoſcēdas provocationes externas, quod munus eſt Quadraginta-viratus civilis novi, in quo verſantur judices menſes octo; alii quadraginta creantur ſtatim ab eo tempore, qui ſuccedunt primis; illi verò tranſeunt in veterem civilem Quadraginta-viratum, cui dant operam itidem menſes octo; & ad extremum evadunt judices capitales, conficiuntque juriſdictionem in tertio Quadraginta-viratu, poſtquam elapſi fuerint octo menſes reliqui; ſuccedunt autē alii prorſus eodem
 modo.

modo. Singula Quadraginta-viralia concilia tres Præfectos habent ſeu Pręſides, & duos Propræfectos, qui honor eſt bimeſtris. Illi à nobis vocari ſolent, capita Quadraginta-viratus Civilis novi; capita Quadraginta-viratus civilis veteris; & capita Quadraginta-viratus rerum capitalium. Ex his poſtremi ſunt, quos convenire cum Duce, & Conſiliariis ſuperius eſt dictum, & cum iiſdem gerere perſonam Venetæ reipublicæ. Hi Præfecti, & etiam Propręfecti hoc pacto eliguntur. Vbi Quadraginta-viri Civiles novi creati ſunt, qui poſt octo menſes evadunt veteres civiles, & poſt alios octo judices capitales, paucis ante diebus, quàm ineant Magiſtratum, in conſpectu Ducis & Conſiliariorum, necnon etiam Præfectorum Quadraginta-virûm, qui omne nomen Dominatus apud nos habent, in altera urna reponuntur quadraginta chirographa ſingulorum nominibus inſcripta; in altera quoque globuli ſexdecim aurati inter alios viginti quatuor obductos argento. Permixtis confuſiſque omnibus de induſtria quàm maximè, ex urna priori chirographum ſortito depromitur, & recitatur id nomen, quod eſt in eo ſcriptum. Deinde globulus elicitur ex

ſecunda,

ſecunda, qui ſi eſt ex argento, nihil obtinet ille, cujus nomine fuit elicitus; ſin ex auro unus, habetur ex Præfectis Quadraginta-virûm binis primis menſibus; alter, extremuſque Præfectus non alia ratione colliguntur. Ad proximos binos omnes quoque inſtituuntur eodem tempore atque modo tres alii Præfecti; ſic etiam alii, atque alii tertio, & quarto loco, ut futuri ſint omnes numero bis ſeni. Poſt hæc tam diu chirographa pergunt ex urna ſua educere, quoad aurei globuli, qui adhuc ſunt reliqui quatuor, depromantur ex altera. Qui ſortiti hos fuerint, nominãtur Pręfecti pro re nata, & ſunt quatuor numero, quorum partes & officia jamjam explicabo. Simul etiam duo Propræfecti, atque hoc modo creantur. Omnia nomina, quibus nihil obtigit, ſunt autem quatuor ac viginti, coniiciuntur in urnam. Globuli quoque undecim aurei, argenteis tredecim permixti, demittuntur in alteram. Singula deinde chirographa extrahuntur, ſingulique globuli. Quorum nomina incidunt in aureos, hi ſunt Propræfecti, primum par ad duos primos menſes, alterum ad duos proximos; ita tertium, & quartum. Tres autem ultimi ſunt pro re nata Propræfecti.

Quapropter eodem tempore unà deſignantur, qui futuri ſunt cùm Præfecti, tùm Propræfecti tàm binis primis menſibus, quàm reliquis, uſque ad octo deinceps. Quibuſcunque obtigerit in Quadraginta-viratu civili novo, ut inſtituantur Præfecti atque Propræfecti, ſive ſollemnes, ſive pro re nata, retinent eundem gradum in Quadraginta-viratu altero ac extremo. Siquidem, ut diximus, Quadraginta-viri civiles novi, octo menſibus exactis, evadunt Quadraginta-viri civiles veteres, & poſt alios menſes octo, Quadraginta-viri Capitales. Sedent igitur ii, qui dicuntur Capita Quadraginta-viratus civilis novi, in honeſtiſſimo ejus concilii loco, cujus ſunt tanquam Præſides. Autoritatem verò habent ſtatuendi de forma judicii, tollendique omnem controverſiam atque contentionem de cauſæ agendæ ratione, ſi qua oriatur; ut, exempli gratiâ, ſi veniret in diſceptationem; Vtrum hæc illi cauſæ prævertenda eſſet, an hæc, & illa ſcripta eſſent recitanda, & cætera id genus. Præcipuæ tandem eorum partes ſunt, iis, qui controverſias habent, legitimo tempore atque ordine copiam facere concilii. Quapropter ſummo mane ſingulis diebus,
ante-

antequam Quadraginta-viri conſideant, ipſi præveniunt, ut ejuſmodi controverſias audiant, atque dirimant. Propræfecti quidem idcircò inſtituti ſunt, quò ſiquis ex Præfectis recuſaretur ut Iudex parum æquus, & addictus alterutri ex partibus, ſive neceſſitudinis, ſive alterius cujuſque rei gratiâ, qui ſubiret ejus locum, judex minimè deeſſet. Pro re nata creantur adhuc Præfecti, ut in promptu ſit, qui ſuccedat, ſi quis Præfectus obtineat, atque ineat alium Magiſtratum: ſemper enim alium capere, ſi libet, ſed eo, quem gerit, depoſito, cuiq; licet. Quod ſi uſu veniret, ut Præfecti ſolemnes fierent omnes, qui erant pro re nata, & tamen adhuc eſſet opus alio; tunc res ad ſortem revocatur, ac unus ex iis debet eligi, quibus in ſortitione prima nihil obtigit. Eadem ratione ſi Propræfectus abiret ſuo Magiſtratu, ut gereret alterum, qui Propræfectus erat pro re nata in ejus locum ſuccedit. Et ſi aliquis ex his deſideraretur, fieret id, quod diximus, de Præfectis pro re nata. Sed poſtquam octo menſes fuerint elapſi, Quadraginta-viri civiles novi tranſeunt in locum Quadraginta-virûm civilium veterum, & alii Quadraginta-viri recens creantur futuri judi-

ces

ces in Quadraginta viratu civili novo. Quicunque igitur primo, ſecundo, tertio, & quarto loco Præfecti, ſive Propræfecti per duos menſes fuerant in Quadraginta-viratu civili novo, eodem planè ordine, atque eadem autoritate ſunt in altero proximo Quadraginta-viratu. Porrò menſibus octo itidem tranſactis hi, qui erant Quadraginta-viri civiles veteres, evadunt Quadraginta-viri Capitales, necnon Quadraginta-viri civiles novi, poſtmodo fiunt veteres, & alii Quadraginta-viri novi ſunt creandi. Qui erant in veterum Præfecti atque Propræfecti, ſunt adhuc eodem ordine Quadraginta-virûm Capitalium. Sed hoc tantum intereſt, quod horum Præfecti non in concilio, ſed cum Duce, Conſiliariiſque ſedent, quod ſuperiùs expoſui. In eorum autem loco ſedent inter judices Capitales tres Conſiliarii, qui dicuntur inferiores, unà cum tribus iis Præfectis, qui ſuccedunt proximis menſibus, ex quibus unus quidem ſupra, alii verò duo conſident infra ipſos, ſed non ſemper iidem; nam ſingulis hebdomadibus ſedes permutantur, viciſſimque locum ſuperiorem tres illi obtinent. Quapropter Præſidum loco ſunt in Quadraginta-viratu ipſi Conſilia-

ſiliarii, unà cum Præfectis autoritate legum referendarum, ut dicemus, præditi. Adhæc in Comitiis creantur tres Magiſtratus, qui cauſas omnes præferunt ad Quadraginta-viros, ſinguli verò ad id concilium, quod ſibi eſt attributum. Primus continet Trium-viros Advocatores reipublicę, à quibus cauſæ perferuntur ad Quadraginta-viros Capitales. Alter Trium-viros Auditores veteres, qui cauſas ad civile concilium vetus afferunt urbanas. Tertius Trium-viros Auditores recentiores, qui externas inferunt in novum Quadraginta-viratum. Sanè Trium-virûm Advocatorum Magiſtratus maxima eſt autoritate in noſtra republica, & non niſi viris conceditur, qui & matura ætate, & probitate, & prudentia ſpectabiles habeantur. Præcipua cura ipſi incumbit, ut leges non violentur; quapropter in judiciis reo ſemper adverſatur. Si quis autem in civili diſceptatione causâ cecidit, tàm actor, quàm reus, & ſententia lata eſt à provinciali Magiſtratu, nimirum, vel à Prætore, vel à Præfecto, qui mittuntur ad urbes, atque oppida regenda Venetæ ditionis. Hic Auditores recentiores adire poteſt, eoſque omnibus iis argumentis, quæ ſunt idonea fidei faciendæ

ciendæ edocere poteſt, de injuria quam exiſtimat ſibi illatâ. Agitur verò cauſa partium apud hos Auditores, quomodo acta fuit ad priorem judicem, proferunturque eædem tabulæ atque ſcripta, eadem teſtimonia, quoad ſaltem unus, ſi non ſimul omnes, intercedere ſtatuat: interceſſio ipſa refertur in publicum codicem. Vbi lis æſtimatur majoris, quàm trecentis aureis, cauſa perferenda eſt ad Quadragintaviros civiles novos; & qui reus erat ante judicem priorem, ſiquidem provocet ipſe, hic evadit actor; alter ex actore fit reus, tametſi neuter eorum nomen ſuum mutat. Nam qui reus erat initio, vocatur adhuc reus, atque ita etiam actor. Sed quando Auditores intercedunt, notari debet ab iis bimeſtre ſpacium non amplius concedi provocanti, intra quod ſi copia non fiat eidem concilii aliqua de cauſa, futurum ut adverſarius conetur exequi ſententiam judicis prioris. Quapropter is, qui ab Auditoribus obtinuit, ut intercederetur, ubi animadvertit ſe concilium conſequi non poſſe intra tempus ſibi præfinitum, confugit ad Præfectos Quadraginta-virûm, ut de interceſſione proferenda concilium conſulant, à quo uno id præſtari poteſt, & præ-

terea

terea à nemine. Atque ita demum prorogatur interceſſio ad duos alios menſes ; & etiam ſi contingeret hoc tempus elabi non audita cauſa, poteſt eodem modo impetrari alia prorogatio, atque alia. Sed quemadmodum cauſæ tractantur in hoc concilio, planius, ut intelligas, hæc præterea dico, Reum, nempe illum, de quo præjudicia ſunt facta ab altero judice, ſimulatque ab Auditoribus impetraverit interceſſionem, contendere ad Præfectos Quadraginta-virûm, ut fiat copia concilii. A quibus certè fit, modò aliæ cauſæ, quæ præcedant, non ſint impedimento ; aliôqui facere recuſant, comperendinantq; ad triduum, neque enim poſſunt ultra hoc tempus, quod omnium longiſſimum atque ſummum eſt, quod audiendis cauſis tribuant Quadraginta-viri. Sed ubi demum concilii copia facta eſt, adhibitis iis patronis, quos libet, eôdem procedit, & jubet eos pro ſe verba facere, aut ipſemet verba facit. Actor etiam, nempe ille, ſecundùm quem pronunciata fuit altera ſententia, aut ipſe cauſam agit, ſi mavult, aut cauſidicos adhibet, ſed nullus eſt, quin cauſidicos adhibere malit. Præſtant eam operam, aut cives, aut viri nobiles, qui profitentur hanc facultatem

cùm tuendi, tùm accuſandi, mercedis causâ, prout vel à reis producuntur, vel ab actoribus. Advocati ut juris periti ſint, minimè requiritur, nec etiam, ut illi facultati unquam operam dederint. Satis eſt, ut in decretis atque ſanctionibus reipublicæ ſint egregiè verſati. Scias autem velim, antiquiſſima quadam lege cautum fuiſſe, ne quis habeat orationē ad Magiſtratum, qui non ſit vir Patricius. Ideoque ejuſmodi Advocatos in comitiis vigintiquatuor inſtitui, ex his tantum quatuor iis curiis, quæ ſunt apud Rivum altum; iis verò, quæ ſunt in ipſo Ducario, cæteros attribui. Si quis alteri litem intendit, aut in ipſum infertur, neceſſe eſt, ut alicujus opera ex ipſis utatur, & certam quandam mercedem eidem perſolvat. Neceſſitas autem huic viciſſim imponitur, ut pro eo diligenter cauſam agat, à quo mercedem accepit. Sed ejuſmodi conſuetudo in præſentia admodum non tenet. Nam quamvis adhuc in more ſit Advocatos creare; perpauci tamen cauſis agendis vacant, utilitatis, quam tamen percipiunt, fructibus contenti: Solet enim mandari hoc munus ferè tantum junioribus. His igitur opibus deſtituti, qui habent controverſias, ad aliorum

patro-

patrocinium neceſſariò confugiunt. Atque ita cum magna ſit paucitas eorum, qui profiteri velint hanc artem, ex patritio genere, permiſſa eſt aliis ea cura, contra quàm lex præcipiebat. Sed ut ad rem inſtitutam, locus, ex quo verba faciunt Advocati, ſatis eminens eſt. Ad pedes Notarius adeſt Quadraginta-virûm, qui præ manibus tenet eas tabulas, quæ ſunt exhibendæ, frequenter verò inter orandum recitare jubetur aliud atque aliud caput, hoc aut illud ſcriptum. Singulis partibus ad cauſam dicendum præfinitum eſt certum ſeſqui-horæ ſpacium, excepto eo tempore, quod recitandis tabulis atque ſcriptis datur. Quapropter interea dum loquitur Advocatus, ſtat horologium, in quo arena defluit; inclinatur autem in latus, dum Notarius legit, ne quid ex conſtituto tempore depereat. Vbi repetitur oratio, de integro erigitur, ut magna quædam ſimilitudo his noſtratibus Advocatis cum antiquis Romanorum Oratoribus intercedere videatur. Poſteaquam ſingulæ partes allegarunt ſua jura, & & nihil aliud ſupereſt, quàm ut feratur ſententia, ex Quadraginta-viris unus natu quidem minimus ſingulis judicibus ejuſmodi ſacramentum defert,

ſic eum judicaturum,& recta conſcientia perſuaſerit. Exinde ſuffragia adhibentur ferendæ ſententiæ, quæ colliguntur in tribus loculis, unà coagmentatis. Quicunque priorem ſententiam reſcindunt, inferunt in primum: in proximum, quicunque comprobant, quod laudare nos dicimus. Quibus nondum liquet, hi non ſinceri appellantur, & in extremum loculum dejiciunt globulum, quem habent. Si plures numero ſunt eorum, qui laudant, quàm qui reſcindunt, neutroque inclinant ſuffragia; cauſa tunc eſt peracta, lataque eſt contra reum, hoc eſt eum, qui provocavit ſententia. Quod ſi ea, quæ reſcindunt, ſuperant alia duo conjuncta; tunc intelligitur ſententia prior nullius eſſe roboris, rediturque ad eumdem judicem, ſi libet ab eo, qui gravem rem ducit. Nam Quadraginta-viri nihil aliud, niſi quod prioris judicis ipſam ſententiam antiquant, aut irritam faciunt. Fieri autem poſſet, ut nonnihil æqui contineret ejus poſtulatio, ſecundùm quem lata fuerat altera ſententia. Quapropter ut obtineat, ſi quid eſſet æqui, poteſt iterum venire ad eumdem judicem, novaque afferre poſtulata, & eodem planè ordine liti ac judicio perſequi.

ſequi. Verumtamen ſi nulla pars alias utraſque ſuperat, hoc etiam altero judicio res non definitur, proinde de integro cauſam agere oportebit non alio quidem ordine, quàm fuit explicatum. In hoc autem judicio, quod eſt tertium, non habenda eſt ratio eorum, qui non ſinceri vocantur. Quibus enim bis audita cauſa, tamen nondum liquet, pro certo exiſtimari poteſt, fore ut amplius non liqueat. Quare ſpectatur eorum numerus modò, qui probant aut improbant, cauſaque demum obtinetur per eos, utri ſuperaverint. Hac itaque ratione plurimùm tribus continuatis judiciis cauſa, cujuſcunque generis ea fuerit, expediri ſolet. Antea ſpectare conſueverat adhuc in tertio judicio, ſi quibus etiam non liqueret; atque ideò non ſuperante una reliquas duas partes, nihil eo judicio decretum exiſtimabatur, & opus erat orationem dictam iterare, eodem quidem ordine, ſed ad multo plures judices. Accedebant enim Quadraginta-viri Capitales. Sed eo tempore, quod notari debet, Quadraginta-viri civiles novi nulli adhuc erant. Quare quicquid per eos nunc adminiſtratur, id adminiſtrari per veteres olim conſueverat. Illud quoque

prætereundum minime fuerit, ea die, qua prima judicium inchoatur, nihil aliud agi, niſi quod ipſa cauſa breviter proponitur; hoc eſt breviter oſtenditur, cujuſmodi ſit ea res, de qua eſt diſceptandum, nullaque alia re audita itur in ſuffragia (vernacula noſtra lingua *Ballottæ* nomine utitur, idque etiam ego dum loquerer Hetruſcè, toties uſurpavi, ut exiſtimem in numerum Hetruſcorum jam receptum eſſe, donatumque ipſa civitate uti novum civem) ſed unuſquiſque globulum eò iniicit, quo ſolent ii, quibus res nondum liquet. Reliquis diebus Advocati orationem habent pro ſuis quiſque partibus, & eo, quo dictum eſt ordine, cætera procedunt. Poſtremo judicio, quod prætermitti non debet, utriſque non ſemel tantùm verba facere, ſed quotieſcunque libet, toties etiam licet, dummodo ſeſqui-hora non præterlabatur ad ſingulos cives, èademque die ſententia plane terminetur. Quare interdum uſu venit, ut partibus, orationem ſæpius iterantibus, totoque matutino tempore conſumpto, neceſſarium ſit terminandi judicii causâ, ut Quadraginta-viri conveniant rurſum poſt meridiem. Si litis æſtimatio quinquaginta quidem excedit, ſed non au-

reos

reos trecentos, admiſſa provocatio per Auditores pertinere intelligitur ad Collegium frugum ea de cauſa inſtitutum, ut ab aureis quinquaginta uſque ad trecentos omnes cauſas, tàm externas, quàm urbanas tandem definiat. Alternis porrò menſibus, eas viciſſim audit, & res aguntur eadem ratione atque ordine, quo apud Quadraginta-viros, nullo intercedente diſcrimine, niſi quod oritur à numero. Siquidem Collegium frugum conflatum eſt ex judicibus viginti-duobus, cum bis viginti contineat Quadraginta-viratus. Quod ſi is fuerit infra quinquaginta aureos, neque ad Collegium frugum, neque ad Quadraginta-viros defertur, ſed Auditores ipſi pro ſua poteſtate minimis hiſce cauſis finem tunc imponunt, quandocunque tres ſimul, hoc eſt omnes conveniunt; aliôquin aliud judicium convocari ſolet, ſi altera pars petat ex tribus Magiſtratibus coagmentatum, nimirum ex Auditoribus cùm veteribus, tùm novis, & ex iis, quos vocamus Cataveres; omnes autem collecti ſunt novem judices, ex quibus minimè ſeptem adeſſe oportet, ſi ſententia eſt ferenda, aliâs non fertur. Eſt autem rata ea ſententia, quæ ſuperat dimidiam par-
 tem

tem ſuffragiorum. Verumtamen ſi tres Auditores ſimul, omnes nempe conſentiunt, opus eſt, ut æquo animo rem ferat is, qui causâ cecidit. Atqui ſcire id oportet, ſi fortaſſe contingat, ut ne unus quidem ex Auditoribus velit intercedere, duobus menſibus elapſis, qui petit id, huic licere ad Quadraginta-viros ita demum accedere, ſi deponat eam pecuniæ ſummam, quæ Auditori perſolvitur. Solet autem æſtimata lite pro centenis quibuſque aureis certum quid ei perſolvi, dum tamen intercedat. Eo non intercedente ubi provocatio datur, pertinet id pecuniæ genus ad ærarium publicũ. Nihil autem obtineri poteſt, niſi ea pecunia depoſita fuerit, ac duo menſes elapſi. Enimverò ſi controverſia fuerit inter cives, hoc eſt urbana, qui provocare intendit, Auditores veteres petit, à quibus quandocunq; provocatio admittitur, aut imponitur liti finis, ſi minoris ea ducitur aureis quinquaginta; aut alterutro debet introduci, à quinquaginta ad trecentos aureos, in collegium frugum ſupra trecentos ad Quinquaginta-viratum veterem civilem, non alia ratione, quàm fieri diximus ad novum. Verùm Capitalis de rebus omnibus cùm urbanis, tùm externis

ternis pariter cognoſcit, neque modò cauſas & crimina delata ex provocatione, ſed etiam ea, de quibus nullum præjudicium eſt factum. Nam quæſtiones univerſæ maleficiorum conſtitutæ ſunt de more in hoc ipſo concilio, præterquam furti ſimplicis, cædiſque non certo conſilio factæ, quæ pertinent ad Trium-viros nocturnos; vulnerum quoque in alia parte, quàm in facie: hæc enim à Quinque-viris paci permitti ſolent. Quicunque igitur provocare inſtituit ab aliquo Magiſtratu, vel urbano, vel provinciali, confugit ad Trium-viros Advocatores, qui diligenter animadverſa cauſa, & re probè inſpecta, an ſit intercedendum, maturè deliberant; ſi viſa fuerit interceſſio non impertienda, omneſque pariter conveniant in hac ſententia, remedium aliud nullum ſupereſt, quàm alios Advocatores præſtolari. Sin autem interceſſioni locus fuerit, qui ſatis eſt, ut ab uno eorum præbeatur, eodem ordine atque ratione omnes res procedunt, ſicut in cæteris cōciliis Quadraginta-viralibus, non alio diſcrimine, quàm quod in illis Auditores veteres ac novi, poſtquam interceſſerunt, nihil aliud curant, parteſque ipſæ accedunt ad Quadraginta-viros, adhibitis patronis ſive cauſidicis.

In hoc autem Trium-viri Advocatores non ſolum intercedendo provocationes admittunt, ſed etiam patroni munere funguntur ad XL-viros, cauſa per eos introducta. Qui verò provocavit, ſi reus erat, fit actor, tametſi non alio, quàm rei nomine vocetur. Patrocinantur autem ipſi, vel omnes Advocatores, aut certe ille unus, qui decrevit interceſſionem; ſed qui apud priorem judicem fuerat actor, hic mutatus in reum, quamvis actor maneat revera atque ita nominetur, aut ipſe ſuam cauſam agit, aut adhibet Advocatos, quod in binis aliis Quadraginta-virûm conciliis fieri ſolet, idem quoque hic peragitur, atque eodem modo, quoad ſententia feratur, aut ſecundum, aut adverſus reum: illud, ubi ea reſcinditur, fieri ſolet; hoc, ubi comprobatur ſententia judicis prioris; adhunc tamen redire non amplius licet, quemadmodum in civilibus cauſis evenire ſolet, quandoquidem ſtatuunt ipſi Quadraginta-viri, an reus plectendus ſit, & qua ratione plectendus. Res autem hoc modo procedit. Advocatores, ubi fuerit antiquata ſententia, quam prior judex tulit, referunt ad concilium ea de re, utrùm reus aliqua pœna dignus videatur. Si per plures obtineat, ut impuni-

tus

tus diſcedat, eo ipſo cenſetur ſtatim abſolutus. Verumtamen ſi plurium ſuffragatione aſſecutus non fuerit impunitatem, Advocatores, Conſiliarii inferiores, & Præfecti concilii ſententiam rogant (præter hos autem nullus alius rogare poteſt) qua pœna videatur ille afficiendus. Poteſt quidem fieri, ut omnes in eadem ſententia conveniant; ſed quandoque habent varias diſcrepanteſque ſententias: nam ſingulis referre de pœna pro ſuo arbitrio datur. Pro ſingulis itaque ſententiis colliguntur ſuffragia, eaque ſancitur, in quam propenderint ſuffragia majoris partis, atque ita prout eadem jubet, reus pœnam ſubit. Nonnunquam contingit, ut aliquis injuſtè damnetur à Magiſtratu, quo poſt provocationem abſoluto, ejus injuſtitiæ pœnas nullus ſit, qui pendat; Hoc enim in Magiſtratu ipſo certum ponitur, erroris cauſam præbuiſſe non malitiam ullam, ſed vel opinionem, vel rei fortè culpam. Præterea verò integrum eſt ipſi Magiſtratui, qua ratione cæteri ſe defendunt, ſuum judicium tueri. Quod ſi contigerit hominem condemnatum fuiſſe propter falſum teſtimonium, quod aliquis dixerit, aut aliam accuſatoris fraudem, quæ Magiſtratum in-

 duxerit;

duxerit; puniri ſolent illi teſtes, atque accuſatores ea ratione, qua dictum eſt, dummodò ſiſtentur; aliôqui publica voce præconis evocati citantur, quod à nobis ſtridare vulgo dici ſolet, hoc eſt certũ tẽpus definire, quo ſe ſiſtere debeant. Intra hoc niſi ſe ſiſtant, legitimè damnari ſolent, hoc eſt bona publicantur, ipſi verò mulctantur exilio, tandemque afficiuntur iis pœnis, quas ipſę leges ſtatuerint in reos contumaces; hoc autem modo cum omnibus agitur, qui ſe non ſiſtunt citati. Sed multa pertinent ad hæc judicia ſingulari ratione, quæ in præſentia mihi ſatis minimè ſuccurrunt. Ne graveris quæſo tu interrogare, ſi quid habes minus perſpectum. IOAN. Niſi tibi grave accidat reſpondere, mihi quidem gratiſſimum fuerit percunctari. Cedo igitur, ſi quis provocat à provincialibus Magiſtratibus, qui adeſſe nequeunt, ut ſuam ſententiam tueantur, quonam modo res transigitur? TRYPHO. Hac ratione. Aut ipſa controverſia eſt inter actorem, & reum; ut ſi quis de illata vi poſtulatus condemnaretur; aut inter Magiſtratum, & eundem reum, quemadmodum ſæpenumero fieri ſolet, ut dentur occulta judicia, quibus à judice maleficii reus peragatur. In priori non eſt

eſt, quod Magiſtratus ipſe laboret de ſententia tuenda, cum ad illum ſpectet, ſecundùm quem lata fuit. In altera controverſia, ſi reus provocat, Magiſtratus verò ipſe conſtituit adeſſe, expectandum erit, donec juriſdictionem conficiat, ut tunc demum adſit. Quòd ſi adeſſe negligat, permittere poteſt, ut Quadraginta-viri videant, ſtatuantque quid juris, atque ita cauſa tranſigi poteſt atque terminari. Hoc autem quod dixi, commune eſt omnibus cauſis, in quibus agitur res capitis, aut etiam civilis. IOAN. Cedo adhuc; quando Magiſtratus illi, qui ſunt in provincia, ſententiam tulerint contra aliquem egeſtate afflictum; nam controverſiæ non minus inter pauperes, quàm inter locupletes oriuntur, facinora quoque cùm ab his, tùm ab illis æquè perpetrantur; ſed tamen pauperibus, quia ſumptus ſuſtinere non poſſunt, non ſuppetit ea facultas, ut Venetias petant, ſive cauſæ civiles fuerint, ſive capitales, quia ſermo eſt pariter de omnibus; habetiſne igitur aliquid hac de re conſtitutum, quo liceat illis obtinere jus ſuum, quibus inopia moram infert atque impedimentum? TRYPHO. Maximè verò; Neque eſt, quòd ipſe putes, majores noſtros huic rei minimè

ſuc-

ſuccurriſſe, cui ſuccurrendum maximè fuerat, ſi cuivis alii. Nam multis partibus ſunt plures egeni, quàm divites, id quod omnes norunt; ſicut autem majorem numerũ conflant, ita minus ambitionis morbo laborant. Quamobrem ſi datur ipſis tranquillè vivere à nemine oppreſſis, in eo plane acquieſcunt, neque turbas excitant; quo fit, ut ii, qui ſtudent novis rebus, ambitione adducti quieſcere cogantur, dum cernunt illos quieſcentes. Quod ſi contra fiat, atque inopes malè accipiantur, oritur inde ſeges magna ſeditionum, plurimùmq; tumultus conſequuntur, ubi anſa præbetur, niſi eorum, qui præſunt, vigilantia citò hæc mala ſedentur. Argumento id eſt, quod civitates invadere ſtatuentes, ſummi belli Duces potiſſimùm in eam ſpem ſunt erecti, ex eo quod viderent, populos malè acceptos non probè in ſuum Principem animatos eſſe. Prudenter itaque majores noſtri operam dederunt, ut non minus pauperibus, quàm divitibus per leges ipſas liceret ſuum jus obtinere. Sanxerunt enim, ut Trium-viri Auditores novi ditionē Venetam univerſam in continente biennio quoque luſtrantes peragrarent, & commorarentur ubique locorum aliquantiſper,

ut

ut ſi quis eſſet, qui ad eos provocandi gratiâ conferre ſe non potuiſſet Venetias uſque, is ejuſmodi facultate minimè careat. Dant igitur operam Auditores omnibus iis cauſis,quę ad ipſos delatæ fuerint, tàm capitalibus, quàm civilibus audiendis,ex quibus omnibus eæ literis conſignantur, quæ ſaltem uni, ſi non pluribus viſæ fuerint cum æquitate,& juſtitia conjunctæ. Venetias reverſi referunt ad Quadraginta-viros ea ratione, quâ eſt dictum, ad capitales, quæcunque capitis cenſentur; res autem alterius generis ad civiles novos. Quo fit, ut non ſolùm Trium-viri Advocatores, ſed etiam Auditores novi in capitali Quadraginta-viratu cauſas perſequantur, ſed non alias præter has, quas modò recenſui. Et quia nimis longum atque etiam operoſum eſſet, Auditores obire provincias maritimas, quadriennio quoque mos eſt creare Duum-viros, qui Syndici maritimi à nobis appellari ſolent, ut oppida & urbes, cunctaque adeo loca perluſtrent, quæ in Dalmatia, in Illyrico,atque in Græcia obtinet reſpublica,præſtaturi eadem, quæ Auditores in continenti, relaturi quoque poſt reditum adQuadraginta-viros vel capitales, vel civiles novos, prout

cauſæ

cauſæ exegerint, quos quidem agunt non ſecus, quàm Advocatores. Itaque Syndici cauſam pro reo dicunt; contraria pars adhibet Advocatos, ut dixi, aut ipſa pro ſe verba facit. Eas verò cauſas, quæ intercedunt reo cum Magiſtratu, antequam juriſdictio conficiatur, agere non licet, niſi Magiſtratus ipſe aſſentiatur, quod ſuperiùs monui. IOAN. Hæ controverſiæ, quæ oriuntur ex provocationibus, poſſuntne ab aliis cognoſci, quàm à Quadragintaviris? TRYPHO. Poſſunt, ſed non omnes. Nam de civilibus Senatus cognoſcere poteſt, non item de aliis. Quęnam verò ſit ratio cognoſcendi, jam intelliges. IOAN. Ad Quadragintaviralia concilia ſpectantne aliæ cauſæ, præter eas, quæ deferuntur ex provocationibus? TRYPHO. Vtique ſpectant, ſed non ad alia, niſi ad capitale, quod etiam cognoſcit, atque ſtatuit de re adhuc integra, quemadmodum ſolet prior judex, ut ſuperius dixi: Exempli gratia; ſi quis vitæ, aut fortunarum, aut exiſtimationis diſcrimen, ſive detrimentum aliquod ſubierit, licet huic pergere ad ipſos Advocatores, & adverſarium eorum criminũ poſtulare. Cauſa verò ſuſcepta per eos agitur, ut expoſui ſuperius. Multa præterea in hoc

hoc Quadraginta-virali concilio pertractari ſolent, quæ ſuſcipiuntur ab Advocatoribus collegio jubente: ratio verò eſt hujuſmodi. Fieri poſſet, ut aliquis ex iis, qui maritimis rebus pręfecti ſunt, aut legatus in caſtris, aut orator apud Principes, aut quilibet alius Magiſtratus non obiret publicum munus ex præſcripto, atque ex formula. Hæc ubi comperta fuerint ex literis, aliiſq; nunciis, quos de more venire omnes in collegium paulò ante admonui, licet unicuique eorum, qui interſunt, adverſus ipſum ſententiam dicere, necnon referre ad collegas alios de eadem. Si quis autem ita ferat, velintne Magiſtratum non ſolum abrogari, verùm etiam illi mandari, ut ſe Advocatoribus tradat, & permittat; idq; ſancitum fuerit in Rogatorum concilio, prout explicavi, aut etiam in concilio Decem-virûm (ſiquidem rata ſunt ab alterutro comprobata, & juſſa) reo tunc imponitur ea neceſſitas, ut ſe Advocatoribus ſiſtat, à quibus oppugnari debet non ſecus ac nocens; cauſa verò agitur ea planè ratione, atque ordine, quo ſupra memoravi, aut in cõcilio Quadraginta-virûm, aut in Senatu, aut etiam in majoribus Comitiis, pro Advocatorum arbitrio, à quibus juſſu collegii ſuſcepta res

res fuerit. Ejuſmodi ſanè cauſa erat Angeli Triviſani, qui poſt acceptam cladem in Pado à Ferrariæ Duce negligentiæ reus factus eſt, accuſatuſque ab Advocatoribus ex autoritate collegii, imò verò eorum, qui reipubl. præſident (hoc enim rectè dici poteſt) pœnas quoque dedit. Non diſſimilis fuit cauſa Ducis Lauredani, de qua ſupra memini; neque verò illa Ducis Antonii Grimani, ſed non paucis antè annis, quàm perveniret ad eam ſummam dignitatem. Hic imperator ornatiſſimæ claſſis adverſus Turcas in crimen vocatus eſt, quod cum hoſte manum cõſerere noluiſſet,eoq; inſpectante amiſſa Naupactus eſſet. Vtraq;verò cauſa cùm propter objecta crimina, quæ levia nõ erant, tùm propter eorum, quorum nomina delata fuerant, ſummam dignitatem, rejecta fuit ab ipſis Advocatoribus ad majora Comitia. IOAN. Nondum certè dixiſti, quiſnam ferre valeat ad majora Comitia, aut ad Rogatorum concilium, quandocunque ejus generis cauſæ inibi tractantur.

TRYPHO. Ita eſt, ſed nihil tibi omninò deperiit: nunc enim ad hæc omnia explicanda ingredior. Ad ea concilia, quæ commemorantur abs te, Advocatores, aut eorum loco Auditores novi,

Syn-

Syndicique maritimi, quorum autoritas eſt in cauſis provincialibus, Dux etiam, & Conſiliarii, & Præfecti Quadraginta-virûm, de pœna, quæ ſumi debet, jus habent ferendi. Cæteris omnibus, quocunque in Concilio res agatur, in aliquam ſententiam ex his diſcedendum fuerit. IOAN. Quando contigerit aliquem comprehendi, atq; in manu eſſe, ut quęſtiones de ipſo ſint habendæ, vel tormentis, vel alia ratione, quodnam genus inſtituti atq; juris apud vos eſt? TRYPHO. Præclarum ſanè, atque ejuſmodi, ut nihil eo melius, opinor, queat excogitari. Vbi res & cauſa delata fuerit ad Trium-viros Advocatores, ſive integra, quemadmodũ fieri ſolet in priori judicio, ſive ex provocatione, ſive ex autoritate collegii, accuratè res ab iiſdẽ expendi ſolet, ſuisque ponderibus atq; momentis examinari. Si fuerit gravis atque ejuſmodi, ut exiſtimandum ſit, aliquod periculum imminere, niſi celeriter & quam occultè res ea peragatur, jus eſt ipſis per ſe jubendi, ut comprehendatur reus, ſed non jus, eum in cuſtodia retinendi ampliùs quàm triduum. Cum autem quæſtionem de homine oporteat habere, petendi ſunt Quadraginta-viri expoſita cauſa, ut quoad ipſa probè

cognita fuerit, ac dijudicata, per eos poteſtas fiat hominis retinendi, necnon in ipſa quæſtione tormenta admovendi. Quæ ſanè poteſtas fieri ſolet, modò aſſentiatur major pars Quadraginta-virûm. Veruntamen ſi cauſa tanti momenti non fuerit, ut opus eſſe videatur tam magna celeritate, ac ſilentio, ſolent Advocatores petere à Quadraginta-viris, ut liceat ſibi reum comprehendere; qua facultate impetrata non requiritur ampliùs alia, ut quem comprehenderint, retinere poſſint: ſufficit enim jus prehenſionis datum, aſſentientibus Quadraginta-viris ex majori parte. Fit exinde poteſtas quæſtionis habendæ, quæ facta poteſtate comprehendendi ſive retinendi, negari non ſolet. Quæſtionibus præeſt Collegium quoddam, quod conflatum eſt ex duobus Conſiliariis inferioribus, totidemque ex Iudicibus nocturnis, atque ex uno Præfecto Quadraginta-virûm, & ex uno Advocatore, qui coram omnibus à reo quærit. Is autem ſi cauſam ſuam tueri conatur, rationes & argumenta undique conquirit, teſtes quoque cæteraque omnia, quibus innocentiam ſuam comprobare poſſit. Tunc autem, ſi quatuor è Collegio ſaltem id cenſeant,

admo-

admoventur tormenta, ut ſenſus doloris atque cruciatus ab eodem exprimat, quod propoſito ſolum metu tacere conſtituit. Habita verò quæſtio per unum à ſecretis refertur in codicem, & promulgatur ex more; nimirum copia fit illius cùm patronis rei, tùm Advocatis etiam pro contraria parte, ſi qua modò eſt, tandemque omnibus, qui cupiant legere, aut videre. Poſtea reditur ad ipſos Quadraginta-viros, & eo, quo diximus ordine, cuncta peraguntur. Advocatores ipſi reum quàm acerrimè oppugnant, qui viciſſim adhibet Advocatos, ut ſuam cauſam orent, alteroque, vel ſummùm tertio judicio, ad extremum aut abſolvitur, aut condemnatur. Poſt damnationem verò pœna definitur, quam pendere debeat, ex Advocatorum ſententia, vel certè Conſiliariorum inferiorum, vel Præfectorum Quadraginta-virûm, qui cum illis conſident, ut neceſſariò ſit ea pœna ſubeunda reo, quam maxima ſuffragiorum pars conſtituerit. IOAN. Si contingat, à Quadraginta-viris minimè dari jus comprehendendi, aut etiam retinendi, quando jubentibus Advocatoribus reus datus in cuſtodiam fuerit, quid tunc agi ſolet? TRYPHO. Si

Quadraginta-viri non tribuant jus prehenſionis, gravius quicquam de reo conſuli non poteſt: alterutrum enim poni neceſſariò debet, aut hominem in nulla re quicquam nocuiſſe, aut non ejuſmodi, quæ digna ſint animadverſione tanti concilii, ſed ad Magiſtratus minores de jure ſpectent, nimirum vel ad Trium-viros nocturnos, vel ad Quinque-viros pacis. Eadem ratione, ſi quiſpiam in cuſtodiam tradatur, quem retinere per Quadraginta-viros non liceat, reſtitutus in integrum, atque liber abit, inhibito Advocatore, nequid ultrà pergat.

IOAN. Prout ſingula mihi occurrunt, dubitationemque identidem afferunt, ſic in iis percunctationes varias interpono, ut mirum non ſit, ſi nonnunquam complector ea, quæ non ſatis inter ſe cohærent. Cum igitur fines imperii, ditioniſque veſtræ ſatis latè patere ſciam cùm terra, tùm mari, nec non ſatis amplam, & frequentem eſſe urbem, tanti imperii ſedem, exiſtimo neceſſariò fieri, ut magni concurſus fiant ad Iudicum tribunalia. Quapropter explicari mihi, atque ediſſeri cupio, quiſnam ordo, & quænam ratio ſoleat adhiberi, ut citra perturbationē res expediantur. TRYPHO. Ratio, & ordo

& ordo ejuſmodi eſt. Cauſæ omnes, verbi gratiâ, delatæ ad Advocatores, per unum à Secretis excipiuntur, literiſque mandantur, primo, ſecundo, tertio loco, ac deinceps, prout ſingulæ deferuntur. Quo verò ordine ſunt exceptæ literiſq; mandatæ, eodem planè inducuntur in Quadraginta-virale concilium; nec alius ordo in ſecundo, ac tertio judicio, quàm in primo ſtatuitur. Prærogativæ tamen privilegium eſt certis cauſis, quæ licet poſtremæ fuerint, cunctis anteferuntur. Huiuſmodi ſunt in carcerem conjectorum, ſepulturæ, medicinæ, farinæ ex farinaria taberna, mercedis pupillorum, conjunctorumque cauſæ, utpote ſi pater in judicio diſceptaret cum filio, aut frater cum fratre; Procuratoriæ tandem, hoc eſt quæ ad Procuratorum pertinent adminiſtrationem. Hæ ſunt cauſæ, quæ cæteras omnes debent antecedere: quæ donatæ fuerint hoc privilegio præter eas, non memini. IOAN. In quolibet concilio Quadraginta-virali evenire poſſe arbitror, ut extremo judicio utraque adæquet urna, tàm quæ reſcindit, quàm quæ ſtabilit aliquam ſententiam, ita ut nihil omninò conſtituatur. Cedo ergò, ſi quod remedium comparatum habetis,

betis, ne ſententia, cùm id evenerit, relinquatur anceps atque incerta.

TRYPHO. Si fortè, quemadmodum ais, neq; reſcindatur ſententia, neque comprobetur, & res civilis agatur, permutantur judicia, ſucceduntque concilia Quadraginta-virûm civilia, alterum in alterius locum. Quod ſi contigerit aliquid ejuſmodi in Collegio frugum, cauſæ provinciales atque externæ ad Quadraginta-viros novos; urbanæ verò ad veteres ſunt reiiciendæ, orandæque de integro, quemadmodum in Quadraginta-viralibus conciliis fieri diximus. Enimverò ſi paria numero fuerint etiam tunc ſuffragia, in majoribus Comitiis lex ea ferri debet, ut Rogatorum concilium de ipſa re cognoſcat. Lege ſancitâ cauſa agitur in Senatu, atque in eo demum terminatur. Atque ita controverſiæ ex provocatione delatæ ad Quadraginta-viros, perveniunt etiam ad Senatum, quam rem antea declarare tibi pollicitus fueram. Sed tamen ubicunque capitis res agitur, à Quadraginta-viris toties iterantur ſuffragia, quoad in alterutram partem denique propendeant. Igitur quæ ad Quadraginta-viros capitales cauſæ deferuntur, has oportet ab iiſdem expediri omnino.

Verum-

Veruntamen te latere non debet, fieri quoque poſſe, ut alterutra urna, quæ damnat, & abſolvit, plus uno tantùm ſuffragio nihil habeat; quod ſi accidat, neque reſciſſa, neque comprobata habetur ſententia; ideoque rejicitur ad alios Quadraginta-viros eâdem ratione definienda, quæ fuit jam expoſita. Id autem inſtitutum eſt ob eam rem à majoribus noſtris, ne quis ab uno tantum judicaretur: hoc enim exiſtimabant nullo modo conſentaneum eſſe. IOAN. Eſt ne tibi aliquid compertum de primordiis horum conciliorum Quadraginta-viralium, & Advocatorum, & Auditorum veterum, atque adeò novorum. Adhæc, quidnam majoribus veſtris cauſæ fuerit, ut hos Magiſtratus inſtituendos putaverint, atque illa concilia. TRYPHO. Dicam tibi, quodcunq; mihi eſt in comperto. Trium-viros Advocatores quidam ferunt inſtitutos eſſe, cum Dux eſſet in republica Aurius Maſtropetrus, qui creatus eſt anno MCLXXVIII. Quadraginta-viratus Capitalis, quo tempore fuerit inſtitutus, nunquam intellexi. Videtur hoc veriſimile, non aliam fuiſſe illi originem, quàm Advocatoribus, à quibus cauſæ deferuntur ad Quadraginta-viros. Sed neque à veri-

tate fuerit alienum, Advocatores aliquanto prius extitiſſe, & ad majora Comitia ferre conſueviſſe, quæ paulò antè, ut diſſeruimus, inſtituta fuerant. Poſtea verò confluentibus cauſis & multiplicatis, nimis grave ac moleſtum viſum eſſe, tàm frequenter & crebrò convocandis Comitiis, à privatis negociis homines diſtrahere. Hac de cauſa eam cogitationem ſuſceptam, tanquam omnium optimam, ut alterum quoddam concilium inſtitueretur, præficereturque huic potiſſimùm curæ audiendi provocationes. Quanquam multi adhuc Quadraginta-viralis hujus concilii originem ad ſuperiora tempora, multoque antiquiora ſolent referre. Sed alii viderint, quænam ſententia propiùs ad veritatem accedat. Antiquitus vacare ſolebat hoc concilium tàm civilibus, quàm capitalibus rebus audiendis, de quibus omnibus Advocatores ad ipſum ferebant. Hi verò cùm tantum oneris ſuſtinere non poſſent, multiplicata civitate, necnon aucto imperio, cùm etiam cauſæ in dies magis abundarent, propterea veteres Auditores inſtituti ſunt Andræa Dandulo Duce, qui creatus eſt anno MCCCXLII. ut omnes cauſæ civiles, & urbanæ, & pro-

provinciales in Quadraginta-virale collegium ab ipſis introducerentur. Propagatis autem imperii finibus in continente, quo tempore Dux erat Michaël Stenus, qui creatus eſt anno MCCCC, adeoque ſtrenuè ac feliciter rempublicam geſſit, ut in ejus ditionem atque poteſtatem magna ex parte redegerit, quæcunque in Gallia Ciſalpina modò tenet oppida: cùm itaque permultum cauſæ creviſſent, ex hac propagatione neceſſarium fuit alios Auditores creare, qui novi, hoc eſt recentiores nominati ſunt, ut introducerent cauſas civiles provinciales. Et quia tot, tantiſq; negociis expediendis ſatis non erat unus Quadraginta-viratus, inſtitutus fuit is, qui dicitur vetus, ad cognoſcendum pariter de cauſis externis, atque urbanis omnibus, per Auditores veteres atque novos introducendis. Contigit hæc inſtitutio temporibus Franciſci Foſcari, qui creatus eſt Dux anno MCDXXIII. Temporibus verò tandē noſtris Quadraginta-viratus civilis novus inſuper acceſſit, cui permiſſæ fuerunt provinciales, urbanæ verò cauſæ veteri duntaxat relictæ. Antequam novus Quadraginta-viratus adhiberetur, ita res ſe habuerat. Auditores cùm veteres, tùm novi,

ſi quæ lites æſtimabātur minoris quàm aureis triginta, has omnes tranſigere ſolebant, ſed quique ſuas. A triginta uſq; ad aureos trecentos cauſæ omnes pertinebant ad Collegium frugum; ſupra hunc numerum ſtatuebant veteres Quadraginta-viri, quos adire oportebat: Auditores autem veteres urbanas, & provinciales cauſas novi introducebant. Hi quoque pariter atque illi, quod notare debes, non ſolum provocationes admittebant intercedendo; verùm etiam ſe interponebant, atque orabant ad civiles Quadraginta-viros, quemadmodum ad capitales modò ſolent Advocatores, cauſas eorum omnium, pro quibus interceſſiſſent. Sed his temporibus nihil aliud præſtant Auditores, quàm interceſſionem; cætera permittunt, ac relinquunt eorum induſtriæ, quorum præcipua res atq; utilitas agitur. Id, quandoquidem primùm mihi nunc occurrit, te celare nolui. Advocatoribus autem res capitales, ſicut in præſentia ſunt, ita etiam curæ tunc erant, eaſdemque in concilium Quadraginta-virûm Capitalium introducebant eadem planè ratione, qua modò ſolent. Ex his ergò intelligere potes, ex quo noviſſimus Quadraginta-viratus inſti-

tutus eſt, haud ita multa immutari contigiſſe de inſtituta ratione judiciorum. Cæterum de Collegio frugum nihil habeo dicere, quod quidem ſpectet ad initium, atque ejus originem: nunquam enim legiſſe me recolo, aut ab alio accepiſſe, quibus temporibus inſtitutum fuerit; non dico de iis Magiſtratibus, ex quibus conſtat, verùm de re conflata, coagmentataq; ex ipſis, cui nomen eſt hoc tempore Collegium frugum. Conjecturæ tamen cuidam locus eſt, aut non multò ante, aut certè paulò pòſt exordium illud habuiſſe, quàm vetus Quadraginta-viratus inſtitutus eſſet. Verumtamen hac in re diutius non eſt inſiſtendum, quæ ignorata nihil omninò detrimenti, comperta nihil utilitatis poterit afferre. Hoc unum prætereundum minimè duxi, cum magna ſit occupatio in propriis rebus eorum Magiſtratuum, ex quibus Collegium conflatur, proptereaque difficile admodum convenire poſſint noſtrates homines; hac re animadverſa, ut judicia ſint magis expedita, minuſque incommodi percipiant ii, qui controverſantur, in ea cogitatione diu multumque verſari, ut per majora Comitia Triginta-viris electis, quemadmodum in omnibus

Magi-

Magiſtratibus fieri conſuevit, ad obeundum hoc ipſum munus Collegii frugum, præcipuum quoddam Concilium inſtituatur, quod in nulla alia cura ſit occupatum, voceturque concilium Triginta-virûm. Perſequentes autem opere id, quod animo cogitant, brevi quoque perfecturos perſuaſiſſimum habeo. Hac de re certè monitum propterea te volui, ut nulla caperet admiratio, ſi quando audires, Collegium frugum tandem obſoleviſſe. Expone, ſi quid habes præterea, quod quærendum putes. IOAN. Dixiſti antea, certum quemdam numerum pecuniæ Auditores ab iis, qui controverſias haberent, accipere ſolitos. Recenſito mihi nunc accurate ac diſertè, quodnam laboris atque induſtriæ præmium percipere debeant non ſolum Auditores ipſi veteres ac novi, ſed etiam Advocatores & præterea judices, quos equidem arbitror multum laborare in obeundo, ac præſtando munere, prout decet. TRYPHO. Vt de Auditoribus cũ veteribus, tùm novis primo loco dicam, qui judicio repetunt aliquid, hoc eſt Actores, & urbanos Magiſtratus cùm primùm adeunt, quanti res controverſa æſtimata fuerit, tantùm perſolvere debent iiſdem certo quodam nume-

numero pro centenis quibuſque aureis definito, ac tributo; nos appellamus Carattos id pecuniȩ genus,quod etiam ab iis, qui provocant, Auditoribus, dummodo provocationes admittant, præberi ſolet,ubi tamen Quadraginta-viri ſententiam reſcindunt. Quandocunque id contingit, judices priores, quicquid acceperant pecuniæ ab iis, qui contendebant, reſtituere coguntur ipſis Auditoribus, qui certè non ſunt participes tunc illius lucri,cum ſententia fertur à Quadraginta viris contra provocantes. Magiſtratibus autem, qui ſunt in provinciis, à contendentibus in judicio quicquam non perſolvitur, ſed à provocantibus tantum Auditoribus novis, impetrata nimirum interceſſione, reſciſſaque ſententia. Trium-viris Aduocatoribus, præter id ſtipendium, quod ex ærario publico, ſed exiguum ferunt, nonnihil cedit in lucrum ex impoſitis mulctis, nec non ex iis rebus, quæ fraudatis portoriis, ſive importando,ſive exportando fuerint interceptæ; ut, præterquam quòd honeſtiſſimus eſt hic Magiſtratus, non parum fructus quoque afferat & emolumenti. Quadraginta-viri ex quolibet Quadraginta-viratu, quotiescunque conventus eorum celebratur, tertiam

tiam partem aurei nummi ſinguli lucrantur. Omnes quidem mane de more convenire ſolent; ſed ubi conveniunt à prandio, ex eo quod res ita ferát, XL-viri civiles nihil ampliùs habent;capitalibus tantum ſtipendium duplex obtingit. Ad hunc verò quaſi calcem ſpatio decurſo (nunc enim in hujus rei memoriam incurro) obitoque triplici Quadraginta-viratu, & transactis partibus, nemini licet in numero eodem reponi, præterquam octo menſium intervallo; tamdiu reditus intercluditur ad eam petitionem. Cedo modò ſi quid aliud occurrit. IOAN. Cujuſdam Magiſtratus nocturni meminiſti, ex quo duo cum collegis cæteris præeſſent capitalibus quæſtionibus, cùm de reis haberentur; ſed quis foret hic Magiſtratus, non expoſuiſti. TRYPHO. Non inficior equidem; nam id prætermiſi, ut non interrumperetur narratio, quæ inſtituta eſſet. Sex viri Patricii in cuſtodia urbis collocãdi, ex ſingulis tribubus eligi ſinguli conſueverunt, qui omnes communi nomine vocantur judices nocturni, propterea quod nocturna maleficia puniebant olim; ſed hac tempeſtate nonnulla certè, quæ nocte; non pauca tamen, quæ luce palàm committuntur, jure ſuo

ſuo vindicant ; cujuſmodi ſunt illæ fraudes atque fallaciæ, in quas impellit aut pecuniarum aviditas, aut alii pravi cæcique animorum motus. Cœpit hic Magiſtratus creari, quo tempore Dux erat in republica Marinus Maurocænus; atque initio duos habuit, quorum alter citra canalem, ut dicimus, hoc eſt maximum Euripum; alter verò ultra nocturnas vigilias agebat: his porrò quatuor adjecti ſunt, Duce Raynerio Zeno. Sex tanquam primarii Duces ſunt ipſis tributi, qui tot miniſtros atque ſatellites ſub manu habent, quot neceſſàrii putantur ad præſtandam operam. Tres ex his Ducibus unà cum ſuis cohortibus pernoctant ad Ducarium, & ad D. Marci vicinitates & confinia quoque obire ſoliti. Totidem alii verſantur in Rivo alto, finitimaque loca itidem perluſtrant. Curare debent, nequid mali accidat in urbe, ne quis offenſionem alicunde accipiat; armatis, quibus intervenerint, arma detrahunt, & quoſcunque deprehenderint in facinore, è veſtigio comprehendunt, traduntque in cuſtodiam ; ſontes autem ab ipſis judicibus nocturnis judicati plectuntur, ubi delicta pertineant ad eum Magiſtratum; alióquin eorum arbitrio permitti debent, qui legi-

legitimi ſunt judices ad ea conſtituti. Sed mei conſilii non eſt, hujus Magiſtratus, neque alterius cujuſque ſingula perſequi. Hanc enim diſputationem aggredi nolui, quia longior eſt, neque id modò, ſed etiam quia, cùm ab urbe diu multumque abſim, ex uſu atque fori conſuetudine eam notitiam non habeo, quæ neceſſaria eſt ei, qui alterum condocefacit. Futurum eſt aliquando, ut Venetias adeas; ibi reperire non paucos, & facilè poteris, qui tibi planè rationem Magiſtratuum explicent; & ſi omnes alii defuerint, certè noſter Hieronymus Quirinus nunquã tibi deerit, vir non minus humanitate atque comitate, quàm inſigni doctrina & facundia ornatus. Veruntamen ſi quid habes adhuc ambiguum de judiciis, explica: nam ſi præterea nihil ambigis, aliqua de Cenſoribus dicam, quos in extremam narrationem ea de cauſa rejeci, quòd minus pertinere videbantur ad ea, quæ ſunt dicta. De his igitur agendum fuerit, modò tu ita cenſeas. IOAN. Ego verò cenſeo, nam rationem judiciorum, quam probè explicaſti, ita cognitam perſpectamque habere me puto, ut nihil ſit relictum, de quo amplius addubitem. TRYPHO. Bini ſunt Cenſores, qui Magiſtratus non ita pridem

dem inſtitutus eſt ad coërcendam ambitioné Patriciorum. Antequam verò hi Cenſores crearentur, Trium-viris Advocatoribus, & Præfectis Decemvirûm iis, qui ſedent in eminentiſſimo loco Comitiorum, dum Magiſtratus eligebantur, id erat curæ, ne quis ambitione ſua corrumperet jura, eamque reipublicæ operam ſedulò navabant, ut opes, aliaque adjumenta corruptelæ id genus nemini viam ſtruerent ad eos Magiſtratus, quos aliôquin obtinere, & aſſequi nunquam potuiſſent. Itaque poſteaquam electi erant Magiſtratus, nondum Comitiis dimiſſis inveſtigabant, an aliquid animadverſione atque pœna dignum commiſiſſent ii, qui honores fuerant conſecuti. Deprehenſos autem in crimine reos peragebant, quemadmodum in judiciis fieri ſupra dixi, tanquam legum, & reipublicæ ſtatus everſores. Sed cum in dies augeri ambitio planè videretur, tandemque allatura perniciem cómunibus rebus, niſi remedium opportunum adhiberetur, recens hic Magiſtratus inſtitutus eſt, cujus eſt ea cura præcipua, ut inter viros Patricios ambitum coërceat. Sed ut in eo, quod tibi tum pollicitus, fidem meam liberem, clandeſtinę certorum hominum conſpiratio-

R nes,

nes, qui venalia cum haberent ſuffragia, quæſtum faciebant, hujus Magiſtratus creandi cauſam attulerunt. Hi cum ambitioſiſſimis quibuſq; coitione facta, qua die Magiſtratus erant tribuendi, conſtitutam inter ſe rem jampridem habebant, in quem omnium ſuffragia convertenda eſſent: poterant autem licitantibus duplex obſequium præſtare. Nam ſiquis beneficio ſortis conſecutus fuerat arbitrium, poteſtatemque nominationis (qua ratione, dixi) is autem aliquem ex iis nominabat, in quem conſtituiſſent ea die ſuffragia conferre. Omnes alii deinde ſuffragabantur, ut electio in Comitiis comprobaretur. Sunt, qui hac re facta perperam animadverſa, cum etiam intelligant, apud nos moris eſſe, ut Magiſtratus aliquando venales proponantur, in eam ſententiam ſunt adducti, ut cenſeant labefactatum iri ſtatum reipublicæ, & in tyrannidem aliquam degeneraturum, ſin minus hac ipſa, filiorum ſaltem ætate. Veruntamen quando Cenſores inſtituti ſunt, nihil ejuſmodi vereor, animi ſecurus; nequa pernicies ingrueret inde, formidarem, ſi hac tempeſtate Cenſores nulli eſſent. Quibus hoc mihi perſuadeam, intelliges aliâs, quandoquidem hæc conſiderare

rare non eſt hujus loci. Superſedere tamen nolo commemorationi explicationiq; ejus cùm rationis, tùm uſus, quo venales haberi ſolent noſtri Magiſtratus, ut ſi quatenus aliquid detrahit virtutibus, atque opibus adjicit, ex quo fieret, ut attentiores ad has homines evaderent, remiſſiores autem ad illarum ſtudia, non ſine maximo publici boni detrimento, propterea videatur hæc conſuetudo non ſatis probanda; intelligas tamen aliqua ratione defendi, tolerarique eam poſſe. Quando aliqua neceſſitate reſpublica urgetur, ii, quorum intereſt operam navare faciendæ pecuniæ, utpote collegium, quemadmodum explicavi, & etiam Concilium Decem-virûm, præter alia, de quibus cōſtituerint vel ad Senatum, vel ad Comitia referre, nonnunquam de his referunt, ut vel ii, qui futuri ſunt Senatores, data pecunia, vel quatuor Procuratores, aut ſex eligantur, aut alii denique Magiſtratus illis tribuantur, qui ſuis facultatibus opem reipublicæ tulerint. Leges autem ejuſmodi ferri poſſunt tàm ad majora Comitia, quàm ad Senatum. Sed quotiescunque Senatus-conſultus fuerit, conſuli debent præterea majora Comitia, quæ tamen poſſunt ejuſmodi ſancire inconſulto

ſulto Senatu. Quicquid igitur Comitia decreverint, exequendum erit; aliæ verò ineundæ rationes, ſi quicquam non ſciverint. IOAN. Antea dixiſti, quantum univerſa reſpublica, tantùndem poſſe quoque concilium Decemvirûm. Quidni ergò ferantur ejuſmodi leges ad Decem-viros, eorundemque autoritate jubeantur? TRYPHO. Ius omne Magiſtratuum creandorum eſt penes Comitia, cætera Decem-viri ſummam habent autoritatem. Quæ cauſa eſt, cum refertur ad Senatum de aliqua re ſimili, ut ſemper ea conditio ſit adjicienda, referendi poſtremò ad ipſa Comitia. Re comprobata planeque conſtituta, ubi viſum maturum fuerit eos Magiſtratus creare, qui committendi, concredendique ſunt civibus, ærarii publici inopiæ ſubvenientibus; principiò quaterni ordines Electorum fiunt, quemadmodum in creatione qualibet fieri ſolet; & quia contingit nonnunquam, quod ſuperius monui, ut non plures ordines, quàm bini competitores renuncient, hîc ad renunciationem quatuor adhibentur. His autem competitoribus alii adjiciuntur ea ratione, quam Scrutinium appellari dixi, per Rogatorum concilium renunciati. Nam dum ab Electoribus

ribus datur opera, ut eligantur ac nominentur candidati ſui, interea ſecedunt in conclave proximum, in quo concilium Rogatorum de more cogitur, omnes, qui jus ſuffragiorum habent in Senatu. Quicunque autem nominari cupit, ad fores accedit, & eum, qui eſt à ſecretis, ea de re monet. Nomina eorum in chirographa ſingula inſeruntur, & educuntur ex urna ſortis ipſius ordine ſubjicienda ſuffragiis ab egreſſu ſtatim. Candidatus porrò ſtatuitur ejus Magiſtratus, quiſquis ita ſuffragia propitia tulerit, ut ſuperet eorum dimidiam partem. Renunciantur hi poſtea in ipſis Comitiis; ſed antequam pro ullo contingat in ſuffragia ire, is liberaliter offert reipublicæ, quicquid eidem commodare ſtatuit, aut poteſt, ſupra id, quod fuerit præſcriptum atque conſtitutum. Atque ita demum ſuffragia conferuntur, addictura, adjudicaturaque illi Magiſtratum, in quem plura collocata fuerint, modò non infra dimidium. Eſt ubi minora pollicitus obtinet Magiſtratũ, ſiquid habet inſigne ad exiſtimationem, & decus. IOAN. Quænam pecuniæ ſumma præſtitui ſolet ejuſmodi Magiſtratuum creationi? TRYPHO. Maxima nunquam definitur, ſed mi-

nima tantum, eaque pro temporum conditione ita variatur, ut modò plùs, modò minùs mutuum detur. Hoc anno, cum pecuniis multis opus eſſet reipublicę ad ſuſtinendos bellicos ſumptus, quos ideò facit, ut legitimo Principi Mediolanum reſtituatur, lex in Comitiis lata fuit, ut certi quidam Magiſtratus illis mandarentur, qui commodarent ipſi reipublicæ de ducentis aureis: ſupra id licet unicuique polliceri, quantum libet. Cum primùm ejuſmodi mos obtinere cœpit, conſtituebatur id, quod prætereundum non eſt, ut Magiſtratus traderetur etiam nihil pollicenti, modò dejiceret alios, qui pollicerentur, ſupra dimidiam partem pluribus ſuffragiis; quod certè non ſemel quoque uſu veniebat. Sed competitor is erat ex eorum numero, qui renunciabantur per quatuor Electorũ ordines. Nam per Senatum nullus, niſi ea conditione, ut pollicendum quid eſſet, nominabatur. Et quia contingere poteſt, ut Senator evadat, ubi pecunia in Senatum patefacit aditum, is qui Senator aliòqui creatus non eſſet, præteritis aliquibus ex illis, qui futuri erant, ut in hunc numerum omnes referantur, qui communi opinione prudentes habentur (nam Senatorium munus

munus eſt ejus momenti, quod tibi compertum eſſe perſuaſum habeo) per majora Comitia hi quoq; aſciſcuntur, ubi creandi ſunt ii, qui vocantur Adjuncti, non quod ulla lex cogat, aut jubeat eos eligi, ſed quia in ejuſmodi re quilibet ita fieri oportere intelligit. Mos hic habendi venales Magiſtratus, ſed falsò ita dictus, anno M D IX, cœptus eſt haberi, quo tempore noſtris copiis fuſis fugatiſque in prælio cum Aloyſio XII, Regæ Galliæ geſto, coacta fuit reſpublica ſuſtinere ſe, quibuscunque rationibus fieri potuit. Veruntamen, quod animadvertere potes à te ipſo, non ſatis eſt ad aſſequendos Magiſtratus polliceri pecuniam, ſed oportet etiam competitores ſuperare ſuffragiis; nec unquam niſi difficillimis temporibus ea res uſurpatur; quo fit, ut corruptelæ genus minimè videam, quod à nonnullis prædicari, immò fingi ſolet, neque tamen id approbare velim ea de cauſa, quam dixi. Nihilominus aliquid concedendum videtur conditioni temporum. IOAN. Ne graveris, amabo, illud mihi exponere, cur in creandis Magiſtratibus pecuniæ cauſa præter eos competitores, qui legitimi ſunt, alii quoque per Senatum conſtituuntur; & cur ii Magi-

ſtratus, qui non plures exigunt quàm duos, quatuor ordinibus Electorum opus hoc tempore habeant. TRYPHO. Hæc propterea fiunt, quòd ad rempublicam deferuntur eò plura & majora, quò major & frequentior numerus eſt competitorum. Poſtremis autem Comitiis, id quoque ſcias velim, pronunciari palam eos Magiſtratus, qui creandi fuerint in ſequẽtibus pecuniæ causâ, quò ſuppetat unicuique tempus dandi operam, ut eam, quam expetit, ſibi dignitatem comparet, cùm procuranda impetrandaque à Senatu electione, tùm providè atque maturè iis expediendis, quæ ſibi adjumento futura ſunt ad id, quod intendit. Sed eò redeamus, unde ſumus digreſſi. Quod in conclavi deſcribendo ſupra monuimus, in quo Comitia majora celebrantur, ſedent Cenſores in loco eminentiori, atque his temporibus obeunt ſuſtinentque eas partes, quæ Advocatoribus, & Præfectis Decem-virûm commiſſæ antea fuerant. Sed emendandi atque corrigendi præterea jus habent, quicquid pravi uſus, & corruptelæ ambitionem inducit. Quapropter legem quandam tulerunt propè ante biennium, quacum iis, qui obtinerent Magiſtratus, conſuetudo congratulandi fuit

fuit omninò ſublata. IOAN. Tantone reipublicæ detrimento erat, ut eſſet ea conſuetudo latâ lege tollenda?

TRYPHO. Erat cuidam potius dedecori, quàm ulli detrimento. Creatis enim Magiſtratibus, qui voti compotes fuerant, illicò certum aliquem locum inſidebant, in quo Patricii vel omnes, vel maxima ex parte, dum egrederentur conclavi, in ipſos inciderent, & congratulationes vulgò concelebrabantur, cum quiſque videri vellet honoris autor, etiamſi cunctis opibus adverſatus eſſet. Quo in genere ſatis multa intercidebant vulgarium hominum magis imperitiæ, quàm gravitati patriciæ verba accommodata. Nunc igitur obſoleta ſunt hæc ſtudia, atque hic pravus uſus abolitus eſt opera Cenſorum, atque diligentia, qua certè futurum eſſe perſuaſum habeo, ſi modò is, qui rebus omnibus proſpicit, conſtitutum id habet, ut aliquot ſecula vigeat ea reſpublica, quæ ornata eſt optimis inſtitutis, & ſanctiſſimis legibus, ut ſi non aliud, ſaltem documenta præbeat, quemadmodum ſe gerant, atque regant civitates Italiæ, ne qua tyrannide opprimantur libertate amiſſa; futurum, inquam, exiſtimo Cenſorum induſtria, ut depellantur à republica

blica omnes illi morbi, quibus aliqua pars ejuſdem affictari poſſet. Hactenus ejus adminiſtrationis univerſa ratio, qua ſuſtinentur res omnes publicæ, fuit à nobis expoſita, & ſingula quæque tàm accuratè explicata, ut oppidò pauca, ni fallor, prætermiſſa fuerint. De ſingulis Magiſtratibus, ut prædixi, nihil quidem agam; alius erit de his omnibus diſſerendi locus, aut certè poteris ab iis quærere, & audire commodius, qui probè gnari ſunt harum rerum, Venetias profectus. Nunc eſſet habēdus ſermo de iis quinque rebus, quæ debent eſſe compertæ cuilibet homini, qui veniat in communionem ipſius civitatis; ſed nollem tibi moleſtus eſſe tam longa oratione. IOAN. Sermones tui mihi eſſe graves nullo modò poſſunt, quandoquidem aviditas audiendi plurimùm augetur eorum, quæ tu commemoras, grata quadam varietate. Argumenti præterea genus ipſum tàm grave, ut nullus ſit tàm degenere, abjectoque animo, quin ejus deſiderium atque ſtudium facilè commoveat, attentiorem me reddit, efficitque, ut moleſtia & ſatietas, ſi qua oriri poſſet, convertatur ad animi fructum atque voluptatem. Quamobrem niſi tu labore diſpu-

tationis

tationis hujus defeſſus es, per me licet expedias omnia, quæ dicenda ſunt. TRYPHO. Facilè patior omne id abſolvi, quod eſt inſtitutum, cum præſertim hac die ipſe mihi videar ad hanc diſputationem maximè paratus. Fieri poſſèt, ut non eſſem ita promptus aliâs. De iis igitur quinque rebus, quas commemoravi, quantum pertinet ad rem noſtram, dicam, neque ſingula perſequar. Vniverſum imperium noſtræ reipublicæ, quod neminem præterire perſuaſum habeo, duabus omninò partibus continetur, quarum altera ſpectat ad continentem, & ad mare altera. Vtrinque ſui fructus uberes ac multi; ſed uberrimi atque plurimi ſunt ex continente, præcipueque ex regione Longobardorum, in qua, præter alia non exigua, ſeptem nobiliſſimæ urbes ſunt in noſtra ditione, Tarviſum, Patavium, Vicentia, Verona, Brixia, Bergomum, & Crema. Mari quoque reſpublica noſtra dominatur in Cypro, in Creta, in Corcyra, præter alias Inſulas; oramque maritimam tenet Illyrici, Dalmatiæ, & Hiſtriæ ſatis longo tractu, in quo non paucæ ſunt urbes, & quàm plura opida, ex quibus emolumenta non modica noſtra civitas capit. Ejus autem

vectigalia ampliſſima ſunt atque multiplicia, utpote rebus omnibus, quæ vel importantur, vel exportantur, impoſita portoria, inter quæ centena millia florenorum affert, quod pro vino duntaxat ſolet exigi; adhæc ſcriptura maris, atque continentis, Decumæ, & Cenſus patriciorum, omniumque civium. Eſt hoc tributi genus illi perſimile, quod à vobis Arbitrium appellari audio. Sunt enim multi ex Patricio, atque ex civium ordine, qui licet fundos atq; agros minimè poſſideant, negociationis tamen causâ ſunt locupletiſſimi. His ergò pariter, atque illis hoc tributum imponitur, quod tantæ apud nos nomen habet, hoc eſt æſtimationis; quandoquidem ſingulorum opes atque facultates de more taxari debent, id eſt æſtimari, & quanti res uniuscujuſque fuerint æſtimatæ, pro eo conſtitui, quid illi dependendum ſit. Aſſeveranter à multis affirmatur, ex omnibus vectigalibus urbis, maris, atque continentis, in annos ſingulos ſupra ducenta millia decies aureorum colligi. Reditus noſtros annuos ſummatim deſcripſi: ſiquid magis enucleatum diſtinctumque cupis, tabulæ accepti conſulendæ ſunt, & rationes ipſę, quæ referuntur à vectigalium Præfectis,

fectis, inveſtigandæ. Sed quemadmodum res urbanæ pariter, atque externæ fructuoſiſſimæ ſunt, ita etiam non modici ſumptus, qui jugiter fiunt. Principio terreſtrium copiarum ducem continua ſtipendia merenté apud nos habemus, cui prœmia ſatis ampla conſtituta ſunt, & iis cohortibus militum, quas non paucas conducit. Hac dignitate fuit ornatus à nobis propè ante biennium Franciſcus Maria Roboreus Vrbini Dux, vir & rerum bellicarum ſcientia, & inſigni prudentia, præter alias innumeras animi virtutes, celeberrimus imperator hujus noſtræ ætatis, in cujus induſtria & fide ita conquieſcimus, ut quandiu copiis ille noſtris præeſt cum ſummo imperio, ſi qua vis inferatur alicunde, non reformidemus. Adhæc afficiuntur à nobis continuo ſtipendio mille gravis armaturæ milites, paulò plus, minusve, prætereaque is peditum numerus, qui par eſſe poſſit cuſtodiendis omnibus iis locis, quæ tenenda præſidiis noſtris firmandaque ducimus, non modò cum bellum aliquod ingruit atque viget, ſed etiam ubi conquievit planè, & res ſunt tranquillæ. Multis quoque ſtrenuis hominibus merces tribui ſolet, quorum opera atque ſtudio, cum res ita poſtu-

poſtulat, exercitus noſtri conſcribuntur atque comparantur. Omnes eæ copiæ, quæ ſunt paratæ & inſtructæ, in ea Lõgobardicæ regionis oppida tribui ſolent, quæ vel aſſidua cuſtodia & præſidio indigent, vel quæcunque pertinent ad victum, commode ſuppeditant; ubi gerendum bellum fuerit, illinc evocantur, & quo neceſſitas magis urget, eò proficiſcuntur. Ad tuendam inſuper ditionem maritimam ab injuriis omnibus, denæ, aut duodenæ triremes ſunt ſemper in promptu, quæ diſtributis invicem partibus maria percurrunt, & Cyprum, Cretam, & Corcyram, aliaſque Inſulas, & loca magis opportuna de more circumſident. Singulis autem triremibus ſunt quinquaginta ſedilia, in unoquoque tres remiges collocantur ita, ut omnes hi numero ſint centum, & quinquaginta; ſed accedunt illis homines bello apti non pauciores quàm octoginta, neque plures quàm centum. Precium remigibus non ita magnum tribui ſolet. Triremes enim certis in locis inſtruuntur, ut puta in maritimis oris Dalmatiæ, & Illyrici, quarum incolæ non modò re tenui, ſed omninò anguſta, conducti parva mercede ſe remigio addicunt. Bellatores autem triremibus impo-

imponendos opus eſt eodem ſtipendio donatos augere, quo cæteros operam navantes in militia terreſtri. Sumptibus igitur omnibus in unum collatis, qui ſolent in remiges, in milites, in commeatum, cæteroſque apparatus continenter inſumi, menſtrui cujuſque ſpacii habita ratione, prope ſeptingentis aureis conſtiterint ſingulæ triremes. Non exiguæ præterea ſunt impenſæ, quæ fiunt in tuenda belli navalis plurima inſtrumenta; res tibi, de navali cum audies, multò magis patebit. Cæterum quod vectigalia reipublicæ plurimùm exhaurit, montis, ut modò vocant, triplicis eſt ratio, nimirum veteris, novi, atque adeò noviſſimi. Vetus autem originem ſuam ducit à temporibus uſque Vitalis Michaëlii Ducis, qui montis hujus inſtituendi primus autor fuit, ut ſuſtineret ſumptus immenſos in eo bello factos, quod adverſus Emanuelem Imperatorem tunc gerebatur; vocatur hic alio nomine, Impreſtita, nempe Commodata. Alter bello Ferrarienſi mons habuit exordium, Ioanne Mocenico Duce, patrum noſtrorum ætate. Tertius demùm poſt annum MDIX. exercitibus noſtris profligatis ab Aloyſio XII. Galliæ Rege, ſinguli porrò montes nihil aliud ſunt,
quàm

quàm acervus & cumulus earum pecuniarum, de quibus maximis reipublicæ neceſſitatibus à Patriciis, & civibus noſtris commodatum fuit. Quæ neceſſitates, quia multæ frequenteſque fuerunt, idcirco montes hi cuncti, ſed præcipuè duo primi, evaſerunt quædam immanis & immenſa moles. Quapropter in uſuras, quæ ſolvuntur ſemiſſe & quadrante, maxima pars noſtrorum vectigalium abit; ex quo fit, ut coacervare pecuniam vix unquam poſſit, quamvis propter amplitudinem imperii ſit copioſa reſpublica. Veruntamen ut ſui fructus eſſent illi uſui, conſueverunt majores noſtri, ingruente bello, Montis veteris uſuras neutiquam pendere; confecto quoque ipſo bello non præſentis anni, ſed ejus, quo ſolutiones conquieverant, habere rationem, atque ita deinceps intermiſſas penſiones proſequi. Quare poſteriùs eſt hic mons annis quadraginta, & etiam aliquanto amplius hac tempeſtate. Novo quidem Patricii noſtri admodum prudenter biennio antè conſuluerunt, atque proſpexerunt. Vſuræ quoque Montis hujus multæ reſidebant, & quando ſuis creditoribus erant perſolvendæ, non præſentes, ſed exactæ numerabantur, qua ratione fieri

ſieri videmus nunc in Monte veteri. Vt ergò tantum æris alieni conflatum diſſolverent, ſuiſque vectigalibus permitterent rempublicam frui, importuniſſimo fœnore tandem liberatam, lege lata ſanxerunt, ut nihil penderetur in poſterum uſuræ amplius nomine; quæ verò deberentur antea, nondum perſolutæ redigerentur in unum, unà cum ſua ſorte. Quo fit, ut quiſquis habet pecunias creditas huic monti, eidem referantur accepta, unâ eâdemque ratione tàm caput ipſum, quàm fœnus ex ipſo profectum; id autem, quod ſingulis annis penſitari ſolet, à creditoribus ipſis numerandum ſit in aliqua parte pecuniæ, quæ debetur ſibi, non in alicujus penſionis atque fructus loco. Qua ratione reſpublica paulatim recreatur, onere gravi levata æris alieni, brevique univerſa nomina expedirentur, ſi continuarentur adhuc aliquot annis ſolutiones. Sed in qua viciſſitudine ſint omnia, tu vides, bellorumque continuatione quanti ſumptus faciendi, ut nec tibi, nec ulli mirum videri debeat, ſi non diſſolutum fuerit, quicquid ſupereſt æris alieni, non modo, ſed inſtituendi præterea nonnulli alii Montes: ex quibus unius rationem propè initam audio, qui nomine

mine ſubſidii appellandus ſit, ut ſubſidio ſit ad eos ſumptus ſuſtinendos, qui ſubeundi nobis neceſſariò ſunt. Sed ut regrediar eò, unde ſum digreſſus, penſiones à duobus hiſce Montibus ſolvendæ, quanam ratione convertantur in uſum reipublicæ ex iis, quæ dicta ſunt, conſtare tibi ſatis arbitror. IOAN. Ni fallor, eo tempore, quo gerendũ eſt bellum, nihil à monte vetere penditur cuiquam, ſed ita reſident uſuræ, quæ interea debentur, ut ſi eo anno, quo ſolutiones intermiſſæ fuerint, debitiones fortè ſuperſint annorum quadraginta, tertio quoque duorum, ſi eadem intermiſſio procedat, quæ certè nullis temporibus eſt definita. Mons novus etiam quicquam ſolvere non cogitur, ſed cum modus aliquis factus ſit uſuris ejuſdem, nullam omninò jacturam ſubire poteſt, niſi quatenus non diſſolvit ea, quæ jampridem debet. Quibus in rebus nihil aliud incommodi cernitur, præter allatam creditoribus moram exigendi. Veruntamen ipſa res exigit, & æquitas ſuadet, ut æquo animo perferatur, ſi quid incommodat in communibus reipublicæ difficultatibus. Relinquitur autem Mons tertius, nempe noviſſimus, de quo tu nondum quicquam

ediſ-

ediſſeruiſti. TRYPHO. Non eſt, cur aliud quicquam de hoc monte dicam præter id, quod huic uni contingit ex omnibus, ut uſuras quincunces continenter ſolvat. IOAN. Eſtne locus aliquis negociationi relictus in his veſtris montibus, quemadmodum Genuæ, & Florentiæ conſuevit relinqui? TRYPHO. Noſtri montes non ſecus ac aliæ omnes merces liberè comparari, & vænire poſſunt. Veruntamen duo primi ſunt minima fide, quia ſæpè contingit, ut nihil penſitent, interceptis à republica fructibus. Noviſſimus continuata penſitatione unus tuetur ſuam fidem. Nunc ubi de reipublicæ vectigalibus atque ſumptibus egimus, progredientes ulterius loquemur de bello, & de pace. Requirit hæc diſputatio prius eam cognitionem, quibus armis noſtra reſpublica ſit parata, & inſtructa, & unde ſuppeditentur eidem res omnes bellicæ; quæ faciam ut intelligas, & alia quædam opportuna. Quis, quantuſq; ſolemnis apparatus ſit militiæ omnis tàm maritimæ, quàm terreſtris, ex iis, quæ dicta fuerint, propemodum cognoviſſe te arbitror. De apparatu, qui fit extra ordinem, nihil attinet dicere. Nam quotieſcunque opus eſt augere militibus copias terreſtres,

reſtres, eo mercenario genere uti conſuevimus, cujus hac tempeſtate in Italia uſus eſt aſſiduus. Neque neceſſaria eſt ea cura comparandi arma ſuppeditanda militibus, atque tribuenda: quicunque accedit, ut ſtipendia faciat reipublicæ, ſecum defert ea, quæ ſunt illi neceſſaria. Satis eſt providere iis rebus, quarum magnum eſt opus, tormentorum bellicorum, in maxima copia pulveris, & nitri, omniumque inſtrumentorum, quæ apta ſunt vel oppugnandis, vel tuendis arcibus, in quibus rebus comparandis noſtra reſpublica, adhibita ſumma diligentia, nulli ſumptui parcit. Navali bello, quemadmodum ſuperiùs expoſui, triremes noſtras adornamus in certis locis, ubi quàm exigua mercede & pretio invitati geſtiunt homines in remigum numerum adſcribi. Ad prœliandum verò illos adhibemus, qui terreſtribus prœliis quoque habentur apti. Et quamvis ii ſint cum iis armis, quibus opus habent; nihilominus quia nonnihil diſcriminis inter ea, quæ pertinent ad pugnæ varium genus, intercedit; ideò reſpublica curat, & dat omnem operam, ut abunde copioſeque admodum ſit parata his omnibus, ne quid poſtea ſibi deſit ad tuitionem, cum neceſſitas urget.

urget. Si quando verò claſſes emittendæ, maritimæque vires eſſent adaugendæ, nihil incidit opportunum huic rei, quo careat reſpublica. Eſt in urbe, nequid te lateat, certus quidam locus, in quo triremes, & navigia cuncta fabricantur, & quæ neceſſaria ſunt bellis, apparantur omnia, vernacula lingua vulgo, *Arſenale*, dictum, murorum ambitu continente circumvallatum, ex omni parte clauſo aditu, præter unam portam, & quà navigiis ingreſſum, vel egreſſum aperit Euripus; tanta verò elegantia, necnon amplitudine, ut introeuntibus urbis ſpeciem referat æqualem, immò fortè majorem, ut profectò autumo, quàm veſtrum illud oppidum in via, quæ Piſas ducit: recolo me ibi fuiſſe multis abhinc annis, cum ſuſcepiſſem iter causâ perluſtrandi Piſas, Lucam, atque Genuam, cum tota ora maritima; eſt autem quod accepi, nomen oppido illi Empolis. Diſtinctæ ſunt porrò ſedes in noſtro navali pro vario genere, atque copia rerum inſtructarum, alibiq; alia coagmentantur, & elaborantur. Loca tributa compingendis navigiis ſunt quædam ſpatia, quę à nobis, *Volti*, hoc eſt fornices nuncupantur, ſuperimpoſitis tectis ad arcendos imbres,

qui defluunt pariter à dextris, atque à ſiniſtris. Tàm verò ſinguli latè atque longè patent, quàm moles ejus navigii poſcere videtur, quod inibi aſſervatur, ſive fabricatur. In plures ordines ea ſpatia diſtributa ſunt, non æquali numero, ſed prout in longum protenditur is locus, in quo ſita ſunt. Non multis ante diebus cum Venetiis eſſem, de integro contemplandi cupido me inceſſit, quicquid erat apparatus in toto navali; neque verò grave mihi duxi, cunctos eos ordines ſingulatim adire, & coram inviſere, ut commode cernerem genus omne navigiorum, quod ſub tectis eſſet, aut inchoatum, aut omnino perfectum; ejuſmodi ſunt & triremes, & biremes, & phaſeli, & quinqueremes onerariæ ad merces convehendas ex Beryto, Alexandria, Africa, atque Belgio, quamvis Belgica negociatio in præſentia refrixit. Duo quoque Bucentauri, quod navigii genus in ceremoniis tantum ſolemnibus adhiberi ſolet, principibuſque viris ſuſcipiendis, quo tempore ſtatuunt ad urbem noſtram proficiſci; ſunt etiam quædam triremes inſignitæ his duabus literis, C. X. quæ concilii x-virûm nota eſt, oſtenditque, eas in concilii illius poteſtate, prætereà verò nullius

Magiſtratus eſſe; quod quidē ea de cauſa inſtitutum fuit, ut ſi quid accideret improviſum atque inopinatum, ſemper eſſent ad man⁹ promptæ aliquot triremes. Cūcta verò navigia nōſunt inſtructa, cùm alia ſint inchoata, paulatimq; abſolvantur, alia, quæ vitium fecerunt, reficiantur; ſed urgente neceſſitate brevi adornarentur; ſiquidem nihil aliud opus eſſet, quā fabrorū, operariorumque numerum augere. Sunt præter hęc apparatui cuique ſuæ tributæ ſedes, utpote tormentorum bellicorum, & utriuſque generis armorum, quæ ad vim cùm inferendam, tùm propulſandam neceſſaria ſunt, anchorarum, gubernaculorum, malorum, velorum, & rudentum. Sunt etiam certa loca illis deſtinata, qui candentes laminas tractant, ut thoraces conflent, & ferramenta, cum clavis quælibet fabrefacientibus, quæ ad navigiorum fabricationem neceſſaria ſunt. In apparatu quoq; bombardarum, maximam vim reperi omnium tormentorum & majorum, & minorum, cujuscunqne generis, utputa quas vocamus moſchettas, falconetas, cannones, dimidiata, quadrantalia, colubrinas, ſacros, & his ſimilia; continenter autem recentia conflari ſolent, & eorum materia in

hunc uſum converti, quæ non ſunt accommodata militiæ hujus noſtræ ætatis, cujuſmodi majora tormenta non pauca vidi ex eo genere, quod coagmentari & compingi ſolebat, cujus antiquis temporibus uſus frequens erat; minora quoque navigiis tunc imponi ſolita magno numero inſpexi ex ferro, quaſi decurtata. In armamentario ſunt arma, quibus inſtruantur armatorum dena millia quolibet momento, multoque plures adhuc, neceſſitate imminente. Ad arcendam vim comparata ſunt quædam capitis, atque pectoris integumenta, nec non thoraces multi ex eo genere, quod militiæ terreſtri modò nihil eſſet utile. Ad inferendam quoque plurima ſpectantur, inprimis magna vis eorum, qui dicuntur ſcloppi, unà cum eorum pyxidibus atque retinaculis, ſquari, machæræ, veruta, enſes graviores, baliſtæ, Scythicæ arcus, omnia ſingulari apparatu collocata, & ordine. Longum eſſet particulatim univerſa conſequi. Tu cum eas Venetias inviſurus es, coràm inter cætera hoc ipſum navale, in quo contemplari poteris hæc à me recenſita, & alia multa, quæ prætereo conſulto, ne moleſtior ſim. Hoc unum tamen ſilentio non eſt tranſeundum, in Ducario propter

pter Ducis habitationem apparatum armorum quemdam conſervari, qui ſatis eſſe queat hominibus armandis propè mille & quingentis, ob eam rem à majoribus noſtris inſtitutum, ut facilè coërcerentur, atque opprimerentur, ſi qui contra rempublicam fierent domeſtici impetus, qualis fuit conſpiratio Baiamontis Theupuli, quo tempore Dux erat Petrus Gradonicus, inauguratus anno M CC XC; & quam Marinus Falerius iniit, Dux quinquageſimus quintus, electus anno M CCC LIV. Fuerat autem id conſilii Baiamonti Theupulo, ut auxiliis popularium inſtructus Ducarium invaderet, ibique Ducem obtruncaret, & quoſcunque Patricii generis viros poſſet comprehendere, ut occuparet tyrannidem noſtræ civitatis. Sed imbrium magna vi de cœlo ingruente, quibus ita conjurationis participes impediti fuerunt, ut minimè ad tempus adfuerint, factum eſt, ut conſilia & conatus omnes ad nihilum reciderint. Nam Duci & Patriciis omnibus datum inde fuit, ut maturè conſulerent capiti, atque rebus ſuis, & ipſe Dux conjuratorum cum fugæ ſe daret per eam viam, quæ ab æde Marcia fert ad Rivum altum, à muliere interiit lapidea pila deſuper ex

feneſtra ictus. Marinus autem Falerius cum Dux eſſet, non contentus eo faſtigio, tyrannidem cogitabat, Patriciiſque viris cædem moliebatur. Sed unius ex conjuratorum numero proditus indicio, amiſit eam vitam, qua minimè ſunt digni homines nefarii, ſiqui conantur opprimere patriam ſuam tyrannide. Vt igitur impreſſiones ejuſmodi prohiberentur, majores noſtri ſtatuerunt, & dederunt operam, ut ſemper inſtructum eſſet Ducarium ea copia armorum, quæ cunctis ad tuitionem atque cuſtodiam opportunè ſuppeterent. Quod autem ſpectat ad bella, quæ geſsêre majores noſtri, fuerunt ea ſolemnia reipublicæ, atque continentia cum Imperatoribus Græcis, & Vngaris Regibus, ſed antiquis temporibus, non recenti hominum memoria. Nam poſteaquam Turcæ in Græcia dominati ſunt, non minùs Vngari, quàm nos ipſi coacti fuimus eorum vim arcere atque propugnare; quapropter amplificatio imperii nulla deinde contigit; ſed quicquid inſularum tenemus in Ionio, & Ægeo mari, oppidorumq; in maritimis Iſtriæ, Dalmatiæ, Illyrici, & Peloponneſi, id eorum bellorum prȩmium fuit, quȩ confecta ſunt olim contra Vngaros, & Græcos.

Græcos. In Syria quoque commiſimus multa prælia, non modò cum populis alienis àChriſtiano ritu,ſed etiam cum Liguribus, ſive Genuenſibus, in qua dimicatione & concertatione tàm adverſa fortuna ſemel uſi fuimus, ut cogitandum fuerit de laribus defendendis; ad extremum tamen inſigni virtute atque fortitudine Victoris Piſani, Caroli Zeni,Iacobi Caſalli Veronenſis, & aliorum præterea Ducum, vicimus egregiè. Poſthæc in Gallia Cisalpina bella inchoata ſunt, in quibus multa ſecundiſſima nobis evenerũt,eaq; cùm imperii propagatio, tùm opũ acceſſio, quæ Chriſtianis Principibus omnibus formidoloſiſſima evaſit, & neceſſe fuit illis unà fœdus icere, molientibus eam ſuſpectam vim nonnihil deprimere; hinc Abduana clades illa, & imperii amiſſio, quantumcunque nobis fuerat in Longobardorum regione. Tandem cunctando fortunæ vim ita fregimus, ut propè amiſſum imperium omne receperimus, recuperata quoque priſtina dignitate; inde factum eſt, ut Franciſco Rege proximè in bello capto,illius potentiam atque minas minimè horruerimus, qui terrorem incutiebat Italiæ, Galliæque univerſæ, immò verò eidem in præſentia bellum indixerimus,

mus, cujus exitus felices quidem augurамur, ſi modò in pulcherrimam hanc provinciam perbenignè intendere ſuperi adhuc propitii, & volentes omnes conſtituerint. De finitimorum viribus nihil attinet dicere, quæ omnibus ſunt perſpectiſſimæ, maximeque cognitæ. Quis opes Turcicas ignorat, quot, quantæque ſint? iis porrò ditio maritima reipubl. quaquaverſus univerſa circumcluditur, & circumſedetur. Germaniæ verò, quantumvis magnæ, cum diſtractæ ſint, hoc tempore non videntur valdè formidandæ, & qui res omnes illius provinciæ, rationeſque tenent, facillimè animadvertere & cognoſcere poteſt, ægrè admodùm eas in unum contrahendas eſſe. Quæ ſi diſſociatæ non exiſterent atque diſſipatæ, nulli dubium eſt, quin multò plus terroris atque adeò periculi impenderet ab iis Italiæ, quàm ab ipſis Turcis. Sed percenſere atque enumerare omnes eas rationes, quæ me in hanc ſententiam adducunt, nimis longum eſſet. De Mediolano ſollicita non eſt admodum reſpublica, niſi quando eſt in ditione atque poteſtate aut Galliæ Regis, aut ullius potentiſſimi Principis; tametſi res ita comparatæ ſunt ejus principatus, ut non parum habeat nego-

negocii, quiſquis eum poſſidet, in dominatu retinendo, atque defendendo. Reliqui ſunt Mantuæ pariter, & Ferrariæ Duces, quorum opes atque vires tantæ non exiſtunt, ut pertimeſcendæ ſint à nobis, id quod omnes vident. De cuſtodia regionis, atque tuitione (nam tertio loco ſuperiùs hæc propoſita fuerant) audiſti, quanam ratione, & quibus præſidiis terreſtria, atque maritima quæq; tueamur, cum modò verſaremur in ea narratione; quapropter nihil ampliùs fuerit hac in re immorandum. Hoc unum, quod quidem te latere nolo, tantummodò dicam, cum majores noſtri cognoviſſent, id re ipſa experti; amitti poſſe vel unica clade accepta, quicquid eſſet imperii ſibi in continente, ab iisdem conſilium initum fuiſſe, cunctas urbes atq; oppida ità muniendi, ut direptionibus & rapinis hoſtium non paterent, ſiquando exercitus reipublicæ diſſipati eſſent. Quamobrem ab anno M D IX, uſque ad hoc tempus, ſex urbes communitas adeò firmavimus, nempe Tauriſum, Patavium, Veronam, Brixiam, Bergomum, & Cremam, ut inexpugnabiles modò à cunctis habeantur. Bergomi munitiones ſunt minùs aliquantò firmæ, quàm cæterarum urbium, ob col-

lis

lis propinquitatem. Sola Vicetia relinquitur immunita, quę licet habeat collem quemdam ita ſibi imminentem, ut magno ſit impedimento ejus munitioni, nihilominus Bartholomæus Livianus, qui reipublicæ copiarum ſummus dux fuit, exemplar quoddam effinxerat, atque excogitarat, quò tuta redderetur eadem ab hoſtium injuriis. Lemniacum oppidum inter Patavium atque Mantuam ad Atheſim ſitum, in eo numero putatur, quo ſunt quæque opportuniſſima, & qui præſunt reipublicæ, quemadmodum audio, aſſiduè inſtant atque urgent, ut communiatur. Quarto loco rerum, quæ importantur, atque exportantur, conſideranda vis, atque genus fuerat. Hæc quoque non indigent propè ulla explicatione, cum manifeſtiſſima res ſit, atque omnibus pateat, urbem noſtram, quæ in mari poſita eſt, opus habere convectis univerſis rebus, quæcunque pertinent ad hominum vitam ſuſtinẽdam, quippe cui plurima cum terra, & nulla cum aqua ratio, & communicatio neceſſaria palàm intercedit. Quæ ſolent exportari, non alia ſunt, quàm panni ſive ſerici, ſive lanei, aliæque merces permultæ variorum generum, ſolertia laboreque artificum noſtrorum confecta.

fecta. Plurimas etiam mercatores convehentes inferunt ex Africa,& Alexandria, nec non ex Beryto, quæ poſtea diffundi ſolent per has omnes provincias. Vltimo loco propoſita erat legum latio; quæ res ſpectat ad aliud genus diſputationis,quod eſſet inſtituendum, ſi tu intelligere cuperes, utrum reipublicæ noſtræ ratio ſit ſimplex, an compoſita; cujuſnam verò formæ, ſi ſimplex, aut in quam magis propendeat, ſi compoſita; quæ tecum ipſe cogitare potes atque examinare, cognitis & perſpectis rebus omnibus, in quibus eſt poſita. Quod ſi alterius audire malis hac de re ſententiam, cumulatiſſimè tibi ſatisfieri poterit à Nicolao Leonico Duce Patavino, qui cum ſit inſignis Philoſophus, & peritiſſimus omnium, multò amplius diſſeret his de rebus, quàm quilibet alius. Expoſui tibi adminiſtrationem noſtræ reipubl. quàm breviſſimè, & quàm facillimè fieri potuit. Si quid amplius deſideras, polliceor, atque adeò recipio, non recuſaturum me hos ipſos ſermones repetere, quoad omnia probè comprehendas, atque ita percalleas, ut communicare poſſis eadem cum amicis tuis. IOAN. Satis eſt, ſuperque factum deſiderio meo, & puto me inſtitutionem

nem veſtræ reipublicæ non minùs tenere, quàm ſi ego educatus in ipſa, atque natus eſſem. Propediem me Venetias iturum confido, ibique à nobiliſſimo viro Hieronymo Quirino, privatorum Magiſtratuum quænam ſit juriſdictio, intelligam. Poſt hęc à Nicolao Leonico percunctabor ea, quę modò dicebas: non enim decet laborare ac defatigari unum tot in rebus. Certè quicquid laboris hodie cauſa mea ſuſcepiſti, de hoc plurimùm te amo, plurimumque debeo. Quod ſi pateretur id amicitia noſtra, pollicerer tibi viciſſim, quicquid operæ ac ſtudii ab amico gratiſſimo cariſſimoque proficiſci poteſt. Quibus dictis omnes illicò ſurreximus, & ad viridarium perreximus, in quo invenimus Bembum cum aliquot nobiliſſimis viris deambulantem, atque conferentem. Ad hos progredientes quoque nos adjunximus, atque una circuivimus totum viridarium ſæpius. Inclinatam verò cernentes ad veſperam diem omnes poſtea diſceſſimus, & admodum læti ex eo congreſſu domos noſtras revenimus.

F I N I S.

IN

DONATVM IANNOTIVM
ET
CASPAREM CONTARENVM
Cardinalem,

DE

REPVBLICA VENETA,

NOTÆ.

AD

Eruditiſſimum Virum, & Senatorem Ampliſſimum

DOMINICVM MOLINVM.

LVGDVNI BATAVORVM
Ex Officinâ ELZEVIRIANA.

---

cIↃ IↃ C XXXI.

Eruditiſſimo Viro, atque Veneto Senatori ampliſſimo,

DOMINICO MOLINO,

NICOLAVS CRASSVS
S. P. D.

OFfero tibi, Moline, Senator ampliſſime, Notas, quæ iuſſu, & auſpiciis tuis ad Iannotium, & Contarenum conſcriptæ ſunt: exiguum profectò munus, ſed multis nominibus tibi debitum. Tu namq; literatorum Mœcenas, & Princeps, eorum omnium, qui ſtudiis atq; doctrinis dediti ſunt, ſcripta iure quodam tuo tibi vendicas. Cum verò nihil Patriæ libertate, atq; amplitudine ſanctius & antiquius habeas, hæc noſtra qualiacunque ſint, quæ ad Venetæ

reipublicæ ſplendorem, & dignitatem pertinent, tibi quidem uni, & hercule merito tuo debentur, præterea nemini. Quid? quòd tu non ſolum in cauſâ fuiſti, ut huic operi manus admoverem, ſed multa adiumenta ſubminiſtraſti, ut à te profectum opus, ad te reverti meritiſſimo videatur. Accipe igitur ab homine, qui iam inde à patre, & maioribus eſt in ære tuo, æternum hoc non grati minùs, quàm devincti animi teſtimonium: cumque pro ingentibus meritis in me tuis, viriumque mearum imbecillitate non ſim ſolvendo, concede ſaltem, ut levi hoc munuſculo omnia tuâ cauſâ & velle, & debere non modò fatear, ſed etiam profitear, & præ me feram. Vale.

IN

IN DONATVM IANNOTIVM, ET CASPAREM CONTARENVM Cardinalem, DE REPVBL. VENET.

NOTÆ.

NOT. I. *Et quoniam ſermo primùm habitus fuit, &c.*] De Veneta republica tria proponit Iannotius tractanda, quæ totidem dialogis complecti inſtituerat. Ex his deſiderantur poſtremi duo, aut non editi in lucem, aut ab implicito occupationibus aliis nunquam conſcripti. Veruntamen ea, quæ altero dialogo de ſingulis Magiſtratibus fuerant explicanda, memoriæ prodidit eruditiſſimus, atque illuſtriſſimus vir Caſpar Contarenus, ex quibus expleri poterunt ea, quæ deſunt huic loco: quodque pariter dialogo tertio diſputandum fuerat de genere, ſive forma Venetæ reipublicæ. Nos ejuſdem Contareni opinionem explicaturi pertractabimus, ut huic quoque deſiderio ſatis à nobis fiat.

NOT. II. *In quorum numero eſt,*

ne quid te celem. M. Antonius Sabellicus.] Satis acriter Auctor hoc loco perſtringit Sabellicum, quem apertiſſimè aſſentationis nomine condemnat; qui, ut vulnus altius infligat, talem civem, & Patritium Venetum, qualis Trypho Gabrielius fuit, ſumma opinione integritatis, atque innocentiæ hæc diſſerentem inducit, quæ tamen ab eo profecta nullo modo exiſtimo, ſed ab ipſo Iannotio in Sabellicum non benè animato, qua de cauſa, incertum: non enim decet judicium interponere in re minimè nota. Ab Iannotio certè, quod conſtat, Bodinus hauſit, vir doctrina varia, & multiplici, magnaque eloquentia, ſed præcipiti nimis ad res innovandas ingenio, & ad optimis quibuſque auctoribus detrahendum maximè proclivi. Inſectatur is quam acerbiſſimè pluribus in locis, ſed præcipuè cap. 4. ſuæ methodi Antonium Sabellicum, quem inceſſit his verbis. *Quis autem riſum tenere poſſit, qui Sabellici ſcripta legat, ubi Venetorum bella cum Romanis geſtis comparat. At ne Donatus quidem Iannotius civis Venetus iſtam comparationem ferre potuit.* Equidem Bodino Iannotius eam gratiam debet, quod Venetus civis è Florentino ſit repentè factus: quamquam id ut memo-

memoriæ lapſus excuſari poteſt. Illud autem quanam ratione excuſari poterit, hominem, qui prudens atque ſapiens haberi velit, ab alieno ſic pendere judicio atque ſenſu, ut temerè ſententiam ferat incomperta re, aut certè non probè cognita, matureque perpenſa. Nam ſi Bodinus ea, quæ Sabellicus ſcripſit, non oſcitanter legiſſet, hanc Iannotii cenſuram minimè probaſſet, neque virum innocentiſſimum irriſiſſet, ne riſus in ſe tandem conſequerentur. Sed audiamus ipſum Sabellicum ſuis verbis loquentem. Volumus enim, ut non alius, quàm ipſe, cauſam ſuam agat, & ſeipſum vindicet à calumnia per injuriam impoſita. Hæc igitur ait in præfatione, ſeu prooemio ſuæ hiſtoriæ rerum Venetarum. *Fuerunt populorum quorundam, qui imperio quandoque potiti ſunt, res, quis neſciat? magnificæ & amplæ, vel in primis Romanorum, quibus ſplendore ac magnitudine eorum, quæ foris geſſère, fortaſſe cedimus: verùm ſanctitate legum, juris æquatione, innocentia, cæteriſque ſanctioribus inſtitutis res Venetæ cum Romanis collatæ non modo non deteriores illis, ſed longè etiam, adſit modò æquus judex, meliores reperirentur.* Fatetur ergò Sabellicus ingenuè id, quod

res eſt, neque amplitudine imperii, neque rerum geſtarum gloria Romanæ reipubl. Venetam exæquandam; alia tamen quædam eſſe, quibus eadem meritò videri queat non ſolum par, ſed ſuperior; cujuſmodi ſunt ſanctitas legum, juris æquatio, innocentia, innata libertas, quin etiam originis primordia, quæ probat honeſtiora multò accidiſſe, & nobiliora Venetæ urbi, quàm Romanæ. Hæc autem, præterquam quod ab omnibus uno fermè ore celebrantur, ſunt ferè eadem, aut certè non diverſa multum ab iis, quæ Iannotius hic tradit, ut ſatis mirari nequeam, quid illi venerit in mentem, accuſare Sabellicum plane ſibi conſentientem. Nam licet idem non ſemel in ſuis hiſtoriis inter ſe contulerit geſta utriuſque reipublicæ, nullibi tamen, quod ſciam, vel potentiam, vel imperium æquavit; ſed in quibuſdam rebus tantum eventa, pericula, labores, conſilia, fortunæ varietates, atque id genus alia notavit, in quibus cum multa inveniret inter ſe quam ſimillima, operæpretium duxit, quam ſpeciem & ſimilitudinem in iis cognoviſſet, eandem quoq; ſpectandam aliis exhibere. Hac ratione ductus Decadis primæ libro ſecundo bellum à Gallis Senonibus

urbi

urbi Romæ illatum, quod ad ſedes Capitolinas uſque pervaſit, compoſuit bello, quo Galli, Pipino Duce, in intima hæc æſtuaria penetrarunt, imminentes Rivo-Alto, quo tanquam in tutiſſimam arcem, Metamauco relicto, Veneti Magiſtratus, & cives omnes commigrarant. Cum autem multa percenſeret in ea collatione, quæ viderentur utrinque eſſe quam ſimillima, id, in quo tam Romana fortuna ſuperior, quàm virtus apparuit, minimè prætermiſit, immò verò prædicavit iis verbis: *Verum in eo Romana virtus clarior, quod hoſtes ad unum cæſi ſunt.* Sic etiam initio primi libri ſecundæ Decadis bella deſcripturus contra Genuenſes ſuſcepta, præfatur, ea ſimillimam videri ſibi habere ſpeciem cum iis, quæ Romanus populus cum Carthaginenſibus olim geſſit. Enumeratis autem iis, quæ conflare hanc ſimilitudinem ſibi viderentur, tandem ita concludit. *Eventus ſi non idem, non tamen omninò diverſus. Excidit Carthago illa ingens: ſuperba Genua abjectis armis, quiq; plus non potuit, victoribus Venetis perpetuò ceſſit.* Quid habent hæc verba, quod juſtè reprehendi valeat? Nonne ſincerè veritatis expreſſam confeſſionem continent? Vbinam

aſſentatio? Vbi mentiendi libido? Non erat igitur, cur Iannotius iniquè carperet: multoque minus, cur Bodinus irrideret, & petulanter inveheretur in virum innocétiſſimum, qui ſatis bona fide Venetos cum Romanis contulit.

Not. III. *Cum tamen idem multa prӕterierit.*] Quid prӕterierit Sabellicus, neſcio; illud verò ſcio, memoriӕ commendaſſe quamplurima, ab ipſa veritate, mirum, quantũ disjuncta, & procul remota: non quidem dedita opera, abſit ab innocentiſſimo viro tantum criminis, ſed quia natus alieno ſolo, & ab iis monumentis deſtitutus, è quibus veritas erui ſolet. Illud verò non ſatis mirari poſſum, multos fuiſſe rerum Venetarum ſcriptores, qui ex eo non pauca ejus generis tranſcripſerint: longum eſſet recenſere, quoties hiſtoricus ille offenderit. Sed exemplo eſſe poſſunt, quӕ de Franciſco Dandulo Duce litteris mandavit, cui cum paternum eſſet, & avitum, ac gentile cognomentum Canis; fabellam ex eo haud invenuſtam aut concinnavit, aut tranſcripſit: Ducem ipſum, antequam Principatum adeptus eſſet, ad Romanum Pontificem oratorem, ut eum Venetӕ reipublicӕ, cui ſacris interdixerat, conciliaret, cum neque audiri,

audiri, neque coram admitti ab irato Pontifice poſſet, clam acceſſiſſe, dum ille pranderet, proſtratumq; ſub menſa, uti canes ſoliti ſunt, & pedes amplexus quæcumque petebat, obtinuiſſe, indeq; Canis cognomentum nactum. Attamen ſcimus nos, & cuilibet facile notum eſſe poteſt, non modò ex iis litteris, quæ anno à Chriſto nato 1280, Ioh. Dandulus Dux dedit ad exteros Principes, in quibus diſertè ſcripſit. *Ordinamus Nobiles, & ſapientes viros Marcum Quirinum, Ioannem Canem Dandulum, & Iacobum Theupolum Ambaſſatores, &c.* & ex iis, quæ Petrus Guilombardus in ſuorum temporum hiſtoria memoriæ tradidit. *Franciſcum Dandulum, filiumq; D. Ioannis Canis electum fuiſſe Ducem* 8 *Ianuarii* 1328. quæ cuncta litteris conſignavit Franciſcus Sanſovinus: ſed multò magis ex multis antiquiſſimis contractibus, & teſtamentis Dandulæ gentis, & ex publicis faſtorum tabulis, quę conſilia vocant, non modò patrem, & avum Franciſci ipſius Ducis, ſed plures alios ex ea familia Canes appellatos: Quæ cuncta apud ſe habet Dominicus Molinus, Senator ampliſſimus, & cui reſpublica literaria non minus, quàm Veneta plurimùm debet.

NOT.

NOT. IV. *Nam perſpicies in hac noſtra ratione.*] Si quid Iannotius culpat, id quàm avidiſſimè arripit, ſed nõ tàm facilè aſſentitur Bodinus, ſi quid ille probat. Nam propenſiſſimus eſt ad maledicendum, quod ſanè ingenii quodam vitio, ſive morbo facit; præcipuè verò quodam odio imbutus in rempubl. Venetam nihil non agit, ut ejuſdem exiſtimationẽ imminuat, & ſplendorem obſcuret. Itaq; quam præſtantiſſimam affirmat Iannotius, & ex antiquis rebuſpublicis nulli inferiorem, hanc ipſe infra omnes abiicit, abjectamque obterit. *Aut*, inquit, *præſtantia Venetorum eſt in bellica virtute, aut in legum æquitate, aut in imperii magnitudine, & opibus, aut in artium varietate.* Hæc à ſe ita enumerata cuncta iiſdem detrahit, tametſi nonnihil hærere cogitur in legum præſtantia. Sed veritas facilè contra hominum ingenia, calliditatem, ſolertiam, contraque fictas omnium inſidias ſe per ſe ipſam defendit. In enumeratione ſua prætermiſit Bodinus unam ex partibus præcipuis, quæ quia in civili adminiſtratione cuncta ſibi vendicat, à Philoſophis appellatur civilis virtus, aut etiam abſolutè virtus: Callidè verò ſatis, atque fraudulenter id,

id, quod erat caput, ſubjecit tanquam appendicem, cum ait: *Veneti ſi qua virtute, profecto conſiliis, & prudentia præſtant; aliarum virtutum laudem, nec illis eripere, nec concedere velim majorem, quam aliis.* Ab homine vel invito hanc vocem veritas expreſſit, ut, dum tribueret Venetis id, quod erat maximũ, cogeretur approbare ex ea confeſſione ſummam reipub. præſtantiam atq; dignitatem, in qua potiſſimum vigeret, ac eniteret ea virtus, quæ, ut docet Ariſtoteles III. Politicorum, cum tàm parentibus, quàm imperantibus aliæ ſint communes; ipſa duntaxat imperantium propria virtus eſt. Attamen Bodinus eam non attingit, niſi per quam leviter: inter præcipuas partes certè non enumerat: quanquam ea, quæ recenſet omnia, ſunt quaſi aſciticia, nihilque, excepta præſtantia legum, reipub. inſitum. Nam bellica virtus eatenus eſt neceſſaria, quoad incolumitas reipub. ac dignitas defendenda eſt acriter: alioqui pro animi libidine laceſſere bello, & immerentes vexare non cenſetur æquum, & multo minus liberos homines libertate ſpoliare. Quo fit, ut etiam propagare imperium, quod glorioſiſſimum habetur, finitimaſque regiones

giones ditioni ſuæ adjungere, multo ſæpius aliquid criminis, quàm laudis veræ habeat. Cur autem Veneti ſuum imperium latius non protulerint, cauſas multiplices atque varias copioſè refert vir liberalibus diſciplinis, & eloquentia nominis, quàm generis ſplendore, & ampliſſimis dignitatibus nobiliſſimus Paulus Paruta in ſuis diſputationibus politicis, quas Italicè ſcripſit. Sed caput illud eſt; ſuis contentos fuiſſe, aliena nunquam appetiviſſe priſcos illos Venetos, quippe qui non alia de cauſa in æſtuaria cōvenerant, quàm ut hoſtium impetus effugerent, pacatéque viverent: id verò moderationis, atque juſtitiæ, non imbecillitatis, aut deſidiæ argumentum eſt. Siquidem claſſes inſtructiſſimæ, longeque ornatiſſimæ frequenter emiſſæ, & omnes apparatus bellici paratiſſimi: reſque tot, tantæque præclarè, fortiter, & feliciter geſtæ, quibus omnes hiſtoriæ refertiſſimæ ſunt, ſatis ſuperque mendacii, immò verò ſummæ malevolentiæ & livoris coarguunt Bodinum ajentem, *Venetos bellica laude omnibus ferè populis inferiores eſſe.* Quod ſi perpetuo bello pacem præverterunt, & non niſi provocati maximis injuriis, aut religionis, & Italicæ libertatis cauſa ani-

animum induxerunt, ut arma tandem ſumerent, facilè quoque deponenda, ubi res & occaſio ita poſtularet; optimo conſilio ſunt uſi, & adducti ea ratione, quod, ut Ariſtoteles ait, 7. Polit. *Finis belli pax eſt, atque ocium negotii.* Qui verò ſolent incertis belli caſibus ſe, ſuaque comittere, plurimùm etiam à fortuna pendere coguntur, & periclitari ſæpè de ſalute, non de imperio tantùm. De Venetis opibus, quas idem Bodinus extenuat, dum publici ærarii inopiam quandam cauſatur, dabitur aliâs diſſerendi opportuniſſimus locus. Sed profectò Bodinus oſtendit, quam parum ſapiat, qui pacis diuturnæ commodis florentem Rempub. non diſtinguit ab ea, quæ tunc erat, cum Iannotius hæc ſcriberet, triennio tantum poſt obitum Ducis Leonardi Lauredani ex diuturnis bellis afflicta, plurimumq; exhauſta. Ferri autem nullo modo debet, neque poteſt, quod ait de religione, atque interſerit alieno loco; complexus enim enumerando eam minimè fuerat: ſed cum ſciret, hoc nomine Venetos plurimum gloriari, quod religionem ſinceram perpetuò coluiſſent, in qua eſſet eorum Reſpub. educata, & orta, conatus eſt hanc illis laudem eripere, aut certè imminuere,

dum

dum ait, *Venetos non curare magnoperè, quam quiſque religionem privatim colat*, idque ex eo colligit, quod Pontificibus quęſtiones impietatis ademerint. Vtrumque falſum; nihil enim adimi cuiquam poteſt, quod ei nō fuerit permiſſum; permitti verò non potuit, antequam fuerit inſtitutum. Quæſtiones autem impietatis in Veneta ditione jam inde ab anno 1289, à Chriſto nato haberi cœptæ, Marino Mauroceno Duce, non quidem ex Pontificis Max. decreto, aut ſacræ, ut vocant, inquiſitionis tribunali erecto: ſed pro Veneta pietate, quod os maximè debet obſtruere Bodino, ab ipſo *Duce probo viro* ex reipub. decreto *conſtituti*, ut Annalium verbis utar, *pro inquirendis hæreticis, quos in vētos, & Prælatorū judicio damnatos, Dux comburere teneretur*. Tribunal verò, quod modò videmus, non ita longo intervallo permiſſum eſt Eccleſiaſticis viris. Sed ubi primū à Senatu conceſſum, ea cautio eſt adhibita, ne ſpecie religionis innocentes oppreſſi, vel in diſcrimen capitis adducerentur, vel bonis atq; fortunis everterentur. Quapropter optimo conſilio inſtitutum fuit, ut ex ordine Patritio tres viri deſignarentur ſumma cùm dignitate, tùm prudentia

præ-

præditi, qui rebus omnibus adeſſent, iiſque probè cognitis; tum demum pronunciari ſententiam permitterent, cum res teneretur, omniſque fraudis aut malitiæ ſuſpicio abeſſet. Nam ſemper Venetæ reipublicæ id propoſitum fuit, ut exteros etiam & peregrinos, nedum cives ſuos, præſtaret ab omni violentia & injuria tutos, & ne calumniis atque fraudibus locus ullus eſſet, quibus innocentium hominum vita periclitaretur, aut exiſtimatio graviter offenderetur. Hinc ea libertas tantoperè celebrata, quæ communis eſt omnibus iis, qui Venetiis agunt, in earum rerum, quas quiſque poſſidet, tuta poſſeſſione, & in tranquillitate quadam animi ſita, quæ nullas metuit inſidias, nullam vim reformidat, & quacunque ratione libet, ſuam vitam inſtituit, quandoquidem in tam ampla civitate ac negocioſa, nulli aut pauci ſunt, qui actiones hominum vel malignè, vel curiosè obſervent. Bodinus autem, qui perversè cuncta interpretatur, hanc vivendi, prout dixi, liberam facultatem flagitiorum licentiam vocat, & impunitatem; perinde ac ſi apud Venetos nullæ pœnæ conſtitutæ eſſent, quibus homines à facinoribus abſterrerentur, nullaque animadverſione

 ſontes

ſontes plecterentur. Atqui de legum ipſarum æquitate & præſtantia, quia nihil habebat, quod reprehenderet, cum maximè cuperet, rem diſſimulandam putavit, atque id tantum protulit, ex moribus civium eandem fore intelligendam: eos tamen quin prudentię nomine plurimum commendaret, vi veritatis impulſus, ut dixi, facere non potuit. Vltimum enumerationis membrum fuit artium varietas: ſed artium nomine non tantum opificia, verùm etiam, ut paulò poſt explicat, mercaturam accipit, quæ certè multum confert ad rerum affluentiam & copiam, cujus rei gratia civitates frequentari ſolent. Navarunt huic operam priſci Veneti, atque ita navarunt, ut non modò quàm affluentiſſimam & copioſiſſimam, ſed commune quoddam emporium orientis, occidentiſque conſtituerint eam urbem, in qua nihil erat initio ex iis, quæ ſpectant ad victum, præter ſalinas, & piſcationes. Quamvis autem, ut ſunt res omnes humanæ viciſſitudini obnoxiæ, ex quo patefacta eſt Luſitanis navigatio in Indiam, negociationibus aromatum interceptis, quæ juxta frequentes erant, atque quæſtuoſæ, nonnihil in urbe Veneta refrixerint mercaturæ ſtudia: non tamen

tamen hæc ita intermiſſa, & abjecta ſunt, ut veterem ſuam celebritatem civitas amiſerit, quæ plurimum adhuc frequentari ſolet, non ſolum à finitimis populis, ſed à remotiſſimis gentibus. Cives profectò Veneti non tam multi, quàm olim maria navigando tranſmittunt, & ad longinqua loca proficiſcuntur mercaturæ causâ: ſed nunquid reipubl. dignitas in eo poſita eſt, ut ſui potius cives mercaturam exerceant, quàm convenæ, atque exteri? Si Bodinus hoc ita ſentit, fateri etiam debet, univerſa opificia, quæ cum mercatura conjungit, ut inde colligat argumentum reipubl. benè conſtitutæ, non ab aliis, quàm ab iis, qui gubernacula tenent, exercenda, quod certè non minus abſurdum, quàm ridiculum foret. Sed profectò non ſanæ mentis argumentum eſt, quæ adventicia & adjuncta ſunt, illa conſectari, quæ verò penitus rem attingunt, non commemorare. Debuerat Bodinus in rebus iis recenſendis, ex quibus præſtantiam reipubl. ſpectari oporteret, Ariſtotelis mentem ac judicium ſequi, qui ſcripſit Polit. 4. *Cujuslibet civilis adminiſtrationis tres partes ſunt, quæ ſi rectè ſe habeant, neceſſe eſt, ut ipſa quoque civilis adminiſtratio rectè ſe habeat, & alia*

diſtinguatur ab alia, quatenus harum ſingulæ diſtinguuntur. Ex his verò tribus partibus una eſt, quæ de publicis rebus deliberat; altera, quæ continet Magiſtratus, tertia, quæ judicia. Quoniam igitur cōſiſtit excellētia cujusvis reip. in iis tribus rebus, quæ ſunt planè inſitæ: age videamus in ipſa Veneta republica, quemadmodum ſingulæ ſe habeant, inſtitutæque ſint. De prima ſic ait ipſe Bodinus. *Iam verò in conſiliis de republica capiendis, atq; omninò in bellis ſuſcipiendis, in percutiendis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia utuntur.* De poſtrema quoque ita ſcribit. *Hoc etiam magna laude dignum eſt, quod ſocios, & inquilinos ſumma juris æquabilitate fovent, peregrinos quoq; ſumma proſequuntur humanitate, &c.* Medium tantum culpat, atque reprehendit iis verbis. *Nullum reipub. malè conſtitutæ argumentum Platoni majus videtur, quàm Magiſtratuum, & medicorum multitudo, quæ nuſquam major fuit, quàm olim apud Athenienſes, & his temporibus apud Venetos.* Atque ita ex iis tribus capitibus, quibus adminiſtratio civilis tota continetur, in Veneta republica duo Bodinus probat, unum tantum improbat, multitudinem ſcilicet Magiſtratuum, ex qua domi-

dominandi libidinem, & opum quærendarum cupiditatem augeri docet; furta præterea, ſordes, & corruptelas omnes plurimum inde ali: miratur ad extremum, cur Veneti, qui tàm ſapienter omnia, non patiantur etiam Cenſores creari, ut olim Romani, & his quoque temporibus Lucenſes, & Genuenſes. Quæ certè res arguit, eum reipubl. Venetæ rationem probè non tenuiſſe, neque ſatis attentè legiſſe hæc, quæ tantopere jactare ſolet ab Iannotio ſcripta, ex quibus facilè cognoſcere potuiſſet, Cenſores apud Venetos non deſiderari, & non modò rationem compeſcendi ambitus, ſed etiam ſordes & corruptelas, initam fuiſſe. Nam præter Cenſores ipſos, qui in ejuſmodi inquirunt, inſtituti ſunt etiam Trium-viri, vulgo dicti Syndici, quorum munus eſt expendere, utrum res à Magiſtratibus actæ fuerint ex legum præſcripto, & an peccatum ſit aliquid per malitiam & fraudem ab iis, qui in provinciis publica munera exercent; quod etiam Trium-viri Advocatores, ac Decem-viri, ſummus reipubl. Magiſtratus, non raro cognoſcunt, & ſi quid commiſſum fuerit, maxima ſeveritate coërcent. Ad immoderatum verò luxum Magiſtratus creatus eſt, qui dicitur

ad Pompas, cujus etiam Iannotius ipſe mentionem facit: ex quibus manifeſtum eſt, locum non habere, quæ Bodinus adjecit Venetis Magiſtratibus. Quod ſi vel cunctis vitiis remotis, in ipſa multitudine Magiſtratuum aliquid adhuc vitii reſidere putat, coargui facilè poteſt hac ratione: quia multò celerius, expeditius, ac etiam melius res conficiuntur, quò plures operi manus admovent, & auxilio ſubeunt. Quapropter Ariſtoteles docet *Polit.* 4, in parvis civitatibus neceſſitate quadam fieri propter hominum paucitatem, ut uni Magiſtratui plura munera committenda ſint, quod ait idem prorſus eſſe, ac *facere*, *ut Magiſtratus inſtar pyramidum earum ſint, quæ multa lumina ſuſtinent;* Sed in magnis urbibus, ubi magna eſt civium multitudo, oportere munera diſtingui, & plures Magiſtratus inſtitui duplici de cauſa; alterá, quia multi cives Magiſtratus adipiſci non poſſunt, ubi Magiſtratus pauci inſtituti ſunt; altera, quam ſuperiùs attigi, quia *melius unumquodque opus abſolvitur eo ſtudio, quod in una tantum re ponitur, quàm eo, quod anxiè in pluribus verſatur;* ex quibus ita concludit: *quapropter nihil obſtat, quominus plura ſtudia, poteſtateſque aliquid*

jubeant

jubeant, non enim invicem ſe impedient. Prçſertim ubi res omnes prudenter ordinatæ ſunt, & omnis multitudo convenit, atque in unum conſpirat, quemadmodum Venetiis præclarè inſtitutum videmus, ut univerſa judicia tàm de capite, quàm de fortunis, quæ per inferiores Magiſtratus exerceri ſolent, poſtremò referantur ad unum Quadraginta-virale collegium, cujus eſt ejus rei cognitio, & ſupremum arbitrium. Oportuerat igitur Bodinum, ne quid inconſultè proferret, non tàntum deſcriptiones Magiſtratuum varias intueri, & reipubl. partes, quàm multæ ſint: ſed præcipuè obſervare, quàm forent eædem aptæ, connexæque ad invicem: & quam compoſitè, & concinnè ſingulæ diſtributæ; quo certè in genere plurimum excellit, & admirabilis Veneta reſpubl. meritò videtur. Confutatis à nobis, & rejectis iis, quæ temerè Bodinus reprehendit in Venetis Magiſtratibus, quorũ varietas, numerus, & ordo magno publicis rebus ornamẽto eſt, ac emolumento: nulla non erit optimè conſtituta ex iis tribus partibus, quæ ab Ariſtotele commemorantur, ut præcipuæ, & inſitæ: proindeque univerſa reſpubl. abſoluta. Sunt præter hæc alia duo, non

quidem ut ipſæ cauſæ, ſed effectus, & *ſigna*, ut Ariſtoteles ait Polit. 3. *Reipublicæ benè compoſitæ:* Vbi Carthaginenſium rempubl. utroque hoc nomine laudat, quod illius ordo diu integer permanſerit, quodque nullas pertulerit ſeditiones memoratu dignas, nullamque tyrannidem. Hæc autem in Venetam rempubl. maximè conveniunt, de quibus extat præclarum Iannotii teſtimonium.

Not. V. *Siquidem imperium, quod in tam multa ſecula, &c.*] Reipublicæ Venetæ præſtantiam aſſerit Iannotius, & arguit ex iis duabus rebus, quæ conſequuntur adminiſtrationem optimè ordinatam. Bodinus autem, ut hæc utraque Venetis eripiat, perſuadere conatur, eos imperium ſtabile nullum habuiſſe ante Caroli & Nicephori tempora, quin etiam libertate donatos primùm tunc fuiſſe. Ad hæc Iannotium adducit infra, ſentientem, extitiſſe in Ducibus ipſis ſummam poteſtatem, & plane regium ſtatum uſq; ad tempora Sebaſtiani Ziani, annum ſcilicet à Chriſto nato 1175, quo tempore magnum concilium ſtabilitum ait; unde numerat uſque ad tempus, quo ea ſcriberet, non plures, quàm annos circiter 360, qui certè numerus exiguus admodum

eſt

eſt præ ævo millenario, quod jampridem ſuſtinet; ſuperavitque ipſa reſpub. penè altero ſeculo. Objicit etiam bella civilia media in urbe geſta, conjurationeſque Bovonianas, Falerianas, Theupulanas, Bajamontanas, nec non graves & diuturnas; ſic enim habet; *Iuſtinianorum, Scævolarum, Ieliorum, Baſſeorum ſeditiones, exilia, clades, atque inſuper octodecim Duces ſupplicio, vel exilio affectos.* Iannotius quidem infra pauciores numerat (libet enim ὕστερον πρότερον reſpondere). ſed hoc nihil refert; demus etiam multo plures necatos, vel extruſos fuiſſe: id profecto arguit, non fuiſſe in Ducibus regiam poteſtatem, ut Bodinus ex Iannotio tradit, cujus quidem rationes, ſeu verius conjecturæ ſunt refellendæ ſuo loco: id in præſentia ſufficiat tantum adnotaſſe. De ſeditionibus autem, & conjurationibus illud modò dixerim, quod Ariſtoteles de Carthaginenſibus, *neque ullam ſeditionem extitiſſe memoratu dignam, neque ullum tyrannum*. Bajamontanam tantummodo conjurationem excipio, ex qua periculum ingens conflatum erat reipublicæ, quanquam non fuit in animo conjuratis libertatem evertere, ſed inimicos, & adverſarios depellere à guberna-

bernaculis: quo ſit, ut ea quoque non adverſus patriam, ſed adverſus Ducem, privato nomine cõjuratorum hoſtem, habita fuerit. Graviſſimum tamen inde incendium exarſit, quod non ſine ſanguine, & quorundam exitio reſtingui potuit. Cætera omnia conatus quoſdam tantum habuerunt, qui maturè admodum ſunt oppreſſi, priuſquam erumperent, & aliquod vel minimum detrimentum reipubl. inferrent: neque verò tam multa fuerunt, quàm videri ea cupit, dum plura ex uno Bodinus facit, ſed non benè. Nam Theupulanas, & Bajamontanas conjurationes, tanquam res omninò diverſas diſtinguit ac ſeparat, quia etiam multitudinis numero recenſitas memorat, & præterea bella civilia media in urbe geſta, quæ quò plura videantur, adjicit etiam, *ſæpè:* cum tamen in urbe non niſi ſemel fuerit dimicatum; idque in ipſa conjuratione Bajamontana, ſive Theupulana, quæ non fuit alia atque alia, ſed prorſus eadem, & una, ab eo, quem ſibi Ducem conjurati præfecerant, nomina hæc adepta, Bajamonte ex Theupula nobiliſſima, & vetuſtiſſima gente. Reliquæ conjurationes ſunt duæ, videlicet Bovoniana, & Faleriana, quæ ſub ipſis initiis vindicatæ

catæ nihil omninò obeſſe reipubl. potuerunt. Nam quæ antiquiſſimis temporibus proditæ fuerunt Scævolarum, Ieliorum, Baſiliorum, aliarumque nobilium familiarum privatæ concertationes & digladiationes, hæ conjurationum loco atq; numero haberi non debent, propterea quod ſibimetipſis, non reipubl. perniciem ſtruebant. Atque ita ſummùm fuerunt tres conjurationes, à quibus tamen ipſa reſpubl. nihil damni accepit; & ex his una tantum memoratu digna in tot annorum curriculo à republ. emenſo, quot exacti fuerunt ad hæc noſtra tempora, jam inde ab anno c d xxi, quo primum ea cœpit. Sed quia Bodinus hoc illi decus invidet, & pariter in dubium revocat diuturnitatem illius libertatis, hæc nobis à calumniis hominis fuerit vindicanda, qui duntaxat ad tempora Caroli, & Nicephori, quorum pactis accepiſſe Venetos libertatem ait, Venetæ reipubl. ortum, ac primordia rejicit: prius autẽ, quaſdam rerumpublicarum formas ſingulares fuiſſe, & à diſperſis huc atque illuc in ſcopulis habitatum, quod tamen nullo modo probat, nec probare poteſt: verumtamen poſtulat, ut ſibi tanquam Xenocrati injurato fides habeatur. Quia
tamen

tamen apertiſſimè refellebatur creatione Ducum, qui cœpti ſunt eligi anno DCXCVII, vel ut ipſe habet, anno DCCVI à Chriſto nato, conatus eſt, ut uſurparet hæc tempora, tanquam prorſus eadem, intervallum interjectum quoque è medio tollere, quod tamen non erat minus uno ſeculo. Quid prodigioſum, & portentoſum magis fieri queat, non video: ſed facilè in anguſtias compellitur, qui regium tramitem deſerit, & diverticula quærit. Quare tenetur Bodinus, nec evadere poteſt, quin reſpubl. fuerit, ubi primum reipubl. Dux præfectus eſt. Nam poſtea Metamaucum ab Heraclea tranſlata, tandemque à Metamauco in Rivum altum, Ducatus ſedes nihilo magis remp. immutare potuit, quàm regnorum ſtatus ipſi Reges, ubi domicilium & ſedem collocare ſtatuunt modò in hoc, modò in illo ſuæ ditionis oppido. At enim, inquiet Bodinus, ſaltem priuſquam Dux unus crearetur, cujuſque pagi ſuum jus erat, & imperium ab aliis diviſum. Quis autem hoc ait? Siquidem ex antiquiſſimis annalibus licet intelligere, antequam Duces in republ. inſtituerentur, penes Magiſtros militum ſummum imperium fuiſſe, *qui Magiſtratus*, ut ſcribit Andreas

dreas Dandulus, *tribunatu major erat ſecundum Græcorum uſum*, proindeque univerſæ reipublicæ præſidebat, ac tribunis omnibus. Vbi verò Dux inſtitutus eſt, ſummum quidem jus, quod prius obtinebat, amiſit, ſed retinuit adhuc autoritatem proximam à Duce; conſtat id apertiſſimè ex eo, quod annales ſcribunt, cum fines Veneti Ducatus eſſent ſtatuendi ex fœdere inter Luitprandum Regem,& rempublicam inito, rem tranſactam eſſe per hos utroſque, Paulum Ducem, & Marcellum magiſtrum militum, qui eidem in Ducatu proximè ſucceſſit. Vrſo quoque, tertio Duce, interempto, cum illius adminiſtrationis pertæſum eſſet, credibile admodum eſt, ad antiquam reditum fuiſſe, magiſtroque militum imperium denuo reſtitutum, quoad iterum Ducem præfici reipublicæ placuit. Ea verò ſemper una fuit eademque, quamvis aliis temporibus alios Magiſtratus habuerit, & ante Duces, vel Magiſtri militum præfuerint, vel tribuni: quorum nomina ſi vetuſtas obliteravit, nihil eſt admirandum, quæ Regum potentiſſimorum memoriam, immò verò gentium, & nationum, quamplurimarũ omninò delevit. Cum verò Italiæ calamitates continuarentur,

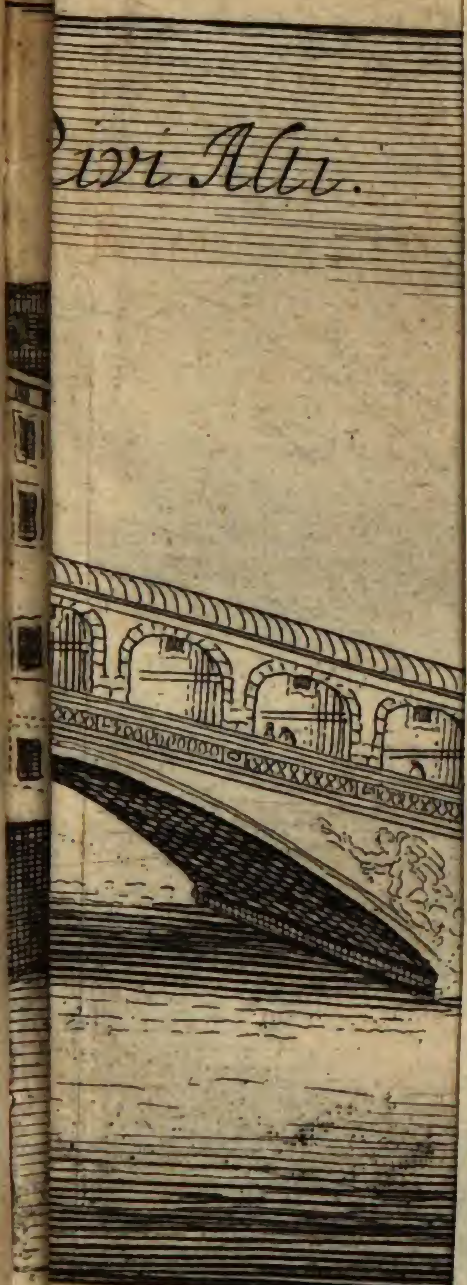
tur, à Barbaris miſerè affectæ atque laceratæ, ſatis habebant ſua pacatè ac tranquillè tueri, quicunque adminiſtrabant ea tempeſtate apud Venetos ſummam rerum, quæ tunc anguſtiſſimæ erant, atque tenuiſſimæ: quare in tanta barbarie, quæ tunc ubique vigebat, dum optimæ artes atque litteræ omnes conticeſcerent, unde res præclariſſimæ interciderunt, quid mirum, ſi Venetæ nonnihil obſcuratæ ſunt? ſupereſt tamen epiſtola Caſſiodori, quę de priſcorum Venetorum vita non pauca tradit, laudat nobilitatem, celebrat induſtriam, effert maximis laudibus innocentiam, & integritatem, attingit etiam nonnulla de adminiſtratione civili, de quibus alius erit dicendi locus. Extat etiam altera epiſtola Honorii Pontificis anno DCXXX. ad epiſcopos Iſtriæ, & Venetiæ ſcripta, in qua de Veneta republica fit mentio: unde apparet, Bodinum falsò tradidiſſe, plures eo tempore fuiſſe reſpublicas, & non unam tantum: quanquam hæc duo cohærere inter ſe non poſſunt, quæ manifeſtiſſimè pugnant pactis Nicephori, & Caroli (ſic enim ipſe ait) *Venetos libertatem primum accepiſſe, & habuiſſe formas reipublicæ antea ſingulares.* Nam quomodo non tan-

tantum una reſpublica; ſed plures apud illos erant, qui ea libertate carebant, quam nondum acceperant? Scitum illud eſt, mendacem eſſe memorem oportere, ne ſe ipſe prodat. Fœdere quidem inter Carolum, & Nicephorum icto, cum omnes imperii provinciæ dividerentur, illud cautum fuit, ut Veneti libertatem ſuam retinerent, & propriis uterentur legibus, ſicut antea ſolebant, utrumque imperatorem æquè ac ſimul reveriti, ſed ſive bello, ſive pace cenſi neutrius partis, ut diſertiſſimis verbis planè ſcribit Blondus, qui ex antiquiſſimis auctoribus ſe accepiſſe tradit. Verumtamen ob mercaturæ ſtudia, quibus erant addicti, & propter ingentia commoda & emolumenta, quæ percipiebantur ex navigationibus in Orientem, unde res omnes cùm privatæ, tùm publicæ plurimum augebantur, viſi ſunt Veneti propendere cunctis temporibus magis in partes Orientalis, quàm Occidentalis imperii.

N o t. VI. *Portus ad Caſtella gemina.*] Caſtellorum portus ſcriptoribus multis eſt ad D. Nicolai, nomenq; ſumit ab antiquiſſimo templo, & cœnobio Monachorum ſancti Benedicti. Caſtella verò ſunt eo ſitu, atque artificio

ficio conſtructa & communita, ut naves atque triremes, ſi portum ingredi velint, per viarum ambages non ſemel proram puppemque, & latera certiſſimis tormentorum ictibus neceſſario exponant.

NOT. VII. *Vbi navigia, quæ Patavio ſolvunt Venetias.*] Vt Medoacus amnis commodè inſerviret navigationi, nec tamen in æſtuaria, quibus maximè reſpublica conſultum vellet, irrumperet: ad Lizlafuſinam uſque pars fluminis deducta erat; unde Clodiam verſus traducebatur, ut in mare influeret: Dividebat eo loci Medoacum amnem ab æſtuariis ſolidus agger, qui in cunei modum ſurgebat: machina ibi conſtituta tanta latitudine, ut commodè cymbas; & majora navigia, quæ flumina percurrere ſolent, recipere poſſet: ex hac trochleis, & ductariis funibus demittebatur inſtrumentum quadrangulare, ex aſſeribus compactum, multoque ferro munitum, quod currum vocabant; & cum ad aquam perveniſſet, ita immergebatur, naviculiſque ſubſternebatur, ut ſuper ipſo facilè ſponte ſua conſtitui, atque firmari poſſent: Quo facto à duobus, vel pluribus hominibus, pro ponderis ac navigii magnitudine, trochleis ipſis, & du-

ivi Alti.

& ductariis funibus ſenſim trahebatur ad ſummum cuneum, moxque in aliam partem demittebatur, donec ad aquam perveniret: tunc verò, ſupernatante cymba, retrahebatur ad ſummum aggerem, ut quocunque accederent navigia, vel in Medoacum amnem, vel in æſtuaria, ad ea evehenda demitteretur; pari namque ratione utrinque trahi, ac demitti facillimè poterat. At ſuperioribus annis totus agger cum machina ſublatus, ſic enim æſtuariis conducere viſum eſt. Pars verò fluminis novo alveo navigabili, multò antequam ad Lizlafuſinam pervenerit in mare, Clodiam verſus derivata, atque adeo ne influere poſſit in æſtuaria; quæ nunc novo Euripo Mauritianum uſque perveniunt, novis machinis, quas Portas appellant, ſeparata.

NOT. VIII. *Calles non ita multos facilè comperias, qui binos homines,* &c.] Noctu, prout credo, Venetam urbem perluſtravit Florentinus ſcriptor, aut potius ſcribere voluit, pauciſſimos eſſe calles, qui binos, aut etiam ternos homines pari greſſu unà incedentes non admittant. Multæ ſunt etiam viæ peramplæ, quas Venetiarum vulgus *Salicatas*, vel *Piſcinas* appellat; multas

plateas, quas *campos* dicunt, & Sanſovinus in iis, quæ de Veneta urbe ſcripſit LV recenſuit.

NOT. IX. *Pons è ligno ſublicius tranſverſarius jungit*, &c. Exiſtimarunt aliqui, ſed perperam, fabricam hujus lignei pontis fuiſſe antiquiſſimam, repetendamque à priſcis temporibus urbis conditæ. Veruntamen locupletiſſimus teſtis eſt Andreas Dandulus, eam nonniſi anno XII. Raynerii Zeni Ducis inchoatam, antea verò nihil penitus extitiſſe, quo pars utraque urbis continuaretur, intercurrente maximo Euripo disterminata; quemadmodum his locis omnibus, quæ nunc vocantur *Trajectus*. Pons autem hic *a moneta* primum nomen invenit, propterea quod exemiſſet onus perſolvendæ monetæ, hoc eſt exiguæ illius mercedis ex naulo, quod modò aſſe Veneto ſolet æſtimari, ſemiſſe paucis jam annis, dimidio autem minus erat antiquis temporibus, quemadmodum ſcriptum reliquit idem Andreas Dandulus. Non prius igitur, quàm anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quartō pons, cujus meminit Iannotius, hic ex ligno factus. Anno autem milleſimo quadringenteſimo plane fuit conſumatus; & poſt annos tri-

triginta cancellis ligneis circumſeptus ad latera utrinque. His autem poſtea revulſis & diſſipatis, cum mortalium multorum pernicie & ſtrage, qui Fridericum Imperatorem urbem ineuntem conferti conglobatique ſimul in eo ponte ſpectabant, cancellorum loco officinæ ſunt excitatæ, & in duos ordines diviſæ, ponte in latitudinem aucto. Temporibus autem noſtris ex Senatus Conſulto pons ligneus omnino ſublatus, & recens alter ex Iſtriano lapide fabricatus eſt: cujus anno à Chriſto nato milleſimo quingenteſimo octogeſimo octavo fundamenta poſita palis ex ulmo ſedecim pedum altitudine, hinc & illinc impactis, pari fermè numero contignationes è larice deſuper injectæ, craſſiſſimis trabibus invicem compactæ, & connexæ: in iis ingentia marmorum fragmina ingeſta & conſerta, interſtratis lateribus alternis, cæmentoque oblitis. His fundamentis jactis operoſa moles elegantiſſima ſpecie, & proſpectu pulcherrima, in unum fornicem protenta maximum & ampliſſimum, non minori quàm triennii ſpatio fuit elata, duabus officinarum ordinibus interdiſtincta, ad quam ſummam triplex aſcenſus ac

deſcenſus viſitur. Regia tamen, ſeu media via, multo paucioribus gradibus aditur; reliquæ à lateribus duæ, pluribus, ſed humilioribus pro varia tranſeuntium opportunitate. Latera duo, quæ Euripum proſpectant, perpetua columnarum ſerie ex Iſtriano marmore exornata.

IANNOT. Dicam igitur eos omnes, qui Venetiis degunt, tres in claſſes diſtributos eſſe, Popularium, Civium, Patriciorum.

CONTARENVS libro quinto de Republica, pagina trecenteſima vigeſima tertia; & libro primo, pagina ducenteſima ſexageſima octava.

NOT. X. Tripartita hæc diviſio paſſim Venetiis auditur. Auctores etiam illi, qui bipartito diviſerunt, ut Contarenus, in nobiles, atque populares, coacti ſunt inde populares dividere in duos ordines, infimæ plebis unum, honeſtioris generis alterum. Quamobrem ſatius erit hanc diviſioné retinere, quam Triphoni Gabrielio acceptam refert Iannotius. Non me latet, in primis controverſum eſſe, an, qui Venetiis appellari ſolent cives, re vera ſint cives. Nam quia ſuffragium non ferunt in deliberando, & nullius publici

publici Magiſtratus inſignia gerunt, propterea civium albo plerique illos exemerunt. Enimvero quæ varios populorum mores, & leges perſcrutāti in hiſtoria occurrunt, fateri cogunt, non unum, ſed permulta genera civium, ac diverſa exiſtere, ita ut civis definitio afferri nulla poſſit, quæ in omnes, qui dicuntur cives, ex æquo conveniat, ſed prout in iis evenit, quæ analoga vocant, potiſſimum genus definitione propria explicandum ſit, unde genera inferiora ſuo quæque ordine propriam rationem deſumant eò evidentius, quò propiora fuerint præcipuo illi generi. Quapropter Ariſtoteles non cuncta civium genera (id enim tanta in varietate quî poterat?) ſed civium genus omnium longè præſtantiſſimum definitione ſua comprehendere inſtituit: cujus principis generis habita ratione difficile non foret intelligere cætera. Quo fit, ut meritò vel malignitatis, vel inſcitiæ damnetur Bodinus, qui temerè in re tàm aperta maledicere auſus eſt Ariſtoteli. Non enim ubique nationum, & gentium, quod ſatis conſtat, iiſdemque temporibus, eodem jure cives perpetuo extiterunt. Athenis Solonis lege ſancitum erat, ut ab honoribus & Magiſtratibus arceretur

quarta civium claſſis, quæ multitudine tres alias claſſes longè ſuperabat, non tamen excludebantur à judiciis, & à jure concionis habendæ. In Romana quoque republica contigiſſe legimus, ut quidam optimo jure cenſerentur cives, quidam mediocri, quidam deterrimo; cujuſmodi fuiſſe cùm alios populos, tùm Cerites accepimus, quibus ſine ullo ſuffragii jure data civitas fuit. Qui vero dicuntur Venetiis cives, ſive *Cittadini* (ut vocis ipſius propria vis materna lingua exprimatur) quin civium numero habendi ſint, negari non poteſt, non quidem optimo jure, quo duntaxat ii, qui nobiles ſive Patritii vocantur; ſed medio quodam jure, & ſatis honeſto. Nam præter arcana reipublicæ, quæ cuncta eis concreduntur, obeunt etiam graviſſima munera perſæpe in republ., funguntur legationibus, quas vulgò Reſidentias vocant, apud Duces, & proreges, multoſque etiam principes, qui non ſunt infra regale nomen, & faſtigium: exercent extra ordinem apud Imperatores ipſos, & ſupremos principes ampliſſima munera. Quin etiam ad expediendas & conficiendas res maximi ponderis, horum civium fideli opera reſpublica utitur, quod ex annalibus

Vene-

Venetis, ac etiam ex vulgatis hiſtoriis in promptu eſt cognoſcere. Quid? quod Iannotius inferius tradit, ſe non habere compertum, legem ullam exiſtere, qua fuerit olim cautum atque ſancitũ, ne cives ulli nominarentur ab Electoribus, præterquam Patritii, aut ne ratio haberetur eorum in comitiis, ſi nominarentur: quod nos etiam nullo unquam tempore decretum invenire potuimus: Trierarchos quidem hoc ex ordine creatos aliquando legimus, & Cameracenſi bello unus ex reipubl. ducibus fuit Aloyſius Dardanus, qui legati nomen obtinuit Oriaci, & Mirani, totiuſque illius continentis tractus, qui in proximo erat. Quod ſi aptitudine & facultate potius gerendorum munerum, quàm actu ipſo gerendi, civis definiri debet (alioqui ſenes, & pueri cives non exiſterent, & ea pars civium non modica, quæ conſulto abſtinet honoribus) non video, quid repugnet, quominus ii, qui dicuntur cives, tales verè exiſtant, & ab omnibus haberi, & poſſint, & debeant. Diſtinguenda ſunt tamen hîc duo genera civium. Vnum, quod ab origine dicitur, atque in illos convenit, qui non modo patrem, avum, & proavum civem habuerunt, ſed præterea ſordidas

artes nunquã exercuiſſe tam ſe, quàm omnes illos probare poſſint; quod quidem apud Advocatores trium-viros fit ſolemni ritu, & publicis tabulis conſignatur ejus rei memoria. Alterum genus eſt eorum civium, quorum majores non conſtat extitiſſe cives; ipſi tamen in urbe vel nati ſunt, vel educati, vel, quod poſtremò lege definitum eſt, decennium ſaltem Venetiis commorati domicilium ac ſedem ibidem fixerunt. Fruuntur ii ſanè privilegiis Venetorum civium in portoriis, & vectigalibus potiſſimùm, quæ dimidio minora perſolvunt, quàm advenæ atque exteri. Veruntamen, ut à ſordidis artibus abſtineant, nihil eſt neceſſe. Non enim iis patet aditus ad ampla illa munera, quæ civibus ab origine permittuntur, præterea nemini. Caput hujus ordinis Magnus eſt Venetiarum Cancellarius, cui publici tabularii, ſuprema cura demandata eſt, & arcanis quibuſque non modo Senatus, ſed etiam concilii Decem-virûm, & collegii præeſt, nihilque, quod veniat in deliberationem, aut in judicium, eum latet. Is togam Senatoriam, laxioribus manicis, purpurei aut violacei coloris, pro temporibus gerit, & maximo eſt in honore, quoad vivit, atque

que exiſtimatione, ut Patritii omnes non gravatè ipſi locum cedant: poſt obitum verò publico funere effertur, quod frequentes patres, ac Dux ipſe de more deducunt. Secundùm Magnum Cancellarium Quatuor-viri eminent, qui à ſecretis Decem virûm appellantur, atque aliis omnibus antecellunt dignitate. Succedunt alii XXIV qui Senatus excipiunt arcana, nec non acta deſcribunt, & rerum maximarum conſiliis interſunt; præter hos nulli ad ſecreta reipubl. admittuntur. Alii tabellionum, ſeu ſcribarum Ducalium tantum munere funguntur, qui dicuntur vel ordinarii, vel adſciti extra ordinem. Nam triplex ordo inter publicos ſcribas omninò intercedit, quorum ultimus gradũ facit ad medium, & medius ad primum, facto prius tamen eruditionis atq; ingenii periculo. Licet iis porrò, qui cum imperio in provincias Patritii mittuntur, aut oratores deſtinantur ad maximos Principes, ex ordine ſcribarum medio unum, aut alterum ſecum ducere, qui litteris conſcribendis inſerviat. Inferioris ordinis adhibere aliquem non licet, niſi per Decem-virale concilium fortè copia fiat. Habent præterea cives ii, qui Originarii Venetiis vocantur, præter

eas, quas ſuperius dixi, legationes, extra urbem alia non pauca honeſta munera. Magnus regni Cretę Cancellarius habitu, inceſſu, & dignitate Veneto ſimilis ex eorum ordine legitur, idque à majori Patritiorum concilio: Præfectus arci Cremæ, metallorum fodinis Vicarius, qui à Decem-viris olim, nunc à Senatu eliguntur, & alii non pauci. Plebei homines in urbe Veneta tertium locum tenent, qui, prout diverſis artibus & negotiis vacant, in varia quoque collegia tribuuntur: ex his tamen alia ſunt neceſſaria, alia libera. Nam cunctis opificibus impoſita eſt neceſſitas non modo profitendi ſuam artem, quam in publico exercent, ſed nomina etiam dandi in unum collegium, quod ſortitur appellationem ſuam à genere opificii. Ejuſmodi igitur collegia neceſſaria voco, in quibus is, qui principem locum obtinet, dici ſolet Gaſtaldio, qui cum aſſeſſoribus ſuis (vulgo *de Banca* vocant) jus habet non modò convocandi collegii, ſed etiam ferendarum legum, vel abrogandarum, prout collegii utilitas, & ratio temporum poſtulat: leges tamen ab illis propoſitæ, & conſenſu majoris partis è collegio firmatæ, niſi ab Ædilibus ſancitæ, & approbatæ fuerint, nihil roboris habent,

bent, quinimo irritæ cenſentur: Hæc igitur collegia tot numero exiſtunt, quot genera opificiorum publicè exercentur. Quæ verò pietatis ergò duntaxat inſtituta ſunt, quæ multò plura exiſtunt, hæc libera nuncupo, propterea quod nonniſi volentes admittunt, nolentes non cogunt. In ſingulis templis, & ſacris ædibus, quæ ſunt longè plurimæ, binæ minimùm Fratriæ, vulgo ſcholas vocant, ſive Confraternitates; altera, quæ ſanctiſſimi nomine ſacramenti inſignitur; altera, quæ Deiparæ Virgini eſt dedicata: ſed præterea vix ullum delubrum aut ſacellum extat, in quo Viri ſancti alicujus celebritas non recolatur: ex quo fit, ut horum Collegiorum prope infinitus ſit numerus, in quibus omnibus plebei homines honores adipiſcuntur. Patritii namque, & cives, licet pro eorum pietate in collegium cooptentur, & ſtipem conferant, à dignitatibus abſtinent. Obtinent verò cives ſex ampliſſima collegia; ſex urbis regionibus attributa, & magnarum ſcholarum titulo donata. Ex his binæ ſanctiſſimæ Virgini conſecratæ ſunt; una quidem Charitatis nomine antiquiſſima, altera verò Miſericordiæ addito cognomine: binę quoque duobus Euangelii ſcriptoribus

ribus dedicatæ D. Ioanni, qui Apoſtolorum omnium Chriſto fuit chariſſimus, & D. Marco civitatis Venetæ patrono; totidem duobus cœlitibus Rocco, & Theodoro. Cooptare licet in has omne genus hominum, Patritii tamen ſuis honoribus contenti, ut civibus imperii ſpeciem aliquam relinquant, quamvis in ſocietatem adſciti, ad honores non admittuntur. Qui prçſunt his collegiis, magno ſunt in pretio, magnique cuſtodes vocantur; eorum ſpectatæ fidei, atque integritati ingens pecuniæ numerus concreditur ex piorum hominum legatis atque largitionibus, tùm ad inopiam & miſeriam pauperum ſublevandam, tùm ad nubiles virgines collocandas. Aſſident iis alii nõnulli in eodem ſuggeſtu cum diſcrimine dignitatis, quæ vocabulo ipſo deſignatur, Vicarii, Scribæ, Syndici, Decanorum, & Adjunctorum. Nonnulla verò tractandi, & conficiendi magnus cuſtos cum illis, qui ſibi aſſident, jus integrum habet: ſed in rebus maximi ponderis ac momenti majus concilium convocare ſolent; cujus illi omnes ſunt participes, quicunque perfuncti ſunt munere aliquo in ſocietate; nam qui nullos geſſerunt honores, lege à concilio arcentur. Atque

que hæc de civibus, ac popularibus dicta ſunto.

IANNOTIUS. De Primordiis, atque incrementis noſtræ civitatis, &c.

CONTARENUS Pagina 10. lin. 27. In quibus mediis, ea regione, quæ Rivoaltus, &c.

NOT. XI. Multa fuerunt in ſtagnis oppida condita, multæque variis temporibus inſulæ frequentatæ ab iis populis, qui barbarorum immanem ſævitiem atque tyrannidem fugiebant: nihil tamen & celebrius & antiquius eo, quod ſtabile domicilium ac ſedem præbuit libertati, Caroli Magni temporibus gremio ſuo complexum, quicquid per omnes inſulas erat diſſipatum. Huic igitur ad non obſcurum futurorum omen, proprio Rivoalti nomine inſignitæ inſulæ, accepta Venetæ urbis origo non injuria refertur cùm dignitatis, tùm antiquitatis habita ratione. Nam prima inter omnes alias coli, & frequentari cœpta, quod perfugium tutiſſimum contineret adverſus efferarum gentium impetum, primas quoque ſemper obtinuit, præterquam iis paucis, quibus Heraclea, & Metamaucum annis floruerunt. Cæterum de urbis origine fuit opinio duplex, qua-

quarum alteram jamdiu comprobavit communis aſſenſus; anno ſcilicet quadringenteſimo vigeſimo primo, urbem conditam feſto die Annunciationis Deiparæ Virginis, qui dies urbis natalis ſemper habitus, ſolemni, & maxima religione à Venetis cultus. Altera verò opinio, quam ſequi videtur Contarenus, ad Attilæ irruptionem uſque rem protrahit, quaſi vis alia Barbarorum nulla fuerit antea, qua mortales compelli potuerint ad hæc æſtuaria, nihilque trepidatum temporibus illis, quibus Alaricus, Ataulphus, & Radagaſius, ingentes copias ſecum in Italiam trahentes, terrorem & cladem plurimam Venetis intulerunt. Equidem ſi Alarici unius expeditio prima, qua Gotthis, Hunnis, & Alanis in ſocietatem aſcitis per ſaltus Tridentinos Venetiam irrupit XIV. Kal. Septembris, anno CDII. formidoloſa cunctis Italis adeo uſque fuit, ut quia à periculo & metu longius aberant, de Italia deſerenda ſeriò cogitarent, adeundiſque inſulis Corſica, Sardinia, & Sicilia; quo animo Venetos extitiſſe tunc exiſtimandum, quorum agros pervaſerat tantus ille furor, urbeſque omnes vel afflixerat, vel planè ſubegerat? Nonne quod alii cogitabant, oportuit eos facere,

cere, ut uxores, & liberos, & fortunas ſuas in inſulas tranſportarent, atq; eo promptius, quo pariter & periculum, & perfugium propius? Ergo ab honeſtiſſimis civibus frequentata, exinde nonnihil acceſſionis ad celebritatem, æſtuaria cum ſuis inſulis conſequi cæperunt, antea non niſi à pauperibus, abjectiſque hominibus, cujuſmodi piſcatores, & navicularii, habitari ſolita. Continuata poſthæc Italiæ infortunia per alias proximas barbararum gentium irruptiones, quibus expoſita Venetia prima ſemper fuit, accolas impulerunt æſtuariorum, ut mapalia, ſeu tuguria plura ædificarent, quò ſe reciperent, urgente aliquo diſcrimine. Non tamen probare poſſum eorum ſententiam, qui periculi ab Attila imminentis declinādi causâ, neſcio quem regem Patavii primum novæ urbis fabricandæ conſilium cepiſſe, memoriæ prodiderunt: & quoſdam etiam è ſuis civibus Rivum altum miſiſſe magnis opibus, & conſulari poteſtate præditos, quorum etiam nomina, ſi diis placet, recitant ex quodam vetuſtiſſimo monumento in tabulario Patavino, ut ajunt, reperto, quod quidem non gravabor adducere hoc loco, ut omnes videant, quanti quanti faciendum

dum ſit, expreſſum totidem verbis ex ſermone vernaculo.

Anno à Chriſto nato CDXXI. *ultimo verò Innocentii Papæ primi ex Apono oriundi, cum maxima gloria & felicitate floreret Patavinum regnum, administrantibus rempublicam Galiano Fontana, Simone Glaucone, & Antonio Gaulo Lovanio Coſſ. Honorio, & Theodoſio Arcadii filio imperantibus; per Conſules, & Senatum Patavinum decretum fuit, ut principes aliquot viri ex omnibus delecti ædificarent urbem propè Rivum altum, cogerentque in eandem omnes ex circumjacentibus inſulis, & unum eſſet potiùs oppidum portuoſum, quàm multa, ubi ſtationem haberet claſsis apparata, maritimiſque rebus jugiter aſſueta, ad cuſtodiam portus, perfugiumque, ſi quod bellum ingrueret, exhibendum longe tutiſsimum: Gotthorum enim multitudine, inſolentiaque perſpecta tenere ſeſe adhuc memoria, illos unà cum rege ſuo Alarico Italiam ingreſſos, reliquiſſe eam rapinis atque incendiis vaſtatam, ipſamque urbem infeſto agmine petiiſſe, & direptioni mandaſſe. Quare præter eos motus, quos aliàs attuliſſent Gotthi, cives Patavinos perceptis conatibus iis, qui ex Auſtralibus, & Occidentalibus regionibus*

nibus tunc per eos gliſcerent, timore adductos ſtatuiſſe, vel eo ipſo anno CDXXI. XVII. *Kal. Aprilis urbem condere, in qua perfugium compararetur, & portus juxta fluminis oſtium, coacta univerſa multitudine in eum locum, cui nomen Rivo alto ex inſulis, & ſtagnis, atque adeo ex tota provincia. Vrbem porro Venetias nominatum iri, bienniòque præfuturos operi eò transmiſſos conſules, à quibus fundamenta jacta* VIII *Kal. Aprilis circa meridiem: primos autem præfectos operi conſules Albertum Faletrium, Thomam Candianum, & Zenonem Daulum: alteros conſules Lucianum Paulum, Maximum Lucium, & Vgonem Fuſcum.*

Hoc dicitur exemplum eſſe illius monumenti, quod ex neſcio quo Patavino tabulario fuerit depromptum, cum tamen ipſum Patavium dirutum, & ſolo æquatum ſine ullis habitatoribus diutiſſimè manſerit, & uſque eo rerum Patavinarum memoria interierit, ut ne Patavini quidem ipſi negare audeant, quod à viris graviſſimis teſtatum accepimus, ejus urbis nullam prorſus exſtare memoriam ante Ecelini tyranni crudeliſſima tempora. Quid? quod in noſtris Annalibus ſcriptum reperimus, Patavinos ſuis ora-

toribus ad Narſetem miſſis, dum Ravennam per hæc æſtuaria contenderet, id ab eo contendiſſe ſummo ſtudio, ſed fruſtra, quod antea non ſemel, & ab Odoacre, & à Theodorico; uti paludium ſtagnorumque poſſeſſione, quę per injuriam ſibi erepta criminabantur, Veneti dejicerentur, atque expellerentur. Non igitur urbis conditores, ſive primi auctores, quin potius hoſtes Patavini fuerunt, quoad oppugnati à Longobardis, & Patavio everſo coacti ſunt ad illos confugere, à quibus diſſidebant. Quin ergo monumentum hoc falſum fictumque fuerit, nullus dubito: ſed quia Scardeonio atque nonnullis rerum noſtrarum ſcriptoribus impoſuit, Venetiq; nominis calumniator poſt homines natos nequiſſimus, ut libertati Venetæ notam inureret, hoc ipſo tanquã firmiſſimo innititur fundamento, Patavinis ſubjectam ab ipſo natali fuiſſe rempublicam noſtram, operæ pretium exiſtimo, decretum hoc, quod circumfertur ineptiſſimè & abſurdiſſimè concinnatum, examinare: quot enim verba, totidem ſunt expreſſa mendacia. Primum eſt, ultimum annum Innocentii primi à Chriſto nato fuiſſe CDXXI. cum ejus obitus contigerit quadriennio ante: ſucceſſit

Zoſi-

Zoſimus, qui obiit anno duodevigeſimo extremo: creatus fuit anno proximo Bonifacius primus, cujus anno pòſt altero urbis fundamenta poſita.

Alterum: Innocentium Pontificem fuiſſe oriundum ex Apono, qui locus à Patavio abeſt paſſuum quatuor millia. Impudentia ſcriptoris ementientis, aut ſumma imperitia, ut Patavinum faceret Pontificem; Aponum, ſive Aponenſem pro Albano ridiculè accepit.

Tertium: tunc regnum Patavinum ullum viguiſſe, quo tempore Imperatores rerum potiebantur: id verò nullus, quantumvis hebes & rudis, ignorare poteſt; licet ut muniat undique cauſam, perbelle mendax iſte cum ipſo regno, ſenatum, conſules, cives Patavinos, rempublicam confundat.

Quartum: antequam Rivus altus ædificaretur, hoc eſt, annum CDXXI. extitiſſe complura oppidula per hæc ſtagna diſperſa, ex quibus tunc una demum civitas coaluerit. Contigit hoc ſatis longo intervallo poſt, nimirum anno DCCCIX. Heraclea primùm, & Equilio funditus everſis: deinde Albiola, Clodia, Metamauco, & aliis, unde plurimum incrementi Rivo alto acceſſit, quemadmodum ex omnibus annalibus clariſſimè conſtat. Sed ante

annum CDXXI. nullum erat in his paludibus oppidum, ac ne in ſummis quidem. Niſi quis velit ea, quæ Strabo ſcripſit de Aquileia, Adria, & aliis oppidis, quæ tunc temporis mari alluebantur ad Metamaucum, Heracliam, Equilium, & alias inſulas, ineptiſſimè, ut ſceleſtus nebulo fecit, atque prodigioſiſſimè traducere.

Quintum: inane ſtudium ad cuſtodiam & tutelam portus, cum nullæ barbarorum copiæ maritimæ forent, non modò claſſis apparandæ; ſed urbis condendæ; præpoſterumque ac perverſum illorum conſilium, qui minimè conſulerent ſuæ incolumitati inter agrorum & urbium ſævas direptiones, cum Alaricus & Ataulphus eſſent in Italia, cæteræque imperii provinciæ omnes bello arderent, à tyrannis fœdiſſimè laceratæ. Sed cum ſumma pax & tranquillitas ubique vigeret, Italia, Gallia, & Hiſpania proximè pacatis, barbariſque omnibus compreſſis, ac tyrannis deletis, de quibus Imperator Honorius triumpharat anno CDXVII. tunc intempeſtiva formidine fugam adornarent, hoſce nullo apparente, ne dum inſequente.

Sextum: ex Auſtralibus regionibus, atque Occidentalibus ea tempeſtate

Gottho-

Gotthorum motus auditos; qui ſtabili fœdere cum Romanis juncti, Alanos, & Vandalos in Hiſpania multis præliis attriverant, & certam demum Galliæ partem poſſidendam acceperant, beneficii præmiique loco ab Imperatore, cui ſtrenuam fidelemque operam, ſi unquam aliàs, præſtabant. Auctor hujus ementiti decreti, quiſquis ille fuit, cum audiret, à doctis viris ſcriptores quoſdam amentiæ reprehenſos immaturè nimis cauſatos Hunnicos terrores; pro Attila & Hunnis ſubjecit Gotthos & Alaricum; aſtutè quidem, ſed non ſatis aut conſultò, aut ſcitè. Nam licet aggreſſiones Gotthorum urbis novæ origini multò, quàm Attilæ irruptio, propiores fuerint: uterque tamen timor intempeſtivus, ac nullus; ille, quia jam deſierat, hic, quia longum aberat, Attila nondum, aut vix dum in lucem ſuſcepto, & Romano Imperio poſt diuturnas ærumnas, & calamitates ad ſpem amplitudinis priſtinæ reviviſcente.

Septimum: tunc ſtatim Rivo alto inditum Venetiarum nomen ex illo Patavinorum Senatus conſulto, quod nomen perſpicuè vetera monumenta docent omnibus initio pariter com-

mune fuiſſe, quæcunque continerentur his littoribus atque ſtagnis oppida; multo autem pòſt, ut proprium, Rivo alto tributum, quàm migrationes eò fierent ex omnibus inſulis. Etenim multæ ſunt veteres ſanctiones, multa privilegia, quæ leguntur edita, & data in urbe Rivo alto. Seroque admodum hoc ipſum Venetiarum nomen tàm longè latèque patens olim, quam ſtagna omnia, & littora in Rivi alti unius terminos conceſſit, ſecus atque præ ſe fert hoc Patavinum decretum imperitiſſimè confictum, & omninò falſum.

Sicut ergo conſtanti civitatis opinione urbis conditæ dies eſt VIII kal. Aprilis, ita ex Patavino decreto id contigiſſe nemo ſanus eſt, qui dicere poſſit: ex noſtris Annalibus liquidò conſtat, quanam ratione divino potius, quàm hominum conſilio nova civitas ad Rivum altum conſtituta fuerit. Ceperat ibi vicus eſſe ſatis frequens, non modò piſcatoribus & naviculariis, ſed multis aliis mortalibus in unum coactis, poſtquam Venetiæ urbes Alaricus, & Radagaſius cum ingentibus barbarorum copiis invaſerant. Ex arundinibus & aſſeribus cunctæ habitationes, una duntaxat fuerat ex lateribus ſtructa,

quam

quam incolebat illius fabricator Entinopus Cretenſis. Contigit, ut incendium repentè coortum, ventis ſævientibus, quaquaverſum propagaretur,& vicum abſumeret. Remediis ad flammam inhibendam omnibus tentatis, operiſque inani labore defatigatis, converſus ad cœleſtē opem implorandam, qua erat Entinopus ille religione ac pietate, ſolemni voto palã ſeſe obſtringit & obligat, ſi cohiberetur ilicò flammarum furentium impetus, offerre ſe ad conſecrandum tantum ſoli, quantum ſatis foret ad rem divinam peragendam, cujus rei gratia ſuſcipere cogerentur itineris atque incommodi plûrimum univerſi incolæ, templa delubraque adituri longo intervallo disjuncta. Conceptis precibus & votis præter omnium ſpem ſubito flamma ſubſtitit, ac incendium recedit, largiſſimis imbribus, ut fama, cælitus effuſis. Atque ita, quò ſe voti religione ſolveret, in area ſuæ habitationis, quæ conflagraverat, Entinopus ſacellum ædificavit, & D. Iacobo Apoſtolo dedicandum curavit, inſigni celebrique admodum cerimonia, quippe cui dederint ſimul operam Epiſcopi quatuor, Severianus Patavinus, Hilarius Altinas, Iucundus Tauriſanus, & Epodius Opi-

terginus: ac ne quid omini fauſto & læto deeſſet, Felix ille ſacerdos nominatus dicitur, cui primùm ſacelli cura demandata fuerat. Dedicationis autem dies feſtus, & ædificationis principium planè idem fuit, ſed unius anni curriculo intercedente, quod omnia monumenta vetera teſtantur, utrumque VIII kalend. April. contigiſſe, quæ lux orbi jucundiſſima, & ſanctiſſima illuxit, cùm optatiſſimi nuntii ad beatiſſimam Virginem, tùm inauditi inexplicabiliſque ſacramenti, quod humanam divinamque naturam ſimul copulavit. Vnà ergo cum tanti myſterii memoria, & cum novo templo illius urbis primordia jure conſecrata, cujus foret ea laus unica & præcipua, quod nullis unquam profanis ritibus & ſuperſtitionibus, Chriſtianæ tantum religioni nomen ſuum dederit, in qua orta, educata, & aucta perſtabit æternùm fixa, necnon conſeneſcet. Novi porro fani aut ſacelli exædificatio, circumfluentibus undique finitimis, ut ejus opportunitate uterentur facilius, tanti momenti fuit ad Rivi alti frequentiam, ut civitatis nomen, & famam inde habere cæperit, aucto magnopere numero ædificiorum, quæ circumcirca in dies excitabantur. Superve-

pervenerunt poſtea miſera illa tempora, quibus Attila rex Hunnorum aggreſſus Italiam, nobiliſſimas quaſque urbes Venetiæ deformavit, & diruit. Tūc oppida multa in ſtagnis ſimul inchoata; Gradus ab Aquileienſibus; Caprulæ à Concordienſibus; ab Altinatibus Torcellum, Majorbium, Boreanum, & Amorianum; ab Ateſtinis, proximiſq; montis Silicis civibus Clodia, Metamaucum, Philiſtina; & ab aliis alia, quibus poſtea relictis ob Pipini Regis, & Gallorum aggreſſionem, omnes in Rivum altum convenêre. Et urbem ſatis antea frequentem, frequentiſſimam, & incolis refertam juſtę magnitudinis conſtituerunt. Ex his apparet, Contarenum hîc incrementum potius & amplitudinem, quàm ortum urbis reſpicere, dum Attilæ adventum commemorat, cum multo ante, anno ſcilicet CDXXI, condita fuerit, quod etiam publica fide & auctoritate ſtatuitur, quę ab eodem anno enumeravit ſemper annos urbis conditæ.

NOT. XII. IANNOTIVS. *Gallorum vim ſuſtinuit, & egregiè devicit.*

CONTARENVS. Pag. undecima, lin. 19.

His ipſis temporibus Beati, Venetiarum Principis, auſpiciis & ductu parta eſt inſignis victoria, quæ cunctis ferè celebrata ſcriptoribus, à quibuſdam in dubium revocatur. Sed Annalibus Venetis antiquiſſimis, atque probatiſſimis, & monumentis ampliſſimis hujus pugnæ, quæ multiplicia ſuperſunt ad hæc uſque tempora, neſcio cur aliqui minorẽ fidem tribuendam cenſeant, quàm plebejo & ruſticano ſermone conſcriptis ab ignoto auctore, neſcio quibus Francorum annalibus, unde Aimonius, ſive Annonius, Rhegino, Ado, & quidam monachus ex cœnobio Engoliſmenſi, qui vitam Caroli Magni per annos digeſſiſſe traditur, non modò hauſerunt rem geſtam, & ſententiam, prout ipſi tradunt: ſed etiam verba ipſa fuerunt mutuati, & quod ridiculum eſt, eodem propè ordine ſtructa, & collocata. Quamvis intuentibus rem totam probè & accuratè, à noſtris annalibus, Franci, etiamſi veri eſſent annales, & eo tempore ſcripti, nõ omninò diſſentiant, quatenus ajunt, à *Pipino Venetiam ſubactam*. Nam ejuſmodi famam per Galliam increbuiſſe, credendum ex eo, quod plurima Veneta oppida Pipini armis capta, Metamaucum quoque

que ipſum occupatum fuerat, ubi uſq; ad eum diem imperii Veneti ſedes erat collocata. Acceſſit huic etiam cauſæ Venetorum Ducum, qui exulabant, Obelerii fratrumque ad Gallos transfugium, quod nomine deditionis fuit ab ipſis acceptum. Propterea conati ſunt Franci non modo victoriam, ſed gloriam quoque ſubactæ Venetiæ ſibi vendicare: quibus nos hæc opponimus, & regerimus. Primò, irritum & inane omninò fuiſſe, per Duces transfugas & perduelles quicquid fuerit geſtum. Deinde, quamvis oppida multa capta everſaque fuerint, ab his tamen calamitatibus Rivum altum, cæteraſque finitimas inſulas intactas manſiſſe, quò Dux, & omnis Magiſtratus ex Metamauco, ingenſque Patritiorum numerus, ex omnibus inſulis communi conſilio commigraverat. Poſtremò, quod ipſam cauſam & rem totam continet, cum Pipinus in intima ſtagna ſeſe inſinuaret, ut extremam bello manum imponeret, capta Rivo alto, accepiſſe illam memorabilem cladem, multis Francorum millibus deletis, atque trucidatis, coactumque Venetis finibus abſcedere irrito conatu. Sed operæ pretium fuerit hæc altius repetere, totamque rei geſtæ ſeriem ob oculos

oculos ponere, ut omnes probè intelligant, & apertè videant, nullam fuiſſe cauſam juſtam & legitimam Carolo Sigonio doctiſſimo viro inhibendi aſſenſum, & in medio relinquendi rem, ut minus compertam; neque Cæſari Baronio Cardinali ita pertendendi, ut etiam coarguendos exiſtimaret nobiſcum ſentientes. Quid enim perverſi, & malevoli ſcribant, ſusque deque. Cum igitur è vita migraſſet Obeliatus, qui Olivolenſis Epiſcopus primus ordine fuerat, alteriuſque ſufficiendi gratia in demortui locum, comitia popularia ſolemni more haberentur, Ioannes, & Mauritius Duces, ille pater, hic filius, opibus & gratia connixi, quam maximè poterant, Chriſtophorum quendam Græcum, cui ſtudebant impenſius, annos duodeviginti natum eò faſtigii extulerunt. Res indigna viſa Tribunis, multiſque optimatibus, quorum omnium auctoritate ac potentia fretus, conſcientia quoque ſtimulante, cujus eſt vis maxima, Ioannes Gradenſis Patriarcha, vir optimus atque innocentiſſimus, ut adoleſcentem conſecraret, adduci non poterat; tantumque abfuit, ut Ducibus obſequeretur non modò precibus, ſed convicio propè aſſiduo agentibus, ut pro ea per-

perſona & dignitate, quam ſuſtinebat, cum etiam grandis admodum natu foret ac provecta ætate, liberius utrumque admonitum palàm increparet. Hinc novi ac inauditi ſceleris violentia exarſit, ingentium calamitatum & malorum origo. Impotens animi, & furore præceps adoleſcens inſtructo navigio, patre Duce connivente, cum ſatellitibus Gradum derepentè advolat, & Pontificem nihil minus ſuſpicantem opprimit, injectiſque manibus ſacrilegis ex altiſſima turri, quæ ſacris ædibus imminebat; namque illò confugerat; deturbatum in caput præcipitem agit. In tanti ſceleris memoriam proditur divinitus factum, ut ſaxa reſperſa tàm altè cruorem imbiberint, ut nullo modo potuerit unquam elui, multaque ſecula hominibus ſpectaculo fuerint. Atrocitas facinoris hujus allatura fuerit non minus filio, quàm patri ſupremum exitium, niſi re maturè compoſita, ſeſe ut culpa eximerent, in quoſdam è ſatellitibus crimen conjeciſſent, infamiam tamen declinare nunquam potuerunt, neque invidiam, & odia cunctorum civium, qui ſtudia ſuffragiaque ſua illi detulerunt, quem ſcirent omnium infenſiſſimum Ducibus futu-
rum,

rum, Gradenſi Patriarcha renunciato, qui arctiſſima propinquitate interemptum attingeret, Fortunato nepote, opinor, ex fratre. Quin nova diſcordiarum ſemina excitanda forent, veteraque plurimum augenda, nulli dubium erat: Patriarcha Ducibus diffidere, Duces Patriarchæ, utrinque ſuſpiciones fraudum, atque inſidiarum. Opportunitas tantum expectabatur, quam antecapere unuſquiſque pro virili ſtudebat. Sed Fortunatus gemino ſtimulo incitatus, & perſequendæ necis patruo iniquiſſimè allatæ, & avertendi periculi, quod ſcirent imminere ſibi, mirum ni occupaſſet, atque antevertiſſet. Obelerius tribunus Metamaucenſis, & optimates nonnulli, coitione facta de necandis aut extrudendis Ducibus, agitabant conſilia. Fueritne Patriarcha ipſe auctor, non expedio, ſocium quidem ſe præbuit, non modò hortatorem. Nihil propius erat, quam ut res ex voto ſuccederet, niſi delata per certos judices ad Duces præcaveri potuiſſet. Conjurati conjecti in magnas anguſtias de relinquenda patria omnes cogitarunt, non tamen inconſultò ac temerè, ſed re conſtituta, ut Patriarcha in Galliam proficiſceretur, ad Imperatoris Caroli

auxi-

auxilium fidemque implorandam; Obelerius, & cæteri audaces, atque manu prompti Tauriſium ſe recipe-rent imminentes Ducibus, ſi qua daretur opportunitas ex vicino oppido: quæ ſpes atque expectatio minimè fefellit. Audito enim Obelerium in propinquo eſſe, non ſolum propinqui, affines, amici, clientes, ſed etiam quotquot in Duces fuerant concitati, vel offenſione aliqua accepta, vel ſtudio ipſo partium, ad ipſum profugiebant ex urbe clam noctu; ea res ingentem trepidationem Ducibus injecit, ne aut ab omnibus deſtituerentur, ſi res ad manus veniret, aut cunctando diutius domi opprimerentur, incerti quoſnam caverent, aut fideles haberent in urbe ſibi omnium maximè ſuſpecta. Quapropter obſiſtere Obelerio non auſi vim apertam paranti, jamque arma inferenti, turpitèr excidunt patria, atque dignitate. Re pervulgata & comperta conjurati approperant, Metamaucenique omnes effuſi obviam Obelerio civi ſuo reduci gratulātur, & fauſtis vocibus, & ominibus Principatum deſtinant, quam certè paulò poſt obtinuit in conventu publico, inſulanorum pariter omnium accedente conſenſu. Dux Obelerius declaratus ad firman-

firmandas opes pro magno negocio habuit exorare populum, ut adjutores, & collegas ſibi habere liceret Beatum & Valentinum, fratres minores natu. Mox datis literis ad Fortunatum Patriarcham de re feliciter geſta certiorem facit, ne pergeret Imperatoris animum incendere amplius; Gallicis auxiliis nihil opus fore, quamprimum iter maturaret, & ſedem repeteret. Hinc planè intentus in eam curam cogitationemque, ut Principatum ſibi ac ſuis ſtabiliret, quo dignitatis recuperandæ Ducibus extorribus aditum omnem præcluderet, atque ſpem præcideret, Heracleanæ urbi, ex qua illi traxerant originem, machinatus excidium, ad extremum attulit, ſpecie tuendæ pacis & tranquillitatis, bellorumque civilium ſemina tollendi inter cives Heracleanos & Equilinos aſſiduè vigentium, qui capitalibus odiis inter ſe diſſidebant, trahebantque alias civitates omnes in ſuas partes. In publico igitur conventu ea lex fuit perlata, qua funditus everſum oppidum utrumque, & incolæ univerſi migrarunt, quò cuique libitum. Res tranquillæ futuræ videbantur, ſublatis undique cauſis omnibus turbarum, concorditer adminiſtrantibus fratribus rempublicam, ex

Gallia

Gallia reverſo pridem Fortunato, ampliſſimis Privilegiis à Carolo impetratis, quorum exemplum eſt videre apud Andream Dandulum. Sed unus adhuc hærebat ſcrupulus, unus ille timor, qui Obelerium, & fratres non benè habebat, ne puiſi Duces quandoque reſtituerentur, idque in gratiam Imperatoris Cõſtantinopolitani, qui ſæpè contenderat hanc rem ſatis vehementer, cum duceret alieniſſimum à ſua dignitate, non minus ſupplicum, quàm ſuam negligere cauſam: cum eos habuiſſet ſemper conjunctiſſimos, acceptoque beneficio confideret magis fore obnoxios. Hac de re Obelerium ſollicitum nuncius recens perculit; Conſtantinopoli claſſem inſtrui, in Dalmatiæ mittendam ac Venetiæ oras, quam primum navigatio tuta crederetur. Quapropter rebus ſuis diffidens, & magnopere anxius cum Fortunato Patriarcha rem totam confert, aliis quoque amicorum præcipuis in conſilium adhibitis: id inter omnes convenit, nihil amplius cunctandum, ſed externa præſidia citò comparanda, quibus adverſus ingruentem vim ſeſe præmunirent. Itaque licet hyems immineret quamproxima, unà in viam ſe dant Obelerius & Bea-

tus, adituri Carolum, minimo fratre Valentino domi relicto, propinquorum & amicorum præſidiis peregregiè inſtructo. Tunc Imperator Carolus erat in Germania, ubi celeberrimum conventum agebat apud Theodunum, & commodùm quidam Principes Dalmatarum advenerant, inter quos memorãtur præcipuè Paulus & Donatus, ille Comes in urbe Iadera, hic autem Epiſcopus, imploraturi auxilium adverſus Nicephorum, à quo defecerant quibuſdam provocati injuriis. Hos igitur nacti Duces, & cum iis congreſſi, quia cauſa communis ipſorum agi videbatur, communicatis inter ſe conſiliis Carolo demonſtrant, quanti referat exturbare Græcos navigatione, commerciiſque Adriatici maris penitus excludere: quanto fuerit incommodo ea res hactenus neglecta, quantoque uſui futura, ſi vindicaretur, univerſo Italico regno, & in primis Ravennæ. Quibus rationibus facilè Carolus adductus, perbenignè complectitur Dalmatas, & Venetos Duces, ſpondetque inito fœdere, ſe perpetuò futurum ad retinendam dignitatem ipſis adjutorem, quam etiam auctoritate ſua munit, atque ſancit. Annales Francici ſuprà memorati, id ut exprimerent ruſtico

ſtico illo atque barbaro ſermone, tunc edidiſſe Carolum, tradiderunt, *ordinationem de populis, atque Ducibus Venetiæ & Dalmatiæ.* Sed Nauderus, & alii poſtea rem, ut fit, in majus tollentes longiſſimo temporis intervallo commenti ſunt neſcio quam *formulam*, *quo jure quiſque viveret*, unde arrepta fuit anſa poſtmodum à malignis, & invidis quibuſdam maledicendi, ac detrahendi libertati Venetæ reipublicæ. Sed fugit illos ratio & animadverſio, non fuiſſe primò conſtantiæ & juſtitiæ Caroli, quos triennio ante ſui juris eſſe declaraſſet, quemadmodum vel à primis temporibus fuiſſe cognoverat, eiſdem citra ullam noxam libertatem eripere, cum nulla eſſet injuria unquam laceſſitus. Deinde minimè ſitum in arbitrio Ducum illorum, quas ipſi juberent leges reipubl. imponere, nedum ab aliis juſſas per fraudem obtrudere. Quod ſi aliquid publicæ libertati contrarium pepigiſſent, quod nec oſtendunt, nec à ſanis hominibus credi poteſt; adhuc tamen non quid pepigerint Duces, non quid juſſerit Carolus; ſed quid reſpublica ſciverit, eſt examinandum. Inconſultis Tribunis, & injuſſu populi factum, ſi quid modò factum fuerit, ex eo

facilè cognoſcitur, & apertè conſtat, quod cauſæ nihil erat Venetis è tempore, cur à priori fœdere diſcedendum putarent, quo pariter juncti erant cum utroque imperio, ut Gallis ſeſe adjungerent, immò verò, ut iſti ridiculè ſcribunt, ſubiicerent. Sed illud propalam teſtatur, & prorſus evincit, in amicitia Græcorum Venetos manſiſſe, quod cum claſſe Byzantio profectus Nicetas Patritius, ad comprimendos Dalmatas, & Iadrenſes præcipuè, qui auctoribus iis, quos diximus, rebus novis ſtudebant, non modò reipubl. opibus cunctis fuit adjutus: ſed inſigni quoque gratulatione Metamauci exceptus, quo appulſus fuerat poſt res Dalmatiæ compoſitas: ibi concilio coacto ex omnibus inſulis, quid in mandatis haberet, aperit, & cum Venetis agit, ut pulſi Mauritii Duces, ſi non priſtinæ dignitati, ſaltem foris, & penatibus ſuis reſtituerentur: ſed homines cùm præteritorum ſcelerum & crudelitatis, tùm libertatis memores, quam rebus omnibus præferrent, neque Præfecti, qui aderat, ſtudio & contentione, neque auctoritate Nicephori potuerunt adduci, ut permitteretur exulibus reditus in patriam. Prudenter itaque Nicetas, cum nihil profi-

proficeret, ne cives alienaret, id conſilium abjecit, & alterum ſuſcepit, quod in rem magis eſſet, quibuſcumque poſſet officiis demerendi Obelerium; Protospatarium enim eum renunciavit, qui titulus eo tempore non vulgaris erat, & non ſolum ejus propinquos & familiares, ſed etiam ex optimatibus præſtantiſſimum quemque, vel muneribus, vel pollicitis ſibi obſtringere curavit, Fortunato Patriarchæ itidem multa præſtaturus, niſi ille ſub claſſis adventum rebus ſuis timens ad Carolum ſe recipere ſtatuiſſet. Pacatis Dalmatiæ rebus, ne quid moveretur, quod ipſius reditum Conſtantinopolim morari amplius poſſet, biennales inducias cum Gallis conſtituit Nicetas, deditque operam, ut ſecum mitterentur per ſpeciem legationis ad Imperatorē Patritii quidam Gallico nomini nōnihil addicti, inter quos eminebat Obelerii frater Beatus. Nicephorus legatos omnes perbenignè complexus tantum abfuit, ut cauſam exulum tueri pergeret, ut pro negotio habuerit, quod Nicetas acceperat conciliare ſibi, ſi qui forent adverſarum partium. Quapropter ad ea munera, nec non ornamenta, quibus affecit & auxit ſingulos legatos, Beatum Ducem,

priuſquam Venetias rediret, ſolemni ceremonia Hypatum creavit. Erat ea dignitas multò amplior quàm Protoſpatharii; unde diſſidia graviſſima inter fratres orta, cum alter alteri concedere nullo pacto vellet. Obelerius prærogativam ætatis, ac dignitatis, communicatique honoris cum fratribus ſummum beneficium, & magnificè prædicare, & palam exprobrare. Contra Beatus efferre Imperatoris judicium, quo fratri non modò æquatus, ſed prȩlatus fuiſſet, ob indolem, atque præſtantiam animi majorem. Animus utriuſque acrius incendebant, & amicorum diverſa ſtudia, & rumores vulgi. Pauci Obelerio ſtudebant homini iracundo, moribus difficillimis, ac prȩfracto ingenio: Beatus erat in oculis & delitiis omnium, propter ingenii ſuavitatem, ſummamque elegantiam: hinc planè repugnantes ſenſus, atque voluntates. Hic amplecti, & curare ſedulò, quæ jucunda civibus; ille ingrata, & inviſa ob invidiam fratris: ille propenſior in Græcos, hic autem in Francos, & accedebant cauſæ ex affinitate; nam duxerat ex Gallia nobilem uxorem, cujus illecebræ apud hominem valebant, adjiciebantque eo ſtimulos acriores, quò ſibi viſus imparatior

tior à præſidiis domeſticis, exiſtimabat externa ambiri oportere. Græcorum copias reputabat pro Beato ſtare; nullum ſibi aliud perfugium præter Francos relinqui, ni amiſſa exiſtimatione dignitateq; omni vellet civibus deſpicatui ac ludibrio eſſe, vel cum certa pernicie reipublicæ adnitendum ſibi, quo retineret principem locum, & dejiceret fratrem, ut adverſus audaciam & perfidiam inimicorum Gallorum præſidio ſe tegeret, atque communiret. In ea cogitatione Obelerius defixus per emiſſarios quoſdam ſuos cum in eo jam foret, ut cum Pipino Rege paciſceretur (huic enim res Italiæ jam commiſſæ fuerant) elapſis induciis iis, quas Nicetas fecerat, Paulus Dux Cephalleniæ appulit cum claſſe, qua Græcæ ditionis oppida tueretur. Cum verò nullæ Gallicæ naves in altum exiſſent, ne fruſtra ſuſcepta expeditio ab eo videretur, ex iis locis, quæ tenebantur Gallicis præſidiis, aggredi, & oppugnare aliquem conſtituit. Viſum eſt opportunius ordiri à Comaclo, quod ſitum eſt in ſtagnis ad Padi oſtia, piſcatu fructuoſiſſimum, & è ſalinarum, quæ frequentes etiam tunc inerant, amplis vectigalibus. Igitur Venetorum auxilia è propinquo accerſit, quæ de-

bebantur Græcis ex antiquo fœdere. Ea verò ne mitterentur, impedire non potuit, quamvis maximè cuperet Obelerius. Quod autem proximum erat, ne cui forent uſui, cum Beato etiam ipſe proficiſci voluit, & diu ludificatus Græcos varia cunctatione, cum ſpectator certaminis verius, quàm adiutor eſſet, ut irrita cederet oppugnatio, magna cauſa fuit. Nam veteranus miles, qui erat in Comaclo, ex Ravennæ ſtatione ſubſidio miſſus, à muro ſæpè depulit Græcos maxima cum cæde, ut tandem potiundi oppidi nulla ſpe relicta, Præfectus claſſis incepto illo abſtiterit, mœrens quod ignominiam, & dedecus turpiter ſubiſſet, pro laude & gloria, quam inconſulto nimis quæſierat. Eam labem ut abſtergeret, famæque conſuleret, exiſtimavit operæpretium eſſe derivare in Venetos crimen rei malè à ſe geſtæ: & fortè quod Obelerius vitio ſuo fecerat, id publico decreto factum opinabatur. Ergo ratus Imperatori ſuo ægrè non futurum, ſi, rebus ejus in tuto conſtitutis, cum Pipino tranſigeret, firmaretque pacem, deſertis ac deſtitutis iis, à quibus ipſe deſtitutum ſe conquereretur, conſtituit, ut æquiore Pipino adhuc uteretur, Obelerium ſimul & Beatum comprehen-

prehendere. At perculſi atrocitate rei, quam reſciverant Duces, neque enim tanta res latere diu potuit, in auctorem inſidias erant converſuri, ac ni vererentur Nicephorum, malè mulctaturi. Sed ille, ubi videt fraudem eſſe patefactam, ne qua vis inferretur ſibi, properè diſceſſit, atque ita pacis negotium infectum reliquit. Obelerius, qui conatibus Pauli propterea obſtitiſſet, quod ſe communi periculo cerneret implicitum, quodque ſui non alterius vellet eſſè muneris, quàm moliretur fraudem ſummamque perfidiam, ne, quod inſtituerat, corrumperet, maturare ſtatuit; nec ſatis habuit tantum ipſe ad hoſtes transfugere, ſed autoritate ſua quoque Valentinum impulit, quem habebat obſequentiſſimum ut minimum natu, in ſocietatem ſceleris, & furoris ſui; quin etiam claſſis eam partem, cui præfectus erat, inimicis prodidit, ad quorum vim propulſandam reſpubl. eum miſerat. Hoc facinus honeſtarunt Franci deditionis nomine, cum tamen eſſet proditio, atque perduellium. Vt fratrem modò depelleret à gubernaculis, nihil veritus infamis ille ac nefarius proditor, & rapinis, & cædibus hoſtium objicere patriam. Pipinus, eductis copiis, quas in prom-

ptu habebat, ne qua mora interpoſita Veneti colligerent animos, quos eo nuncio credebat abjectos jacere, oblata naviter utebatur opportunitate, & ad majorem terrorem incutiendum, quacumq; duceret agmen in oris maritimis, omnia complebat rapinis, cædibus, incendiis. Excepturi qui erant primum Regis impetum, trepidantes in fugam ſe conjicere, idem exemplum proximi oppidani ſecuti, penates imminentibus Francis vacuos relinquere. Maxima omnium ætatum, ordinumque fuga ad Metamaucum fiebat ex omnibus inſulis, quippe ubi Tribuni eſſent cum Beato Duce de reipublicæ ſumma conſultantes. Invaſerat pleroſq; tanta trepidatio, ut planè deſperarent de ipsâ libertate: ſed omnium animos erexit, atque confirmavit oratio vehemens, & acris fortiſſimi Ducis, deſertores & transfugas fratres multum execrantis, obligantiſque reipublicæ fidem, nec non caput ſuum. Excepêre ipſum perorantem nonnulli optimates, quibus nihil erat antiquius, quàm reipublicæ ſalus. Ab his animosè ac prudenter ſententiæ ſunt dictæ, & à concione frequentiſſima ſtatim comprobatæ. Principiò Duces, qui ad Francos turpiter defecerant, hoſtes communi

muni decreto patriæ judicati, dignitate ornamentiſque omnibus non modò ſpoliati, ſed etiam pœna ſupplicii capitalis adjecta, ſi quando capti venirent in poteſtatem, quod quidem contigit utrique, ſed diverſo tempore. Hinc ad rationem belli propulſandi converſi, cum ipſi Metamauco jamjam immineret, non expectandos ibi hoſtes diſſerebant, ſed inſulis continenti proximis relictis, quæ hoſtilibus incurſionibus facilè paterent, cum liberis, & conjugibus,& fortunis omnibus in Rivum altum continuò transmittendum, circumjacentibus ſtagnis undique munitum, quò penetrare infeſtæ claſſes nullæ poſſent. Inter Tribunos Rivi alti multum eminebat & opibus, & ſplendore generis, & auctoritate, Patricieca è familia, ſive Patriciaca,traditur enim hoc nomen ab illo deductum,ingentis animi vir, nomine Angelus: is vicem ſuam ſollicitus, & nonnihil veritus, ne quid decederet fortè auctoritati ſuæ, ſi Dux ibi conſiſteret, cui ſumma poteſtas, cum repugnaſſet aliquandiu huic deliberationi, ad ultimum eſt aſſenſus, ſed ea conditione, ut Dux in Olivolo ſedem collocaret, Tribuno jus & fas eſſet, locum ſuum tueri. Commodùm Veneti trajecerant

cerant in Rivum altum, cum Pipinus infeſto exercitu Metamaucum venit, deſertumque cunctis ab incolis oppidum ingreſſus, quæ parta jam victoria ſolent à victoribus, ea publicæ lætitiæ ſigna cuncta edidit: forſanque ad patrem ipſum literas dedit, quaſi jam bello confecto, atque profligato. Nam prȩter inſulas & oppida, quȩ invaſerat, ipſam etiam Venetorum occupaverat regiam, & bini Duces ad ipſum cum claſſe tranſiverant. Vna duntaxat anus Metamauci permanſerat, à penatibus divelli non paſſa: virilis animi ſupra ſexum & ætatem mulier. Hæc ad Regem perducta cunctis audientibus de fuga Ducis, de metu, ac perturbatione, in qua verſarentur omnes, deſperatis rebus, quæ gratiſſima forent auribus, omnia retulit. Vt homines oratione ſua ſenſit inflammari, ſuorum formidinem, qui patriam deſeruerant, execrari ſimulans, Gallos, urgerent inſtarentque, palam hortabatur, ne ad animos colligendos, dato ſpatio temporis, occaſio prȩſens è manibus amitteretur. Raptim conjunctis ratibus facillimum fore, ſecundo æſtu pervadere modica illa ſtagna, quæ millia paſſuum quinque ſummùm propè aberant, & conſternatos univerſos, vel momento oppri-

opprimere. Quinos habere ſe fratres in propinquo ad Pupiliam, qui ratium fabricandarum eſſent omnes periti: ſi copiam Rex faciat eos conveniendi, haud gravatè venturos ad prçſtandam operam, modò certa merces, quam peterent, eis perſolveretur: Audita eſt maximo aſſenſu omnium muliercula, & animos Francis addebant res proſperè geſtæ, non auſis Venetis uſpiam ad certamen occurrere, & longioris moræ cuncti impatientes, bello quàm primum finem avebant imponere. Quapropter collaudatam aniculam ingentibus pollicitationibus oneratam è veſtigio dimittunt: Illa, quid hoſtibus perſuaſiſſet, coram fratres monet: nec opus, aut precibus, aut rationibus agere, conveniunt illicò inter ſe volentes quid agant. Profecti ad Regem, & ab ipſo benignè appellati ad rates contexendas naviter incumbunt; ſubjiciunt dolia funibus conjuncta, ut impoſiti milites armati ab aquis extarent. Compages autem ratium ita ſtructa erat, ut funibus præciſis, qua liberet, nando confeſtim disjungerentur & trabes, & dolia, neque ulli poſſent inſiſtere, ac veſtigium ponere. Hi antequam ſe conferrent ad Regem, Beatum Ducem certiorem fecerant, quidnam

nam molirentur, quò alacrius & confidentius obviam hoſtibus prodiret. Iam pervenerant ad Euripum altiorem rates, cui temporibus illis nomen erat Arcus; tum verò primum nomen Orphani eſt adeptus ab inſigni Francorum ſtrage, quæ ibi contigit, ut vulgus ſolet more ſuo nomina frequenter imponere. Principiò utrinque ſatis fortiter pugnabatur, immò verò Galli alacri animo triumphum cecinerant ante victoriam. Vbi verò leviora navigia Francos eludere cæperunt, quæ facilè ad gubernatoris nutum circumagebantur; rates autem pars æſtum maris ſequi cogebantur, pars in vada temerè impactæ ſe expedire non poterant; certamine & ratibus moliendis cunctis occupatis, quinque illi fabri tempore uſi in mare deſiliunt, & gladiis, quos ad eam rem paratos gerebant, alii alia ex parte ſecare funes aggrediuntur. Fœdum ſpectaculum, disjectis trabibus, & doliis paſſim fluctuantibus, cum nullum haberent hoſtes conſiſtendi locum, præcipites omnes in mare devolvebantur, & armis pergravantibus verticibus hauſti, (nam violentiſſimi æſtus ibi ſemper cõcitantur) nullis opem ferentibus confeſtim peribant: ſi qui verò impliciti limo hære-

bant

bant in vadis, obruebantur undique telis incidentibus: ita incruenta victoria potiti ſunt Veneti, unius aniculæ, & paucorum hominum ſolertia, quorum nomina ut intercidêre temporum injuria, ita coſtanti fama ex Bognola familia extitiſſe memorantur, digni certè, quorum memoria ſemper celebretur. Cæterum virtuti hominum illud eſt tributum, ut non modò ipſi fratres, eorumque domus, ſed univerſi Metamaucenſes, & Pupilienſes immunes eſſent vectigalium, & munerum omnium: neu militare quiſquam cogeretur unquam, niſi Dux ipſe in militiam proficiſceretur. Poſt everſam Pupiliam Genuenſi bello incolæ omnes Venetias tranſmigrarunt, eorumque maxima pars ad D. Agnetis, ubi collegium eſt adhuc frequentiſſimum, ſedē & domicilium collocavit. Diploma immunitatis hujus admodum inſigne, paucis ante annis apud illos conſpiciebatur, bulla, quam modò vocant, plumbea communitum, in qua Deiparæ virginis effigies impreſſa, & Beati Ducis nomen inſcriptum erat: nondum enim D. Marcus Euangeliſta patronus fuerat à Venetis adoptatus, quod ejus corpore Alexandriâ Venetias tranſlato poſt aliquot annos contigiſſe

tigiſſe novimus. Per incuriam & negligentiam eorum, qui collegio illi præerant, præclarum hoc monumentum deſideratur: ſiquidem Euronoto quondam per autumnum flante, cum maris æſtus intumeſcens exundaſſet ampliſſimè, planaque ædificiorum cuncta ſuperaſſet, ut alia multa ſupellex, ſic etiam ſcripta, quæ lignea continebat arca, undis ſunt corrupta, vel ita, ut legi non poſſent, obliterata. Supereſt adhuc tamen quædam ſyngrapha, quæ docet, diploma illud examinatum fuiſſe, & corroboratum: Ducemque Raynerium Zenum, & Conſiliarios ejus ſubſcripſiſſe. Sed Metamauceni majori diligentia ſunt uſi, qui majorum virtutis teſtimonium, poſteriſque inde omnibus partæ immunitatis, retinuerunt ad hęc uſque tempora ſalvum & incolume, ut cuilibet, facilè apud eos, videre eſt. At Pipinum nec opinata clade affectum ea res habebat ſollicitum, & vehementer angebat, quod antea debellatum eſſe vulgaverat: ſi modò abiret irrito conatu ſecum reputabat, exiſtimationis jacturam ſe maximam facturum: fortè opinione clementiæ leniter agendo, quod nulla vis expreſſiſſet, obtineri poſſe. E Venetis igitur captivis, quos nō paucos habe-

habebat, nobilitate quoſdam præſtantiſſimos deligit, promiſſiſq; onerat ingentibus, & ſpem certam facit, ſi cum repub. pax & fœdus cõveniat;quemadmodum ſine pretio illos dimiſiſſet liberos, ita etiam cæteros omnes gratis dimiſſurũ.Per eos in hanc ſententiam ad Tribunos ſcribit, quorũ affines,& propinqui multi captivi tenebantur: Non eâ de causâ bellum præſens ab illo ſuſceptum, ut Venetis libertatem eriperet, aut quid imminutum vellet: in eo graviter ab ipſis peccatum eſſe, quod arctiori fœdere ita Græcis ſe adjunxerint, & Francos deſpexerint, cum tamen ex formula primi fœderis gerere ſe medios, & neutris adverſari deberent, ſed ex æquo adeſſe. Hanc injuriam, & contemptum ultum ſe veniſſe, & pro copiis & opibus,quibus ſit inſtructus, acceptum recens detrimentum propè nullum eſſe: ſi aditus omnes undique obſidere pergat, commeatibus intercluſis eò deductum iri, ut brevi conficiantur penuria, & inedia: ſed malle ſervare incolumes,quàm perdere funditus, exiſtimantem ſtudiis inconſultis partium, quæcunque accidiſſent hactenus, imputanda eſſe, at univerſæ reipublicæ condonanda. Proſpicerent igitur maturè, idque conſti-

tuerent, utrum facilitatis & clementiæ illius, an acerbitatis & odii facerent periculum. Ad amicitiam & fœdus confirmandum in poſterum alterutram optionem à ſe illis deferri; vel ſententia reſciſſa Obelerius cum fratre penatibus & dignitati ſuæ reſtituerentur; vel Beatus etiam ſe abdicaret, ac è patrià diſcederet. Anceps deliberatio tenebat Patres, qui & perpeſſuri erant extrema prius omnia, quàm perduellibus Ducibus reditum concederent, & conſultum volebant Duci benè adeo merito. Cum verò plerique omnes inclinarent ad pacem, quæ à præpotenti hoſte non magis data, quàm accepta, decora ſatis ac tuta eſſè videbatur: Beatus, in quem cuncti oculos converterant, ut declinaret invidiam, patriæque conſuleret; non committam, inquit, ut mea unius cauſa periclitetur ipſa reſpublica, veſtraq; omnium ſalus. Si cum Rege non aliter pax conſtare poteſt, quàm amoto me à rerum adminiſtratione, volens, & libens me abdico, & in exilium pergo. Aſſurrexerunt omnes peroranti Duci, gratiiſque actis, & laudibus plurimis congeſtis, conſervatæ reipublicæ decus hac inſigni pietate prædicabant ab illo cumulatum eſſe; felix exilium futurum,

quo

quo non amiſſa, ſed planè ſervata patria foret. Diverſa fama exinde tenuit de Beato: alii negant in patriam revertiſſe amplius, ſed in exilio paulo poſt diem ſuum obiiſſe: alii profectum memorant cum Legatis ad Regem, qui ſanciendæ pacis gratia mittebantur, quaque morum ſuavitate plurimum pollebat, ex inimico amiciſſimum ſibi reddidiſſe, ut incolumi dignitate ſit in patriam reverſus: ſed auctores hujus ſententiæ inter ſe etiam variant. Nam ſcribunt aliqui, paulò poſt ſuum reditum magno deſiderio relicto è vita migraſſe: aliqui tradunt, ex eo conflatam invidiam, quod Rex illum admiratione virtutis liberaliter non modò habuiſſet, ſed muneribus etiam affectum dimiſiſſet, quibus rebus injecta ſuſpicio, nec inanis fuerit, ne fratri reconciliaretur, & cum Franco ſentiret, cui recentibus officiis obligatus, & obnoxius eſſet: ea re collectam apud cives gratiam amiſiſſe, & relegatum Iaderam, adnitentibus iis, qui ex hominis ruina ſperabant fore, ut ipſi creſcerent. Quoquomodo ſe res habuerit, illud certò conſtat, principatu abiiſſe Beatum, vel exilio, vel morte, haud multo poſt initam à republ. cum Pipino pacem, cujus in locum ſuffectus

 fuit

fuit omnium civium aſſenſu Angelus ille Participatus, quem ſuperiùs dixi, qui partibus Græcorum enixè, ſi quis alius, favebat, eidemque Tribuni bini aſſidere juſſi, qui publicis negotiis cum eo darent operam, ſingulis annis deligendi ex arbitrio populi. Hi poſtea Conſiliariorum nomen ſunt adepti, qui primò bini, deinde quaterni ſunt creati, poſtremò ſeni, quot numero ſunt regiones urbis, quem morem perſtare cernimus ad hæc uſque tempora. Obelerius, quod proditoribus cunctis uſu venit, ubi conatus eorum nequaquam ſuccedunt, contemptus à Pipino, & Francis inviſus æque ac Græcis, Nicephoro flagitanti datus fuit ad pœnam, quo in acie à Bulgaris cæſo evaſit ad tempus: ſed poſt exilium annorum amplius quàm viginti, occupata Vegla inſula in Fanatico ſinu, & Metamaucenis deficientibus ad illum oppido potitus, poſtea mutata fortuna, victus, atque in prœlio captus, ſupplicio capitali tandem eſt affectus. De Valentino tertio fratre nihil traditur: quia tamen Annales veteres diſertè teſtantur, in agro Patavino ad vicum, cui Strata eſt nomen, quendam Venetum Ducem mactatū fuiſſe, fœdeque à populo tractum, & dilaniatum,

tum, quod ajunt contigiſſe in Pipini diſceſſu, concadere non potuerit id in alios duos fratres, non levi conjecturâ adducor, ut credam in Valentinum editum id ſævitiæ exemplum. Hunc finem habuerunt inteſtina diſſidia, quibus turpiter inter ſe conflictati fratres perdiderunt ſe ipſos,& propè rempublicam. Sed res ferè proſtratas cum divina benignitas, cujus præſidio libertas tunc maximè ſtetit, tum verò erexit virtus & conſtantia civium, qui vitam fortunaſque omnes in diſcrimen adducere, quàm ſubire ſervitium ullum maluerunt; quaque animi fortitudine Nicephoro primùm, ne Mauritios recipere Duces cogerentur, eâdem obſtiterunt iterum Pipino, Obelerium per vim reducere molienti: quinimmò transfugam Ducem, quiſquis ille fuit, in ejus oculis auſi ſunt mactatum diſcerpere, & in Beati locum eum Ducem deligere, qui Francis ſemper adverſatus quam maximè fuerat. Ergo qui ſcripſerunt à Pipino ſubactas Venetias, ſi qui ſunt, qui ſcripſerint, aut ſecuti ſunt rumores diſſipatos temerè, aut nominis ambiguitate in errorem inducti, quod nomen omnibus inſulis tunc erat commune, quotquot paludibus & ſtagnis iis continebantur.

Thomas Fugarus vir nobilis Avenionenſis, qui res Venetas commendavit poſteritati Francico ſermone, quamvis ad tempeſtatem referat eam cladem, quam Pipinus accepit eo modo, quo ſcripſimus: nihilominus ingenuè, apertèque teſtatum reliquit, & Venetos libertatem propugnaſſe fortiter, & propugnatam retinuiſſe integram perpetuò; quod ſi prædictum Annalium ſcriptorem exceperis, & Auctores eos, qui eadem verba exſcripſerunt; tot ſeculorũ conſenſus approbavit. Conſtantinus tantum Porphyrogenitus Imperator, qui de adminiſtrando imperio ſcripſit ad Romanum filium, in hujus belli hiſtoria cap. XXVIII. ab omnibus aliis diſſentit, & quidem in pluribus. Nam primò tradit, Pipinum bellum inferentem, quà trajectus proximus erat in Venetas inſulas, in continenti tantummodo caſtra poſuiſſe; deinde cum in eo eſſet, ut Damaucum, ſive potius Madaucum navigaret, ſic enim Metamaucum ſuperius vocavit, à Venetis illum trajectum ſic obſtructum fuiſſe, ut fruſtra in continenti ſex menſes contriverit: poſtremò deſperata re litteras miſiſſe, quibus invitaret ad pacem, & ad fœdus: Venetoſque ipſós facilè aſſenſiſſe, ut ſe à

belli

belli moleſtiis liberarent, immò tributi nomine plurima pollicitos, quorum pars quædam exigua ſuis adhuc temporibus perſolvi ſoleret. Veruntamen ſi vera ſunt, quæ ſcribit hic Auctor, neceſſariò fateri hoc etiam oportet, Venetos pariter & Francos Annales omnes falſos eſſe. Nam ille ad inſulas & ſtagna nunquam penetraſſe, ſed in continente perpetuò vult hæſiſſe Pipinum. Hi verò non modò teſtantur pervaſiſſe, ſed cepiſſe & devaſtaſſe inſulas non paucas, in primis autem Metamaucum, tunc imperii ſedem. Dum verò de fine belli deſperaſſe regem, ideoque per nuncios & litteras tranſegiſſe prodit, luculenter indicat, penes quos extiterit victoria. Quæ verò de pactione tributorum commemorat, ea tàm vera ſunt, quàm quæ ſuperiori capite ab eodem ſunt dicta, Pipinum habuiſſe tres fratres eo temporis, qui Franciæ omni imperarent, & Sclavoniæ: quæque cap. 27. de Narſete habet, temporibus Imperatricis Irenes, & Papæ Zachariæ, Narſetem ſummo cum imperio in Italiam miſſum: præter alia innumera, quæ potius ad fabulam accedunt, quàm ad ullam hiſtoriam, ut parum ſapiat, qui habendam iis fidem putet. Non eſt

autem hujus loci recenſere ſingula, quæ cuivis legenti paſſim erunt obvia. Quod ſpectat ad tributa perſolvenda regibus Italiæ, quos Imperatorum nomine Byzantini non dignabantur, utrumq; falsò eſt ab illo memoriæ proditum, & nomine tributi fuiſſe quicquam perſolutum, & hujus rei principium à Pipino factum. Apud eos, qui geſta ſcripſerunt temporum illorum, extant adhuc exempla quædam immunitatum, quæ Imperatores, ſeu Reges Italiæ conceſſerunt Venetis. Vt enim liceret illis mercaturæ cauſa, in quæ vellent emporia & loca, proficiſci, tutòque commorari ubilibet intra fines Imperii, & pro libito abire, tutòque auferre omnia: & ne tenerentur, niſi certa quædam vectigalia perſolvere; neve juri dicundo inter Venetos cives in ditione Imperii commorantes præficeretur aliquis, præter judices à republica miſſos: hæc, & id genus alia privilegia quamplurima, ſicut à priſcis Imperatoribus obtinuerant, ſic etiam, ut obtinerentur ab iis, dabant operam, qui adminiſtrationem Imperii ſuccedentes capeſſerent. Horum cauſa privilegiorum, & immunitatum expediebat reipublicæ paciſci, ut potius publico nomine, quàm

priva-

privato perſolverentur quædam iis, quos dixi, principibus; quæ ſi quis appellat tributa, per me ſanè appellet, dummodo conſtet, nomen tantum, ſed rem nullam eſſe; aut certè potentiſſimi principes, maximique reges, qui fructus alicujus & commodi causâ, his aut illis, quotannis non pauca perſolvunt, habeantur vectigales eorum atque tributarii. Sed his de rebus ſatis, immò nimis multa.

NOT. XIII. *Veriſimile eſt admodum*, &c.] Ex antiquiſſimis faſtis, quorum exemplum apud Molinum, ut diximus, reperitur, duo maximi ponderis atque momenti facillimè cognoſcuntur: alterum, quod ſcribit hic Iannotius, omnes, qui præditi nobilitate & virtute ad reipublicæ adminiſtrationem acceſſerant, majoribus comitiis comprehenſos, quàm pauciſſimis excluſis, qui tamen idem jus non multo poſt obtinuerunt: alterum verò, cunctas ferè patritiorum familias, contra quàm vulgo creditur, & in quibuſdam ementitis earum originibus legitur, non modò antiquiſſimas eſſe, ſed rem ipſam publicam jam à primis temporibus attigiſſe: quod in noſtris Venetorum elogiis ſatis ſuperque, Deo juvante, demonſtrabimus.

Not. XIV. *Puto equidem, quod ex annalium noſtrorum, &c.*] Majora comitia multo ſunt antiquiora, quàm Iannotius hic tradit, & quicunque dixerit, primis ab urbe condita temporibus inſtituta, haud longè à veritate aberraverit. Non tamen ea ratione, quomodo fit, ſed pro temporum conditione variè convocatur majus hoc, prout modò vocant, concilium. Cogebatur primis temporibus ex variis inſulis, ut Tribunos, Iudices, & Ducem eligeret, reſque ſummas, in quibus reipublicæ ſalus ageretur, decerneret: qui verò convenirent in unum, quové modo electiones fierent, aut ſententiæ dicerentur, in tanta antiquiſſimi temporis caligine ex tenebris erui non poteſt, illud certè in promptu eſt, ante annum à Chriſto nato 990, in cunctis annalibus, & *convocationis concilii*, & *judicum*, & Ducis *cum ſuo concilio*, & *Nobilium virorum*, & *Primiorum*, *ſeu majorum Veneticorum* frequenter mentionem fieri. Poſt annum verò 990, electiones multas videmus non modò Iudicum, *Legatorum ad Principes*, & *Conſiliariorum*, verùm etiam Prætorum in civitatibus Dalmatiæ. At Sebaſtiano Ziano, & Aureo Maſtropetro Ducibus, non ſolum multi Magiſtratus

tus numerantur, ſed etiam *Procuratores*, & *Sapientes*, & *Iudices fiſci*, & *Advocatores communis*, immò verò majoris & minoris concilii diſertè fit mentio, prout in antiquiſſima ſcriptura; cujus verba ſi referrentur, operæ nos pretium facturi exiſtimavimus.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, anno Domini 1187, *menſis Iunii Ind.* v, *Rivoalti. Nos quidem Petrus Iuſtinianus, & Dominicus Memo ambo Procuratores operis Beati Marci per præceptum Domini noſtri Aurei Maſtropetri, & Collaudatione Iudicum, & majoris ac minoris concilii, & Advocatorum noſtri communis, & populi Venetiarum promittentes promittimus cum noſtris ſucceſſoribus ejuſdem operis Beati Marci vobis Dominico Venerio, &c. & veſtris hæredibus, & ſucceſſoribus, qui cum ſupraſcriptis veſtris navibus in præſentiarum cum ſtolo Venetiæ ad obſidionem Iadræ ire, vel mittere debetis, ſi in via eundo in ipſo itinere dehinc ad Iadram, vel inde huc redeundo aliquod damnum vobis advenerit de aliquo Coredo veſtrarum ſupraſcriptarum navium, de quo ſupra ſalientes navim ſoliti ſint reſtituere, & reddere pro habere illorum. Nos de toto illo damno vobis reſtituere, & dare debemus veras*

tres partes pro communi Venetiæ de bonis, & habere Sancti Marci. Præterea, &c.

Ego Aureo Maſtropetro, Dei gratia, Dux manu mea ſcripſi.

Ego Petrus Iuſtinianus, Procurator operis Sancti-Marci m. m. ſ.

Ego Ioannes Michaêl, Iudex. m.m.ſ.

Ego Petrus Baduario, Iudex communis m. m. ſ.

Ego Aldigerius Baduario, Conſiliator m. m. ſ.

Ego Ioannes Gieſclo m. m. ſ.

Ego Ioannes Vilioni m. m. ſ.

Ego Iulianus Damianus, Diaconus, & Notarius complevi, & roboravi.

Ego Andreas Presbyter S. Canciani, & Notarius, ſicut vidi in matre, teſtis ſum in filia.

Ego Petrus Michaël, ut vidi in matre, teſtis ſum in filia.

Quodnam verò *minus concilium* appellaretur, haud facilè dixerim: non certè, prout nonnulli credunt, XL-virale: etenim ſæpius in antiquis legibus ſcriptum legimus, *Nos Dux Venetiarum, &c. cum noſtris Iudicibus, ac ſapientibus concilii minoris, & majoris, & XL, & collaudatione populi Venetiarum,* quo ſit, ut minus concilium aliud omninò fuerit à XL virale. Crediderim potius

potius ad ſenos conſiliarios Duci adjunctos referri, ſed hoc etiam difficultate non caret, cum haud ſemel *ſapientes minoris concilii* vocatos reperiam. Ex his apparet, majora Comitia ante Sebaſtianum Ducem inſtituta: poſt eum verò ad eorum, quæ modò videmus, ſimilitudinẽ quandam propius acceſſiſſe, quod forſan Iannotius ipſe voluit. Faſtos verò injuria temporum non habemus ante annum 1261. Ex his apertiſſimè conſtat, longè alia ratione majus concilium conſtitutum fuiſſe, quàm modo fit: Veruntamen aditum quendam dediſſe, & aperuiſſe viam ad hanc ipſam, quam videmus perpolitam, & numeris omnibus abſolutam rationem Comitiorum.

NOT. XV. IANN. *Itaque Dux moderabatur univerſam Rempublicam.*

CONT. De republ. lib. ſecundo.

Bodinus, & alii quidam recentiores non ſatis benè in rempublicam Venetam animati, ex iis, quæ Iannotius hoc loco ſcribit, occaſione ſumpta falſiſſimam & abſurdiſſimam rem litteris mandarunt: penes eos Duces, qui præceſſerunt ætate Sebaſtianum Zianum, planè fuiſſe regiam poteſtatem: cum tamen iſtiuſmodi nihil Iannotio exciderit, quippe qui nullibi tribuat jus

Duci-

Ducibus regium: veruntamen multo majorem auctoritatem, quàm quæ in præſentia, ita ut ad regiam adminiſtrationem quamproximè videretur accedere. Quo in genere mirum alicui videri non debet, ſi nonnihil eſt falſus homo peregrinus, cui ſatis non fuerit ſive otii, ſive facultatis ad res externas perveſtigandas parum ſibi notas. Illi quidem acri vituperatione digni, qui temerè & impudenter Auctoribus affingun.,paſſimque obtrudunt pro ſinceris ea, quæ nunquam illi ſomniarunt. Quemadmodum Bodinus *penè* transtulit in *planè*, quodque Iannotius ait, olim Duces in republica fuiſſe penè ut ſummos Principes; hoc ille interpretatus eſt ex ingenio ſuo, in Ducibus fuiſſe planè regium ſtatum. Falli tamen Iannotium, quatenus exiſtimat, antiquiſſimos Duces negotia publica curare, arbitrioque ſuo moderari cuncta potuiſſe, vetus reipublicæ Venetæ inſtitutum declarat, quæcunque tractanda inciderent ac deliberanda, expediendi non alio nomine, quàm Ducis, ejuſdemq; juſſu & edicto præmuniendi, quicquid publicè mandaretur, aut promulgaretur. Quo fit, ut ſpecies ubique regni ac principatus, ſi quis altius rem non expendat, intuenti occurrat,

& nihil

& nihil appareat niſi magnificum, immò verò ſummum, eaque ſpecies fallere poſſit, vel hac ipſa ætate, nedum tam longo temporis intervallo in rebus à noſtra memoria nimium quantum remotis. Equidem hoc unum argumentum ſatis eſſet, non modò ad refellendum Iannotium in fraudem impulſum: ſed etiam ad obterrendas calumnias omnes malignorum; niſi alia tàm multa ſuppeterent illuſtria, & comperta, ut prætermitti ac ſileri nullo pacto debeant. Ante omnia nobis occurrit nomen ipſum Ducis, idcircò à liberis populis ei tributum, quem vellent eſſe moderatorem perpetuum reipublicæ: quod ſcirent id non immenſæ cujuſdam poteſtatis, ſupremiq; dominatus, aut imperii vocabulū eſſe: ſed certis quibuſdam legib⁹ temperatę, coërcitæq; juriſdictionis alia auctoritate, ex qua penderet majori, & præſtantiori. Nam ſive Longobardorum gens, ut nonnullis placet, ſive à Conſtantinopolitanis Imperatoribus miſſi Exarchi (quemadmodum probare ſtudet Hieronymus Rubeus hiſtoriæ Ravennatis egregius ſcriptor) excogitarint primi rationem creandorum Ducum: conſtat ſemper iis Duces obnoxios fuiſſe, à quibus ejuſmodi titulum eſſent conſecuti

ſecuti

ſecuti, nec repugnare, nec adverſari impunè potuiſſe. Sic Exarchi cuncta gerentes arbitratu ſuo dabant, & auferebant civitatibus, quos volebant Duces, & Longobardi Regiæ adminiſtrationis pertæſi, tribuiſſe proceribus aliquot perhibentur hoc nomen, quibus inter ſe diſſentientibus, fœdèque graſſantibus impoſuerunt univerſis paulo poſt Regem. Utrolibet igitur exemplo illi priſci Veneti præficiendum Reipublicæ Ducem exiſtimarint: certè moderati & æqui regiminis, non ſummi ac immenſi, planè incolumi libertate formam ſtatuêre. Demonſtrat hoc evidenter jus Ducis, ſive lex ea pervetus, priuſquam Dux nominaretur, à populo lata, cujus memoriam exceptam publicis Annalibus ad poſteros ita perveniſſe, nihil ut teſtatius divini cujuſdam muneris loco habendum, ut invidorum atque improborum malignitas probè coarguatur. Ergo quemadmodum Regia lex, Vlpiano teſte, omne imperium, & omnẽ poteſtatem in populum Regi conferebat, quam quidem legem Livius tradit cum urbe ipſa nata: ita lex Veneti Ducatus omnium antiquiſſima tantum abeſt, ut omnem transferat poteſtatem à populo in Ducem, ut è quatuor

tuor ſupremę majeſtatis viribus, unum permiſerit imperium judiciale, idque etiam ſuis finibus circumſcriptum: cunctas autem deliberationes rerum maximarum creationeſque Magiſtratuum, exceptis judicibus, in eorum poteſtate relinquat, penes quos antea fuerat, unà cum legum lationibus, ſcitis, & ſanctionibus. Sed recitare libet ex Andrea Dandulo ſingula capita legis, ſeu juris Ducarii. *Vnanimiter*, inquit, *decreverunt ſolum Ducem praeſſe, qui aquo moderamine populum gubernaret, & jus atque poteſtatem haberet in publicis cauſis generalem concionem advocandi, tribunos etiam & judices conſtituendi, qui in privatis cauſis, exceptis meris ſpiritualibus, tam Clericis, quàm Laicis, aquabiliter jura tribuerent, ita tamen quod gravatis quandocunque libeat Ducis remedium implorare. Ejuſque juſsione Clericorum concilia, & electiones Pralaturarum à clero & populo debeant inchoare, & electi ab eo inveſtitionem accipere, & ejus mandato inthronizari. His enim ſalubriter ordinatis*, &c. Ex his apparet, univerſam poteſtatem Ducis judiciali potiſſimum jure terminatam fuiſſe, ut liberè adminiſtraret, quicquid eò ſpectaret, jurique dicundo

præficeret etiam, quos mallet: hoc verò non diu Ducibus permiſſum, ut ex Annalibus ipſis clariſſimè conſtat. Si quis tamen argumentum hinc eruat ſummæ poteſtatis, quæ aliundè non pendeat, neque aliò reſpiciat, hunc etiam fateri oportebit, ſummam Poteſtatem in Curiis, quæ Parlamenta vocantur, modò reſidere, Regeſque maximos & ampliſſimos non amplius reges, ſed eorum arbitrio voluntatiq; ſubjectos, qui citra provocationem judicent ſingulis de rebus, quaſi Rex aliquis ejuſmodi facultate præbita imperio ac poteſtate ſumma unquam ſe abdicarit, aut quicquam de jure ſuo decedendum putarit, optimateſque & populus Venetus in Duce creando ita conceſſerint omnes in ejus imperium, ut avita libertate voluerint ſeſe ultro ſpoliare. Quis credat, homines liberos, decoriſq; avidos ita rationem ac mentem omnem abjeciſſe, ut potius in cervicibus ſuis imponerent impotentiſſimum dominum, quàm cuſtodem, ut vindicem communis libertatis aſciſcerent? Sed ut omnes apertè videant, omninoq; intelligant, imperium ſemper in populo ſupremum manſiſſe, hæc erunt animadvertenda, & conſideranda: jus optimatum atque populi

ceu

ceu liberi, fuiſſe de fortunis & capite civium judicandi, neque modò in privatos ſæpenumero animadvertiſſe, ſed etiam Duces ipſos nonnunquam mulctaſſe cùm ignominia, & exilio, tùm etiam cæde: quinetiam ad horum auctoritatem magis moderandam, paucis poſt annis, quàm creari denuò fuerint cæpti, ademptam illis facultatem initio collatam, eligendi tribunos aut judices: tandem verò nihil omninò Duces abſque aſſenſu populi, populum verò potuiſſe, vel invitis Ducibus, quicquid è republica videretur jubendo ſtatuere: (populi autem nomine complector etiam optimates, ne qua fortaſſè vis hoc in verbo fiat.) Hæc non fallacibus ac levibus nixa conjecturis, ſed teſtimoniis locupletiſſimis comprobata, & illuſtriſſimis exemplis ab hiſtoria petitis, nonne multo potius imperium optimatum ac populi, quàm ullius ex antiquis Ducibus evincent fuiſſe? Aggrediamur igitur rem propoſitam, & oſtendamus, auctoritatem judiciorum non ita populum tranſtuliſſe in Tribunos ac Duces, ut integrum ſibi non foret, ſi quando vellet, de maximis criminibus, ut de rebus aliis, cognoſcere. Cum aliquot è primariis civibus antiquæ

nobilitatis & magnæ potentiæ conſpiraſſent in Duces Participatios, Angelũ, & Iuſtinianum, ſtatuit ejuſmodi facinus Populus vindicare, quemadmodum in minori chronico ſcribit Andreas Dandulus, *majeſtatiſque damnatos Ioannem Tornaricum*, ſeu Talonicum, & *Bonum Brandanitium*, ſeu Bragadenum (nam cognomina utraq; variè ſcripta reperio) patibulo addixit: ſupplicii locum è regione D. Georgii idcircò reor Annales præcipuè notaſſe, quod alibi ſontes antea plecterentur, nimirum in area, quæ dicitur adhuc Bragora, corrupto forſan vocabulo à Græco ἀγορᾶ. Tertius conjurationis princeps Ioannes Montanarius cum fuga ſibi conſuluiſſet ad Lotharium Regem, bonis ſub haſta divenditis perpetuò exulavit. Non minus celebre judicium, & quæſtiones habitæ de Petri Gradonici optimi Ducis nece, cum Satagente Vrſo novo Duce tres à populo judices conſtituti, Petrus Epiſcopus Equilinus, Ioannes Archidiaconus Gradenſis, & Dominicus Maſonus, in reos pœnæ capitalis retulerunt hos cives, Ioannem Gradonicum, & duos ejus filios, Stephanum Sabularium, & Ioannem Labreſcam, qui tamen trucidati fuerunt, à quibus, incertum,

ante-

antequam more majorum pœna ſumi poſſet: tres Petri, unus Candianus, alter Cletenſius, tertius Flabanicus unà cum Dominico Faletrio Conſtantinopolim; Stephanus autem Candianus, plurimique alii in Transalpinam Galliam relegati, & ne quis unquam reſtitueretur, ſeverè cautum. Hæc à judicibus, quos diximus, decreta, comperimus auctoritate populi eſſe comprobata; ſicut etiam de Vrſeola gente factum novimus, honoribus atque ornamentis omnibus à populo ſpoliata; ſed nihil æquè declarat ſupremum jus populi, quàm ſententia capitalis per eundem lata in Petrum Candianum, quartum Ducis ipſius filium, atque ut ferebat ejus temporis conſuetudo, patri non modò ſucceſſorem, ſed collegam datum. Is perditis profligatiſque moribus adoleſcens, cum patris graviſſimi viri atque ſapientiſſimi, ad meliorem frugem ipſum iterum ac ſæpius revocantis, aſperiora monita, & diſciplinam ſuſtinere non poſſet, conſilium cæpit iniquiſſimum, inſtigantibus iis, qui ejus amentiæ, furorique palàm ſerviebant, ut ille patrocinaretur viciſſim ipſorum audaciæ, conjuratione inita in ſenis & dignitatem, & vitam: ſed re patefacta & comperta in cuſto-

diam traditus, qui clandeſtinis appetierat inſidiis paternum caput, publico populi judicio condemnatus, afficiendus jamjam erat extremo ſupplicio. Tunc ſpecie miſerabili parens in publicum prodiit, profuſiſque lachrymis deprecari acerbitatem ſupplicii, atque fœditatem, deplorare ſuam calamitatem, oſtentare caniciem, commemorare tàm merita majorum, quàm ſua, quibus miſeri filii vitam condonari, ætatiſque ſuæ imbecillitati palam flagitabat: non impietatem, nec ſcelus ullum adoleſcenti, ſed imprudentiam, atque inſcitiam crimen id conflaſſe: quare non atroci adeo animadverſione, ſed alia minus gravi coërcendum eſſe, ni perditum vellent juxta natum, atque patrem. Conſtitutum erat populo ſuum judicium obfirmare, ſed optimi Ducis mœrore atque orbitate commoti, ne quid ille in ſe gravius conſuleret ob angorem veriti, reſciſſa priori ſententia, ita ſtatuerunt, ut pœnam quidem mortis evaderet ille in gratiam patris; veruntamen dignitate pariter atque patria amiſſa, citra ullam ſpem illius, aut hujus recuperandæ in ſempiternum exilium deportaretur: ſubſcripſerunt huic ſententiæ ſimul omnes ordines, ſolenniq; jurejurando
etiam

etiam ſe obligarunt: id verò quia violari mox contigit inconſtantia vulgi, acclamãtis eum Principem ab exequiis patris, res malè vertit, & renunciantibus, & renunciato, ut cuilibet eſt in promptu. Quid hic dicturos exiſtimamus, quid cauſaturos, quicũq; Ducibus antiquis ſummũ jus tribuerunt? Nonne ſummũ dicitur id, quo nihil eſt majus? cujus imperio continentur omnes, & coërcentur? Atqui nihil in Venetis Annalibus tàm frequens, & obvium, quàm Duces ipſi à populo coërceri ſoliti. Dicent fortaſſe, non tantùm quid factum fuerit, quàm quo jure factum fuerit, ſpectari oportere. Veruntamen ipſa lex Ducatus antiquitus lata declarat, non injuria coërcitos Duces, aut plus, quam tributum fuiſſet, ſibi vindicantes, aut gravioris alicujus noxæ criminiſque compertos; & quanquam nonnulli vim populi concitati, legitima tamen judicia multi ſubiêre, cujuſmodi præter ſupradicta de Obelerio quoque Duce accepimus factum, perduellionis damnato ſub Gallicum bellum. Is huc atque illuc extorris diu, & multùm vagatus, cum redire in patriam nunquam potuiſſet, vel potentiſſimorum Principum gratia & patrocinio, vim adhibendam exiſtimavit,

funeſto conſilio, quod illi tandem ſupremum exitium attulit. Nam Metamaucum accitus à civibus ſuis, qui defectione facta tranſierunt in illius partes, non multo poſt oppugnato expugnatoque oppido, vivus in Ioannis Ducis venit poteſtatem, abſciſſiſque cervicibus, ex ſententia lata, temeritatis & perfidiæ pœnas unà luit. Ex quibus animadvertere cuilibet datur, quàm inania, quàm falſa, abſurdaque ſint de ſumma Ducum poteſtate quorundam commenta. Quid enim? Obelerius vel duorum fratrum ſubſidio fultus (nam Beatum conſtat initio unà conſenſiſſe) Gallicis partibus addictus non una de cauſa, rem tamen ex arbitrio conficere nunquam potuit, adverſantibus aliis, qui Græcis obnixè ſtudebant; & erit aliquis tàm rudis atque adeo vecors, qui putet auctoritatem ſupremam penes Duces fuiſſe? Cur ergo Mauricius ſenior plebi jucundiſſimus, qui ſummis opibus, ſummaque exiſtimatione florebat, pro imperio nunquam reſtituit Ducatus ſedem, paulo ante Metamaucum tranſlatam, Heracleæ ſuæ patriæ? Cur in candidatorum ſuffragationibus, ſi quos rerum ſacrarum Antiſtites deſignari vellent, non ſemel legimus Duces repulſam tuliſſe? quinimmo

immo Tribunorum ſtudiis nonnunquam ſuffectos, qui maximè Ducibus inviſi, atque infenſi eſſent? quemadmodum ob conſanguinei Patriarchæ cædem Fortunatus Ioanni, & Mauritio Ducibus omnium offenſiſſimus, nihilominus Tribunorũ ſuffragatione ſucceſſiſſe proditur, ac nimirum conatibus Ducum obſiſtere ſolitos, ſi quid pernicioſum molirentur, Tribunos legimus; qua de cauſa in Rivo alto poſt Gallicum bellum Angelus Participatius Dux ubi à populo dictus, ſtabilire viſum eſt omnibus exemplum ſalutare, in auguratione Dominici Monegarii pridem inſtitutum, geminos, qui Duci aſſiderent, Tribunos creandi: quæ res tantopere augebat jus ipſius reipublicæ, quantopere compeſcebat audaciam Ducum, quibus obnoxii Tribuni non amplius agebant in poſterũ creandi juſſu atque arbitrio populi; ne quis tamen exiſtimet antequam ea fierent, ſummos rerum moderatores atque arbitros Duces extitiſſe, contra quam lege Ducaria conſtitutum eſſet, Gregorii II Pontificis expendendæ litteræ, quarum hæc inſcriptio; *Dilectis fratribus Donato Patriarchæ, & Epiſcopis, atque Marcello Duci, & Plebi Venetiarum, &c.* In ipſius autem litteris

 (nam

(nam cuncta recitare nil attinet) præcipuè debent hæc verba notari, & perpendi. *Quia igitur miſſa relatione ad nos à Deo ſalvata communitas veſtra petiit contra Forojulienſem Antiſtitem aientes, quod cupiat invadere ditionem Gradenſis Eccleſiæ.* Cõmunitatis enim, ſive Communis nomen nihil aliud ſignificat, quàm rempubl. ipſam, quod etiam Carolus Sigonius probè animadvertit hiſt. de Reg. Ital. lib. x. Supremam verò Majeſtatem temporibus iis unà cum Duce in populo reſediſſe, oſtendit Ducis pariter atque Plebis in litterarum fronte prima mentio: ſic etiam in litteris datis à Gregorio III, licet inſcriptio deſideretur abſoluta & integra, vitio librariorum, qui compendia ſectantur, indicat tamen aut plebis, aut populi prætermiſſum nomen, quatenus appoſita eſt hujus compendii nota, *Dilecto filio Vrſo Venetiarum, &c.* tunc quidem alia ſententia, quam cum poſtea contigit Dalmatiæ domitæ, & Croatiæ titulos accedere: immò verò in antiquo exemplari vidimus diſertè ſcriptum *Tribunis, & Populo.* Sed in deliberationibus, in fœderibus, & quibuscunque ſanctionibus, quarum memoria litteris commendata ſupereſt, expreſſum legimus populi

populi ipſius nomen: & quia commemorare ſingula nimis longum eſſet, unum aut alterum ſatis fuerit in medium afferre ex antiquioribus, quæ ad nos pervenerunt. Angelus Particiacius Dux, & Iuſtinianus filius ejus, & collega conceſſerunt *Abbati ſancti ſervuli Capellam Beati Ilarii, cum ſuis territoriis*, at his ipſis verbis. *Nos quidem Angelus, & Iuſtinianus per divinam gratiam Venetæ Provinciæ Duces unà cum Reverend. D. Fortunato ſanctæ Gradenſis, & Aquileienſis Eccleſiæ Patriarcha, & Chriſtophoro venerabili Epiſcopo ſanctæ Olivolenſis Eccleſiæ, atque univerſis populis habitantibus, plebe Chriſto dilecta, &c.* Subſcribunt verò Patriarcha, Duces, Epiſcopus, Ioannes Tribunus, & multi alii. Petrus verò Tribunus cum Clodienſib⁹ pactionem fecit de iis, quæ Duci præſtare deberent, in qua diſertè ſcriptum; *chartam ſecuritatis facimus nos Petrus Tribunus Dux, & omnes totius Venetiæ majores, & minores, quorum nomina ſubtus erunt ſcripta.* Sunt autem ad quinquaginta nomina, quæ legi poſſunt. *Ego Petrus Tribuno, Dei gratia Dux, confirmo.*

Ego Petrus Forentio Iudex manu mea ſcripſi.

Ego

Ego Petrus Caloprinus Iudex manu mea ſcripſi.

Ego Feliculo Marin Iudex manu mea ſcripſi, &c.

At de Petro IV Candiano Duce ſcribit Andreas Dandulus, *Iſte Dux cum Bono Patriarcha, Petro Epiſcopo Olivolenſi, Ioanne Epiſcopo Torcellano, & cæteris Epiſcopis, Clero, ac populo Venetiarum decretum ab Vrſo Duce conditum renovantes, ſanxerunt inhibentes commercium de mancipiis Chriſtianis. Nono quoque ſui ducatus anno Dux cum Patriarcha, Epiſcopis, Clero, & populo Venetiæ legatos miſit Ioannem Contareno, & Ioannem Dente Ioanni Papæ, & Ottoni Imperatori, &c.* Cum verò deſciviſſent à republica omnes Iſtriæ populi, coacti ſunt armis iterum imperata facere, novaque ſponſione ſe obligare, cujus extant tabulæ. *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, imperante D D. Ottone Sereniſſ. Imperatore anno quarto, die* XII *menſis Octobris, Indict. quinta. His tabulis Sicardus Comes, atque Iſtria vectigalis facta convenire ſe ajunt unà cum Petro Orſeolo glorioſiſſimo Venetiarum Duce, & cum univerſo ſuo populo.* In fœdere quoque omnium glorioſiſſimo inito cum Patriarcha Hieroſolymitano, cæteriſque

Prin-

Principibus anno à Chriſto nato M C-XXIII non ſemel repetita leguntur hæc verba; *Vobisq; Duci Venetiarum, & Veſtræ genti promittimus.* Innumera ſunt, quæ Ducem cum Iudicibus, & Principalibus, ſeu Primatibus, ac populo Venetiarum nominant, nec ullam unquam ſanctionem, pactionem, fœdus, Ducis unius nomine celebratum in totis Venetis Annalibus oſtendi poteſt: quod certiſſimè arguit, nihil agi potuiſſe inconſulto populo, cujus etiam rei documentum capere poſſumus ex eo, quod voti cauſa cum Venetias profectus eſſet, ut beati Marci veneraretur corpus, Otho Imperator, clamque omnes adventum ſuum eſſe voluiſſet, fortaſſe ne quid turbarum ſe abſente fieret; triduo poſt eius abitum, convocata concione, ut hoſpitium, quod inſcio populo impertierat ſibi fraudi non eſſet, Dux Petrus Vrſeolus II expoſuit rem geſtam, neceſſitatemque excuſavit accurata oratione, quam excuſationem à populo acceptam dum Annales tradunt, haud obſcurè ſignificant, fieri potuiſſe, ut ea non acciperetur, & Dux reus fieret. Quod ſi non erat integrum atque tutum, excipere in ædibus aliquem Principem hoſpitio; qui poterat ipſe Dux inconſulto populo,

populo, vel collegas, vel ſucceſſores liberè deſignare liberos? Vix credam Iannotium ita unquam opinatum, aut hallucinatum oportet in re apertiſſima. Nihil enim in Veneta hiſtoria notius, magiſque compertum, quàm ſenioris Mauritii meritis ac precibus, eximii loco muneris, id à populo indultum, mox in exemplum perniciosiſſimum à poſteris tractum, ut impetrarent alii filiis, alii fratribus conſortium Principatus, atque adeo ſucceſſionem; neque tamen unquam memoriæ proditur hoc factum, niſi populo aſſentiente, atque comprobante. Nam Duces nihil aliud, niſi quod rogabant, ſicut etiam in deliberationibus publicis, & legum lationibus: populi verò ſupremum judicium erat, in quo Duces acquieſcere qualicunq; oportebat. Argumento ſit, quod Dominicus Flabanicus Dux, cum ejuſmodi conſuetudinem abolitam cuperet, quæ nonnihil detrimenti videretur allatura reipubl. illudque haberet exploratum, legem abrogare poteſtatis ejuſdem fore, quæ ſciviſſet, non ipſe pro imperio antiquavit, ſed indicta publica concione ad populum retulit, cujus id ſcitum eſſe, atque juſſum noverat, vellentne cum certa pernicie fixum ſtare, an metus

tus omnis tollendi causâ refigi, ac reſcindi? Ridiculum fortè videbitur quod attexam, ſed valdè appoſitum, ni fallor, atque adeo opportunum vel in minutis quibuscunque & minimis rebus, ad oſtendendum, populo quantum juris eſſet. Legimus enim in Græcorum quandoque odium, à quibus plurimum diſſidere cæperat reſpublica, in publico concilio ſancitum omninò fuiſſe, ne quis ſummitteret barbam, præterquam luctus causâ. Ex his apparet quàm verè ſit à nobis dictum, nihil agi unquam conſueviſſe ſine populi juſſu, ideoque in ejus offenſionem facilè incurrebant, ſi qui Duces aliquando ſibi plus arbitrii ſumpſiſſent, quàm lege tribueretur in negotiis gerendis: quid? quod immerentes odia multi etiam ſubibant ex cõmuni ſententia rebus conſtitutis, ſi minus eæ ſuccederent, atque accideret, ut infortunium aliquod grave acciperetur ob Ducum ſuaſiones, conſilia, vel infauſta auſpicia; vulgo nimirum ex eventibus cuncta metiente, & cujus nomine juberi edicique ſolita, huic temerè accepta referenti tàm bona, quàm mala. Ita cum Vitalis Faletri Ducis funus duceretur, ab univerſo populo diræ fuit devotum, quòd ſumma caritas

tas annonæ fuiſſet eo principe, & exprobrandæ rei gratia vino & pane ingeſtis, ſepulchrum ejus conſtratum, & commaculatum. Tale quid etiam paucis jam annis contigiſſe novimus Petro Lauredano, Duci optimo & innocentiſſimo, cum tamen hic annis quadringentis ferè poſterior Sebaſtiano Ziano, ille verò ſuperior annis pluſquam nonaginta. Quod etiam temporibus noſtris non ſemel accidit, cum annonæ præſertim ubertas & caritas à vulgo Ducibus tribui ſoleat, non alia certè ratione, quàm antiquiſſima reipubl. conſuetudine, cunctas deliberationes, atque publica edicta non alio, quàm Ducis ipſius nomine vulgandi. Quæ res oſtendit, præteritis omnibus temporibus haud diſſimili ratione, quàm modò adminiſtratam rempublicam, diſcrimenq; illud ab Iannotio indutum prorſus nullum eſſe; cum præſertim ea, quam affert, hiſtoria Ducis Raynerii Zeni, à populo conviciis lapidibuſque appetiti, propter molendi tritici vectigal auctum à Senatu, fidem tantam faciat, ſemper in Duces redundare ſolitum, quicquid offenſæ contraherent præſides reipublicæ, doceatque turbam furore concitatam, poſteaquàm amplius in Principem graſſari

non

non potuit, ex ejus manibus elapſum, domiq; ſuæ abditum, non tam in principes atque auctores ejus ſententiæ, quàm in privatos cives impetum tuliſſe, quos ejuſmodi res & cauſa minimè attingebat. Sed rem totam ut paucis complectamur, ſemper Dux Venetorum libera in republica tantum obtinuit ſummi juris atque auctoritatis, quantum ingenio, bonis artibus, gratia, & opibus, vel propinquorum, vel amicorum apud cives valuit: imperii ſummam vim ipſam nunquã habuit, ſed imaginem tantùm quandam, & umbram imperii, plus minuſve, pro temporum varietate. Antiquitus penes illum fuit judices ſtatuere, & Magiſtratus quoſdam etiam deſignare: quin etiam Domini nomen quandoque audiebat, mox id lege fuit vetitum, ut alia permulta, quæ antiquis Ducibus honeſtandis vel conceſſa, vel permiſſa fuerant. Sereniſſimi tamen titulus adhuc manet, regaliaque inſignia, & ſella in medio ſuggeſtu; comitatus etiam eorum, qui modò ſcutarii, olim verò excuſati vocari ſolebant, ad perexiguum numerum contractus ſupereſt: Veruntamen ad extrema prope nunc deventum eſt, cum in funere cujuſque principis creati

Quatuor-viri de poteſtate illius ſemper aliquid detrahant.

NOT. XVI. *Poſtremò tandem, quod meam ſententiam, &c.*] Licet aliquando hoc ipſum Gentilis hominis nomē in primis annalibus reperiatur, contra quam credit Iannotius; nam Petro Tradonico Duce legimus hæc ipſa verba: *Et avenne che'l ſopradetto Doſe veniva mal voluto dal popolo, & etiam dalli Zentilhomeni, perche el non curava de favellar al popolo, e con li Zentilhomeni, ne'l voleva altra compagnia, ſe non delli ſoi ſervi.* Sicuti etiam alibi non ſemel. Frequentius tamen vocantur *Majores*, aut *Primores*, & ſæpius *Tribuni:* etenim hoc nomine cenſebantur non modò, qui functi eſſent Tribunatu, ſed etiam, qui ex familiis tribunitiis ducerent originem, hoc eſt, unde aliquando Tribuni creati eſſent. Arguit hoc ea loquēdi formula, quam Annales uſurpant, ubi loquuntur de familiis Patritiorum. *Fuerunt antiqui tribuni.* Frequenter etiam legimus in iiſdem, ab hujus, aut illius familiæ *Tribunis* ſacras ædes complures vel ædificatas, vel ornatas eſſe: nec non *Tribunos, & Magnates urbis* ita decreviſſe: quo fit ut latè admodum pateret hoc Tribuni nomen, & complecteretur Patri-

Patritios, & nobiles cunctos, prout etiam voces *Majorum*, aut *Primorum*: quæ ſi Iannotius noſter animadvertiſſet, profectò quod miraretur, nihil habuiſſet, in monumentis antiquis Venetorum hanc Gentilis, ut modò loquimur, hominis vocem non audiri. Nomenclatura enim eſt haud recens, res autem pervetus, & priſcis vocabulis memoriæ commendata.

NOT. XVII. *Contigit autem, ut qui* &c.] Fallitur Iannotius: ſemper enim penes majora comitia ſumma poteſtas fuit, & cum Tribuni reipubl. præerant: quod clarè oſtendit Andreas Dandulus, dum ait; *Interea Venetiæ maritimalis regio propter bellicas clades populis aucta in qualibet inſula tribunos annuales conſtituit, qui incolis juſtitiam exhiberent, facta verò in communi tangentia ab omnibus comprovincialibus congregatis determinare conſuetū erat*: & poſtquam Duces creari cœpti ſunt, ut ſuprà oſtendimus, & ex omnibus priſcis annalibus manifeſtiſſimè apparet.

NOT. XVIII. *Qua de re Triumviros*, &c.] De Patritiis non amplius ad Capitale Quadraginta-virûm collegium refertur ab Advocatoribus: ſed ampliſſimum Collegium inſtitutum

 eſt

eſt, quod ſolemne vocatur, in quo præter Quadraginta-viros Dux ipſe adeſt cum ſuis conſiliariis, ac præconſultoribus, quos ſapientes vocamus: Ad hoc de iis, qui Patritios majores ſuos extitiſſe docere volunt, ideoque in Patritiorum ſe numerum cooptari, refertur: cujus partes ſunt conſtituere, an Patritius ille haberi debeat, nec ne. Multæ præterea ſanctiones conditæ, quibus cautum eſt, ne quis in re tanti ponderis, atque momenti verba dare, aut quavis ratione fucum facere poſſit.

NOT. XIX. *Quandoquidem tu minime abs re futurum*, &c.] Sicuti majora Comitia ſenſim ad formam hanc perfectiſſimam, quam modò cuncti admirantur, ut ſuperius diximus, pervenêre; variiſque decretis vel tempus convocandi, atque adeo dimittendi: vel qua potiſſimum ratione iretur in ſuffragia: vel quinam eſſent in concilium admittendi, ejuſque generis multa pro temporum varietate, non ſpeciosè magis, quàm prudenter à majoribus noſtris conſtituta fuerunt: ita comitiorum locus atq; ſedes, in quam convocari deberent, non ſemper una atque eadem fuit. Neque enim ſolummodo priſcis temporibus Heracleæ, Meta-

ɔſ
a-
es
tis
m
a;
ti-
u,
us
le-
:ia
ti-
ɔi,
ɪo
ɔ-
ıte
ſo
a-
ta
te-
a,
to
ɔi-
n-
ò,
:it,
ıp-
ri-
on
ſed
.
:X,

eſt
ter
cu
rib
ho
ex
tri
fer
an
M
qu
po
re
pc

vi
jo
pe
ad
ve
co
ve
ſu
liu
ta
cic
rib
co
co
at
m

Metamauci, ac denique Rivialti habebantur : ſed poſtquam etiam ſedes ipſa , & domicilium imperii fauſtis tandem ominibus fuerunt in Rivum altum tranſlata , ac æternum fixa; modò in Principum ædes, qui antiquitus pro eorum arbitrio, vel in Ducario, vel in privatis eorum penatibus habitabant; modò in D. Marci Eccleſiam, aut etiam in alia templa comitia vocata legimus : His vero temporibus, atque ſuperiori ætate non alibi, quàm in ampliſſimo, & auguſtiſſimo conclavi haberi ſolent, ſicuti Iannotius ſcribit. Attamen cum paucis ante annis Ducarium ferè totum cum ipſo conclavi repentè incendio deformatum, atque abſumptum fuerit, cuncta non ſolùm in priſtinum nitorem reſtituta , ſed multò etiam ampliora, atque auguſtiora reddita ſunt, tanto auri ſplendore , tabularum egregiè pictarum varietate, tantiſque ornamentis, ut nihil ſupra. Scabellorum verò, de quibus Iannotius mentionem facit, effigiem quandam hîc expreſſàm apponere decrevimus, ſicut etiam Tribunalis ipſius Principis, ut cuncta non auribus tantum percipi poſſint , ſed oculis etiam quodammodo ſpectari.

Figvra A.

Not. XX, & XXI. *Sedet autem Dux*, &c.] Tribunal modò Principis perpetuò ſtatuitur in latere minori conclavis, quod Caſtellum ſpectat, incredibilemque præ ſe fert gravitatem, & majeſtatem.

Fig. B.

Not. XXII. *Vrnæ tres ſtatuuntur*, &c.] Appoſui quoque urnarum, quos Pileos dicimus, imaginem cum baſi; ſtatuuntur verò ante Principis tribunal hac ipſa ratione.

Fig. C.

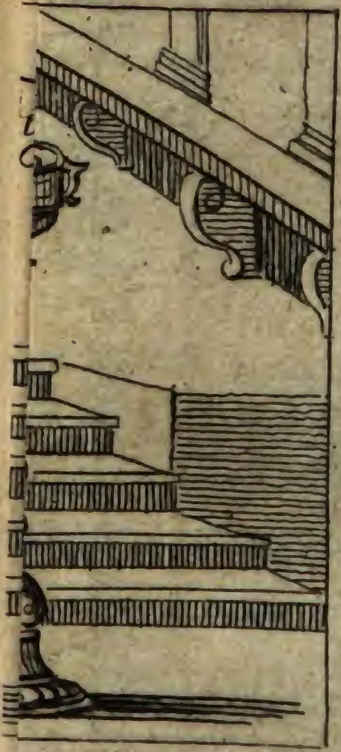
Not. XXIII. *Præferunt autem ſinguli*, &c. Iann. & Cont. lib. 1.] Loculi lignei inter ſe connexi ſunt hac ipſa ſpecie, quam hîc ſubjecimus: praſſinus inſcriptus eſt his notis *De No*, qui rejicit candidatum : albus verò *De Si*, qui favet : in aliis verò decretis, in quibus poſſet alicui non liquere, tres ſunt loculi ſimul conjuncti : tertius autem eſt ruber, atque inſcriptus *Non ſint*.

Fig. D.

Incredibile dictu eſt, quàm aptè & decorè, quamq; celeriter cuncta fiant, quæ ad ſuffragia ferenda ſpectant. Declaravit Iannotius egregiè univerſam eligendi, atque adeo ſuffragandi rationem. Operæ tamen pretium exiſtimavi imaginem oculis ſubjicere tribunalis,

NOT. XX, & XXI. *Sedet autem Dux, &c.*] Tribunal modò Principis

ginem oculis ſubjicere tribu-

nalis,

Figura D.

NOT. XX, & XXI. *Sedet autem*

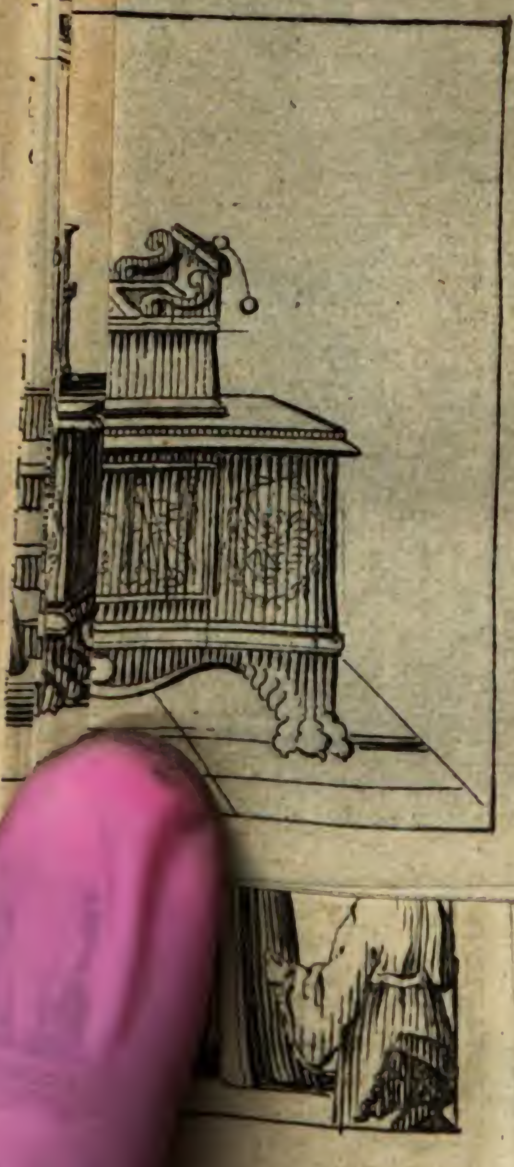
ginem oculis ſubjicere tribu-
nalis,

F
H
B
Figura D.

G
I

[illegible] dum electores ſortito creantur.

[illegible] dum electores ſortito creantur.

nalis, dum electores ſortito creantur, quod vulgo dicimus *Andar a Capello*, eſt autem ejuſmodi;

FIG. E.

In ſuffragiis vero numerandis, poſtquam loculi delati ſunt coram Conſiliariis, qui huic rei præſunt, pilæ, ſeu globuli lignei inferuntur in quandam tabellam, ducentis foraminibus perviam, tanto artificio concinnatam, ut quotieſcunque globuli immittuntur, toties ex eorum numero ducenti in capſulam ſubjectam decidant, & mirabili celeritate numerentur. Hujus autem effigiem appoſuimus, ut nihil omninò deſiderari poſſit, quod totam hanc abſolutiſſimam ſuffragiorum ferendorum rationem patefacere, & quoviſmodo illuſtrare poſſet.

FIG. F.

NOT. XXIV. *Primum qua de cauſa*, &c. Iann. & Cont. lib. 1. in fine.] Non ſolum candidati nomen edit magnus Cancellarius, ſed patris quoque, atque avi, ſi Dux, aut D. Marci Procurator fuerit: quod etiam ad majorem Candidati notionem maximè ſpectat, tum quia ſæpè plures erunt ex eâdem gente eodem nomine vocati, qui paterno nomine differunt: tum etiam quia in magiſtratibus committendis

tendis haud immeritò plurimi faci-
mus, quo quiſque genitore, quaque
familia ortus, & procreatus ſit.

NOT. XXV. *Et quanquam magi-
ſtratus nulli*, &c.] Nunc lege lata ſta-
tutum fuit, ut præter Trium-viros
Advocatores nonnulli Magiſtratus ad
jus dicendum convenire poſſint, ac
debeant.

NOT. XXVI. *Atque facies Du-
cis*, &c.] Immò verò facies ipſa Ducis
non inſcribitur modò in numis rei-
publicæ, quod lege vetitum eſt, ſed no-
men tantum, & effigies quædam, &
imago non hujus, aut illius Ducis, ſed
hominis Ducalibus inſignibus exor-
nati.

NOT. XXVII. *Cur deducatur ad
aulam*, &c.] Non aliâ ſane de cauſa
Dux deducitur ad aulam Publicorum,
quàm ut humanæ conditionis memor
ſit. Quod etiam à Magno Cancellario
priſco ritu, & ſolemnibus verbis in
memoriam revocatur.

NOT. XXVIII. *Sex igitur Conſi-
liarii*. Iann. & Cont. lib. 3.] Conſi-
liarii præterea bene mane ſoli conve-
niunt, & uſque ad tertiam diei ho-
ram, aut privatos homines cum ſup-
plicibus libellis, aut Magiſtratus inter
ſe de juriſdictione certantes, audiunt:
deinde

deinde vero cum Principe ac ſapientibus ſacris interſunt, mox ſimul coëunt omnes, aut de rebus publicis tractaturi, aut exterorum Principum legatos, aut ſubjectorum populorum oratores, aut etiam privatos homines audituri.

NOT. XXIX. *Concilium Decem-virûm.* Iann. & Cont. lib. III.] Nulli modò ſunt Decem-viris adjuncti; longo namque uſu edoctis Patritiis additione carere multo ſatius viſum eſt. Conſtituitur id concilium à Duce, ſex Conſiliariis, ac ipſis Decem-viris, præterea nemine. Hi verò de pace, & bello, atque publico ærario nihil planè deliberant. Crimina tantum, eaque ſumma, & atrociſſima audiunt, atque in ſontes animadvertunt: præcipuè perduelles, immò verò tres inſtituti ſunt ex hoc ipſo Concilio, qui cum ſtudiosè in ſontes inquirere debeant, ex eo *ſtatus Inquiſitores* appellantur.

NOT. XXX. *Eſt aliud præterea concilium frugum.*] Concilium frugum nihil in præſentia judicat aut definit, præterea, quæ ad fruges ipſas, & rei pręſertim *frumentariæ* copiam maximè ſpectant: ſed in ejus locum Viginti-virûm, & Duodecim virûm collegia ſuffecta ſunt, quæ eodé planè ordine &

ratione cauſas audiunt, quibus Quadrageſima viralia concilia: ſed quæ cc annorum ſummam non excedunt, à Duodecimo virali, quæ verò ſuperant uſque ad D. numos, à Vigeſimo-virali collegio terminantur.

NOT. XXXI. *Hujuſmodi ſunt*, &c.] Sunt quoque aliæ cauſæ, quæ hujuſmodi privilegio comprehenduntur, regni ſcilicet Cretæ, propter loci longinquitatem: ejus Magiſtratus, qui *ſuperiorum* vocatur, ubi de alimentis, aut jure dotium agitur: eæque præ cæteris, quæ propter paria ſuffragia ab altero Quadrageſimo-virali collegio nõ fuerint terminatæ.

NOT. XXXII. *Eſt in urbe ne quidem*, &c.] Arſenale modò non ſolum murorum ambitu circumvallatum, ſed Euripo[illegible] foſſarum inſtar, undique circumda[illegible]um, inſulæ ſpeciem præ ſe fert. Nihilque toto in hoc genere aut pulchrius, aut inſtructius, aut ornatius non dicam videri poteſt, ſed ne mente quidem & cogitatione comprehendi.

NOT. XXXIII. *Privatorum Magiſtratuum*, &c. Iann. & Cont. lib. IV.] Quæ deſunt huic loco, ex libris, quos de Veneta republica ſcripſit doctiſſimus Vir, ampliſſimuſque Cardinalis Caſpar Contarenus, præſertim quarto

& quin-

& quinto, ſuppleri poſſunt: in quibus more noſtro nonnulla ſumus animadverſuri, quæ vel à ſcribente omiſſa, vel poſt quàm ſcripſit, in republica introducta fuerunt.

NOT. XXXIV. *Illud jus Auditoribus recentibus.* Contarenus.] Permanet quidem idem jus Auditoribus Novis, ubi quis à Prætoribus ob facinus perpetratum, aut damnum illatum, pecunia mulctatur, quæ ſummam quinquaginta aureorum non exceſſerit: at in cauſis forenſibus, quas civiles appellant, Trium-viri Auditores Noviſſimi creati ſunt, à quibus ea judicantur, quæ L. aureorum ſummam non excedunt, eademque pollent in his autoritate, qua olim Auditores Novi. Etenim ſi in eandem convenerint ſententiam, nulla al[illegible]s datur provocatio: ſi verò diſſenſerint, ad Duodecim-virûm collegium cauſa defertur, quæ tamen, non tertio quoque die, qui dies *tertium Conſilium* appellatur, ut aliæ cauſæ: ſed vel primo, qui *dies pendentiæ*, vel ſecundo, qui *ſecundum Concilium* dicitur, agi ſolet.

NOT. XXXV. *Quorum judicum ſex ſunt ſubſellia.* Contar.] Iudicum Venetorum alii in Foro Marciano, alii in Rivoaltino jus dicunt. Inter Mar-

Marcianos ſex ſunt præcipua ſubſellia, quæ *D. Marci Curiæ* appellantur : inter hæc rectè Contarenus quinq; comprehendit, *Proprietatum, Procuratorum, Advenarum, Petitionum, & Mobilium* : ſed *Conſules Mercatorum* perperam & alieno loco inſeruit, atque *Examinatorum judices* omiſit, qui ſextam, ut vocant, Curiam conſtituunt. Hi Trium-viri venundandis pignoribus operam dant, & quæcunque circa pignora lis oriri poteſt, judicio diriмunt: de jure congrui ſententiam ferunt; contractus omnes examinant, quoſque ex legum præſcripto celebratos cognoſcent, iis, ut rati ſubſcribunt, præſertim verò Donationibus. Creditoribus ſuffragantur, ut quæ facilè auferri, aut abſcōdi poſſent res debitoris, eas Magiſtratus interdicto remorari, ac ſiſtere valeant. Sed præter ſex, quæ commemoravimus ſubſellia, & id, quod inventis rebus præeſt, à Contareno, omiſſo nomine, poſitum, Cataverum appellatum : ſuperſunt etiam Publicorum judices, qui olim Rivialti, nunc in D. Marci foro jus dicunt. Hi cum præcipuè caveant, ne quis vias, aut ædes, aut agros publicos ſui juris faciat, Publicorum nomen ſortiti ſunt. De crimine quoque uſurarum jus dicunt,

cunt, & controverſias, quæ xx librarum ſummam non excedunt, celeriter dirimunt: provocatur tamen in his levioribus cauſis ad officium Cataveri. Sunt quoque in Marcianis Magiſtratibus Trium-viri ſyndici, quorum munus eſt operam dare, ut judicia rectè, atque ordine, & ſincerè fiant, cunctique ſcribæ, præcones, & alii in foro cùm Marciano, tùm Rivoaltino ſua munera integrè atque ſine fraude exequantur. His præcipuè ſubjecti ſunt ii, qui cum litibus imponere finem ſollicito animo procurare debeant, *Sollicitatores*, & *Procuratores* dicuntur. Nec quiſquam hoc munere fungi poteſt, niſi prius & vitæ innocentiam comprobarit, & ſe periculo facto aptum, nullæque ſordidæ arti operam dediſſe demonſtraverit, atque ſyndicorum & Quadraginta virûm Capitalium Præfectorum, qui Duci aſſidere ſolent, ſuffragiis ſollicitator creatus fuerit. *Conſules Mercatorum* Rivialti de mercatoribus jus dicunt: ſicut etiam Magiſtratus ille, qui *ſupra conſules* dicitur, cauſas judicat decoctorum atque adeo Iudæorum, qui fænerantur.

Multi ſunt præterea Magiſtratus, qui à Senatu, ubi è republ. viſum fuerit,

fuerit, creari ſolent, tamen nec ullum ex eo percipiunt emolumentum, neque cum fuerint candidati, id munus exprimitur ab electoribus, ut de aliis dignitatibus, ſicut ſuperius diximus, fieri ſolet. Hujuſmodi ſunt Triumviri *legum Conſervatores*, qui ut leges obſerventur, operam navant, & præſunt Arbitris, ut ex legum præſcripto judicent: ab iis verò provocatur ad Trium-viros Advocatores. *Bonis feudalibus Præfecti*, *Bonis communalibus*, id eſt iis, quæ reſpublica ruſticis utenda dedit; *Bonis incultis*, quæ ſcilicet olim vel nemoribus, vel aquis obruta non multis ante annis maxima induſtria, & majori impenſa culturam admiſerunt: *ſcripturæ ordinandæ*, *publicæ pecuniæ exigendæ*, & alii nonnulli, qui cuncti ſuis muneribus egregiè perfunguntur, omnemque movent lapidem, ut reſpublica adhibitis tot civium manibus, non conſervetur modò, ſed etiam inter omnes emineat, atque ſublimè feratur.

Sunt etiam Senatorum collegia, quæ x ſapientum vocantur, à quibus ea judicantur, quæ rempublicam attingere videntur; an ſubjecti immunitate aliqua donati fuerint, nec ne: quænam agri vectigalia pendant: ejuſ-

ejuſque generis multa, aut etiam, quæ iiſdem collegiis delegata ſunt, ut de iis cognoſcant, ſtatuant, judicent.

NOT. XXXVI. *Curam inſtituendæ juventutis.* Cont. lib. 5.] Et armis, & litteris dant operam Veneti patritii, neque ullo pacto eorum cura à republ. prætermiſſa. Nam præterea, quæ Contarenus recenſuit, Gymnaſium eſt in Bibliotheca reipubl. ubi humaniores litteræ lingua Græca, & Iuriſprudentia publicè leguntur. In inſula præterea, quæ Iudaica vocatur, Academia ſuperioribus annis Patritiorum fuit inſtituta, in qua pueri & bonis moribus, & liberalibus doctrinis imbuuntur publicâ impensâ. Ioannes verò Theupolus Venetiarum Patriarcha, vir paucorum hominum, quique vitæ innocentia ac integritate non minus, quàm ſcientia atque eruditione ſingulari inter omnes eminet, Muriani ludum literarium aperiendum curavit in ædibus D. Cypriani, in quo pariter Veneti cives optimis diſciplinis inſtituuntur.

NOT. XXXVII *Peregimus jam omnes*, &c. Contar.] Multos etiam reſpubl. mittit in Inſulas, & in Continentem legatos proconſulari fere poteſtate, quos *Proviſores Generales* appellant, & quamvis olim ea munera

ad

ad tempus eſſent, cum ſcilicet è repub. videretur aliquem mittere ad ea exercenda, qui re peracta domum reverte batur, nec ſucceſſor aliquis eligebatur: attamen in præſens, & Palmæ novæ Civitati, & Iſtriæ provinciæ, & inſulis Corcyræ, Cephaleniæ, atque Zacynthi, & regno Cretæ ſummi Senatores legati præficiuntur.

DE FORMA
REIPVBL. VENETÆ,
Liber Singvlaris.

Not. XXXVIII. Iannot. *Poſthac à Nicolao Leoniceno.*

Contar. lib. 1. *Enimvero hac in re temperiem.*]

Qvod olim Laconum, atque Romanorum, idem modò Venetorum contigit reipublicæ, ut inter viros erudiτiſſimos nondum ſatis conſtet, quænam ſit ejus vera forma. Nam quidam ad popularem ſtatum illas retulerũt, quidam verò ad paucorum ſive optimatum: quidam qui rem, ut dicitur, videntur acu tetigiſſe, non ſimplices, aut uniuſmodi illas ſtatuerunt, ſed per-

permiſtas, & ex tribus formis temperatas, & Regia, & Paucorum, & Multorum. Ariſtoteles quidem hoc argumentum tradit perfectæ miſtionis, quando contigit, ut unam eandemq; rempubl. alii Democratiam dicant, alii Oligarchiam. Ait enim lib. 4. Polit. cap. 9. *Manifeſtum eſt id contingere iis, qui dicunt, propterea quod perfecta eſt miſtio: accidit etiam idem medio, quoniam utrumque extremorum apparet in ipſo.* Id vero confirmat exemplo Lacedæmoniorum reipubl. quæ viſa eſt aliis popularis, quia populariter complura in illa conſtituta ſunt; aliis verò viſa eſt gubernatio paucorum, cum nonnulla haberet, quæ ſpectarent ad nonnullorum potentium: ſed omiſsà Lacedæmoniorum adminiſtratione nec non Romanorum, de quarum genere fuit à multis ſatis diſputatum, de Venetæ reipublicæ forma differamus. Ioannes Bodinus Andegavenſis, vir litteris multis perpolitus, & peracri ingenio, ſed res novandi ſtudio præceps, & nimium quam audax, extremo de republica ſuâ libro Venetam rempublicam ſtatuit optimatum eſſe, quam popularem omnino contendebat exiſtere lib. de Meth. Hiſtoriæ. Hominis autem hallucinatio ex

eo fonte profluxit, quod ſimplices rerumpublicar. formas duntaxat agnoſcit, eaſdem verò inter ſe permiſceri præfractè negat. Quapropter arguit ſummos Philoſophos, ipſumque Ariſtotelem, qui præſtantiſſimum reipublicæ genus illud ſtatuerunt, quod foret è ſimplicibus formis probè temperatum. Et verò in quærenda ſimplicitate fruſtra laboranti, ubi miſta quærenti occurrere poterat, contigit id Bodino, quod Ariſtoteles monuit, ut diſtraheretur in varias adverſas ſententias, & alias probatas ſibi rejiceret, poſteaque probaſſet rejectas, prout ingerebat ſe illi diverſa ſpecies in ſingulis reipublicæ formis perpendendis. Quemadmodum igitur ſecum diſſidet Bodinus in Romanæ reipublicæ formâ ſtatuendâ, quam modò popularem facit, modò regimen Optimatum; ſic etiam pendet, ac nutat, dum agit de ſtatu Venetæ reipublicæ. In eo verò Bodinus præcipuè peccat, quod permiſtionem formarum negat, ac de medio tollit, cujus aliquot argumenta, ſeu verius commenta, evidentiſſimis rationib⁹ refellamus, ut hoc tanquam primo gradu facto, & conſtituto, ad alia progrediamur. Vnum Bodini fundamentum præcipuum eſt, quo tota

niti.

nititur fraus hominis, abſurdaque opinio: eſſe res duas disjunctas, penitusque diverſas rationes, gubernandi ſtatum civitatis, quâ in re tantoperè ſibi placet, ut omnes de rebus Politicis ante ſe ſcriptores, & nominatim ipſum Ariſtotelem arguat, quod ejuſmodi diſtinctionem non animadverterit. Quâ tamen in re perſpicuè fallitur, ne dicam mentitur. Vidit enim hoc Ariſtoteles, & diſertè monuit cap. 5, lib. 4 Polit. *Neque verò latere nos debet, multis in locis contingere, ut quæ reſpublica ſecundùm leges non ſit popularis, nihilominus populariter gubernetur propter morem ac inſtitutionem: ſimiliter autem apud alios contra evenit, ut reſpublica ſecundùm leges magis ſit popularis; inſtitutione autem, & moribus videatur magis ad paucorum regimen accedere.* Veruntamen id quandoque accidere, non fixum ac perpetuum eſſe, & præcipuè poſt mutationem rerumpublicarum fieri, ſcripſit Ariſtoteles; ſecus atque Bodinus arripuit, ac nobis obtrudit, qui ſi philoſophari ſeriò didiciſſet, in errorem tam fædum nunquam lapſus eſſet, ut operationem propriam ſtatueret omnino diſſentaneam ab agendi principio, atque forma inſita. Accidere id quidem poteſt

 ali-

aliquando ſeu materiæ vitio, quæ non ſatis aptè affecta ſit atque diſpoſita, ſive quod operantis eſt remiſſa vis, aut fortè impeditur. Sed hæc non eveniunt, niſi raró, & fortuitò, quæ in naturam ipſam transferre velle ſummæ amentiæ eſt. Poſtulat enim ordo naturalis, & ratio, ut propriæ operationes propriæ formæ reſpondeant, quæ forma, ſi quando aberrat dum operatur, id præter naturæ ipſius ordinem accidit, qui eſt certus, & conſtans. Quam igitur adminiſtrationem civilem Bodinus proponit, ſi vis integra conſtat illi naturæ ſuæ, fieri nullo modo poteſt, ut operationes à ſtatu formâque ſuâ ſint diverſæ ac diſſimiles: ſin autem vel jam corrupta eſt, vel certè ad corruptionem vergit, quemadmodum evenit in reipubl. mutatione, non gravatè aſſentimur, unà cum Ariſtotele operationes quaſdam exiſtere à formâ diverſas, propterea quod innata vis deperit, & paulatim intercidit, quo tandem fit, ut formæ prioris corruptæ veſtigia tantum maneant, dum alterius formæ ſequentis affectio paulatim inducitur. Licet hoc intelligere cuilibet ex Tacito, qui lib. 4 Annalium Romanæ reipublicæ non modò à ſtatu ſuo diſcedentis, ſed jam propè extinctæ exhibet

hibet quandam ſpeciem, ſive imaginem, in quâ tamen multa adhuc ſupereſſent, quæ veterem majeſtatem arguerent, priſtinumque ſtatum, ut quamvis forma eſſet recens ſuperinducta, non tamen vetus illa prior ita foret abolita, quin adumbrare ſaltem aliquid operando poſſet. Quod igitur Bodinus aſſumit tanquam certũ axioma, hoc eſſe falſiſſimum, & ratio, & res ipſa docet, gubernandi rationem à ſtatu ſuo diverſam eſſe. Siquidem hoc nunquam contigit in republica integrâ, ſed in illâ tantum, quæ jam cæpit mutari & corrumpi, atque à ſtatu diſcedere, ubi profectò mirum videri nõ debet, ſi diſſident, quæ prius inter ſe planè cohærebant, quod tamen eſt præter naturæ vim inſitam, & *per accidens* evenit. Sed expendamus alterum Bodini argumentum; ex duabus reipubl. adminiſtrationibus, quæ differunt ſpecie, nihil optimum conflari poſſe, tradit Ariſtoteles: ergo multo minus conflari poterit ex tribus in ſe confuſis. Antecedens ex eo probat, quod Ariſtoteles lib. 2 Polit. cap. 6. reprehendit illos, qui rempubl. conſtituunt ex populari ſtatu, atque tyrannide. Nam ſi ex paucioribus fieri non poteſt recta permiſtio, quomodo

fiet ex pluribus;? Sed vel hic Auctor oſcitanter admodum Ariſtotelem legit, aut fraudem malitioſè facit. Cur ex Democratia, & Tyrannide nihil bonum conſtitui queat, Ariſtoteles eam rationem non affert, quam Bodinus inducit (nam quis neſciat, facilius eſſe duo ſimul permiſcere, ac temperare, quam tria?) ſed quia Democratia, Tyranniſque ejuſmodi ſunt, ut non reponendæ ſint in numero formarum, vel certè longè deterrimæ exiſtant formæ reipublicæ, propterea ex his duobus generibus nihil optimum confici poſſe, tradit Ariſtoteles, nihil autem obſtare, quo minus miſtio fieri poſſit è duobus tantum generibus, ſive formis, quæ cap. 8 lib. 4 Polit. ſcripta ſunt, apertè demonſtrant, *exiſtere quoddam genus civilis adminiſtrationis, quod politia à plerisq; nominari ſolet, quæ nihil aliud ſit, quàm permiſtio quædam Oligarchiæ cum Democratia*: licet enim ejuſmodi binæ ſpecies connumeratæ fuerint ab Ariſtotele inter minus integras, hoc eſt, inter vitiatæ & corruptæ reipublicæ formas: nihilominus docuit, fieri poſſe, ut non ita multum declinent ab inſitâ probitate, quo fit, ut inter mediocres cēſeri poſſint, quod quidem tyrannidi cōtingit nunquam,

quæ

quæ ſemper eſt labes, & vitium, qualis qualis exiſtat, propterea cum aliis miſceri nunquam bene poteſt. Tertium Bodini argumẽtum ejuſmodi eſt: Tres formæ rerumpublicarum ſunt inter ſe oppoſitæ, habent ergo diverſos fines, diverſas leges, & diverſos ſtatus, qui ſi confundantur, ſimul perturbatio maxima orietur, ergo nihil ex iis bonum confici poteſt. Enimvero hic naturalis Philoſophiæ ſe ignarum Bodinus prodit, quæ docet, eorum, quæ ſimul permiſcentur, naturam & vim tantum ſupereſſe, miſtione peractâ, non autem formas re ipsâ, ſive, ut aiunt, *in actu*. Quæ igitur prius erant inter ſe pugnantia & oppoſita, hæc poſtea ſimul conveniunt atque coaleſcunt, ut efficiatur quoddam commune, ſed tamen diverſum à ſingulis formis, quæ ad miſtionem peragendam concurrunt. Singula tamen hæc vim ſuam exerunt & produnt, plus minusvè, pro ratione ipſius temperamẽti, quod proprius quidem ad unum, quàm ad aliud inclinare poteſt, non tamen ita planè referre & repræſentare, quin diſcrimen percipi queat ab eo, qui aliquid ſapit. Bodinus tamen fateri non veretur, ſe non intelligere, quomodo ex tribus generibus modicè temperatis quartũ

exſurgere poſſit genus reipublicæ, quod vim quandam naturâ diverſam à cæteris habeat. Quapropter probare nititur alterutrum; vel ex tribus reipublicæ generibus nil conflari poſſe; vel ſi confletur, futurum ut nihil differat à populari ſtatu: ſed omnis conatus hominis prorſus eſt inanis, & rationis ejus leviſſimæ, & ex iis, quæ ſolent in ſcholis proponi exercẽdi causâ acuendique ingenia eorum, qui Philoſophiæ dant operam; itaque piget illas referre, nedum ſeriò refellere. Quartum Bodini argumentum, quod quidem ducit ille; majeſtas per ſe ipſa eſt individuum quoddam, ergo non poteſt ſimul & uni, & paucis & pluribus communicari. Antecedens firmatur auctoritate Iurisconſultorum, qui jura Majeſtatis eſſe individua affirmare ſolent; & hac ratione præterea, quia ſi Majeſtatis jura communicari poſſent, vel tribueretur omnibus ex æquo, vel ſingulis plus, minusvè: primum fieri non poteſt, quoniam alter impediret alterum; alterum quoque locum habere nequit, quia quod excederet, paulatim ad ſe traheret cętera, præterquam quod plus & minus recipere non poſſunt formæ ſuâpte naturâ individuæ, qualis eſt majeſtas. Sed homonymia multiplici

Bodini

Bodini hoc argumentum laborat: nam quis neget, formã rei cujuslibet unam eſſe oportere, proptereaq; individuam, quatenus eſt una? ſed forma quævis dupliciter conſiderari poteſt: primò quatenus totum compoſitum reſpicit, cui *dat eſſe* (hic enim eſt opus in ſcholis uſitatas uſurpare formulas loquendi) & hac ratione forma neceſſariò eſt una, quoniam *eſſentia* & natura cujuslibet rei compoſitæ eſt una: ſecundò forma, immo etiam ipſa *eſſentia* ſpectari poteſt ex iis facultatibus, quas plures & diverſas habet, quâ ratione non eſt individua, & una, ſed multiplex. Quidam Philoſophi admittunt etiam in unâ re plures formas, eo tamen ordine, ut una tantum potior ſit, cæteras autem obſequentes ſubjectaſque habeat, ut ratio conſtare poſſit unitatis. Quapropter in homine triplicem illi formam ſtatuunt, vegetativam, ſenſitivam, necnon rationalem, quæ tamen alias in obſequio & imperio contineat, perinde ac Rex aliquis ſubjectos omnes, quibus dominatur. Vtraque opinio ſuos habet Auctores, qui eas tuentur: prior tamen plures habet, atque potiores, quo fit, ut magis ſit in ſcholis recepta; ſed hæc an illa ſit verior, ad rem noſtram nil facit,

quia cum neceſſariò concedendæ ſint, ſi non multiplices formæ in quavis re compoſita, ac certè multiplices vires atque facultates, dubitari non poteſt, quin ejuſdem rei natura & forma ita ſit una, ut in plura tamen officia, vel partes ſecerni dividique poſſit: ita etiam majeſtas ipſa, ſit quamvis una, nihilominus complectitur varias poteſtates, vel in ferendis legibus, vel in creandis Magiſtratibus, vel in bello indicendo, vel in pace facienda: ſed omnes enumerando perſequi nihil attinet in præſens, ſatis eſt oſtẽdere plures, & non unam eſſe, ad errorem Bodini coarguendum, qui homonymia deceptus ſtudet alios decipere. Auctoritates vero jurisperitorum nihil ipſum juvant, quoniam loquuntur ipſi de totâ Imperii Majeſtate, quæ quatenus eſt ejuſmodi, id eſt abſoluta, & ſumma, nulli tribuenda eſt parti reipublicæ ſeparatim, ſed toti univerſæ reipublicæ corpori conjunctim, quâ ratione planè eſt una, & individua, ut diximus. Quæ verò ſtabiliendę ratiocinationi ſubjicit, cuncta, quia nullo nituntur firmo fundamento, corruunt. Non enim tota majeſtas omnibus tribuitur, nec quatenus eſt, quod unum plus aut minus recipit: plures tamen eius partes, aut pau-

pauciores communicari poſſunt, vel pluribus, vel paucioribus, vel uni etiam tantum, prout exigit ratio, & natura reipublicæ miſtæ, quę tota pendet à legibus in eà conſtitutis, quæ ex ordinum mutuo cõſenſu in dies ſanciuntur. Poſtquam hæc ſcripſeram, liber pervenit in manus meas ſatis longus Henrici Arniſæi, in quo de republica agitur. Is licet lib. ſecundo cap. 6. ubi fusè admodum diſputat de miſtione reipublicæ, ab opinione Bodini omnino diſſentiat, eiuſque rationes præcipuas infirmare conetur: nihilominus placitum illud firmat, ac tuetur, quod ſuperius à nobis confutatum eſt, cum probavimus apertis veriſque rationibus, à propria formâ, quam conſequitur, diverſam non eſſè reipublicæ, ni ea propendeat in vitium, adminiſtrationem. Affert hic Auctór eiuſmodi ratione potiſſimùm; ſi æſtimanda eſſet reipublicæ forma ex adminiſtratione, fore, ut nulla inveniretur ſimplex reſpublica popularis, nullumque regnum, quod eſſet pura Monarchia: propterea quod multa inſtituta Ariſtocratica reperiuntur in quavis populari republ, multa quoque uſurpari ſolent in omni Monarchiâ, quando Rex non modò arcana conſilia, ſed etiam hono-

honores & dignitates cum ſubjectis communicat. Hic Romanorum Imperatorum multa exempla profert, quos ait Ariſtocratiam miſtam Imperio habuiſſe, quod bonam partem Imperii Senatui indulſiſſent. Sed excidit docto viro eorum memoria, quæ argumentando objecit Bodino, non ſemel confundi ab eo poteſtatem propriam, & precariam, ſi multa Imperatores Romani permittebant Senatui. Si modò Galliæ, & Hiſpaniæ Reges permittunt ſuis Ducibus, quos cum Imperio præficiunt Provinciis aut Regnis: certè proprio nomine ut adminiſtrent, nunquam eis permittunt, alioquin à ſe abdicarent ſummam poteſtatem. Quam igitur conferunt in ſubjectos, ea precaria eſt, ſi ſpectemus ſubjectos, quibus ea impertitur; ſin autem ſummos ipſos Principes, hæc ipſorum eſt propria; cui quidem poteſtati accidere poteſt, vel ex decreto certâque voluntate principum: vel etiam eorum ob indulgentiam nimiam, & facilitatẽ; vel tandem quod extorqueatur per vim ab invitis, ut pluribus, aut fortè uni ex primariis ac Ducibus Imperii, plures maximæque partes committantur. Ex his omnibus manifeſtiſſimè conſtat, Bodinum

falli,

falli, formarumque miſtionem in rebus publicis negari non poſſe, quod doctiſſimis viris ſummiſque Philoſophis ex omnium ſeculorum memoria probatum eſt. Reliquum modò eſt, expendere celebrem ſententiam eruditiſſimi viri Caſparis Contareni, qui temperatam Venetæ reipublicæ formam ſtatuit ex Regno, Ariſtocratia, & Populari ſtatu, in quam deinde frequentes pedibus iverunt, quicunque de rebus Venetis ſermonem habuerunt. Adverſus hanc ſententiam Bodini rationes magnam partem in ſuperioribus confutatæ ſunt: ſuperſunt aliqua tamen ab eodem objecta; molli, quod ajunt, brachio refellenda. Nam quod probare contendit, & pluribus diſſerit, Veneto Principi Imperii ſummum jus nullum eſſe, ſed Imperii duntaxat ſpeciem quandam apparentem; huic ſententiæ nil officit, immò ſuffragatur, cum longè aliter ac Bodinus cenſet, ſit ratiocinandum. Nam ſi Venetus Princeps ſummam haberet poteſtatem, ſimplex gubernationis forma eſſet Venetæ reipublicæ. Cum verò ſtatuamus ipſam temperatam, nihil eſt opus, Regiam poteſtatem integram perſiſtere. Satis eſt enim, ut quadantenus inſit intra certum mo-
dum,

dum, quemadmodum rebus omnibus evenit, quæ inter ſe miſcentur. Non enim re ipsâ, ſive *actu*, ut ſcholæ loquuntur, ſed vi duntaxat, & facultate formæ miſtæ permanent, idque ad temperamentum perfectum, ſi quid aliud, requiritur. Fieri etiam poteſt, quinimmò id perſæpè accidit, ut quodam tempore intendatur unius formæ vis, quæ inter cæteras interim plurimum eminet, principem locum concedat alteri: hæc autem, ſed paulatim remittens procedente tempore, ubi ſuam vicem obierit, elangueſcat paulatim, & alia ſuccedat deinceps, & primas obtineat. Quod quidem cernitur in cunctorum animantium genere, ſed in hominibus ipſis præcipuè, qui pro variis ætatibus, & fortunæ caſibus temperamentum corporis, & mores animi commutant: neque tamen propterea mutatio iſthæc efficit, ut plures homines dicantur eſſe pro variis ætatibus. Non igitur quæcunque mutatio intervenit, ſubitò res perit: labefactari penitus debet, antequam intercidat. Bodinus tamen cenſet, diverſam rempublicam effici, quotieſcunque aliqua mutatio in eâdem contigit. Sed hæc hominis oſcitantia eſt, temerè potius ex ingenio atque ſenſu proprio, quàm

ex

ex ullius Philoſophiæ certâ regulâ diſputantis, neque ipſi, neque alteri cuipiam probare erit integrum, mutationem tam vehementem, & gravem ullam extitiſſe, quæ omnino everterit ſtatum Venetæ reipublicæ: nobis autem hoc facile oſtendere licebit, quicquid in ratione gerendæ reipublicæ immutatum eſt, pro temporum & rerum circumſtantium variis conditionibus, id formam reipublicæ inſitam nunquam ſuſtuliſſe, quæ à ſuis primordiis ad hæc uſque tempora una & eadem perſiſtit; tametſi temperamentum illius eam viciſſitudinem ſubiit, quæ cunctis rebus humanis ſolet eſſe communis, ut non ſemper eodem modo ſe habeant ea, quæ miſtionem perficiunt; ſed quandoque incitentur, quandoque remittantur, modò parentis aut concedentis ſpeciem quandam præbeant, modò eminentis permultum, atque dominantis. Pervulgata ſunt ea, quæ ſcriptores egregii de Romanæ reipublicæ ætatibus prodidêre memoriæ: ſuas etiam habuit ætates Veneta reſpublica, quas contemplari licet in priſcis annalibus, infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, juventutem, & virilem ætatem, in quibus paucorum, multorum, & unius pote-

poteſtati, nunc plura, nunc pauciora permiſſa ſunt, prout uſus atque reipub. tempora ferebant: idem tamen permanſit ſtatus reipublicę, propterea quod, etſi leviter nonnunquam immutatum, nunquam tamen ſolutum, atque ſublatum eſt penitus id temperamentum, quod ab ortus ſui initio primum eſt ſortita ex illo triplici genere, quod ſuperius diximus: ſed operæ pretium fuerit ætates diſtinguere, & ſingulas ponderibus ſuis probè examinare, ut obſtruatur os malignis, atque improbis. Quod tempus prima continet incunabula Venetæ reipubl. & reſpondere videtur quodam modo infantiæ, hoc habet annos LVI. aut paullò plus ſupra ducentos, qui effluxerunt nimirum ab urbe condita, uſque ad optionem & creationem primi Ducis, quæ contigiſſe traditur anno à Chriſto nato DCXCVII. ſive, ut Bodinus, & alii nonnulli malunt, DCCV. cum à nobis fuerit in notis ad Iannotium ſatis ſuperque probatum, fabellas pluſquam aniles commenta illa eſſe, quæ de primis Venetæ urbis fundamentis memoriæ ſunt prodita, decreto publico à Conſulibus Patavinis jactis: his conſequens eſt, nullam conſularem adminiſtrationem principio

cipio extitiſſe, ſed Tribunis initiò regimen commiſſum, qui Magiſtratus primus in republ. fuit: & qui contra ſentire ſcribunt, ut aliquam, ſi poſſent, Venetæ libertati notam inurant, paulò poſt veritate coacti fatentur, temporibus illis nullam omninò inveniri inter Magiſtratus, qui civitates regerent, conſulum mentionem. Bodinus verò exiſtimavit ad hoc uſque tempus, quot inſulæ habitarentur in æſtuariis, tot numero fuiſſe diſtinctas reſpubl. Veruntamen neque Bodinus ipſe, neque quiſpiam alius ex monumentis hiſtoriarum probare unquam poterit, ſingulis inſulis jura propria majeſtatis, ſociorum jure atque imperio, fuiſſe diſtincta, hoc eſt, Tribunum quemlibet in ſuâ inſulâ de rebus publicis decernendi poteſtatem habuiſſe. Nam certò conſtat, complures inſulas extitiſſe, quæ finitimis attributæ erant, clarioris nominis, quas duodecim omninò fuiſſe memorant annales, quæ tandem redactæ fuerint ad ſeptem, quot perhibentur certis antiſtitum ſedibus inſignitæ. Epiſcopales autem ſedes iſtæ memorantur Gradus Patriarcharum Aquileienſium vetus domicilium, quò relictâ metu Longobardorum prorſus Aquileiâ Paulinus Pa-

triarcha ſe recepit cum omni ſacrâ ſupellectîle: qui vero ſucceſſerunt eidem Probinus, Heliaſque, non modò ſemper eâ in inſulà commorati ſunt, ſed etiam petierunt, ac obtinuerunt à ſummo Pontifice, ut deinceps Eccleſia Gradenſis eſſet metropolis omnium. Caprulæ vero ab Ioanne Epiſcopo Cõcordiæ occupatæ ſunt; Torcellumque cum proximis inſulis ab Epiſcopo Altinate; Metamaucum, Philiſtina, & Clodia à Patavino Epiſcopo: Opitergio quoq; capto à Rothari Rege cives quidem de nomine Heraclii Imperatoris oppidum Heracleam; agreſtes autem homines Equilium conſtruxerunt, quæ proprios etiam Epiſcopos ſingulæ habuerunt: in Olivolâ tandem inſulâ, quæ poſtea dicta fuit Caſtellum, noviſſimus Epiſcopus conſtitutus eſt, qui tandem abolito nomine Patriarchæ Gradenſis, ſucceſſit in Patriarchæ Venetiarum nomen. Præcipuis igitur iis inſulis qui præſidebant, hi nominantur Tribuni majores in Annalibus; qui verò in minoribus inſulis jus dicebant, quæ continebantur finibus & jurisdictione majorum, illi Tribuni minores appellantur. Vtrum verò Tribuni tantum majores, aut etiam minores, quotieſcunque de rebus

bus publicis conſultatio fieret, in concilium convenerint Heracleæ indici ſolitum, neque negare, neque temerè affirmare poſſum: ſed conjectura certiſſima, & ratio nobis perſuadet, non ſolum tribunis omnibus, uniuſque generis, ſed etiam Tribunitiis viris, hoc eſt, Magiſtratu eo functis, cæteriſque honeſtioribus civibus aditum ad concilium illud patuiſſe: immò verò hoc ipſum Andreas Dandulus exprimere videtur iis verbis; *Interea Venetiæ maritimalis Regio propter bellicas clades populis aucta, in qualibet inſula Tribunos annuales conſtituit, qui incolis juſtitiam exhiberent, facta vero Communi tangentia, ab omnibus comprovinci alibus congregatis determinari conſuetum erat.* Comitiis verò ſolemnibus quinam præſiderent, & quinam jus haberent cogendi concilii, an magiſter militum, quem pariter legimus ante Duces creatum, an unus, an plures Tribuni, an per cives, an ſimul, incompertum eſt nobis, temporum injuriâ. Vetuſtiſſima namque civitatis noſtræ monumenta nihil aliud, quam *Li Tribuni rendevano raſon ciaſchedun nella ſua iſola, nelle coſe del governo doperavano il conſegio di tutti: ma ſe la coſa era d'importantia chiamavano l'adu-*

 nation

nation di tutte le Iſole ; id eſt, *Tribuni ſinguli in ſuis inſulis jus dicebant, in iis quæ ad regimen pertinent, communi concilio utebantur ; at ſi res eſſet magni momenti, inſularum concilium convocabant.* Quod ſi tota vivendi ratio à legibus pendet, quemadmodum ſapientiſſimorum virorum judicio conſtitutum eſt; cum ex epiſtolà Caſſiodori conſtet ad Tribunos maritimorum communiter ſcriptâ, quicunque incolebant æſtuaria eo tempore, iiſdem prorſus inſtitutis atque legibus uſos, quæ forent pauperibus ac divitibus juxta communes ex æquo, quin una, eademque reſpubl. tunc fuerit, dubitare non licet, accedente præſertim imperii conjunctione, quam Bodinus ipſe in methodo Hiſtoriarum efficere probat, ut quamvis plures exiſtant civitates, quod tamen contineantur eodem imperio, propterea non plures, ſed eandem conſtituant rempublicam. Veruntamen ad conflandam rempublicam minimè requiritur, ut unus ille perpetuò præſit ad conventus habendos: ſatis eſt enim, ut plures hoc per vices præſtent. Sed concedamus Bodino, quod ſicuti nunquam fuit, ita nunquam probare poterit, ſuum fuiſſe proprium imperium cujuſque inſulæ ab aliis

aliis diverſum: certè una ex iis Rivus-altus ſufficiet cumulatè ad rempubl. unam ſtatuendam: conceſſerunt enim cœteræ paulatim omnes in ejuſdem jura procedente tempore; quo fit, ut meritò prima origo urbis repetatur non à Grado, Heraclea, Metamauco, vel Torcello conditâ; ſed ab ipsâ Rivo-alto, quæ ut antiquitate, ſic etiam majeſtate prælata univerſis inſulis, evaſit domicilium maximi & ſupremi imperii. Vnde Tribuni ductum ſit nomen, nihil ad nos pertinet, quamvis non me lateat, non deeſſe, qui à tributo ductum obſtinatè contendant, ut Venetorum libertati notam aliquam inferant: quaſi vero nullum fuerit in Romanâ republicâ Tribunorum nomen poſt exactos Reges; & poſt orientis atq; occidentis diviſum Imperium, ex pluribus, quæ ſuperſunt, monumentis non ſit in comperto, Tribunos appellatos, quibus aliquod munus obeundum non modò publicum, ſed privatum tributum eſſet: Venetos verò tribunos, & ab Inſulanis ipſis creatos, atque adeo inſtitutos, ut ſingulis inſulis jus dicerent; & neminem prorſus ſuperiorem cognoviſſe præter Ducem, & magiſtrum militum, poſtquam creari cæpti ſunt, adeò clarum & certum

 eſt,

eſt, ut à nomine in dubium vocari poſſit. Fuêre quidam Veneto nomini cumprimis infeſti, qui leviſſimâ conjecturâ, immo nullâ ducti, neſcio quem Magiſtratum commenti ſunt, qui nomine vel Imperatoris, vel cujuſpiam Regis ſtagnis præſideret. Commento huic fidem ex eo facere conantur, quod Tribunis Maritimorum, & non Venetiarum epiſtolam quandam ſuam Caſſiodorus ſcripſerit, quæ xxiv. eſt poſtremi libri variarum. Sed quis non videt, & ſi hanc epiſtolam *obiter* percurrat, non advenas, ſed indigenas hos tribunos exiſtere, & æquo jure viventes cum cæteris incolis? Permulta hoc indicant, ſed hæc ipſa verba præcipuè. *Per hoſpitia quodammodo diſcurritis, qui per patriam navigatis: carinæ veſtræ fluctus aſperos non paveſcunt. Iuvat referre, quemadmodum habitationes veſtras ſitas eſſe perſpeximus. Arti veſtræ omnis fluctus addictus eſt.* Cur autem ſcripta fuerit hæc epiſtola Tribunis Maritimorum & non Venetorum, illud in causâ fuit, quod alibi monuimus, hoc Venetiarum nomen non tantum Caſſiodori ætate, ſed multis etiam pòſt ſeculis toti Venetæ regioni, non autem his æſtuariis proprium extitiſſe. Fruſtra ſe torquent plu-

plurimi in his Caſſiodori verbis, *Venetiæ prædicabiles quondam plenè nobilibus*. Nam quidam éxemerunt vocem illam *quondam*: alii vero fatentur ingenuè, ſe non ſatis aſſequi, quid ſibi velit ejuſmodi Caſſiodori verbum, aut Nobiles tunc omnes, derelictis inſulis, ad ſedes quemque ſuas reverſos fuiſſe ſuſpicantur; quod tamen alienum eſt à veritate, propterea quod ex hac ipsâ epiſtolâ Caſſiodori patet, divites æque, ac pauperes ſtagna tunc incoluiſſe. De Venetæ igitur regionis continente accipienda ſunt verba illa Caſſiodori, quæ diximus, cujus duos modò fines, ad Ortum atque Auſtrum, aliis duobus omiſſis, propterea commemorat, quod occuparent illos, qui ad mare confugerant, maritimorum nomine ab ipſo nuncupati. Exhauſerant autem Bārbarorum rapinæ & incendia provinciæ Venetæ ferè totam nobilitatem, quæ plura detrimenta ſubiit atque mala, quò promptius obtulit ſe diſcrimini, atque dimicationi: quapropter tot paſſim ſtragibus populorum editis, maximiſque urbibus vel ſolo æquatis, vel direptis hujus provinciæ, quæ prima occurrit Italiæ invadenti Italiam nobilitas, redacta fuerunt ad internecionem, quæ cauſa

ſcribendi Caſſiodoro fuit, Venetias quondam nobilibus plenas extitiſſe, hoc eſt, Venetam Provinciam ſtagnis adjacentem. Nam ſtagna tunc Venetiarum nomine inſignita non erant, ex quibus vel inſcitia, vel malitia illorum arguitur, qui ad inſulas,& ſtagna pravè ac perperam trahunt, quæcunque de Venetiis, aut Venetis Caſſiodorus, & alii memorant. Canonicarius Venetiarum, ad quem ille ſcribit, videtur Magiſtratus aliquis fuiſſe, qui canonem exigeret, hoc eſt, vectigal aut tributum. Vox enim Græca, ut regulam ſive normam notat, ita etiam poſtremis imperii temporibus uſurpari cœpit pro certo ac determinato genere tributi, quod à ſingulis, vel provinciis, vel gentibus perſolvendum eſſet. Sed fugit improbos homines ratio, qui mentiti ſunt, in æſtuariis Canonicarium ejuſmodi commorari ſolitum. Nam præterquam quod Caſſiodori ætati imperitè adſcribũt, quod multorum ſeculorum poſtea intervallo contigit, homines acutiſſimi minimè videntur perficiendis mandatis Regis, aut Præfecti Prætorio, paludes has opportunam ſedem minime fuiſſe: niſi fortè Veronenſis vini copiam comparare, & provinciæ agros à Barbaris vaſta-

vaſtatos inſpicere, ne pro iis vectigal ullum exigeretur ab incolis, aliaque ejuſmodi Canonicario Venetiarum juſſa epiſtola 4, & 7. lib. 12. Variarum, licebat melius, ac facilius exequi in paludibus, & ſtagnis agenti, quàm in continente. Sicuti etiam ineptiſſimè, aut potius, ut fucum faciant, malignè ad inſulas detorquent, quæ Venetiæ ora maritima, & de iis qui maritimam oram incolerent, ſcripſerunt Hiſtorici. Quod autem epiſtola XVI. Caſſiodorus admonet de tributario aſſe promptè perſolvendo, primò quidem ſcripta eſt epiſtola illa tantùm Canonicario, non autem Canonicario Venetiarum, ut aliæ: atque ita cujuſnam ſit ille, non ſatis liquet: deinde in æſtuariorum incolas nequaquam transferri poteſt: ſiquidem juriſconſulti omnes nullum propè agnoſcunt, quod majeſtatis tam proprium ſit, quàm vectigal ſalis, nullum etiam, quod magis imminuat jura privatorum: quapropter impoſitorum vectigalium à regibus licet immunitas Romano populo data eſſet per legem latam à tribuno plebis, Livius tamen cenſor obtinuit non invito populo, ut ſalinarium vectigal unum exciperetur, quod Bodinus etiam commendavit memoriæ.

Si cui tributo igitur Inſulani eo tempore, huic ſalinario certe obnoxii maximè fuiſſent, cum præſertim fortunæ tunc eorum cunctæ in ſalinis conſiſterent, Caſſiodoro teſte. Atqui ex eodem Auctore manifeſtò conſtat, vectigal tam opportunum, tamque juſtum ab Inſulanis nullum perſolutum fuiſſe: quî fieri ergo potuit, ut alia perſoluta fuerint, quæ perſolvere neque commodum, neque integrum erat? Siquis tamẽ urgeat, pro fundis in continente poſſeſſis eorum dominos, quamvis in ſtagna demigraſſent, conſueviſſe tributi nomine aliquid exſolvere; hoc ut inficias temerè non iverim, ita prorſus autumo nihil officere libertati potuiſſe, quæ in æſtuariis paulatim tunc adoleſcebant. At enim tribunis mandat Præfectus Prætorio, ut triticũ, vinũ, oleum, atque id genus alia, quæ Hiſtriæ populis ab eodem imperata fuerunt, ex ea regione Ravennam ſuis navigiis convehant. Sed qui rerum humanarum notitia & peritia valet, magnorum Principum cognoſcit eum morem eſſe, ut minoribus imperent, quaſi pro ſua poteſtate, tametſi neque ipſorum, neque ullius imperio ſubjectis. Plenæ ſunt univerſæ hiſtoriæ ejuſmodi exemplis, quorum ſimilia ætas habet quoque noſtra.

ſtra. Quid igitur novum foret atque mirum, ſi regis Gotthorum nomine præfectus Prętorio mandaſſet, aut prę-cepiſſet elatius hominibus liberis, ſed quorum opes tenues admodum imbecillæque eſſent? Veruntamen ipſa verba, quæ Caſſiodorus uſurpat, nihil elatum ſapiunt, nihil arrogans. Qui verò imperandi verba illa, *Providete, Eſtote, Reficite*, trahunt ad Dominatum, vel imperitiam ſuam produnt, quod neſciant latinè; vel certè malignitatem, quod rem certam diſſimulent. Quid enim crebrius in omni ſcriptorum genere, quàm jubendi ejuſmodi voces formulæque incurrunt, minoribus æquè ac paribus, majoribuſque uſitatæ, vel in ſalute dicenda, vel dum aliud velint? *Vale, Veni, Scribe, Mitte, &c.* Sed urgent, Inſulanis Hiſtros exæquatos, proptereaque ſubjectorum numero recenſitos, quod Caſſiodorus initio epiſtolæ ita ſcribat; *Sed vos, qui numeroſa navigia in ejus confinio poſſidetis, pari devotionis gratia providete, ut quod Hiſtria parata eſt tradere, vos ſtudeatis ſub celeritate portare.* Cæterùm quid ſibi velit nomen devotionis, poſtquam corrupta eſt integritas latini ſermonis, ne bajuli quidem modò ignorant, & agaſones; nam *famulos* cujus-
libet

nem factam, ut domini, ac famuli vocabula, atque alia ſimilia, Romanis auribus quondam ingrata, immò intoleranda, tunc immutata coditione temporum paſſim audirentur, ut verſarentur in ore cunctorum frequenter, ad ſtudium propenſamque voluntatem teſtandam erga aliquem, quamvis æqualem, aut etiam inferiorem dignitate. Quapropter ex ejuſmodi formulis loquendi, quibus etiam hæc noſtra ætas in præſentia utitur, per Barbarorum convictum in uſum inductis, nullum, vel leve argumentum deſumi poteſt ad libertatem eorum convellendam, quos nullius Principis juſſis unquam obtemperaſſe, ex antiquitatis monumentis compertum habemus. Gothorum totam gentem rectæ fidei infenſam, præcipuæque Theodoricum Regem accepimus fuiſſe, qui cum infectus eſſet Ariana labe, Catholicos Epiſcopos inſequi ac divexare nunquam deſtitit. Odoacer autem Rex Herulorum, qui eundem præceſſit, à religione Chriſtiana fuit omninò alienus, qui poſtquam Romani imperii nomine in Italia deleto, Regnum in eâ forma benè ſatiſque confirmaſſe ſibi viſus eſt, tunc exercere tyrannidem apertam aggreſſus in Chriſtianos, præcipuèque in

in Epiſcopos graſſari cæpit. Marcellianus Aquileiæ Antiſtes, ut ejus Regis impetum declinaret, primus omnium, qui memorãtur, in Gradum ſe recepit, anno Chriſti CDLXXXV, *ubi* (referre juvat ipſa verba Annalium) *illæſam fidem & puram cum ſuis tenuit, populo eum tutante*. Idem feciſſe tradunt periculi evitandi cauſa, ſi quod à Gothis, aut etiam à Grçcis immineret, qui proximi ſucceſſerunt Marcelliano Epiſcopo, ut Gradum ſemper ſe conferrent, Aquileiâ relictâ, quoad Albuino anno DLXIIX irrumpente in Italiam, Venetiamque regionem primam omnium petente, Paulinus & Clerici plerique omnes Aquileiæ pretioſam ſupellectilem omnem, & ſanctorum reliquias, fugientes in Gradum inſulam ſecum aſportarunt, quorum exempla ſecuti proceres, atque cives permulti Albuino advẽtanti cum maximis copiis ferè vacuam incolis reliquerunt urbem, & pagos circumjectos. Primus igitur omnium Paulinus in Grado ſedem Aquileienſem certam fixit & locavit, quã deinde duodecimo pòſt anno Pelagius ſecundus auctoritate decretoque ſuo firmavit, ac ſanxit, ut metropolis eſſet Venetiæ atque Hiſtriæ Gradenſis Eccleſia: quamobrem qui tunc erat

erat Aquileienſis Antiſtes Helias, deinceps appellatus eſt Patriarcha Gradenſis. Veruntamen ad palàm luce clarius comprobandú, Venetos qui inhabitarent inſulas in æſtuario ſitas, nullius imperio obnoxios fuiſſe, præter jam dicta, evidentiſſimum ac firmiſſimum occurrit hoc argumentum. Quemadmodum prius obſtiterant furentibus Gothis, ne Catholicos Epiſcopos, quos inſectabantur, internecioni traderent, ac de medio tollerent: ita etiam Iuſtiniani edicto minimè paruiſſe, Imperatoris maximi atque potentiſſimi, cum tamen ille mulctaret exilio & pœnis graviſſimis, qui cum eo non ſentirent, Antiſtites quoslibet, & ne Vigilio quidem ipſi parceret, Romano Pontifici, quem ut captivum diu Conſtantinopoli tenuit. Immunes, inquit Baronius, anno DLIII à perſecutione illi tantum fuerunt, qui non ſub iſtius Iuſtiniani degebant Imperio; hincque accidit, ut Venetiæ, & ei adjacentium regionum Epiſcopi, cum eſſent ſub Francorum dominio, contra quintam Synodum cogerent concilium Aquileiæ, cujus meminit Beda. Atqui bellum contra Francos à Narſete ſuſceptum, poſtquam Gothorum vires penitus accendit, initium habuit anno

DLIII,

D L III, quo ipſo anno Vigilius Pontifex convocato concilio de tribus capitibus concilii Calcedonenſis Iuſtiniano tandem aſſenſus eſt: confectum verò & feliciter profligatum bellum idem fuit, à poſſeſſione Italiæ penitus Francis deturbatis anno inſequente D LIV, quo etiam celebratum fuit Aquileiæ concilium, quod quidem apertè non ſolùm Imperatoris edicto, ſed etiam concilio Conſtantinopoli habito adverſabatur: negat tamen Baronius & quidem meritò negat, initio anni D LVI, ubi de hac re agit, à communione catholicâ Epiſcopos illos receſſiſſe, propter quod tuebantur ſe Vigilii conſtituto ſeu decreto, & præterea verebantur, nequid autoritati Chalcedonenſis œcumenicæ Synodi detraheretur: ſi tria capita ex illâ condemnarentur. Enimvero ſi diſſidium hoc eccleſiaſticum centum ferè annos duravit, ut idem notavit, quî poterat Gradenſis Antiſtes, princeps earum partium, adverſus Iuſtiniani vim Francorum ope defendi, qui nihil amplius in Italiâ imperii habuerunt, poſtquam à Narſete expulſi ſunt, & quidem eodem anno. Tametſi verò Franci perpaucos annos Venetæ Provinciæ quædam oppida tenuerunt, nunquam tamen penetraverunt

runt in ipſa æſtuaria, propterea quod navigiorum copiam non habebant, neque rei maritimæ ullam operam dabant. Expulſis verò Francis Narſes quidem poterat; nihil tamen aggreſſus unquam conſtat, licet Iuſtiniani edictum atque imperium urgeret, Pelagius verò Pontifex non ceſſaret adverſus Paulinum Epiſcopum illum incitare, quemadmodum apparet ex iis litteris, quas Sigonius recitat. Quæ cauſa Narſeti fuerit hujus ceſſationis, an religio aliqua, quâ fuerit deterritus, ut nonnulli volunt, an voluntas propenſa in ſtagnorum incolas, à quibus comiter exceptus, adiutuſque fuerat, quando bellum Gotthis facturus in Italiam venerat, cum neutrum certò affirmare poſſim, in medio relinquo. Hoc ſanè apparet certum atque perſpicuum, ſi tunc fuiſſent in Iuſtiniani imperio ac ditione, quæ ſtagnis continebantur: oppida vel inſulæ, aut nõ auſuras refragari ipſius autoritati; aut facilè incolas ad parendum potuiſſe redigi per eos, qui nomine Imperatoris ad gubernacula ſederent. Sed liberi erant, qui tunc incolebant inſulas, quales nunquam non fuerunt, & licet Imperatorum ac regum qui ſucceſſerunt, vel amicitiam, vel etiam fidem per-

ſanctè colerent, non tamen Imperium ac Dominationem patiebantur, ſubjectorum more. Aliud porrò eſt amicitia, ſocietate, ac fœdere conjungi;aliud Imperio contineri. Hi enim ſubjectorum numero cenſentur, & re verâ ſunt: illi verò ſunt liberi, ſuique juris, quamvis in amicitiâ, & fœdere non raro contingat, ut qui eſt inferior, in eo ſuam fidem obſtringat, ut ſuperioris majeſtatem comiter cõſervet,quod ex Modeſtino & Cicerone notavit Bodinus ipſe cap. 6. ſuæ methodi Hiſtoriarum. Fieri quoq; ſolet,ut qui viribus multùm ſupereminet, dominationem ſibi arroget in ſocium, aut vicinos, & finitimos, cujus admodum imbecilles atque exiguæ ſunt opes: ſed utrum verbo ſeu titulo tantum, an re ipsâ id efficiat, hoc permultum referre, quis non intelligit? Non enim falſa oſtentatione imperii, atque inani titulo, ſed vi dominationis oppreſſa deperit libertas. Eſto igitur (quod nequicquã probare nonnulli ſtudent) ut Imperatorum & Regum aliquis,qui ſunt rerum in Italia potiti, ejus univerſæ dominationem nomine ſibi vẽdicarit, ſicut etiam nonnulli totius Italiæ Reges à ſcutoribus vocati ſunt, propterea quod tantilla pars tantummodo propriis

priis legibus viveret, nunquam tamen ipſa res apparere potuit. Nam ſingularis Dei benignitas effecit, ut Inſulanos, & loci naturâ tutos, & dum ſua retinuerunt, à vi prorſus abſtinentes, quinimmò officiis & obſequio principes maximos proſequentes, dominatione atque imperio premere princeps nullus cogitaret, cum operæ pretium vix ſe facturum videret, immò verò amiſſurum, ſi vim intentaret, quicquid acciperet à volentibus obſequii & officii. Ita Gotthorum temporibus Caſſiodoro petenti, ut ad oleum ac triticum, ex Hiſtriâ Ravennam convehendum, mitterent navigia, nihil ſe difficiles prębuerunt. Belliſarium verò, & Narſetem Iuſtiniani Duces non ſolùm eximiè coluerunt, ſed etiam juverunt, propter amicitiam vetuſtam, & fœdus, quod illis cum Imperatoribus ſemper interceſſit. Ex his igitur omnibus manifeſtè apparet, Inſulanos his primis annis ſub nullius Imperium ac dominationem ſubjectos, non plures quidem reſpublicas particulares, ſed unius tantum habuiſſe reipublicæ formam, eamque adeo miſtam, ut in militum magiſtro, ac in tribunis ſingulis, in eorum conſilio, ac denique in omnium ſingulorum congregatione

ſpeciem quodammodo, at imaginem præ ſe ferret ſimplicium formarum, ex quibus coaleſceret, & unius, & paucorum, & multorum. Reliquum modò eſt, ut de pueritiâ quoque nonnulla dicamus. A creatione primi in Heracliâ Ducis, uſque ad reipublicæ ſedem in Rivoalto firmatam, circiter centum & decem anni effluxerunt: hoc verò tempus pueritiam mihi reipublicæ repræſentare quodammodo videtur, cum quaſi vacillanti greſſu, & nutanti pede, modò Ducibus, modò Equitum magiſtris clavum tenentibus, ſenſim pedetentimque progrederetur, ut ad eam tandem, quam videmus, amplitudinem & majeſtatem perveniret. Primus itaque Dux creatus non alieno quidem beneficio, & conceſſu, ut nonnulli perverſè ſcribunt, ſed eadem ratione & auctoritate, cunctis gentibus communi, quâ omnes propè reſpublicæ conſtitutæ ſunt, quâque multis ante annis liberi homines, ut Barbarorum injurias effugerent, in æſtuariâ hæc auſpicato congregati, tribunos & militum magiſtros ad benè ſecurèque vivendum ſibi præfecerunt. Sicuti vero afferunt priſci annales, quâ de causâ Dux ipſe creatus; ita quænam ei fuerit tributa facultas, haud obſcurè teſtantur.

tur. Etenim poſt ea verba; *Dum apud hanc inſularem Venetiam gentium multitudo copioſa in vico quolibet habitaret, Tribuni, & omnes Proceres, & plebei cum Patriarcha, & Epiſcopis, & cuncto clero in Heracleâ his diebus pariter convenerunt, ut imminentibus damnis & periculis obviarent, & ſuæ provinciæ decus, & ſtatum proſperum in melius augerent, cum itaque Tribuni majores inſularum de prioritate diſceptantes ſibi ad invicem deferre vellent, Longobardi abſque reſiſtentia eorum fines pluries invaſerunt. Quâ de re unanimiter decreverunt Ducem ſibi præeſſe.* Statim Ducis auctoritas ſequitur ex Ducario jure, & lege, quam in nota xv ſuperius attuli, totidem formæ verbis expreſſa; *Qui* ſcilicet, *æquo moderamine populum ſibi ſubjectum gubernaret, jus & poteſtatem haberet in publicis cauſis, concionem advocandi, tribunos etiam & judices conſtituendi, qui in privatis cauſis jura tribuerent, &c.* Quo fit, ut Duce non precario, ſed propria vi, atque auctoritate creato, nihil omnino fuerit de priſtina libertate imminutum; Ducis verò facultate legibus circumſcriptâ, eadem fermè permanſerit miſta reipublicæ forma, quæ ab ipſis incunabulis fuit conſti-

tuta. Illud tantum immutatum, quod Dux cùm habitu & inceſſu majeſtatem quandam regiam præ ſe ferret, unuſq; eſſet, ad quem provocatio concederetur, propius aliquantò, quàm olim tribuni, ad regale faſtigium accedere videretur. At cũ in publicis rebus nihil eidem ultra tributũ fuerit, quàm *concionem advocare*, non eſt, cur nonnulli ex hoc regium ſtatum inductum, reique publicæ formam ab omnibus ad unum converſam judicent, quod ſuperius etiam in eadem nota XV ſatis ſuperque à nobis oſtenſum eſt; ſed duo præcipuè, quæ iis temporibus acciderunt, clarius demonſtrant, quàm ſolis radii, cum ſudum eſt, eſſe ſoleant. Alterum evenit anno à Chriſto nato DCCXXV Vrſo III Duce: cum enim Paulus Italiæ exarchus Heracliam confugiens, Vrſi Ducis opem adverſus Longobardos flagitaret, velletque Dux ingenio ferox, bellique artibus inſtructus illico auxilium ferre, noluit tamen Veneta concio id ſtatuere, quod paulo poſt, Gregorio Pontifice maximo adhortante, frequentiſſimi concilii ſuffragiis decretum eſt. Hoc ſicuti ex annalibus noſtris cuicumq; eſt in promptu: ita Sigonius *de Regno Italiæ lib, 3, anno 726*, etiam memoriæ commendavit

davit his verbis, quæ non pigebit referre. *Paulus Ravenna pulſus, ſe ad Venetos Heracliam contulit, atque Vrſi Ducis auxilium imploravit. Hoc ubi Gregorius ſenſit, privatas injurias publicæ cauſæ poſthabendas ratus, ſtatim litteras ad Vrſum eundem miſit, atque eum, ut Paulum omni ope juvaret, hortatus eſt.* Litteræ adhuc exſtant in hæc verba conſcriptæ. *Gregorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Vrſo Duci Venetorum. Quia peccato favente Ravennatium civitas, quæ multarum caput eccleſiarum eſt, à nefanda gente Longobardorum capta eſt, & filius noſter eximius Dominus Exarchus, apud Venetias, ut cognovimus, moratur, debeat nobilitas tua ei adhærere, & cum eo noſtra vice pariter decertare, ut ad priſtinum ſtatum ſanctæ reipublicæ, imperiali ſervitio Dominorum filiorumque noſtrorum, Leonis & Conſtantini magnorum Imperatorū ipſa revocetur Ravennatium civitas, amore ſanctæ fidei noſtræ.*

Lectis litteris Veneti Pontificis auctoritatem ſecuti, Paulum ſumma ope juvandum decreverunt, ac ratione rei gerendæ cum eo compoſita claſſem ornarunt, ſermone diſsipato, ſe adverſus Saracenos rogatu Imperatoris contendere ſtatuiſſe. His ita conſtitutis Paulus quaſi à Venetis repulſus, aliquot contractis copiis Imola acceſsit, & quaſi eam urbem premere oppugnatione vellet, ibi exercitum quam maximum potuit, comparavit, ac die cum Venetis compoſita, caſtris inde Ravennam verſus motis, urbem à terra repentè invaſit. Pridie vero Veneti, cum ſimulatâ in Orientem navigatione evecti è portu eſſent, nondum orto ſole in ancoris ſteterunt, atque eadem prope, qua Paulus, hora, claſſe ad littus appulſa, navales urbi milites admoverunt. Ad tantum tumultum exciti Hildebrandus & Peredeus, omnes qui ferre arma poſſent, ad mœnia properare, eaque præſentibus animis corporibusq; tutari juſſerunt. Cum omnes haud aliter, ac juſsi erant, impigrè fortiterque feciſſent, haud ægrè hoſtes clara in luce ſcalis appoſitis mœnia ſcandere contendentes ſuſtinuerunt. Dum ad muros pugnatur, Veneti porta, qua ad mare vergebat, effracta urbem intrarunt. Qua re animadverſa Duces cum valido arma-

torum

torum globo ſe objecerunt, ac prælium atrociſſimum commiſerunt: quod cum per aliquod horarum ſpatium fortiter ſuſtinuiſſent, tandem ſuperveniente cum terreſtribus copiis Paulo circumventi acie exceſſerunt. Peredeus fugiens in Pineto occiſus; Hildebrandus vivus in manus Venetorum pervenit. Recepta urbe Paulus ſedem & præfecturam ſuam inivit. Veneti opera egregiè navata domum redierunt. Ex his præter Venetorum vires atque virtutem, apertum & manifeſtum eſt non modò, quod diximus, *Venetos ipſos*, non Vrſum Ducem de Paulo ſummâ ope juvando decretum feciſſe: verumetiam id, non uti Imperatori ſubjectos, quod perverſi & malevoli homines pugnare audent, Exarchi juſſu; ſed uti liberos ſuique juris Chriſti fidelis, Pontificis maximi ſuaſu, *& amore ſanctæ fidei noſtræ*: immò cum voces in vulgus ſpargerent, ſe contra Saracenos navigationem dirigere, id non juſſu, *ſed rogatu Imperatoris* dixiſſe. Quam modò vellem præfractam frontẽ, & os impudentiſſimũ eorum inſpicere, qui Venetam rempub. eo temporis ſubjectam prædicare auſi ſunt. Alterum verò, quod eveniſſe ſuperius diximus; paucis poſt annis contigit: cũ ſcilicet Vrſus, ipſe Dux, ingenti

virtute, juſtâque gloriâ plenus, atque elatiori animo, quàm moderato reipublicæ Duci conveniret, Heracleæque patriæ plus æquo addictus, inconſulto, immò invito populo bellum adverſus Equilianos produceret, & militum delectum haberet. Id enim cum legibus adverſari, plurimumque libertati officere, aut injuria viſum eſſet, à furenti populo interemptus eſt, quod in annalibus memoriæ proditum his verbis: *Ma volendo il Doſe col ſuo Conſeglio perſeverare nella detta guerra contra la volonta del Popolo eſſendo in piazza à ſoldar gente, il popolo ſi moſſe con furia, è l'amazzò: onde li tribuni per fuggire tal furia andorno à Malamocco;* id eſt, *Cum Dux cum ſuo concilio bellum invito populo producere vellet, eſſetque in platea milites conſcripturus, populus impetu facto in eum irruit, atque interfecit; quo factum eſt, ut Tribuni ad impetum fugiendum Metamaucum ſe reciperent.* Hinc præter libertatis ſtudium Venetorum animis innatum, cujus causâ fortiſſimum Ducem, & rebus geſtis clariſſimum occiſione occiderunt, illud etiam animadverſione dignum, Tribunos à primis Ducibus in concilium adhiberi ſolitos Duciſque concilium appellari; nullam tamen

tamen iis tributam facultatem belli inferendi, aut faciendi fœderis aut pacis conſtituendæ, ſed concioni reſervatam. Ducis vero patratâ cæde, cum perpetuus reipublicæ præſes majores ſibi ſpiritus ſumere videretur, quàm par eſſet, reique publicæ conduceret, annuum Magiſtratum creare libuit, qui præſideret, magiſtrumque militum appellari: quod ſicuti Inſulanorum auctoritatem oſtendit, præficiendi ſibi pro arbitrio, quemcunque Magiſtratum vellent; ita reipublicæ formam ex tribus illi ſimplicibus temperatam nihil immutavit. Id enim magiſtro militum permiſſum, quod Duci conceſſum fuerat. Nec tamen diu annua poteſtas præfuit, quatuor poſt annis ad Ducem iterum creandum ventum eſt, cumque Duces iterum nimium ſibi arrogarent, diminuta eorum facultas à concione, duoque Tribuni ad cauſas adminiſtrandas adjuncti: nonnulliſque Ducibus conceſſum à populo, ut filios aut fratres ſibi ſocios atque collegas adjungerent. Nihil tamen magni ponderis atque momenti ſine concionis decreto à Ducibus atque à tribunis ſtatutum eſt: immò verò cùm Carolo Magno, adverſus Deſiderium Longobardorum

Regem

Regem pro Romana Eccleſia bellum gerenti, auxilium ferre vellent, rem in Tribunorum concilio diu multumque agitatam, ad populi concionem denique relatam, & conſtitutam fuiſſe, Annales teſtantur: cumque Olivolenſis Epiſcopi creandi jus, pro rebus præclarè geſtis, à Romano Pontifice paulo poſt impetraſſent, *Veneti, Clero ac Populo ad concilium convocato, Obelerium crearunt, qui à Duce*, pro ſuo Ducali jure, *inveſtitus, à Patriarcha conſecrationem accepit*. Carolus verò cum Nicephoro Orientali Imperatore fædus percutiens, Venetorum libertatem nullâ ex parte imminutã voluit, quod Sigonius ipſe teſtatum reliquit *de Regno Italiæ* lib. IV. anno 802. quem ob id ſæpius auctorem laudo, quod ab iis etiam, qui ſunt Veneto nomini plurimum infenſi, plurimum ei tribui, nec immeritò animadverti. *Nicephorus*, inquit, *Imperio inito, rebus pariter conducere ſuis arbitratus, pacem cum Carolo habere, legatos ad Carolum, ad Solam amnem caſtra habentem, de feriendo fædere miſit. Eos Carolus non benignè ſolum excepit, ſed etiam fædere icto cum litteris domum remiſit: in eo fædere illud nominatim expreſſum, ut Veneti inter utrumq; imperium poſiti, libe-*

liberi atque immunes , & ab utroque ſecuri viverent, & ſine moleſtia res ſuas in regno Italico poßiderent. Quod certè deberet malignis ac improbis impurum & ferreum os penitus obſtruere, dum Imperatoribus hiſce ſubjectam Venetam rempublicam fuiſſe contendunt. At Veneti poſt bellum Gallicum, de quo in nota XII ſatis dictum eſt, Imperii ſedem Rivum-altum tranſtulerunt, Angelo Patriciaco Duce; hujus donationem Ioanni cuidam abbati ſancti ſervuli factam vidimus, in quâ Venetorum procerum, & populi nomen, præter Ducem, & filium collegam diſertè leguntur; nihil enim magni momenti ſine populi, ſeu concionis aſſenſu fieri, notiſſimum eſt lippis, ut ajunt, atque tonſoribus. Quod ſi ut Bodinus ipſe lib. 1. cap. 8. docet, *in eo Principis majeſtas elucet, cum populi tribus & ordines humili habitu ad Principem rogationes ferunt, nec ullam imperandi, prohibendive, nec ſuffragiorum poteſtatem habent ; ſed Princeps arbitrio ſuo, ac voluntate omnia moderatur, & quacunque decrevit, & jußit, ea legum vim habent*; non video, cur ipſe lib. 6. cap. 4. *Venetorum Ducis principatum ante Sebaſtianum Zianum puram monarchiam* vocaverit; cum

cum Venetus populus ſuffragiorum poteſtatem ſemper habuerit, atque imperandi, & prohibendi facultatem, Duceſq; concionem convocare, & ad eam referre deberent; tantumque abfuit, ut omnia ſuo arbitrio & voluntate moderarentur, ut nihil ferè ſine ſuo concilio, nihil magni ponderis ſine concione ſtatuerint: leges vero nunquam niſi à concione ſancitæ fuerint: quod ſicuti hujus in reipub. pueritia, ſic deinceps in adoleſcentia obtigiſſe demonſtrandum eſt. Adoleſcentiam verò appellamus intervallum illud CCCLIII annorum, quod inter Angelum Particiacum Ducem, & Sebaſtianum Zianum interjectum eſt; quo tempore aliquantò major auctoritas Ducibus tributa, nunquam tamen ejuſmodi, ut regiam planè poteſtatem ſibi arrogarent: immò verò ſi aliquando quicquam ſibi aſſumerent, quod publicæ libertati obeſſe videretur, & in ſuſpicionem inciderent appetendi regni, aut oculis capti, aut in ſacra cænobia detruſi, aut vitâ privatâ affectatæ tyrannidis pænas luere cogebantur. Equidē ſatis mirari non poſſum quid iis in mentem venerit, qui ſcripſerunt Duces Venetos ante Sebaſtianum Zianum regalem auctoritatem habuiſſe.

Leges enim his temporibus non à Duce tantum, ſed à proceribus atque populo conſtituebantur, quarum unam aut alteram exempli cauſa referre non pigebit, in quibus etiam priſca Venetorum pietas eluceat. Anno à Chriſto nato DCCCLXIV. *cum mercatores Veneti*, ut verbis utar annalium, *lucri cupidi à piratis mancipia compararent, & transfretantes de eis commercium facerent, huic manifeſto facinori Duces obviam euntes, unà cum Clero & populo Venetiarum piè decreverunt, ne quis de mancipiis commercium faciat, imponentes graves pœnas.* Anno vero XIII Petri Candiani Ducis, qui CMLIX creatus eſt, *Dux ipſe cum Vitale Patriarcha filio ſuo Marino Epiſcopo Olivienſi, & cæteris Epiſcopis, Clero, & populo Venetiæ, zelo fidei Catholicæ, cupientes etiam Imperatoribus Conſtantinopolitanis gratum facere, qui ad recuperandam terram ſanctam operam dare propoſuerant, piè ſtatuerunt, ne quis ſubditus, vel fidelis Venetiæ audeat, vel præſumat mittere, vel differre ad terras ſeu loca Saracenorum arma, ferrum, lignamina, vel alia, cum quibus poßint impugnare Chriſtianos, vel ab eis ſe defendere, ſub pœna centum librarum auri, Duci vel ſucceſſoribus applicanda;*

canda; & ſi contra facientes non haberent, unde ſolverent, capitalem ſubire debeant ſententiam. Quæ verò ad bellum ſpectabant, ſi celeritate opus eſſet, & res dilatæ perniciem afferre viderétur, à Duce tantùm atque Tribunis, quos Ducis concilium appellant, conſtituebantur: ſi de bello inferendo, de pace conficiendâ, aut de feriendo fædere decernendum eſſet, Dux re cum Tribunis diligenter excuſsâ, ad concionem referebat, quæ pro animi arbitrio ſuffragia ferebat, & quæcunque vellet, ſtatuebat. Quo factum eſt, ut cum Narentari, Petro Tradonico Duce, Venetorum finibus ignem & depopulationem inferrent, *Dux*, ut referunt Annales, *cum ſuo concilio multas naves inſtruere & armare decrevit, quibus Ioannes filius præfectus fuit, & victoriam habuit:* cum vero Comaclenſes à Venetis defeciſſent, anno à Chriſto nato CMXXXIII. *Dux cum ſuo concilio magnam cymbarum claſſem armavit, Comaclum citò recepit, ibique arcem ædificandam curavit.* At Othone Vrſeolo Principe, cum Veneti Popponi Patriarchæ Aquileienſi, ob cladem contra fidem Grado illatam, vehementer infenſi, urbem eandem repetere decreviſſent, *Dux, & Patriarcha*

eò

eò cum exercitu, ut tradit Sig. lib. 8. de regno Italiæ, *non ſuopte concilio, ſed populo ipſo jubente profecti urbem invaſerunt, eamque primo adventu, dedentibus cuſtodibus, receperunt.* Vitali verò Michaële Duce cum claſſis maxima adornanda, eique Imperator præficiendus eſſet, *congregata concione,* ut ſcriptum eſt in Annalibus, *in capella ſancti Marci Henricum Contarenum Epiſcopum, & Ioannem Michaëlem Ducis genitum, in duces exercitus elegerunt, &* cc *ferè navigiorum parato ſolo, à portu ſecedentes in Dalmatiæ fines profecti ſunt.* Eadem ratione cum Dominicus Michaël reipubl. clavum teneret, *ad papam Calixtum, & Ducem Venetiæ Antiochenus, & Hieroſolymitanus Patriarchæ, & Balduinus* II. *Rex Hieruſalem legatos miſerunt petentes, ut ſicut neceſſitas exigebat, eis providerent, & auxilia neceſſaria ferrent: Calixtus etiam per ſuos nuntios Ducem ad hoc inducit, fideique vexillum illi tradidit. Dux igitur Chriſtianis compatiens, concione collecta in capella beati Marci de ſubſidio exhibendo Venetos exhortatus eſt, populi ergo collaudatione crucem aſſumunt, &* ccc *circiter galeas, & naves bellicas, & onerarias parare decernit;* tantum verò aberant

Duces à Monarchia, quam Bodinus & alii nonnulli obiiciunt, ut non ſolum in condendis legibus, paceque, & bello ſtatuendo: ſed in iis etiam, quæ ad agros publicos, vectigalia & ærarium pertinerent, cuncta ad concionis arbitrium agerentur. Etenim cùm Petro Tribuno Duce, Clodiæ civitati onera imponerentur, ea ſanè non Dux unus pro jure ſuo, *ſed ipſe cum ſuo concilio, & omnes totius Venetiæ majores, & minores conſtituerunt*, qui præter Ducem, & Iudices L tabulis publicis ſubſcripſerunt. Otho vero Orſeolus Dux anno à Chriſto nato MIX cum novæ Civitati ex pacto & convento, eadem ferè onera ſubeunda decernerentur, non ipſe imponere auſus fuit, ſed *unà cum ſuis judicibus concilio, & populo Venetiæ*; tabulis vero ad L ſubſcripti ſunt. At cum Ioannes Maurocenus Monachus inſulâ, quæ D. Georgii appellatur, donatus fuit, Tribuno Memo Principe, id his ipſis verbis litteris conſignatum eſt. *In nomine Dei Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti, anno ab incarnatione ejuſdem Redemptoris 982. menſis Decembris vigeſimo, inductione undecima Rivo-alti. Quia tu Ioannes, Mauroceno Monachus, Religioni Chriſti traditus, locum tibi*

tibi aptum, & cæteris ſecutoribus Chriſti, diu conſiderans petiiſti, tibi & poſteris Chriſto ſervituris monachus dari: hoc eſt Eccleſiam S. Georgii Martyris quæ ſemper fuit capella Beati Marci, titulus, & jus noſtri Palatii. Ideo nos Tribunus, Dei gratia Venetiæ Dux, motus tuis precibus, hortantibus & conſentientibus nobis D. Vitale egregio Patriarcha, ſimul cum Epiſcopis noſtris, & cum primatibus ſeu majoribus, & populo Venetiæ, quorum manus optimorum, ob firmitatis indicia ſubtus adſcriptæ ſunt, aſſenſum petitioni tuæ cum ſucceſſoribus noſtris damus, eandem Eccleſiam perpetualiter fieri Monaſterium, ad laudem omnipotentis Dei, & noſtræ Patriæ tuitionem, ita ut tu omnibus diebus vitæ tuæ monaſtico more vivas, catervam Chriſto ſervituram, juxta diſcretionem à Deo tibi traditam, ibi poteſtati tuæ ordinare debeas, ſine noſtra, vel ſucceſſorum noſtrorum, aut cujuſlibet hominis contrarietate, cum toto ædificio, libris, threſauro, & vinea ibi conjuncta, & paludibus, rebuſque mobilibus ad eam pertinentibus; quia æquum eſt, Chriſto famulari deſiderantibus, libera in omnibus illi ſeruiendi tribuatur facultas. Quicquid autem tu ibi dederis de tuis facultatibus, aut ſi tu eam melio-

 rave-

raveris, nullus in vita, vel poſt tranſitum tuum, inde aliquid requirere præſumat; ſed in dominio ejuſdem Eccleſiæ, quam deinceps monaſterium perpetualiter manendi ordinamus, ſemper maneat ad ſuccedentium fratrum ſubſidium: verum ob minas, moleſtias, aut contrarietates à nobis, aut ſucceſſoribus noſtris ſibi inferendas præfatum monaſterium relinquere non debeas; ſed eum poſſidere, tenere, meliorare, & ad cultum divinum providere, juxta regulam Beati Benedicti, debeas ſine noſtra, aut ſucceſſorum noſtrorum, vel aliorum hominum contrarietate, ut dictum eſt. Poſt tuum verò tranſitum poteſtatem inde damus cum ſucceſſoribus noſtris Abbati, qui ibi per tempora fuerit, & cæteris fratribus, ut eorum ſit monaſterium per ſucceſſionem, & conſuetudinem, ſeu regulam cæterorum monaſteriorum Dei. Verùm quia Eccleſia fuerat pertinens ad dominium Baſilicæ ſancti Marci, quæ eſt capella noſtri Palatii, & libera à ſervitute ſanctæ Matris Eccleſiæ, volumus, ut in eadem libertate ſemper conſiſtat, &c. Huic verò diplomati Dux ipſe cum Epiſcopis, & aliis ad cxxx ſubſcripti ſunt. Vitalis Michaël quædam reipubl. vectigalia ad annos xi vendidit; ſuperſunt litterarum

rarum monumenta in hæc verba conſcripta, ex quibus, quanta fuerit Ducis auctoritas, facilè conſtabit : *In nomine Dei, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti, anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto, menſis Iunii, indictione* XII *Rivo-alti. Si propriæ utilitati quicquid amare videmur, quæ ad communem ſpectant utilitatem, propenſiori ſtudio, vehementiori diligentia pertractare atque gubernare debemus. Quapropter nos quidem Vitalis Michaël, Dei gratia, Venetiæ, Dalmatiæ, atque Croatiæ Dux, cum judicibus, & ſapientibus, atque populi Venetiarum collaudatione & confirmatione, cum noſtris ſucceſſoribus concedimus, atque damus vobis quidem Sebaſtiano Ziano partes duas totius mercati Rivo-alti, & Aurio Maſtropetro ſimiliter partes duas, Annano Quirino partem unam, Gratoni Dandulo unam, Tribuno Barozzi unam, Petro Memo unam, Ioanni Vaizo unam, Marco Grimano unam, Angelo de Bonaldo unam, item Aurio Aureo, & Leoni Faletro, & Petro Acotanto unam, de qua parte medietas eſt Auri Aurei; & alia medietas eſt inter Leonem Faletro, & Petrum Acotantum. Hunc igitur mercatum Rivo-alti, & omnes reditus noſtri communis, quæ in Rivo-*

 alto

alto ſunt, vobis concedimus, &c. ab iſtis calendis Maij, uſque ad undecim annos completos. Hæc ideo vobis damus, quia de veſtro proprio havere noſtro communi in maxima neceſſitate conſtituto ſubveniſtis, videlicet marcas argenti mille centum quinquaginta inter vos omnes perſolviſtis, &c. Subſcripſit verò Dux, tres judices, & alii CIX. Quis verò regium ſtatum his Ducibus tribuere poteſt, qui cuncta *cum Iudicibus, & ſapientibus*, & quod caput eſt, cum ipſius Populi *collaudatione & confirmatione* faciebant? Neque verò nomen Ducis cæteris præpoſitũ Monarchiæ ſignum, immò verò quod minime ſolum, ſed concilio, ſapientibus, & populo præpoſitum fuerit, ejus quas diximus miſtionis, certiſſimum indicium eſſe debet. Quid? quod Vitalis Faletrus Dux, licet *proprio expendio*, ut annales loquuntur, *& pretio ædificaſſet à fundamentis caſtrum Laureti*, cum id nonnullis incolendum concederet, non tamen ſine concilii, populique auctoritate id auſus eſt efficere. Supereſt monumentum hoc, in quo diſertè; *Vitalis Faletrus, Dei gratia Dux, unà cum Petro Baduario venerabili noſtro Patriarcha Gradenſi, & cunctis noſtris Epiſcopis, & judicibus nec non cum nobi-*

nobilibus principalibus noſtris, & populo Venetiarum damus caſtrum ad perpetuum retinendum, &c. atque onera imponit. Subſcripſit verò Dux, Iudices, & alii LVI. Neque ſolum in hujuſmodi rebus concilii aut concionis auctoritate & decreto opus erat, ſed cum legati reipubl. nomine creandi eſſent, *Dux cum Patriarcha, Epiſcopis, Clero, & Populo Venetiarum* eos eligebat: hi namq; omnes Ioannem Contarenum, & Ioannem Dentem Diaconum delegerunt ad Ioannem Papam, & Othonem Imperatorem *in Synodo Romæ congregata, ubi viſis & diſcuſſis privilegiis Gradenſis Eccleſiæ definitione Synodi terminatum eſt, dictam Eccleſiam eſſe Patriarchalem, & Metropolim totius Venetiæ*; quod fuit Petro Caudiano Duce. Quod autem magis mireris, in rebus etiam parvi ponderis nihil Duces ſine concilio ſtatuebant, quod apparet ex iis, quæ de ſupplicatione Deiparæ Virgini decreta, anno à Chriſto nato MCXLII. cum Petrus Polanus reipublicæ præſideret, litterarum monumentis commendata ſunt, ut in tabulario Patriarchali videre eſt: *In nomine Domini, & Salvatoris noſtri Ieſu Chriſti, anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſecundo, menſis Februarii,*

 indi-

indictione ſexta Rivo-alti, ſi ea quæ antiquitus, præſertim pro noſtræ Patriæ honore & utilitate, à Prædeceſſoribus noſtris proviſa, ac diligenti conſideratione ſtatuta ſunt, in ſua diſpoſitione conſervanda, & manutenenda continentur, inter cætera, quæ inde proveniunt, honor patriæ conſervatur, & augetur, diſſidium omne vitatur, ac nobis ipſis non modica quies confertur, ſiquidem, &c. Cumque nos Petrus Polanus, Dei gratia, Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ Dux, & Ioannes Polanus, eadem gratia, Caſtellanus Epiſcopus, hujuſmodi diſſidium reſpiceremus, ne deinceps amplius fieret, operam dedimus. Congregatis igitur nobis in noſtro Palatio unà cum noſtris judicibus, & ipſis viris ſapientibus, qui praerant concilio, qui hoc in tempore pro honore, & utilitate, ſeu & ſalvatione noſtræ Patriæ habebatur, quorum concilio Venetiæ populus obedire ſacramento eſt aſtrictus; ipſique honorem, & profitum, ac ſalvationem, & quietem noſtræ patriæ diligenter conſiderantes unanimiter dixerunt, & collaudaverunt, & nos prænominatus Petrus Polanus, Dei gratia, Venetiarum Dux, & Ioannes Polanus eadem gratia Caſtellanus Epiſcopus, confirmavimus Clero, & populo Venetiarum collaudantibus

tibus quod &c. Monumentum hoc, ſi quicquam aliud, miſtam reipublicæ formam non ſolum præ ſe ferre, ſed etiam clamitare videtur; in eo namque Dux, qui regis perſonam quodam modo ſuſtinet, ſe pro jure ſuo *concilium coëgiſſe* teſtatur: concilium vero ex judicibus, & viris ſapientibus conſtare, *quorum concilio Venetiæ populus obedire ſacramento erat aſtrictus*, quid aliud repræſentat, quàm Ariſtocratiæ formam? Quod autem à concilio deliberatum fuit, id totius populi firmatum eſſe conſenſu, nonne popularem ſtatum demonſtrat? Hoc verò, niſi quid me fallit, quam longiſſime à purâ Monarchiâ diſiunctum eſt. Vnum omittere non poſſum, quod in annalibus animadverti, antiquos Duces ne in matrimonium quidem peregrinam ducere auſos, ſine populi aſſenſu. Cum enim annales Othonis Vrſeoli Ducis nuptias referunt, hoc utuntur loquendi genere: *Hic Dux cum populi voluntate Græcam uxorem duxit, filiam Gettæ Vngarorum Ducis, & ſororem Stephani regis, qui pro ſancto habitus eſt.* Eant modo Veneti nominis hoſtes, & Regià prorſus poteſtate præditos prædicent eos, qui ne uxorem quidem ex animi ſententià alienigenam ducere poſſent.

Ius tamen dicebant Duces ipſi, judices pro arbitrio eligebant, à quibus provocare ad Duces cuicunque integrum erat; uno verbo, totam reipubl. partem, quæ ad judicia ſpectant, ſoli temporibus illis tractabant. Sed cum omnia reipubl. proſperè proceſſiſſent, multis civitatibus in ejus ditionem & poteſtatem redactis, imperii finibus propagatis, ipsâque civitate mirum quantum auctâ & amplificatâ, multos creare Magiſtratus neceſſè fuit, de quibus in notis ad Contarenum & Iannotium ſatis dictum eſt. Non deſunt, qui Venetorum Duces ante Sebaſtianum Zianum non modò regali auctoritate præditos, quod hucuſque refellimus, ſed etiam Imperatoribus ſubjectos prædicent eo nomine, quod ab iis multa, ut vocant, privilegia obtinuerint Sicut enim in fœdere à Carolo Magno cum Leone Imperatore innovato, *de libertate, immunitate, & quiete Venetorum* cautum fuit, anno à Chriſto nato DCCCXII ut refert Sigon. lib. 4 de Regn. Ital. ita non modò Carolus Craſſus *fœdus*, ut Sigonii verbis utar, *inter Venetos atque Italicos ſibi ſubjectos in quinquennium renovavit, anno* DCCCLXXI. & Vido Imp. poſt decennium Petro Venetiarum Duci, atque

atque Hugo Rex Vrſo, anno CMXXVII vetus privilegium *de tutâ juſtaque rerum ſuarum in regno Italico poſſeſſione* firmarunt; ſed etiam Berengarius II, anno CML, & Henricus IV, quem Germani ſcriptores V appellant, anno MCXI, & Lotharius III, MCXXVI fœdus inter Venetos & Italicos redintegrarunt, ac fines poſuerunt; quod etiam Henricus III fecerat, *qui in Marchiam cum veniſſet, Tarviſii fœdus cum Vitali Faletro Duce Venetorum renovavit, & filiam ejus è ſacro fonte ſuſcepit, & cum corpus ſancti Marci, nova condita æde inventum, variis miraculis vicinorum in ſe oculos convertiſſet, & ipſe Venetias adiit, atque urbem luſtravit, & reipublicæ deſcriptionem laudavit, & monaſteriis privilegia multa indulſit.* Ego verò ex his ipſis privilegiis nihil pro regio ſtatu, nihil adverſus priſtinam libertatem concludi poſſe exiſtimo. Nam quod iſti afferunt, Venetorum Ducibus, non reipublicæ aut *communitati* inſcripta privilegia, id nullo negotio refellit priſca reipublicæ cõſuetudo, quam ad hanc ipſam diem conſtantiſſimè retinuit, omnia tractandi, atque adeo ſcribendi Ducis nomine. Cæterùm quis non videt, ex primo fœdere Caroli Magni cum Nicephoro

cephoro non datam, ſed firmatam Venetorum libertatem, ut ab utroque Imperatore ſecuri viverent? Quis non intelligit id præcipuè cautum, ut ſine moleſtia res ſuas, fundos ſcilicet, in Patavino, & cæteris Italici regni partibus poſſiderent? Nonne teſtantur id ipſa verba? Cum vero Carolus Craſſus fœdus iciſſe dicitur inter *Venetos* & *Italicos ſibi ſubjectos*, nonne Venetos ab iis, qui ſubjecti ſunt diſtinguit, atque minimè ſubjectos oſtendit? Quid tandem alii ſibi volunt, qui *de tutâ juſtâque rerum ſuarum in Italico regno poſſeßione* privilegium confirmant, quàm idem tribuere, quod Carolus Magnus, ut ſcilicet fundos ſine moleſtia in continente poſſiderent? Multa poſſem privilegiorum fragmenta in medium proferre, ex annalibus noſtris collecta; ſed cum omnia ferè eadem tribuant, ſatis erit Henrici IV, qui à Germanis V dicitur, privilegium, quod integrũ ad manus meas pervenit, trãsſcribere, ut nemini liceat impoſterum tam abſurda & inepta objicere, quàm ea ſunt, quæ nequiſſimi homines fingunt, & ſomniant.

In nomine ſanctæ, & individuæ Trinitatis. Henricus, Divina favente Clementia, Quintus, Romanorum Imperator

tor Auguſtus. Quoniam ſtabilem Chriſtianorum Principum charitatem operari plurima bona, ad multorum utilitatem, evidenter novimus, & virorum ſapientes, & diſertos Rectores regnorum ſuorum, notos habere ſemper & amicos curavimus. Ordelaphum Faletrum Dei donis Chriſtianum, & clarũ Ducem Veneticorũ, quem luce ſapientiæ, & totius honeſtatis ubertate prædicabiliter pollere, manifeſtum eſt, habere notum & amicum ad decus Imperii noſtri ſtabilitate perpetua decrevimus, ad cujus rei perpetuam confirmationem hoc, quod ipſe Dux vir ſapiens & honeſtus, fieri exaudibiliter poſtulavit à nobis, conſilio noſtrorum Principum digna poſtulatione impetravit. Hac igitur ratione tantæ dilectionis uniti, noſtram utrinque caritatem rationabiliter obſervavimus, & in multis magniſque negotiis, publicis ac privatis, ejus ſinceram dilectionem, & præclaram ſapientiam imperio noſtro, & nobis, noſtriſque fidelibus utilem exiſtere probavimus, & quia ipſius rei evidentia, & ſapientum judicio ſapiens ac diſcretus ipſe Dux Venetici Regni rector exiſtit, & egregia voluntas, & puræ dilectionis exhibitio, quam ſemper erga nos habuit, & noſtrum imperium, eum nobis in omnibus commendabilem exhibuit,

buit, dignus ejus, & honeſtus interventus apud noſtram Imperatoriam Majeſtatem, locum chariſſimi amici & viri ſapientiſſimi venerabiliter obtinuit. Igitur ob ſinceram, & venerabilem ejus dilectionem veræ charitatis vinculis aſtrictam, quicquid ipſe Dux, & Venetici Ducatus Eccleſiæ, & Populus, retro per triginta annos, imperii noſtri poteſtate, ſecundùm quod in præcepto noſtri patris, & noſtrorum prædeceſſorum, Regum, & Imperatorum continetur, & pacto Othonis Imperatoris legitur, juſtè, & legaliter habuit, & tenuit, per hanc noſtram Imperialem paginam renovamus, atque confirmamus. Hujus autem rei internuntii inter nos & prædictum Ducem noſtrum chariſſimum amicum, viri nobiles extiterunt, Vitalis Faletrus ejus conſobrinus, Morecenus, & Stephanus dilectus ejuſdem Ducis Capellanus & Cancellarius, atq; Vrſo Juſtinianus vir illuſtris, non quod iſtorum gratia vel cujuslibet alterius hoc faceremus, ſed ſolummodo dulci charitate Ducis chariſſimi noſtri, cui indiſſolubiliter uniti ſumus, prout dictum eſt. Hoc egimus ita quidem ut pars parti nil malignum, aut injuſtum, ſed ſemper quod rectum eſt, in omnibus rationibus rebuſque facere præſumat: & ſi, quod abſit, aliqua malitia

vel

vel læſio inter partes commiſſa fuit, per hujus fœderis decreta tegatur, ac facta ſatisfactione à rebelli & tranſgreſſoria parte ad pactum obſervandum, hæc ſeries fœderis inviolabiliter ſemper maneat, per cuncta annorum curricula, remota contradictione vel impugnatione tàm noſtra, quàm noſtrorum ſucceſſorum omnium; quia injuſtum videtur, ut aliquis vel ſuis, vel aliis æquis ſanctionibus oppugnare nitatur, & ut maxime ac ſpecialiter notentur vicini populi, tàm ex noſtro Imperio, quàm ex prædicto Ducatu Venetiæ, à quibus omnimodo hanc pactionis inſtitutionem obſervandam eſſe decrevimus. Hi ſunt ex noſtro ſcilicet jure, Papienſes, Mediolanenſes, Cremonenſes, Lucenſes, Piſani, Genuenſes, Placentini, Ferrarienſes, Ravēnates, Comaclenſes, Florentini, Aritminenſes, Piſaurienſes, Cenſenatenſes, Ianenſes, Senogalienſes, Anconenſes, Humanenſes, Fermenſes, Eporienſes, Veronenſes, Monteficenſes, Gautlenſes, Vincentenſes, Paduenſes, Tarviſienſes, Cenetenſes, Forojulienſes, Hiſtrienſes, & cuncti de noſtro Italico regno, ſive qui modò ſunt, ſive qui impoſterum futuri ſunt. Ex prædicto verò Ducatu Venetiæ ſunt Rivoaltus, & Metamaucenſes, Cluienſes, Paleſthinenſes, Caputargolenſes,

lenſes, Brintellenſes, Lauretenſes, Babienſes, Murianenſes, Maiorbienſes, Torcellienſes, Amianenſes, Burianenſes, Conſtantienſes, Aquilienſes, Caprolenſes, Civitatinenſes, Finenſes, Gradenſes, & cuncta generalitas populi Venetiæ, ſive qui modò ſunt, ſive qui futuri ſunt. Confirmamus itaque Veneticorum fines à nemine noſtrorum inquietari, invadi, vel minorari debere; ſed liberè, & abſque ullo impulſu, quæ retro ab annis poſſedêre triginta, deinceps poßideant. Proprietates verò, & prædia, quæ habere videntur tàm ipſe Dux, quàm ſuus Patriarcha, nec non & Epiſcopi, Abbates, & Eccleſiæ ſancta Dei, & reliquus populus Venetiæ ſibi ſubjectus, infra poteſtatem imperii noſtri, ſive in campis, ſive in domibus, pratis, ſylvis, vineis, paludibus, ſalitis, ſationibus, piſcationibus, & cæteris poſſeßionibus, quietè poßideant, abſq; cujuſquam inſultantis machinatione, aut læſione, ſive ſiniſtra quapiam tergiverſatione: ita ut nemo contrarietatem eis facere præſumat, nec etiam venationem, aut populationem, ſine eorum licentia exerceat, neque violentiam ibi reſidentibus inferat. Neque aliquam navim ipſorum Veneticorum in aliqua noſtri imperii parte periclitantem prædari, ſeu hominibus naufragium patien-

patientibus aliquam controverſiam inferre præſumat; quod ſi qui fecerint, componant centum libras auri puriſſimi illis, quibus injuriam facere præſumpſerint, & res ejus dominio poſſidentium mancipentur, & quietè liceat poſſeſſoribus illas tenere ac frui: quod ſi excurſus inter partes factus fuerit, perſona ipſa, quæ in capite fuerit ad eandem malitiam faciendam, infra ſexaginta dies tradatur, & omnia, quæ fuerint ablata, in duplum reſtituantur. Quod ſi ipſum duplum compoſitum non fuerit, vel ſi ipſa perſona tradita non fuerit infra dies ſexaginta, ut dictum eſt, tunc per unamquamque perſonam, quæ ipſam malitiam perpetravit, componantur auri ſolidi quingenti. Si furtum inter partes factum fuerit, duplum reſtituatur. Si ſervi, aut ancillæ inter partes confugerint, cum omnibus rebus, quas ſecum detulerint, reddantur, & Iudex, qui ipſos fugitivos reddiderit, accipiat pro unoquoque ſingulos ſolidos auri: ſic tamen ut ſi amplius requirit, per ſacramentum idoneum dominus illorum ſatisfactus ſit. Si verò judex, vel alius ipſos fugitivos ſuſceperint, & eos reddere negaverint, & exinde fugerint, tunc pro unoquoque fugitivo componat auri ſolidos ſeptuaginta duos. Quod ſi dubium fuerit, &

Hh *dene-*

denegaverit judex, vel auctor loci illius, in quo ipſi fugitivi requiruntur, tunc præbeant ſacramentum duodecim electi, quod ibi nec ſuſcepti fuerint, nec illos habeant, nec in conſcientia illorum ſint, nec aliquas res eorum ſecum habuerint. Si autem hoc diſtulerint facere, poſt primam & ſecundam conteſtationem, præſentia teſtium per pactam juſſionem judicis ſui, liceat ei pignorare hominem de ipſo loco, ubi cauſa requiritur, ita tamen, ut ipſum pignus prius peracta juſtitia per integrum reddatur, & nullatenus liceat alicui pignus accipere per alia loca, niſi ubi fugitivi, aut cauſa requiruntur. Et ſi pignoratio pervenerit, non præſumat alia pars pro pignore aliam pignorare, ſed expectet uſque ad audiendum cauſam, ita ſanè ut cauſæ in ſex menſium ſpatio fiant, & ſint finitæ, reddens prius quòd ex judicio condemnatus fuit, & pignus ſuum recipiat. Nam ſi quis de alio loco pignus tollere præſumpſerit, aut ſine cauſa tulerit, aut aliquem pro pignore pignorare præſumpſerit, in duplum quod tulerit, reſtituat; ſi vero equi, vel equæ, aut armenta, aut alia quadrupedia fuerint furata, in duplum reſtituantur: Si ipſa erraverint, modis omnibus reddantur. Quod ſi poſt primam & ſecundam conteſtationem minimè

minimè reddita fuerit tunc pignoratio fiat de loco, ubi requiritur, uſque dum pars parti ſatisfaciat, & poſt ſatisfactionem reddantur ipſa pignora. Et hoc ſtatutum eſt, ut ſi fugitivus, ſeu res reddita fuerint, vel ſi per ſacramenta ſatisfactio adimpleta fuerit, modis omnibus pars parti ſecuritatem faciat. Si quis vero extra memorata capitula pignorare præſumpſerit, cauſam perdat, & quæ tulerit, reſtituat. Negotia autem inter partes fiant; & liceat dare, & accipere, quicquid inter eos convenerit, ſine aliqua violentia vel contrarietate, ita ut æqua conditio utrarumque partium negotiatoribus conſervetur. De ripatico autem ſecundùm antiquam conſuetudinem pars parti obſervet omnem quadrageſimam, & licentiam habeant homines ipſius Ducis ambulandi per terram, ſive per flumina totius Regni noſtri; ſimiliter & noſtri per mare, & per flumina uſque ad os, & non amplius. De hoc convenit, ut ſi qua læſio inter partes evenerit, legati non detineantur: ſi vero detenti fuerint, relaxentur & componantur eis ſolidi trecenti, & ſi, quod abſit, occiſi fuerint, componantur parentibus eorum pro ipſis ſolidi mille, & ipſa perſona tradatur in manibus ipſorum. Si quis inter partes cauſam habuerit, vadat ſemel

vel bis cum epiſtola judicis ſui: ſi ei juſtitia minimè facta fuerit infra dies 14, ſi ipſe homo unde juſtitia requiritur, infra ipſum locum fuerit, infra dies ſeptem licentiam habeat pignorandi: Iudex qui ipſo tempore ordinatus fuerit infra cauſam ſuam, quantum ipſum debitum erit, & ipſum pignus uſque ad prænominata notet: quod ſi ante ſteterit ipſum pignus, componantur ſolidi duodecim, cauſa manente, & pro eo iterum pignoratio fiat, ubi potuerit in finibus, ubi cauſa requiritur: Si tamen ubi judicium ambabus partibus annunciatum fuerit, reſidentibus duobus de utraque parte, de loco ubi cauſa requiritur, quod ipſi determinaverint per euangelium, pars parti ſatisfaciat. Addimus autem, ut ſi quis homicidium perpetraverit, modis omnibus ipſe, & quanti mixti fuerint in homicidio, ligati tradantur. Quod ſi factum non fuerit, pro unaquaque perſona componantur auri ſolidi 300. ſimili pœna decernimus damnandum eum, qui in communibus tumultum populi excitans homicidium perpetraverit: quod ſi tumultus ſine homicidio, aut plaga ſedatus fuerit, componat pro excitatione ſolidos auri 300. Si aliqua pignoratio in ſylva fieri debuerit, ſine homicidio fiat, & ſi, quod abſit, homi-

homicidium factũ fuerit, pro libero homine cõponantur auri ſolidi 300, & pro ſervo 50, & ſi plaga facta fuerit, ut non moriatur, pro libero homine ſolidi 50, pro ſervo 30. Statutum eſt, ut in rebus ſacrarum Eccleſiarum Dei nullus pignorationem faciat, excepto ſi cum ſacerdotibus cauſas habuerit, & ante compellatio fiat ſemel, vel bis; nam qui aliter præſumpſerit, duplum componat, & ſi neſciens pignoraverit, præbeat ſacramentum, & ſit ſolutus, pignuſque ſalvum reſtituat. Et hoc ſtetit de capulo, quod Rivoaltenſes, Olivolenſes, Metamaucenſes, Albinenſes, Torcellenſes. Amianenſes fecerunt retro ab annis 30, habeant licentiam faciendi ſecundùm antiquam conſuetudinem, ſive per flumina, ſive per mare. Equileienſes vero capulari debent in ripa ſancti Zenonis, uſque in foſſam ſancti Metamauci & Gentionis, ſecundùm conſuetudinem, & omnem arborem vehere cum carro, aut ad collum, quantum ſibi placuerit, & habeant licentiam pecudes in ipſis finibus paſcere, vel pabulari. De finibus Civitatis Novæ dicimus, ut terminatio, quæ à tempore Liviprandi Regis facta eſt inter Paulucionem Ducem, & Marcellum magiſtrum militum, deinceps manere debeat, id eſt, de plave majore uſque

 in

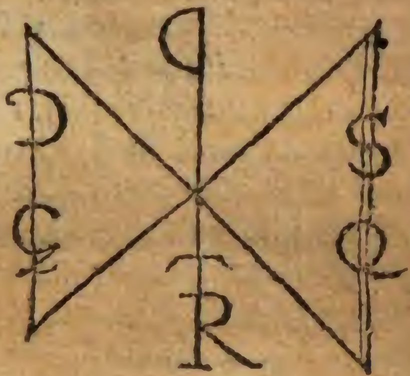
in plavem ſiccam, peculium quoque & gregem cum ſecuritate paſcere. Capriani verò in ſylva Forojuliana, ubi ſemper capulaverunt, capulare debeant; ſimiliter Gradenſes ſecundùm antiquam conſuetudinem in ſylvis Forojulii capulum faciant. Confirmamus etiam Lauretum, ut quantum aqua ſalſa continet, ejus ſubjaceat poteſtati. Et nullus Princeps, vel pauper aliquem Veneticorum diſtringere, aut legem facere de aliqua Veneta ſubſtantia, aut ad placitum ducere, niſi in præſentia illorum Ducis, aut fotrum tollere de illorum terris, quæ in noſtro regno ſunt, aut bannum mittere, iàm de habitantibus in Venetia, quàm de illorum hominibus ubicunque habitantibus juſtitiam aliquam accipere præſumat, niſi in præſentia Dominorum ſuorum. Confirmamus, ut pars parti de cauſis Eccleſiarum & monaſteriorum omni modo juſtitiam faciat. Volumus, ut pro una libra denariorum, ab uno homine ſacramentum, & ſi uſque duodecim libras denariorum, Veneticorum duodecim electi juratores addantur. Nam ſi ultra duodecim libras quæſtio facta fuerit, juratores ultra duodecim non accedant. Statuimus etiam de pignoribus, quæ inter partes poſita fuerunt, illi tribuatur arbitrium jurandi, qui pignus habuerit,

ſoli,

ſoli, ſive electio. De auctionibus verò ſimili modo agatur.

Si quis igitur Dux, vel Marchio, Comes, Vicecomes, aliquave magna perſona hujus noſtræ Imperialis paginæ violator extiterit, quod minimè futurum credimus, ſciat ſe compoſiturum libras auri optimi mille, medietatem cameræ noſtræ, & medietatem Duci Veneticorum; quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus obſervetur, ſigilli noſtri impreſſione hanc paginam manu propria corroborante juſſimus inſigniri.

Signum D. Henrici V, Rom. Imp. juſtiſſimi.

Brucardus Cancellarius, & Monaſteriensis Epiſcopus, vice Alberti Archicancellarii Moguntiæ ſedis electi recognovit. Datum XI *kalend. Iunii, indictione quarta, anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo decimo primo, regnante Henrico V, Imperante*

 primo,

primo, ordinationis ejus XI. *Actum eſt Veronæ in Chriſto feliciter. Amen.*

Nihil igitur antiquius habuerunt Duces noſtri à Caroli Magni temporibus uſque ad hæc tempora, de quibus agimus, quàm ut Veneti res in regno Italię poſſeſſas retinerent, ad quaslibet ripas & littora naves applicare poſſent, atque in cunctis civitatibus imperio ſubjectis gratis atque tutò negotiarentur. Quæ cuncta, & alia multa ſicuti non gravatè, immò gratuitò ab Henrico obtinuerunt, ita ab aliquo Imperatorum, & Regum, qui Othonem præceſſerant, non niſi *aureo pallio ſoluto* conſecutos nullus nego. Sed qui ob id libertatem amiſſam ſubjectamque Imperatori fuiſſe rempublicam ſcribunt, nihil aliud quàm improbitatem ſummam, ac ſummam inſcitiam produnt, qui nullas viderint fœderis tabulas, quibus ſæpiſſimè maximi principes, & nullius alterius poteſtati ſubjecti, levioribus etiam de cauſis, non paribus modò principibus, ſed longè inferioribus ex pacto & convento aliquid ſolvunt. Henricus autem Veneto nomini propenſus, anno à Chriſto nato M C XVI menſe Martio Venetias profectus, atque honorificè habitus, urbis ſitu, ædiumque decore,

quæ

quæ diligenter viſit, mirificè delectatus, votis Sancto Marco ſolutis, & monaſteriis, *poſſeſſionibus regni* auctis diſceſſit. Etenim non ſibi ſubjicere ſed promovere, & ad cœlum ferre curabant Reges, & Imperatores magnanimi, medio mari natam urbem, ut contra hoſtium injurias libertatis domicilium æternum eſſet. Quæ maritimæ rei ſtudio addicta, ingenti totius Italiæ commodo, non modo ſtrenuam negotiationi operam daret: ſed etiam Saracenis ſemel atque iterum navalibus copiis devictis, ingenti claſſe in orientē miſſa ad Chriſti ſepulcrum recuperandum, Gallis & Vngaris intra æſtuaria animosè & fortiter repulſis, Italicam virtutem, & gloriam ubique præ ſe ferret: adeoque cunctis belli & pacis artibus inclareſceret, ut ei jam civitates ſe ſponte ſubjicerent, & ſoluto quotannis tributo deditionem facerent. Sed hæc hactenus adoleſcentiam juventus conſecuta eſt, quæ à Sebaſtiano Ziano ad Martinum Georgium Ducem uſque provecta. c xxxi annorum ſpatio comprehenditur. Bodinus & alii, qui ſuperiores Venetorum Duces regali auctoritate præditos autumant, quod nos ſuperius argumentis firmiſſimis & evidentiſſi-

mis redarguimus, reipublicæ quoque formam hoc tempore immutatam ſcripſerunt, atque ab uno ad omnes converſam, longè tamen opinione falluntur. Quemadmodum enim multa de priorum inſtitutis circa Ducem, multa circa concilia immutata ſunt, pro temporum conditione, & reipubl. amplitudine; ita nihil omnino innovatum eſt, quo miſta, quam attulimus, reipublicę forma diſſoluta fuerit. Ducum ſanè auctoritas non ſemel imminuta, & certis legibus circumſcripta, ut à finibus regiæ poteſtatis quam longiſſimè abeſſet; eorumque eligendorum ratio, qui olim à populo non ſine maxima rerum perturbatione, porrigenda manu, fundendoque clamore creari ſolebant, variata fuit, eligendique facultas ad paucos translata. Duo ſunt, quæ Ducis auctoritati plurimũ detraxerunt, Tribuni, ſive Conſiliarii ſeni, qui ei ſemper aſſiderent adjuncti, & multi Magiſtratus inſtituti, cum reipublicæ finibus propagatis, & civitate mirum quantum amplificatâ, Dux ipſe & judices cunctis muneribus pares eſſe non poſſent. De Conſiliariis annales ita loquuntur. *Hujus Ducis initio ordinatum eſt, ut ſex. conſiliarii de novo eligantur, qui*

cum

cum Duce ſemper adeſſe debeant ad regimen exercendum. Magiſtratus verò multi conſtituti ; Iuſtitiarii primò, quibus annonę & rei cibarię cura commiſſa. Advocatores communis , Iudices petitionũ,& alii,ut anno MCCLXVII in ducario jure de his omnibus mentio facta fuerit. *Conſiliariis , Iud proprii , Petitionum , Forenſicorum , Examinatorum , Procuratorum , de Mobili quatuor procuratoribus Ioannes Marci, Advocatoribus Communis , Conſulibus, Superconſulibus, Quinque de pace, Dominis de nocte.* Quod verò caput eſt, ipſa lex ſive jus Ducarium , quod antè multis plebiſcitis diſperſum & incertum erat , in unum coactum , & rectè diſpoſitum, & ordinatum , electis Ducibus proponi cæptum eſt , qui conceptis verbis ab eo ſe ne tranſverſum quidem unguem diſceſſuros jurejurando firmarent : & IIII viri electi, qui Ducis auctoritatem , prout reipublicæ expedire judicarent, novis rogationibus corrigerent. Ducis autem electio à concione ad XII viros primò deducta eſt. *Etenim ante Ducis huius,* Sebaſtiani ſcilicet Ziani *creationem, Primarii civitatis ſtatuerunt ad evitanda ſcandala , ut perſquitinium eligerentur* XXIV *ex majoribus civitatis ,* *qui*

qui remaneant XII, *his verò detur ſacramentum de eligendo Duce optimo, poſito amore & odio, qui per octo ſuffragia proſpera eligatur; & hæc deliberatio fuit laudata in publica concione* At in creando Aureo Maſtropetro à XII ad XL viros ventum eſt. *Nam Veneti de convaleſcentia Ducis penitus deſperati, electionis proceſſum utilem ſibi cognitum ſubtilius elimantes ſanxerunt, ut quatuor viri, providi eligendi quadraginta alios nominarent, per quorum majorem partem electus Dux ab omnibus haberetur, qui omnes quadraginta jurent ad ſancta Dei Euangelia, coram omnibus, quod precio, precibus, odio, & amore omiſſo illum eligerent in Ducem, quem ad hanc dignitatem cognoſcerent potiorem.* Verum cum electores pari ſuffragiorum numero Iacobum Teupolum, & Marinum Dandulum Ducem creaſſent tanta conſtantia, ut nullis artibus de ſententiâ dimoveri poſſent, quo factum eſt, ut ex populi decreto res ad ſortem revocata fuerit, ſortiſque beneficio Theupolus Dux renunciatus, ne impoſterum aliquid tale accidere poſſet. *Veneti cives ſanxerunt, quod electores ſint* XLI, *& ſicuti Dux à majori parte* XL *electorum eligebatur, ita nunc per majorem partem* XLI *eligi*

debeat,

debeat, & electus juramentum præſtet. Cum vero electores ſine ulla ſuſpicione fraudis creari deberent, neq; tanta res ſorti omninò committenda videretur, novam quandam atque ſubtiliſſimam eorum eligendorum rationem Veneti conſtituerunt, quam adhuc retinent. *Etenim Conſiliarii, & cap. de* XL *Rectores Venetiarum, cum majori concilio & collaudatione populi, formam electionis futuri Ducis ſubtilius elimantes ſanxerunt, quod defuncto Duce & ſepulto, vocetur majus Concilium, & capta parte de eligendo futurum Ducem, immediatè fiat electio de quinque probis viris, qui diligenter debeant examinare promiſſionem, & commiſſionem Domini Ducis, & facta examinatione corrigere, & addere id, quod viſum fuerit corrigendum, & addendum; & accepta probatione in majori concilio, de eo quod ipſi ſtatuerunt, & correxerunt, deveniant poſtea ad electionem, & quod minores annorum* XXX *completorum his conciliis intereſſe nequirent. Et quod congregato concilio numeratiſque omnibus, tot ballotæ de cera ponerentur in uno capello, quot eſſent illi de concilio, & in triginta cedula intercluſa eſſet, in qua ſcriptus foret elector; & illico per nomina ſingulorum*

per

per texeram venientium ad capellum infans unus extrahat unam ballotam, quæ detur uno Conſiliario aſsiſtenti; & unusquiſque, cujus nomine accepta fuerit ballota, cameram introeat, uſque ad perfectionem numeri prælibati XXX; *& tunc in capello ponantur* 30 *ballotæ, & in novem ex ipſis ſit cedula cum inſcriptione incluſa; & illi novem, quorum nomine exceptæ erunt ballotæ cum ſcriptis, reliquis ſecedentibus, in camera debeant remanere. Et ipſi per ſeptem ad minus eorum inconcordium eligant* 40 *qui eodem modo ſortialiter remanere debeant in* XII; *qui duodecim per novem eorum ad minus inconcordium* 23 *prudentes homines eligant per antedictum modum, qui ſortialiter remanere debeant in novem, qui novem per ſeptem ad minus eorum inconcordium* 45 *providos viros, ex quibus poſtea undecim remanentes, per novem ad minus concordes* XLI *notabiles viros eligere debeant; qui* XLI *per vigintiquinque eorum ad minus in concordia futurum eligent Ducem: ita tamen quod in aliqua electione non poſsit eſſe, niſi unus per prolem, & ſic per antedictum modum Dux fuerit procreatus. Et quod Conſiliarius junior, antequam procedatur ad electionem, ire debeat in Eccleſiam ſancti Marci, &*

facta

facta oratione primum puerum parvulum, qui ei obviaverit, accipere debeat pro extrahendo ballotas, & ſit ballottinus futuri Ducis. Igitur Dux Venetæ reipublicæ ut ſemper fuit non natus, ſed lectus eſt (at majori curâ, & artificioſius eligi nihil mutat reipublicæ formam) quamque ſemper habuit auguſtam principis ſpeciem, eandem adhuc retinet habitu, inceſſu, ſella, & iiſdem omnibus, quæ ſuperius attuli, dignitatis inſignibus, tantâque dignitate & auctoritate, ut repræſentet quodammodo, nòn re ipsâ obtineat regiam facultatem, & eadem ferè permaneat, quæ ab ipſo urbis initio inſtituta fuit, miſta reipublicę forma. Hoc vero ſicuti ex iis, quæ Ducem attingunt, certiſſimum eſt, ita ex iis, quæ ad concilia & concionem pertinent, multo ſanè exploratius erit. Vidimus conſiliarios ſenos Duci adjunctos Tribunorum loco, quos olim eadem auctoritate binos, & poſtea quaternos creatos ſuperius oſtendimus. Hi minoris concilii nomen, quod olim Tribunis fuerat, retinuerunt, quod ex Ducario jure Marini Mauroceni Ducis perſpicuum eſt. *Si autem ſex conſiliarii minoris concilii erunt concordes cum majori parte concilii majoris, &c.*

nunc

nunc vero id concilium minus Dominatio vocatur. Sapientes olim ad Ducis arbitrium convocabantur, qui pro re nata x, aut xx proceres in concilium adhibebant, id vero cùm maximo emolumento rebus publicis eſſet, factum eſt, ut in bello, in fœderibus, aut pace tractanda ſapientes viri à majori Concilio eligerentur, qui Duci atque Conſiliariis aſſidentes, rem aliquando probè diſcuſſam ad concilium referrent; aliquando verò pro voluntate & arbitrio terminarent. Hinc ſæpè legimus: *Decretum eſt, ut facta inſtantis belli per Ducem, & Conſiliarios & xx ſapientes nobiles viros debeat agitari.* Ex iis, prout credo, originem traxêre ſapientes illi, qui magni Concilii continentis, & ordinum nomine à ſenatu creati, Duci atque Conſiliariis in excelſo Principis collegio aſſidere ſolent. Concilium Rogatorum à Ducibus inſtitutum eſt, qui cum res magni ponderis atque momenti tractanda eſſet, ſeniores & prudentiores reipublicæ proceres, ut adeſſent, atque in commune cõſulerent, rogabant, quod cùm uſu rerum edocti reipublicæ ſalutare cognoviſſent, Veneti cives perpetuum cõſtituerunt. Hujus concilii nomen anno à Chriſto nato MCCLIII

legi-

legimus in publicis tabulis. *Capta fuit pars, quod qui à modo in antea iverit reipublicæ causâ, ultra Trontum, vel ultra Alpes, vel ultra Iadram, vel ultra Forum Iulium, vel etiam aliqua occaſione dictos confines pertranſiverit, quocunquemodo vadant, ſint foris de omni officio, & etiamſi de concilio Rogatorum eſſent, ſint foris de ipſo concilio*: quod tamen Rogatorum nomen in annalibus multo ante legiſſe memini: Anno tamen MCCLXXV decretum eſt, ut *in majori concilio eligeretur eodem modo, & eadem forma, qua eliguntur* XL, *etſi concilium contra ſit revocatum*. Non tamen erat concilium hoc eâ auctoritate, quâ modo fulget, ſed cum à majori concilio multa Duci, Conſiliariis, Rogatorum & XL-virali conciliis delegarentur his verbis; *Capta fuit pars, quod illud, quod D. Dux & Conſiliarii, cum conciliis rogatorum, &* XL *fecerunt, & facient ſuper facto D. Patriarchæ, ſit firmum, ſicut factum eſſet per majus concilium*: *vel, Capta fuit pars, quod D. Dux, & Conſiliarii cum concilio Rogatorum &* XL *poßint, & debeant videre ſuper facto Cretæ, & illud quod inter eos capietur, ſit firmum; & ita debeat obſervari; ſicut factum eſſet in majori Concilio.*

Cumque id frequentiſſimè fieri contingeret, placuit tandem quæ ſingula mandari ſolebant, univerſa committi; concilium verò, Senatus etiam nomen adeptus, ad hanc ipſam amplitudinem & majeſtatem pervenit, ut ſapientiſſimus, & auguſtiſſimus totius orbis terrarum ſenatus & ſit, & habeatur. Bodinus verò, qui eum *tanta varietate mutabilem* appellat, *ut Veneti ob id ejus ſplendorem obſcurent, & in apertum diſcrimen rempublicam conjiciant, dum arcana pervulgantur, ac novis ſenatoribus, rerum præteritarum ignaris, ſumma reipublicæ gubernacula committuntur*, excuſandus videtur, cum neſciat quolibet anno, quanquam itur in ſuffragia, eoſdem tamen ſenatores creari; novos autem, in locum eorum qui vel abſunt reipublicæ cauſa, vel diem ſuum obierunt, vel republica malè adminiſtratâ reiiciuntur. Sed cum ſingula tantæ reipublicæ myſteria cognoſcere, non ſit advenæ atque peregrini hominis, ſaltem prudentis fuiſſet, quæ neſciebat, non reprehendere. Quadraginta-virale concilium perantiquum eſt, & maximæ olim in republica auctoritatis, cui ferè cuncta commiſſa erant, quæ nunc Senatui, vel Decem-

cem-virûm concilio : à concione priſcis temporibus electus judicio, anno vero M CC LXXIV. à concilio majori eligi cæpit, ut alia ferè cuncta reipubl. munera. Etenim cum lege latâ ſtatutum eſſet, *ut electio de XL fiat de cætero in majori concilio per rodulum, ſicut fiunt aliæ electiones* : cautio tamen adhibita fuit, *cum iſta conditione, quod ſi invenietur, quod non poſſet fieri per concilium, quod debent fieri cum Arengo, ſi expedierit.* Reliquum eſt, ut de majori concilio, & de concione nonnulla dicamus. Majoris concilii nomen in reipublicæ infantiâ eâ de causâ non inveniri exiſtimo, quod Tribuni, ſive Conſiliarii Duci aſſidentes, aut nondum erant, aut minoris concilii nomen nondum obtinuerant: quapropter ſicuti judices, & ſapientes in pervetuſtis tabulis minoris concilii locum obtinent; ita Proceres, & Majores, Populique collaudatio majoris concilii, & concionis vice legi ſolent. Priſca tamen concio, quæ non ex univerſo populo, (quî namque in Eccleſiâ D. Marci, aut D. Nicolai, quæ tunc multo minor erat, congregari potuiſſet ex omnibus Inſulis?) ſed ut ſuperius diximus, ex tribunis, tribunitiis viris, & aliis nobilioribus,

& ſapientioribus conſtituebatur, tempore procedente à populi tumultuoſa concione, quæ Arengum appellari cæpta eſt, diſtincta majoris concilii nomen adepta eſt. Qui vero in id concilium cooptabantur, ab electoribus in ſingulos annos eligi ſolebant; ſed iidem ferè, aut certè ex iiſdem familiis, quod publicæ tabulæ atque monumenta vetuſtatis demonſtrant: ſpurii tamen lege latà nominatim arcentur. Cum vero quotannis per electores majus concilium crearetur, neque deeſſènt novi homines, qui vel divitiis, vel partium ſtudio elati tantum ſibi ſumerent atque arrogarent, ut ad reipublicæ gubernacula admitti, atque in majus concilium cooptari vellent, ab electoribus autem præteriti iniquiſſimo animo repulſam ferrent, jam res eò pervenerat, ut niſi prudenti ratione malorum conatibus iretur obviam, periculoſum eſſèt, ne tandem privatæ offenſiones in apertam ſeditionem erumperent, & reipublicæ adminiſtratione cunctis ex æquo communicatâ forma periret inſita, atque nova induceretur, quæ cunctorum dominationem contineret. Itaque neceſſàrio & ſaluberrimo concilio, quod antea pervetuſtâ reipubli-

publicæ conſuetudine, & electorum prudentia inſtitutum & firmatum fuerat, latâ lege ſancitum eſt, ut proceribus, & antiquioribus civibus majoris concilii aditus pateret, cæteris non item: verbis tamen mitigata res eſt; deſcripti namque non proprio nomine appellati Nobiliores & Vetuſtiores; dictumque ut qui ſuperioribus quatuor annis, vel ipſe fuerit, vel patrem, aut majores habuerit ex aliquo Venetiarum concilio, is cum poſteris perpetuò jus obtineret majoris concilii: ita nunquam populo & plebi ſupremum jus tributum, ſed Nobilium conciliis; ut non ſatis ego mirari queam, quid iſti ſibi velint, cum reipublicæ formam ab unius dominatione ad omnes, ab omnibus verò ad paucos converſam ſcribunt: ſiquidem nec unus unquam, nec omnes, nec pauci, civitatis imperium atque ſummum jus obtinùerunt. Sed ut in miſtâ formâ accidere ſolet, & uni, & cunctis, & paucis nonnulla tributa, ut ex his cuilibet manifeſtum eſt. Concioni ſive Arengo, id eſt, plebi atque populo, poſtquam à majori concilio ſegregata eſt, pauca tributa ſunt: jus enim eæ convocandæ ademptum Duci, atque majori concilio

conceſſum eſt; neque convocatam reperio, niſi ut Cancellarium, exercitus imperatorem, atque Duces collaudaret; ſemel, ut D. Marci procuratoribus pupillorũ tutelam, à majori concilio commiſſam laudaret. De Cancellario anno à Chriſto nato MCCLXXI *capta fuit pars, quod magiſter Tintus debeat laudari à populo pro Cancellario: nota quod exeunte Martio in publica concione laudatus, & confirmatus fuit.* De Imperatore MCCLXXXIIX. *capta fuit pars, quod die Dominico poſſit fieri Arengum, pro dare vexillum Capitaneo exercitus*; quod poſt electum Ducem perpetuum factum eſſe legimus: quænam vero fuerit Populi auctoritas, contra quam credi vulgò ſolet in electis Ducibus approbandis, Ducarii juris proëmium demonſtrat. *Cum non de noſtra fortitudine & prudentia, ſed ſola proceſſerit clementia Creatoris, in cujus arbitrio & voluntate univerſa ſunt poſita, quod ad Ducalis culmen pervenerimus dignitatis. Vos hactenus in Eccleſiâ Beati Marci, Euangeliſtæ Domini glorioſi, qui patronus noſter & ſignifer eſt in omnibus, aggregati, quantam erga nos habueritis dulcedinem charitatis, manifeſtius ibi ac perfectius demonſtraſtis, cum ad prolationẽ eligentium*

tium nos vice noſtra & nomine, in cœlum manibus elevatis, Deum unanimiter glorificaſtis, in voce laudis magnifica & exultationis; quoniam per interceſſionem glorioſiſſimi Evangeliſtæ ſui Marci, Nos in Ducem vobis dederat & Rectorem; unde ſuper his gratias, quas poſſumus omnimodas perſolventes Altiſſimo, cujus magnitudinis non eſt finis; & Euangeliſtæ ſuo, gubernatori noſtro; & vobis quoque ſuper lætitia magna, quam de promotione noſtra geritis & habetis, grates referentes uberes, notum vobis, &c. Quod igitur modò fieri videmus, ut novus Dux populo in Eccleſia D. Marci oſtendatur, atque ingenti plauſu, erectiſque manibus à multitudine excipiatur; id olim quoque factum eſſe cognoſcimus; præterea nihil. Miſta igitur reipublicæ forma, quam in infantia, cæteriſque ætatibus oſtendimus, eadem in juventute permanſit: nihilque omnino iis temporibus accidit, quod perpetuæ Venetorum libertati notam inurere poſſet: quod ſicuti apud omnes in confeſſo eſt, ita dementiam hominis ſatis ridere non poſſum, qui Conſtantienſis, ut vulgò dicunt, pacis tabulas ad Venetam libertatem oppugnandam perperam atque pravè detorſit. Cum

enim *ſocietas Lõbardiæ* à Friderico Imperatore *pacẽ peteret, promiſit Imperatori præbere fodrum, & paratũ, cũ tenderet Romam coronæ cauſâ, tranſitum, & comeatum idoneum.* Ex quo Venetias quoque ad id præſtandum, fœdere icto teneri ſcripſit At cautionem in fœdere adhibitam prætermiſit, fœderatas civitates omnes promittere, *quæ anteceſſores ſine moleſtia fecerunt;* quo fit, ut cum Veneti elapſis temporibus nihil fecerint, nihil quoque imposterum præſtare debeant. Id vero ipſis tabulis multo clarius ſtatutum eſt: *Nobis intrantibus Lombardiam, qui ſolent & debent, quando ſolent & debent, præſtabunt, & vias, & pontes bona fide reficient, in eundo, & redeundo comeatum idoneum, & nobis, & noſtris præbebunt.* Cum vero nominatim recenſeat Imperator omnes ſubjectas urbes, quibus gratiam facit, de Venetiis nulla prorſus mentio facta, quod cuicunque debebat ſilentium imponere; ſed hæc ſatis. Iuventuti ſucceſſit conſtans & firma ætas, quæ non ferocitate, ut adoleſcentia & juventus, ſed gravitate quadam & prudentia commendatur. Hæc anno à Chriſto nato M CCC III auſpicato exorta, adhunc uſque diem feliciſſimè pro-

progreſſa, æternum diis benè juvantibus permanſura videtur. Decem-virûm concilium atrocioribus puniendis ſceleribus inſtitutum, eidemque maxima tributa auctoritas, quæ ſemel, atque iterum ſalubri temperamento circumſcripta fuit; multique Magiſtratus, aut inſtituti, aut extincti, ſicuti reipublicæ ſtatum atque inſitam formam delere non poſſunt; ita nonnulla immutaverunt; quo factum eſt, ut ſicuti reipublicæ infantia, & pueritia unius Dominationi, adoleſcentia vero, & juventus omnium; ita virilis ætas paucorum imperium propenſior videri poſſit: eâ tamen ratione ut multa populariter, multa regiè conſtituta, nemo inficias iverit: cunctique poſſint in Duce Regis exemplar; in x-viris, & xl-viris Ariſtocratiæ ſpeciem; in majori concilio, quod M CC numerum ſuperat, Democratiæ imaginem quandam intueri. Rectiſſimè vero, & doctiſſimè Contarenus ex tribus reipublicæ ſpeciebus temperatam Venetæ reipublicæ formam affirmavit: quod licet Bodinus obſtinatè, vel contra Ariſtotelem poſſè fieri neget, fateri tamen, (tanta vis eſt veritatis) neque ſciens neque prudens coactus eſt. Dum enim *Rempublicam* ſcribit *ſtatum popularem*

ſapere, & de Raguſio inquit, *certè quidem hæc Reſpublica omnium, quas accepimus puriſſimam, & ab omni populari temperatione remotiſſimam Ariſtocratiam colit*, formarum miſtionem, velit, nolit, in aliis admittit, quæ ſi unquam alibi, certè in republica noſtra egregio, & admirabili temperamento inter ſe miſcentur.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

ACademia Venetor. 415
Ado author vitæ Caroli M. 346
Advocati ſive Cauſidici. 223, 234
Agilulphus Longobardorum rex. 44
Agnetis collegium. 367
Aimonius ſive Annonius, author vitæ Caroli Magni. 346
Alaricus rex Gothorum vaſtat Italiam. 340, 342
Alexius, Imperator Oriental. 74
Aloyſius XII. rex Galliæ. 263, 271
Anaxus fluvius. 36, 62
Andreas Dandulus dux Venetorum. 46, 248. cognominatur Canis. 298, 299
Andreas Grittus dux Venetor. 184
Andreas Michaëlius, legatus Venet. 74
Angelus Participatius Tribunus Rivialti, eligitur dux Venet. 372, 388, 393, 395, 461.
Angelus Triviſanus dux Venet. accuſatur. 240
Antonius Grimanus dux Venet. in judicium vocatur. 240
Antonius Michaëlius. 77
Aquileia urbs. 31, 42, 446

Aqui-

Aquileienſe concilium. 447, 448
Arengum ſive Concio. 500, 501, 502
Arma bellica reip. Ven. 279. *ſeqq.*
Armamentarium. 280
Arnus fluvius. 32
Arſenale, locus fabricandarum navium. 277. *ſeq.* 410
Athesis fluvius. 32, 36
Attila rex Hunnorum Italiam vaſtat. 26, 31, 41, 42, 345
Auditores veteres, & novi. 221, 230, 248, 249, *eorum ſtipendium.* 252
Aurius Maſtropetrus dux Venet. 77, 247, 188, 492.

B.

Baiomontana conſpiratio. 49, 281, 313, 314
Balduinus II. *rex Hieroſolym. auxilia petit à Venetis.* 465
Beatus Obelerii Ducis frater. 357. *ſeqq.* *Dux laudatiſſimus.* 358, 362, 370
Belgarum negotiatio cum Venetis. 278
Beliſarius dux Iuſtiniani Imper. 43
Belli terreſtris apparatus. 269, 276, *navalis.* 270, 271
Bellorum ſumptus. 269. *ſeq.*
Bellum Gallicum duce Pipino. 31, 64, 297, 346. *ſeqq.* 362, 366. *Ravennenſe.* 64. *Cretenſe.* 69. *Liguricum* 49, 283. *Genuenſe.* 69, 91, 283.

Pata-

Patavinum. 143. *Ferrarienſe*. 271. *contra Emanuelem Imp. Græc.* 68, 271. *cum Ludovico Galliæ rege*. 70, 209. *cũ Vngaris & Græcis*. 282. *in Syria*. 283. *in Gallia Cisalpina*. 283.
Bergomum urbs. 267, 285
Bodinus. 294, 417. *ſeqq. multa in republ. & magiſtratu Venet. reprehendit*. 300. *ſeqq. multis refutatur.* ibid.
Bovoniana conſpiratio. 314
Bragora, locus ſupplicii. 388
Brixia urbs. 267, 285
Bucentaurus, genus navigii. 278

C.

Cancellarius magnus Venetiarum. 328. *ſeqq. regni Cretæ.* 330
Canonicarius Venetiarum. 440
Caprulæ urbs. 345, 434
Carolus Craſſus Imp. fœdus pangit cum Venetis. 474, 476
Carolus M. Imperat. 350. *fœdus inivit cũ Dalmatis & Duce Venet.* 354, 355. *cum Nicephoro Orient. Imp.* 461. *Longobardos in Italia debellat.* 460
Caſpar Contarenus. 410, 429
Caſsiodori epiſtola ad Venet. Triumviros ſcripta. 438. *ſeqq.*
Caſtella gemina. 26, 319
Caſtellorum portus. 32, 319

Cata-

Cataverum. 412
Cauſarum omnium cognitio quo modo fiat in urbe. 221. *ſeqq.* 245, 311. *in provinciis.* 236, 237
Cauſidici. 223, 234
Cenſores ubi creentur. 152. *& quare* 858. *eorum officium.* 150, 256, *ſeqq.* 264
Cephalenia inſula. 416
Cives Venetæ urbis. 51, 324. *eorum duo genera.* 327, 328
Clodia foſſa. 26, 320, *ſeq.*
Clodia urbs. 345, 466
Collegium quid ſit. 55, 57, 154. *ejus munus.* 157
Collegium frugum. 214, 215. *ejus origo.* 251. *munus.* 409
Collegia opificiorum. 330, 331
Collegia pietatis. 331, *ſeqq.*
Comaclum urbs. 359. *deficit.* 464.
Comitia majora. 54, *ſeqq.* *eorum origo.* 61, 62, 77, 378. *tres formæ.* 81, *ſeqq.* *quibus ad ea convenire liceat cum facultate ſuffragiorum.* 99, *ſeqq.* *Patritiorum in Comitiis numerus.* 116, 140, 141, 505.
Comitia intercluſa. 50, 93. *author intercluſorum.* 95
Conclavis in quibus Comitia celebrătur, deſcriptio. 105, *ſeqq.* 405.
Concilium Magnum. 55, 378, 499, *ſeqq.* 505. *Minus.* 380, 496. *Rogatorum.* 55, 57,

55, 57, 241. ſeqq. 496. ſeqq. Decem-virûm. 200. ſeqq. 505. ſeqq.
Conſiliarii ducis Venet. 50, 51, 189, 490. eorum creatio. 190, 191. munus. 192, 408. authoritas. 193
Conſtantinus Porphyrogenitus Imperator, author belli Gallici, duce Pipino, 374. ſeqq.
Conſules Mercatorum, 413
Conſules urbis Venetæ. 62
Corcyra inſula. 267, 270, 416
Correctores, & eorum munus. 167. ſeqq.
Crema urbs. 267, 285
Creta, inſula. 267, 270, 416
Creta inſula Venetis attribuitur. 75. deficit. 142
Cyprus inſula. 267, 270

D.

Dalmatia. 267, 270. in Dalmatiam claßis mittitur à Venetis. 465
Decem-viratus 200. ſeqq. quando inſtitutus. 203. ejus authoritas & munus. 200, 201, 204, 409
Decem-viri. 56. Decem-virûm Præfecti. 257. Decem-virûm concilium, 200. ſeqq. 505.
Decem-virûm capita & eorũ munus. 205
Dictator Romanorum. 200
Dominicus Dandulus legatus. 74
Dominicus Flabanicus dux Venet. 66, 68, 348.

Dominicus Maurocenus dux Venet. 73
Dominicus Michaël dux Venet. 465
Dominatio. 496
Donatus Iannotius. 294
Ducarium. 170, 280
Duces Venetor. quando primùm creati. 45, 63, 316, 452, *ſeqq. eorum creatio tumultuoſa ſublata.* 65, 84, 85, 187. *quomodo jam eligantur.* 165, *ſeqq.* 492, 493. *ritus & inſignia eligendi Ducis.* 186, 187. *ejus tribunal.* 106, 111, 112, 406. *Ducis electi honores.* 180. *ſeqq. habitus.* 182, 183. *ejus authoritas & majeſtas.* 55, 57, 60, 157, 182. *ſeq.* 189, 195, 196, 401, 453. *nimia licentia & ſupremum jus ipſis ereptum.* 84, *ſeqq.* 381, *ſeqq. ejus ſtipendium.* 197. *ſæpè exilio aut morte condemnati.* 68, 387. *mortui Ducis ſepultura.* 166, 167. *in transactam vitam inquiſitio.* 168.
Duodecim-viri. 86, 87
Duûm-viri. 237

E.

ELectores Ducis. 171, *ſeqq.* 177
Electores Magiſtratuum. 109, 110. *eorum quatuor ordines.* 121, 127. *quomodo creentur.* 118. *ſeqq. quo ordine* 122. *ſeqq.*
Electores Magiſtratuum num ſimul poſſint eſſe Competitores. 140

Engo.

Engoliſmenſis monachus author vitæ Caroli Magni. 346
Entinopus Cretenſis. 343
Equilium. 434
Eraſmi D. portus. 26
Expenſæ reip. Venetæ. 267

F.

FAleriana conſpiratio. 282, 314
Ferraria urbs munitiſsima. 30
Ferrariæ ducum potentia. 285
Fortunatus, Gradēſis Patriar. 350.ſeqq.
Fœdus Veneti faciunt cum Patriarcha Hieroſolymitano. 396. cum Carolo Magno. 460. cum Carolo Craſſo, 474, 476. cum Henrico III. & V. cum Lothario III. Impp. 475
Franciſcus rex Galliæ. 283
Franciſcus Foſcarus dux Venet. 143, 209, 249.

G.

GAlliæ Ciſalpinæ urbes à Venet. deficiunt. 77
Gemina inſula. 44
Germaniæ potentia. 284
Gondulæ cymbarum genus. 34
Gradus inſula. 446
Gradus oppidum quando & à quibus conditum. 345. patriarcharum Aquilejenſium domicilium. 433, 446

Gregorii II, Pontif. Rom. epiſtola ad Vrſum Venet. Ducem. 455, 64
Gregorii D. inſula donatur Monacho. 466
Gymnaſium in Bibliotheca. 415

H.

HEnricus Arniſæus. 427
Henricus Contarenus, Epiſcop. Olivolenſis. 74, 465
Henricus Dandulus Dux Venet. 67
Henricus III & V, Impp. fœdus feriunt cum Venetis. 475
Heraclea inſula. 62. oppidum. 434
Hilarii B. capella. 395
Hieronymus Quirinus. 3, 256, 288
Horleus Vrſus Dux 3, Venet. 64

I.

IAcobi Apoſtoli templum. 42, 343
Iacobus Theupolus Dux Venet. 492
Iadera urbs. 354
Illyricum. 267, 270
Imperii cujusvis felicitas in quibus poſita. 15
Imperii Romani cauſa & origo malorum. 12
Imperii Venet. amplitudo. 267. propagatio. 283, 249
Inquiſitores, & eorum munus. 167, 168
Inſula Iudaica. 415
Inſulæ ditionis Venetæ. 267, 282. earum defen-

defenſio. 270
Iohannes Borgarenus. 3, 4
Ioannes Delphinus Dux Venet. 143
Ioannes Gradenſis Patriarcha. 348, 349
Ioannes Gradonicus. 388
Ioannes Labreſca. ibid.
Ioannes Mocenicus Dux Venet. 271
Ioannes monachus Maurocenus inſulâ D. Gregorii donatur. 466
Ioannes Montanarius. 388
Ioann. Theupolus Venet. Patriarcha. 415
Iſtria. 267, 416
Iſtri deficiunt à Venetis. 396
Italiæ laudes. 14. malorū ejus cauſæ. 12
Iudices cauſarum civilium. 218, 219, 411. capitalium. 241. ſeqq. nocturni. 254. ſeqq.
Iudices publicorum. 412
Iudiciorum formæ. 205, 213, 221. ſeqq. 228. ad 256.
Iuſtinianus Imper. Conſtantinop. 447
Iuſtitiarii, & eorum munus. 491

L.

LAuredanus Dux Venet. poſt mortem condemnatus. 168, 169
Laurentius Celſus Dux Venet. 142
Laureti caſtrum. 470
Lemniacum oppidum. 286
Leonhardus Bembus præfectus Quadraginta-virali collegio. 90

Libertas Venetorum. 305. *à multis Imperatoribus firmata.* 319, 474, 475. *à Carolo M.* 460, 474

Liquentia fluv. 36, 62

Longobardi Italiam depopulătur, &c. 44

Longobardiæ urbes ſub imperio Venetorum. 267

Lotharius III Imper. fœdus renovat cum Venetis. 475

M.

Magiſtratuum creandorum jus, penes quos. 260. *modus,* 109:110, 116, 117, 127, *ſeqq. ad* 137. *quo ordine ſedeant Magiſtratus.* 112, *ſeqq.*

Magiſtratum conſequendi impedimenta. 173

Magiſtratibus creatis congratulandi conſuetudo ſublata. 264, 265

Magiſtratus apud Venet. venales. 258, 259. *quando.* 263. *quanti.* 262

Magiſtratus provincialis. 221, 253

Magiſtratus ad Pompas dictus. 310

Magiſter militum loco Ducis creatus. 64, 435, 437, 459

Mantuæ Ducum potentia. 285

Marcellianus antiſtes Aquilejenſis. 446

Marcus Baduarius, præfectus XL-*virali collegio.* 90

Marcus Cornelius Dux Venet. 194

Marci D. corpus inventum. 475

Marci D. ædes. 170, 208

Marcus

Marcus Evangeliſta patronus Venetor. 367, 502
Marinus Bovonius. 95
Marinus Dandulus Dux Ven. 492
Marinus Falerius Dux Venet. 281. *conſpirat. contra rempubl.* 282
Marinus Georgius Dux Venet. 489
Marinus Maurocenus Dux Venet. 255, 188, 304
Mauritii Duces Venet. 348, 356, 392, 398
Mediolani principatûs potentia. 284
Medoacus amnis. 27, 32, 36, 320
Mercaturæ ſtudium Venet. 52, 287, 306, 307, 309, 489
Metamaucum inſula. 340. *ad Metamaucum portus.* 26
Metamaucum oppidum. 345. *imperii Veneti ſedes.* 347. *capitur à Pipino. ibid. &* 364
Metamaucenſes immunes vectigalium. 367
Michaël Stenus Dux Venet. 143, 249
Montes reip. Ven. quid ſint. 272. *eorum ratio triplex.* 271. *ſeqq. multis.*

N.

NArſes Dux Iuſtiniani Imper. 43. *Francos debellat.* 447. *ſeqq.*
Nicephorus Imperat. Græcorum 354, 372. *fœdus facit cum Carolo M.* 460
Nicolaus Leonicus. 3, 5, 66, 288

O.

OBelerius Dux Venet. 31, 45, 64, 350, *ſeqq. ſeditioſus & proditor patriæ.* 350. *ſeqq.* 360. *ejus mors.* 372, 391, 392
Obeliatus Olivolenſis Epiſc. 348
Odoacer rex Herulorum. 445
Olivola oppidum. 434
Ordelaphus Faletrus Dux Ven. 74, 477
Otho Imperator. 397
Otho Vrſeolus Dux Venet. 464, 466, 473

P.

PAlma civitas. 416
Patavii urbis laudes. 4, 5, 30, 35, 267, 285. *funditus everſa.* 44, 337
Patritii. 40, 48. *omnium numerus.* 54, *quando & quomodo recipiantur in ſenatum.* 147
Paulus Exarchus Italiæ à Gothis Ravenna pulſus Ven. Ducis opem flagitat. 454. *reſtituitur.* 457
Paulinus Patriarcha Aquilejenſis. 432
Peſtilentia inſignis Venetiis. 46
Petrus Bembus. 5, 22
Petrus Candianus Dux Venetorum, 389, 396, 471
Petrus Candianus Ducis filius à populo condemnatus. 389, *ſeqq.*
Petrus Gradonicus Dux Ven. 81, 90, 281

Petrus Polanus Dux Venet. 471,472
Petrus Tradonicus Dux Venet. 402,464
Petrus Tribunus Dux Venet. 395,466
Petrus Vrſcolus II, Dux Venet. 396,397
Petrus Zianus Dux Venet. 75,76
Philiſtina oppidum. 345,434
Pipinus Rex Francorum Venetos debellat. 31,64,297,346,347. *depopulatur.* 162. *hujus rei cauſa.* 348. *ſeqq. inſignem cladem accipit.* 366. *cum Venetis pacem facit.* 368. *ſeqq.*
Plebeii urbis Venetæ. 51,52,330
Pomponius Atticus. 9. *ſeqq.*
Pons è ligno ſublicius. 33, 322. *multitudine hominum corruit.* 323. *reædificatur.* *ibid.*
Poppo Patriarcha Aquilejenſis. 464
Populi Veneti poteſtas & authoritas. 387, 462, 502
Portus urbis Venetæ. 26
Prætor. 221
Privilegia Venetis ab Impp. conceſſa. 376. *à Carolo M.* 460, 461. *ab Henrico V.* 476. *ſeqq.*
Procuratores, magiſtratus maximæ exiſtimationis. 208, 211, 213. *eorum adminiſtratio.* 210. *habitus.* 210. *annuum ſtipendium.* *ibid.*
Procuratores D. Marci. 56
Produx quo tempore ſit, & ejus officium. 166, 167

Proviſores Generales. 415
Pupilienſes immunes vectigalium. 367

Q.

QVadraginta-viratus quid, & quotuplex. 214. ejus origo. 247, 248. ejus præfecti & propræfecti quomodo eligantur. 216, 217. eorum authoritas & munus. 218, 219
Quadraginta-viri quomodo eligantur. 215, 174. ſeqq. eorum authoritas & munus. 215, 249. ſtipendium. 253, 254. eorum Præſides. 169. Capita. 194
Quadraginta-virale concilium. 96, 498. ſeqq.
Quæſtiones de malefico quomodo habeantur. 241, ſeqq.

R.

RAvenna à Gothis occupata recuperatur auxilio Venetorum. 456. ſeq.
Raynerius Zenus Dux Venet. 69, 209. à populo lapidibus petitus. 400
Reditus annui reipubl. Venetæ. 268
Reipublicæ benè conſtitutæ argumenta. 307, 308, 312. malè conſtitutæ. 308
Reſpublica Veneta obſervatione & admiratione digna. 3. perfectiſsima. 14. beata. 15, 45. ejus comparatio cum republ. Romana. 16, 18, 296. ejus ætates. 49. ſeqq. 431. ſeqq. infantia. 49. 432.

432. ſeqq. pueritia. 50, 452. adoleſcentia. 462. juventus. 489. Virilis ætas. 504. ejus membra præcipua. 55, ſeqq. 142. adminiſtratio univerſa. 54. ſeqq. majeſtas. 59. forma. 429. ſeqq. multis. 505

Rhegino author vitæ Caroli Magni. 346

Rivus-altus urbs. 41,341,342,345,437

Rogatorum concilium. 55, 57, 141, ſeqq. 496. ſeqq. nominatur etiam Senatus. 141, 498. ejus majeſtas. 498

Romulus. 79

S.

SAbellicus perſtringitur. 17. ſeqq. 40. 66. defenditur. 294. ſeqq. in multis erravit. 298

Safuſinæ pagus. 27,32

Sapientum tres ordines. 154. ſeqq. quando & quomodo hic Magiſtratus creetur. 164, 165. eorum munus. 496

Sebaſtianus Zianus Dux Venetorum. 64,67,72. ſeqq. 208, 489, 491

Senatus Venetus. 55, 60, 61, 141. ſeqq. quibus in Senatum cum & abſq; jure ſuffragii venire liceat. 144. vocatur Rogatorum cõcilium. 145. ejus creandi ratio. 145, 146. quando & quomodo convocetur. 148. de quibus rebus, & quomodo illæ in Senatu tractentur. 148, 149. ejus majeſtas. 498

Silus

Silis fluv. 36

Suffragia quomodo in creandis Magiſtratibus colligantur. 160. *ſeqq.* 406, 407

Sumptus reipubl. Venet. 267

Supracaſtaldiones. 144

Stephanus Sabularius. 388

T.

TArviſium urbs. 267, 285

Theodori Martyris fanum. 44

Theodoricus rex Gothorum. 144, 445

Thomas Fugarus author rerum Venet. 374

Tiberis fl. 36

Tiliaventus fl. 36

Torcellum oppidum. 345, 434

Tribuni urbis Venetæ. 62, 63. *unde nomen.* 437

Tribuni majores & minores. 434, 435

Tribunus Memius dux Venet. 466

Tribus civitatis Venetæ. 86

Trium-viratus triplex. 221

Trium-viri. 56, 221. *eorum authoritas & munus.* 149, 221

Trium-viri Advocatores. 221. *eorum ſtipendium.* 253

Trium-viri Syndici. 309, 413

Triremes Decem-virûm. 278

Triremes inſtructæ ad defenſionem. 270

Triſtanus Savornianus. 91

Trypho

Trypho Gabrielius. 3, 4. *ſeqq.* 294. *ejus cum Pomponio Attico collatio.* 9, 10, 13.
Tumultus in urbe Veneta. 69, 70
Turcarum potentia. 284
Turcarum claßis adverſus Venetos. 201

V.

VAlentinus *Dux Venet. Obelerii Duc. frater.* 354. *ejus mors.* 372
Vectigalia reip. Ven. 268
Vegla inſula. 372
Veneta urbs quando & quibus occaſionibus primùm condita. 26, 41, 47, 48, 334, *ſeqq.* 342, *ſeqq. & amplificata.* 43, 44. *ejus ſitus.* 25, *& ſeqq. ad* 37. *&* 286. *portus.* 26. *munimenta.* 27. *ſeqq. pulchritudo* 34. *ſeq. ſalubritas aeris.* 35. *abundantia omnium rerum.* 36, 286. *incolarum & armis ferendis idoneorum numerus.* 53.
Veneti in tres claſſes diſtributi. 40, 324, *ſeqq. bellicoſi.* 45. *potentißimi.* 283. *auxilia ſuppeditant Iuſtiniano Imper.* 43. *Balduino II. regi Hieroſolym.* 465. *Paulo Italiæ exarcho.* 456. *eorum laudes.* 305, 318. *eorũ immunitates & privilegia ab Imperatoribus conceſſa.* 376. *à Carolo Magno.* 460, 461. *ab Henrico V.* 476. *ſeqq.*
Venetiæ, tractus Italiæ. 15, 31
Verona urbs. 267, 285

Vicentia urbs. 267, 286
Vigilius pontifex Romanus. 447, 448.
Vitalis Faletrus dux Venetor. 74, 399, 470, 475.
Vitalis Michaëlius dux Venet. 44, 65, 77, 271, 465, 468. *confoditur.* 67, 69
Vitiges rex Gothorum captus. 43
Vrbes ditionis Veneta. 267, 249. *earum præſidia.* 270. *munimenta.* 285, 286
Vrbes Galliæ Ciſalpinæ à Venetis deficiunt. 70
Vrſus III. dux Venet. 454. *à populo interficitur.* 458
Vrſeoli. 68, 389

Z.

Zacynthus, inſula. 416

FINIS.

19973973